

СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**В. М. Жмайлов, О. Г. Жмайлова,
О. О. Бабицька, Ю. І. Данько, Л. В. Слюсарева**

**ОГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ
УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Монографія

**Суми
2014**

УДК 631.162:657.372.12

ББК 65.9 (4УКР) 321-21

*Монографію рекомендовано до друку вченою радою
Сумського національного аграрного університету
(протокол № 11 від 30 червня 2014 р.)*

Рецензенти:

Л. І. Михайлова – д.е.н., професор, завідувач кафедри меседжменту зовнішньоекономічної діяльності та євроінтеграції Сумського національного аграрного університету

Т. І. Олійник – д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки підприємства Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва

О. О. Красноручий – д.е.н., професор, завідувач кафедри обліку та аудиту Харківського національного технічного університету ім. Петра Василенка.

О 64 **Організаційно-економічні основи управління прибутком сільськогосподарських підприємств:** монографія / В.М. Жмайлов, О.Г. Жмайлова, О.О. Бабицька, Ю. І. Данько, Л.В. Слюсарєва – Суми: СНАУ, 2014. – 408 с.

ISBN 978-617-593-029-8

Монографію присвячено розробці методичних рекомендацій щодо вдосконалення організаційних та економічних підходів управління прибутком сільськогосподарських підприємств. Результати дослідження носять теоретико-методологічний та рекомендаційний характер, будуть корисні для керівників агроформувань, науковців, викладачів, аспірантів, спеціалістів установ і організацій АПК, а також для всіх хто вивчає питання економіки агропромислового комплексу.

ББК 65.9 (4УКР) 321-21

ISBN 978-617-593-029-8

© Жмайлов В.М., Жмайлова О. Г.,
Бабицька О. О., Данько Ю. І.,
Слюсарєва Л. В. 2014

© Сумський національний аграрний
університет, 2014

ЗМІСТ

Вступ	4
1. Теоретико-методичні підходи організаційно-економічних основ управління прибутком	7
1.1. Сутність прибутку та організаційно-економічних основ його управління	7
1.2. Методичні засади управління прибутком у загальній системі менеджменту підприємства	31
1.3. Особливості управління прибутком у підприємствах аграрного сектору економіки	47
2. Діагностика організаційно-економічних основ управління прибутком сільськогосподарських підприємств	69
2.1. Тенденції розвитку та фінансово-економічний стан сільськогосподарських підприємств	69
2.2. Організаційно-економічні умови формування прибутку через призму факторів впливу	111
2.3. Оцінка системи управління прибутком сільськогосподарських підприємств	146
3. Напрями удосконалення організаційно-економічних основ управління прибутком сільськогосподарських підприємств	173
3.1. Використання маржинального аналізу на початковому етапі управління прибутком	173
3.2. Фінансове планування як важлива складова управлінської діяльності	189
3.3. Визначення ефективності управління прибутком на основі показників фінансово-економічного стану	211
Висновки	240
Список використаних джерел	244
Додатки	281

ВСТУП

Сільське господарство у різні часи залишається чи не найважливішою ланкою народного господарства. Для промисловості досліджувана галузь є постачальником сировини, для населення – продуктів харчування. Тобто, у результативності сільськогосподарського виробництва зацікавлені як держава, так і пересічний громадянин. Безперечно, будь-яке підприємство функціонує задля отримання прибутку. Проте, останнім часом вітчизняні аграрії демонструють не найкращі результати своєї діяльності, внаслідок чого на внутрішньому споживчому ринку дедалі частіше з'являється імпортована продукція. За таких умов розвитку сільське господарство може втратити своє стратегічне значення, з яким пов'язана продовольча безпека країни. Тому перебудова нових принципів управління прибутком може стати для товаровиробників сільськогосподарської галузі джерелом реального фінансування, а для держави – однією зі складових формування доходної частини бюджету через збільшення податкових платежів.

Теоретичні й практичні аспекти, що стосуються управління прибутком, висвітлені у працях багатьох учених-економістів. Теоретико-методичним підходам управління прибутком присвячені праці В. Г. Андрійчука, М. Д. Білик, І. О. Бланка, П. С. Березівського, С. Ф. Голова, О. О. Красноруцького, Т. Г. Маренич, А. М. Поддєрьогіна та інших. У роботах М. Я. Дем'яненка, Г. Г. Кірейцева, В. Я. Месель-Веселяка, Л. І. Михайлової, О. В. Олійника, В. Я. Плаксієнка, Ю. М. Тютюнника, Ю. С. Цал-Цалка та інших учених вивчався найважливіший етап управління прибутком – процес його формування. Напрямами

удосконалення управління прибутком займалися такі науковці як В. Я. Амбросов, Л. В. Гуцаленко, Й. А. Даньків, Л. Ю. Кучер, М. Г. Михайлов, Г. О. Партин, Т. І. Олійник, А. В. Череп, А. І. Ясінська та інші.

У той же час, питання управління прибутком в умовах впливу організаційних та економічних факторів ринкового середовища залишаються недостатньо вивченими. Розвиток економічних відносин вимагає відповідного поглиблення теорії і практики досліджень такого економічного поняття як прибуток, що є результатом ефективного використання ресурсного потенціалу підприємства і визначається як різниця між сукупними доходами та відповідними витратами, відображаючи якісну складову загальної системи управління підприємством, пов'язаної зі швидким реагуванням та адаптацією на зміни зовнішнього і внутрішнього економічного середовища.

Об'єктивні передумови дослідження ґрунтуються на суперечностях між вимогами сучасної економічної теорії та господарської практики до методологічних засад і методичних підходів щодо визначення прибутковості й недостатнім рівнем розробки теоретико-методологічних основ формування системи показників прибутковості виробництва, зростаючими вимогами до рівня сформованості продовольчого забезпечення населення вітчизняними якісними продуктами та реальним станом цієї проблеми, а також об'єктивною необхідністю забезпечення підвищення дохідності виробництва та обмеженими можливостями щодо розширеного відтворення основних його факторів через низьку прибутковість. Тому питання розробки й запровадження

організаційно-економічних підходів, спрямованих на підвищення рівня ефективності управління прибутком сільськогосподарських підприємств та задоволення економічних інтересів учасників цього процесу, є досить актуальними і потребують наукового вирішення.

Матеріали монографії розраховані на спеціалістів аграрних підприємств, студентів, магістрантів, аспірантів, викладачів та науковців аграрних вищих навчальних закладів. Автори висловлюють глибоку вдячність за підтримку проведення досліджень і публікацію монографії ректору Сумського національного аграрного університету, академіку Національної академії аграрних наук України, доктору сільськогосподарських наук, професору Ладиці Володимирі Івановичу.

1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ ОСНОВ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ

1.1. Сутність поняття «прибуток» та організаційно-економічних основ його управління

В економічній науці теорії прибутку у різні часи приділялася чи не найбільша увага. І прибуток, і збиток є кінцевим фінансовим результатом діяльності підприємства, однак, останній є свідченням неефективної управлінської політики. Безперечно, в отриманні негативного фінансового результату незацікавлений ніхто, оскільки отримання збитку для господарства означає автоматичне послаблення його конкурентних позицій, зниження платоспроможності, зростання податкового боргу та, зрештою, може призвести до виникнення банкрутства. На рівні держави отримання збитку суб'єктами господарювання позначаються на зростанні безробіття, зниженні валового внутрішнього продукту, негативному сальдо торговельного балансу. Тому зусилля будь-якої фірми мають бути направлені на отримання прибутку, питання дослідження якого є актуальними для кожного суб'єкта господарювання.

Теоретичним та практичним аспектам управління прибутком сільськогосподарських підприємств присвячені роботи багатьох вітчизняних та зарубіжних учених: В. Г. Андрійчука, М. Д. Білик, І. О. Бланка, . Ф. Голова, М. Я. Дем'яненка, Г. Г. Кірейцева, К. Р. Макконела та С. Л. Брю, В. Я. Месель-Веселяка, О. В. Олійника, В.Я. Плаксієнка, П. Т. Саблука, Г. В. Савицької, Ю. С. Цал-

Цалка та багато інших.

Якщо на рівні підприємства за абсолютною величиною прибутку можна визначити, наскільки ефективно використовуються ним виробничі ресурси, яка сума грошових коштів може бути направлена на розширене відтворення виробництва (у тому числі й на матеріальне заохочення працівників тощо), то на державному рівні прибуток виступає основним джерелом формування доходної частини бюджету [120, с. 48].

З розвитком економічної теорії трактування сутності прибутку та джерел його утворення також змінювались і ускладнювались. Так, меркантилізму (від італ. *mercante* – торговець, купець) – школі економічної теорії, що виникла в період зародження капіталізму, належить перша спроба встановлення сутності прибутку. На думку меркантилістів, основним джерелом збагачення країни була зовнішня торгівля, і прибуток створювався, перш за все, у сфері обігу та відображав різницю між цінами продажу та купівлі товару [261].

Інший напрямок економічної думки середині XVIII ст. – фізіократичний (від грец. *physis* – природа; *kratos* – сила, влада) – появу прибутку ототожнював зі сферою виробництва, точніше, з таким його фактором, як земля. Ф. Кене писав, що «сільське господарство є справжнім джерелом багатства країни» [81, с. 49]. Згодом А.Н.Р. Тюрго до загального доробку фізіократів вводить і таке поняття як «капітал», стверджуючи, що додаткова вартість створюється не тільки в сільському господарстві, а й у промисловості. Дослідник стверджував, що вартість товару складається з вартості капіталу, куди входить заробітна плата працюючих та додаткова вартість.

Остання містить у собі три складові: прибуток (дохід капіталіста або позичковий відсоток на капітал), який отримує власник капіталу; підприємницький дохід – як винагорода за ризик, працю та підприємницький хист капіталіста; земельна рента, що мала місце лише у землеробстві [4, с. 154]. Отже, економічні погляди А.Н.Р. Тюрго були значно ширшими за теоретичні доробки Ф. Кене, який вважав, що капіталіст отримує лише заробітну плату, не дослідивши при цьому, з яких частин вона складається.

Загальні положення теоретичних поглядів французького економіста вплинули на подальший розвиток теорії прибутку, яку продовжила інша школа класичної політекономії – англійська. Відомому економісту англійської економічної школи А. Сміту [201, с. 35-37] належить теорія трудової вартості. При купівлі товару відбувається заощадження праці, яка є його первісною ціною. Прибуток, на думку англійського дослідника, визначається як різниця між заново створеною вартістю та заробітною платою, іншими словами, – це результат неоплаченої праці, що породжує капітал.

Інший представник англійської класичної школи Д. Рікардо, на відміну від його попередника, вважав, що прибуток і заробітна плата є складовими вартості товару, джерелом яких є праця найманих працівників. Зростання заробітної плати призводить до зменшення прибутку і, навпаки, не змінюючи при цьому загальну вартість товару [186, с. 102]. Прибуток, на думку економіста цієї ж школи Дж. С. Міля, – це надлишок, який залишається у розпорядженні капіталіста після покриття усіх витрат [125, с. 127].

Марксистська теорія доданої вартості, основоположником якої був К. Маркс, доповнила теорію трудової вартості англійської класичної школи. Зокрема, К. Маркс стверджував [117, с. 55-56], що «вартість товару визначається загальною кількістю праці, що міститься в ньому». Погляди теорії видатного економіста ґрунтувалися на тому, що робітникові оплачується лише частина його праці, а інша частина – залишається неоплаченою, і саме з такої додаткової праці утворюється додана вартість або прибуток, хоча, здається, що вся праця робітника є оплаченою.

Французький економіст Ж.-Б. Сей вперше висунув теорію продуктивності капіталу, ввівши в економіку поняття «послуга капіталу», тобто праця, земля і капітал у процесі виробництва надають послуги у створенні вартості, пояснюючи це тим, що праця породжує заробітну плату, капітал – прибуток, а земля – ренту (в економічній літературі дана теорія відома як теорія трьох факторів виробництва). Отже, капітал Ж.-Б. Сей розглядав як джерело продуктивних сил, а прибуток – як результат продуктивності капіталу [4, с. 284-285].

Подальшого розвитку теорія прибутку знайшла своє відображення в поглядах учених неокласичного напрямку економічної теорії. Відповідно до поглядів О. Бем-Баверка (австрійська школа політичної економії) основним джерелом виникнення прибутку є час, адже покупці готові заплатити дорожче за ті товари (блага), які їм потрібні негайно, ніж за ті, які будуть виготовлені у майбутньому. Дж. Б. Кларк, який був основоположником американської політичної економії, вважав, що прибуток – це винагорода, «ціна» капіталу. Цієї думки дотримувався і

Л. Вальрас - швейцарський економіст; А. Маршал визначав прибуток як комплексний дохід, який включає відсоток на власний капітал підприємця та винагороду за управління й ризик. Тобто, відповідно до неокласичної економічної теорії, прибуток - це плата за підприємницький хист [30, с. 10].

Інноваційна теорія прибутку, основоположником якої був австрійський економіст Й. А. Шумпетер, походження прибутку ототожнював з результатом, який одержував підприємець-новатор у результаті застосування технічних, комерційних, організаційних та інших видів інновацій. Тобто, інноваційна теорія розглядала прибуток не як винагороду за управління, а як дохід від застосування нововведень [136, с. 21]. Безперечно, запорукою успішної діяльності новаторів є економічне зростання, бо завдяки новим винаходам розвиваються продуктивні сили, наслідком яких виступає економічний прогрес [119, с. 39]. Підтримуючи вищесказане, вважаємо, що саме завдяки нововведенням в управлінні, новим технологіям виробництва, освоєнню нових ринків збуту підприємство може розраховувати на прибутковість своєї діяльності. Продовжуючи теорію підприємництва Й. А. Шумпетера, американський економіст Ф. Найт досліджував походження прибутку, порівнюючи застосування нововведень з певним ризиком, оскільки вони «підривають старе й утверджують нове» [240, с. 32]. Таким чином, вищезгадані теорії походження прибутку можна поділити на суб'єктивні та об'єктивні [135, с. 257], перші з яких джерелом виникнення прибутку вважали заробітну плату підприємця та винагороду за ризикову діяльність, а об'єктивні підходи ґрунтувалися на аналізі

економічного середовища та конкурентних перевагах підприємств.

Вітчизняна економічна теорія кінця ХХ століття трактувала прибуток як дохід, отриманий від надання капіталу у позику. Зокрема, М. І. Туган-Барановський [216, с. 89] вважав, що «приріст вартості капіталу складає те, що звать прибутком або відсотком на капітал». Сучасне тлумачення поняття прибутку перекликається з основними ідеями наукових шкіл політичної економії. Прибуток - це плата за підприємницьку діяльність, ризик за новаторство в управлінні та, зрештою, дохід від використання різних факторів виробництва [88, с. 75].

З часів зародження бізнесу усі суб'єкти господарської діяльності сфокусовані на єдиній меті - отриманні прибутку [257, с. 66-67]. Однак, бізнес-одиниці не повинні ставити за мету лише одну ціль, натомість, повинні виконуватися і такі завдання, як соціальна захищеність працівників, підвищення продуктивності праці, застосування інновацій, вивчення поведінки конкурентів тощо. Тобто, досягнення максимального прибутку в діяльності підприємства є явищем неоднозначним.

Так, С. Фішер та Р. Дорнбуш у процесі дослідження даного питання зазначали, що, по-перше, господарські рішення, які приймаються менеджерами підприємств є настільки складними, що більшість з них досить часто породжуються в умовах недостатньої поінформованості. Відповідно, здатність фірми до максимізації прибутку втрачається. По-друге, безпосередні власники підприємств неспроможні повністю контролювати діяльність своїх

менеджерів (керівників), тому не є виключенням ситуація, за якої менеджери можуть втілювати власні інтереси, користуючись майном акціонерів (власників) [224, с. 125].

Здебільшого, в економічній літературі прибуток розглядають як частину чистого доходу, що залишається після вирахування загальної величини витрат із загального розміру доходів [33, с. 123; 152, с. 70; 269, с. 27]. На противагу попередньому твердженню, М. Д. Білик [29, с. 131] вважає, що не слід ототожнювати прибуток із чистим доходом, оскільки прибуток – це частина категоріального апарату мікроекономіки, а чистий дохід є самостійною категорією макроекономіки. Крім того, Л. Ю. Кучер зазначає, що економічна дільність підприємства може бути дохідною, та, в кінцевому підсумку, збитковою, а тому ототожнювати доходність і прибутковість є недоцільним [104, с. 53].

В основі показників прибутковості підприємства має бути покладено принцип адаптивності (гнучкості). Іншими словами, система показників повинна характеризувати прибутковість діяльності за умови пристосування до змін внутрішніх і зовнішніх факторів [102, с. 45]. На нашу думку, показники дохідності, на відміну від попередніх, позбавлені комплексного висвітлення усіх аспектів діяльності підприємства.

Звідси слідує, як вважає В. Я. Плаксієнко [162, с. 9], що «забезпечення прибутковості виробництва є значно складнішим завданням, ніж підвищення дохідності, оскільки прибутковість залежить від рівня доходів (чисельник) і рівня витрат (знаменник)».

Повертаючись до інтерпретації категорії «прибуток», відмітимо, що в економічному

енциклопедичному словнику зазначено, що «прибуток – це перетворена, похідна форма додаткової вартості, яка кількісно є різницею між ціною продажу товару і витратами капіталу на її виробництво» [132, с. 162]. В. І. Даль [50, с. 400] визначає прибуток як «ріст, збільшення, примноження, нарощення або надбавку; ... бариш, вигоду, користь (про грошові і торгові обороти)». На думку І. О. Бланка [32, с. 10-11], прибуток – це виражений у грошовій формі чистий дохід підприємця на вкладений капітал, що є винагородою керівника за ведення господарської діяльності; О. С. Філімоненков [225, с. 69] вважає, що прибуток є частиною доданої вартості.

Найбільш лаконічно, на нашу думку, визначення досліджуваної дефініції подано у роботі С. Б. Шипіної [246, с. 231], яка зазначає, що прибуток є складовою фінансового результату і визначається за певний період як у цілому по підприємству, так і за окремими видами діяльності як різниця між доходами та витратами. А. М. Турило та О. А. Зінченко [218, с. 39] ототожнюють прибуток із відтворювальним показником, тому що в кожному наступному періоді його величина може поновому формуватися та використовуватися. А головною метою вкладання власником коштів у підприємство є отримання економічної вигоди – прибутку, приріст якого забезпечує зростання економічної доданої вартості (рис. 1.1).

У кінцевому підсумку, прибутковість говорить про те, що підприємство є платоспроможним та має стійкі позиції на конкурентному ринку. Іншими словами, прибуток є запорукою інвестиційної привабливості, оскільки саме прибуткові підприємства створюють додану

вартість, а це означає, що інвестори вкладатимуть кошти в рентабельну галузь та, зрештою, отримають дохід [212, с. 92].

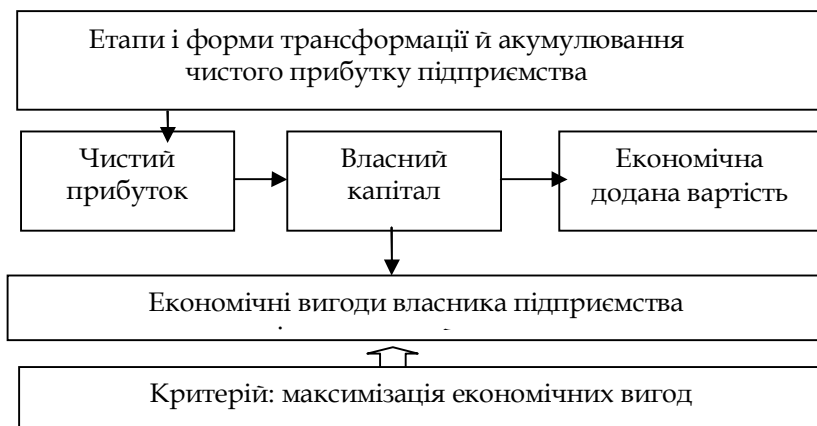

Рис. 1.1. Трансформація чистого прибутку підприємства
Джерело: [218, с. 39] та доповнено авторами

У нинішній практиці, виступаючи формально головним завданням діяльності будь-якого підприємства, прибуток виконує такі функції:

- 1) економічного ефекту, що пов'язано з перевищенням доходів над витратами;
- 2) стимулюючу, оскільки основою для розширення виробництва, науково-технічного і соціального розвитку підприємства є приріст абсолютної величини чистого прибутку;
- 3) джерела формування бюджетів різних рівнів, що у подальшому впливає на задоволення суспільних потреб [38, с. 159; 47, с. 67; 75, с. 94; 88, с. 75; 149, с. 172-175; 252, с. 109].

Г. Г. Старосенко та О. М. Чорна [204, с. 147; 239, с. 30]

виділяють ще й госпрозрахункову функцію прибутку, яка полягає в тому, що прибуток використовують для проведення розрахунків з найманими працівниками та на розширення й модернізацію виробництва. На нашу думку, ключовою функцією прибутку є функція нагромадження, що в подальшому забезпечить підприємству достатній рівень фінансової стійкості та платоспроможності [14, с. 123]. Крім того, прибуток виступає результатом авансованого у виробництво капіталу [227, с. 352]. Поряд з основними функціями прибутку Ю. В. Зозуля [72, с. 383] наводить ще й таку функцію як функція захисту, тобто прибуток, який одержує підприємство за підсумками фінансового року, є запорукою уникнення банкрутства.

Прибуток, на думку Т. Г. Маренич [115, с. 150], відображає усі аспекти господарської діяльності підприємства: продуктивність праці, ефективність використання виробничих фондів, рівень техніки і технології, інновації, рівень організації праці тощо. А з іншого боку, прибуток, який отримує те чи інше підприємство, є додатковими витратами для суспільства, оскільки при його формуванні до складу собівартості не включається частка суспільної праці [161, с. 44].

Вітчизняні та зарубіжні вчені у своїх роботах – А. О. Гавриш [40, с. 84], Г. Г. Кірейцев [82, с. 144], Т. М. Ковальчук [86, с. 92], І. В. Кривов'язюк [96], Г. В. Нашкерська [134, с. 194], О. О. Непочатенко [135, с. 256], В. Ф. Пікало [159, с. 28], О. В. Приказюк [172, с. 99], Дж. Сазерленд [190, с. 342], О. Є. Ширягіна [248, с. 60] дотримуються думки, що прибуток є результатом ефективної діяльності

підприємства.

Разом з тим, на думку М. Д. Білик [29, с. 132] та А. В. Коверги й І. О. Семернікової [87, с. 337], окрім відображення ефективності виробничого процесу, прибуток характеризує ще й рівень його інтенсифікації. Як зазначає О. В. Олійник [139, с. 68], лише оптимальна інтенсифікація, якій відповідає обрана технологія виробництва, забезпечить отримання максимального рівня прибутковості галузі. Хотілося б наголосити і на тому, що прибуток не завжди виступає показником ефективної діяльності суб'єкта господарювання. Зокрема, А. Раппапорт [267, с. 16] стверджує, що розмір прибутку, який відображений у фінансовій звітності підприємства, не завжди відображає величину доданої вартості, створеної підприємством, оскільки може скластися ситуація, коли дохід від залучення інвестицій (капіталу) не перевищує аналогічні витрати, тобто відбувається поглинання вартості.

Ураховуючи норми фінансового законодавства та дослідження науковців, прибуток прийнято класифікувати за певними ознаками (табл. 1.1).

Так, валовий прибуток – це різниця між чистим доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і собівартістю реалізованої продукції [63, с. 65], а чистий фінансовий результат (зокрема, прибуток), – це сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати [175, с. 13]. Чистий прибуток (збиток) відображається у звіті про фінансові результати й балансі (у складі нерозподіленого прибутку (непокритого збитку)) підприємства та є джерелом збільшення (зменшення) власного капіталу підприємства [56, с. 71].

Як правило, чистий прибуток сільськогосподарських підприємств формується за рахунок чистого доходу (виручки) від реалізації рослинницької та тваринницької продукції.

Таблиця 1.1

Класифікація прибутку

Ознака	Вид прибутку
За порядком розрахунку (джерелами формування)	Валовий прибуток; прибуток до оподаткування; чистий прибуток (чистий фінансовий результат)
Залежно від розмірів	Мінімальний, нормальний і максимальний прибуток
За періодом формування	Прибуток попереднього періоду, звітного та планового періодів
За способом використання	Капіталізований і спожитий прибуток
За ступенем використання	Розподілений і нерозподілений прибуток
За методикою оцінки	Реальний прибуток; номінальний прибуток
Залежно від мети визначення	Прибуток як об'єкт оподаткування; економічний прибуток, бухгалтерський прибуток
За країною одержання прибутку	Прибуток, отриманий в Україні; прибуток, одержаний за межами України

Джерело: систематизація літературних джерел

Проте, крім реалізації готової продукції та надання послуг, сільськогосподарські товаровиробники одержують доходи від прямої (компенсації, дотації тощо) та непрямой

(акумуляції податку на додану вартість) державної підтримки, а також сплата більшістю підприємств фіксованого сільськогосподарського податку дозволяє зменшити податковий тягар, оскільки спрощена система оподаткування дає змогу сплачувати меншу суму податків [10, с. 112-113].

Економічний прибуток - це прибуток, розрахований за методом зіставлення доходів та витрат [53, с. 19]. У підтвердження даного способу розрахунку прибутку В. Д. Зелікман [70, с. 76] зазначає, що метод зіставлення доходів і витрат є визначальною ознакою прибутку. К. Р. Макконел та С. Л. Брю [113, с. 45-46] відмічають, що основною відмінністю економічного й бухгалтерського прибутку є те, що останній є різницею між виручкою та зовнішніми витратами, а інший, окрім зазначених витрат включає ще й внутрішні витрати.

До зовнішніх витрат дослідники відносять витрати на оплату вартості залученого капіталу, робочої сили, різних видів послуг, сировини, матеріалів тощо. Відповідно, використання підприємством власних ресурсів ототожнювалося із внутрішніми (неоплаченими) витратами. Перевага у використанні економічного прибутку порівняно з бухгалтерським полягає в тому, що інформації про прибуток, який визначено на основі бухгалтерського підходу, недостатньо для прийняття управлінських рішень. Нормальний прибуток є різницею між бухгалтерським та економічним прибутком, тобто це дохід, що залишається після покриття зовнішніх і внутрішніх витрат [259, с. 197].

На думку К. В. Багацької [23, с. 60] та Н. М. Михаліцької [127, с. 205], саме за величиною

економічного прибутку можна визначити приріст ринкової вартості підприємства, оскільки економічний прибуток є різницею між отриманим результатом і витратами на капітал.

В економічній літературі існує думка, що бухгалтерський прибуток може бути використаний лише для прогнозування руху грошових коштів [228, с. 205]. На противагу вищевикладеному, Л. Ю. Кучер [103, с. 85] відмічає, що «лише бухгалтерський прибуток характеризує реальний рівень господарювання підприємства»; а Т. Г. Маренич [116, с. 45] зазначає, що бухгалтерський облік, за даними якого формується бухгалтерський прибуток, є єдиною універсальною інформаційною базою для складання фінансової, статистичної, податкової та інших видів звітностей.

Стосовно зіставлення доходів з витратами, зауважимо, що відповідно до ст. 4 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [173, с. 4], принцип нарахування та відповідності доходів і витрат полягає в тому, що для визначення фінансового результату звітного періоду необхідно порівняти доходи з відповідними витратами цього періоду. Тобто, доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення (метод нарахування), незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів.

Для проведення порівняння між податковим та фінансовим законодавством, відмітимо наступне. У п. 5 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» зазначено, що дохід визнається під час збільшення активу або зменшення зобов'язання за умови, що оцінка доходу

може бути достовірно визначена; а відповідно до п. 8 Положення – дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, інших активів) визнається за умови передачі покупцеві ризиків і вигод, що пов'язані з правом власності на продукцію (інші активи); підприємство-продавець не здійснює управління та контроль за реалізованою продукцією; сума доходу може бути достовірно визначена та зростуть економічні вигоди в результаті придбання такої продукції (інших активів) [176, с. 19-20].

Разом з тим, у п. п. 5 та 7 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» зазначено, що витрати відображаються в бухгалтерському обліку одночасно зі зменшенням активів або збільшенням зобов'язань та, відповідно, визнаються витратами певного періоду одночасно з визнанням доходу, для отримання якого вони здійснені [176, с. 22].

Досить змістовними з цього приводу є результати дослідження, в якому зазначено, що на величинну прибутку значною мірою впливають норми бухгалтерського обліку, які визначені на законодавчому рівні та є обов'язковими до виконання [92, с. 122].

З 1 січня 2011 року у зв'язку з набранням чинності Податкового кодексу України (далі – Кодекс), у бухгалтерському та податковому обліку вдалося уникнути розбіжностей, які існували до моменту його введення в дію та стосувалися методики визначення доходів і витрат, а отже, і кінцевого фінансового результату. Крім методу нарахування діяв також і касовий метод, за яким доходи та витрати визнавалися у момент надходження чи сплати коштів за реалізовану (придбану) продукцію.

На сьогодні, відповідно до ст. 137 Кодексу, доходи

від реалізації товарів визнаються за датою переходу покупцеві права власності на товар; а витрати (ст. 138 Кодексу), що формують собівартість реалізованих товарів, визнаються витратами того звітного періоду, в якому визнано доходи від реалізації [165, с. 127].

Заслуговує на увагу той факт, що у нормах фінансового законодавства України, які регулюють порядок організації та ведення бухгалтерського обліку і звітності, систему оподаткування прибутку та основні засади господарської діяльності, існують деякі розбіжності щодо тлумачення поняття «прибуток». Так, загальні положення Податкового кодексу не містять визначення поняття «прибуток», у ст. 134 якого прописано, що об'єктом оподаткування податком на прибуток є прибуток, який визначається як різниця між сумою доходів звітного періоду, собівартістю реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг та сумою інших витрат звітного податкового періоду [165, с. 123-124].

У Національному положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 1 „Загальні вимоги до фінансової звітності” зазначено, що прибуток – це сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати. Тобто, податкове та фінансове законодавство під прибутком наводять майже ідентичне його визначення [175, с. 13]. Натомість, відповідно до ч. 1 ст. 142 Господарського кодексу України прибуток (доход) суб'єкта господарювання є показником фінансових результатів його господарської діяльності, який визначається шляхом зменшення суми валового доходу суб'єкта господарювання за певний період на суму валових витрат та суму амортизаційних відрахувань [46, с. 65]. Слід обов'язково

звернути увагу і на те, що, на відміну від Господарського кодексу, чинний Податковий кодекс не містить таких понять, як «валові доходи» та «валові витрати», останні були замінені на «доходи» і «витрати».

Не повинні залишатися поза увагою і норми міжнародного фінансового законодавства. Т. Г. Маренич [114, с. 46] з цього приводу зазначає, що публічні акціонерні товариства, банки, страхові компанії та підприємства, що входять до особливого урядового переліку, повинні складати фінансову звітність за міжнародними стандартами, інші ж суб'єкти господарювання мають право самостійно визначати доцільність застосування міжнародних стандартів. Так, Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 18 «Дохід» визначено, що дохід виникає внаслідок продажу товарів, надання послуг й отримання відсотків, роялті та дивідендів, що є результатом використання активів суб'єкта господарювання іншими сторонами [130]. Тобто, спільною ознакою визнання доходів відповідно до МСБО 18 та П(С)БО 15 є джерела їх отримання.

У Міжнародному стандарті бухгалтерського обліку 12 «Податки на прибуток» визначено, що оподатковуваний прибуток (податковий збиток) – «це прибуток (збиток) за період, визначений відповідно до правил, установлених податковими органами, згідно з якими податки на прибуток підлягають сплаті (відшкодуванню)» [129]. Тобто, оподаткування прибутку визначається в кожній країні відповідно до вимог, визначеними податковими органами, які керуються податковими нормами. Зважаючи на це, у П(С)БО 17 «Податок на прибуток» зазначено, що «податковий

прибуток (збиток) – це сума прибутку (збитку), визначена за податковим законодавством об'єктом оподаткування за звітний період» [178, с. 28].

А. М. Кадацька [78, с. 87] та Ю. В. Петленко [155, с. 88] зазначають, що у бухгалтерському обліку чистий прибуток (збиток) формується поетапно протягом фінансово року за різними видами діяльності: валовий прибуток, фінансовий результат від операційної діяльності, фінансовий результат від інвестиційної діяльності, прибуток (збиток) від фінансової діяльності, чистий фінансовий результат. В. Ф. Пікало [159, с. 30-31] наводить три методи визначення прибутку, один з яких базується на отриманні результату від здійснення низки господарських операцій (операційний підхід або ж синтаксична концепція визначення прибутку). Відповідно до іншого методу – семантичного – прибуток оцінюють як показник ефективності діяльності підприємства; згідно прагматичного підходу прогностні показники прибутку прийнято визначати на основі чистого фінансового результату минулого періоду.

Помилковою є думка стосовно того, що прибуток, який залишився в розпорядженні підприємства після сплати всіх податків та платежів до бюджету, є чистим прибутком. Не слід забувати і про те, що відповідно до норм чинного законодавства, за рахунок прибутку підприємства повинні сплачувати ще і штрафи (у разі виявлення порушень фінансового та податкового законодавства – несвоєчасне подання звітів в органи податкової служби; затримка перерахування коштів у бюджет і державні цільові фонди; приховування прибутку від оподаткування, заниження інших податків;

прострочення термінів сплати кредитів та інше) [107, с. 381-382].

Маючи на меті отримання певної величини прибутку, підприємству слід дотримуватися певних організаційно-економічних основ його управління, що мають бути направлені на виявлення стратегічних можливостей підприємства (аналіз місткості ринку, забезпеченості ресурсами) та адаптації до змін кон'юнктури ринку [242, с. 5]. Як зазначає Ю. С. Цал-Цалко [231, с. 75], «в умовах ринку стабільні позиції мають тільки ті підприємства, що постійно розвиваються», проте дослідження показують, що діяльність аграрного сектору Сумської області характеризується нестабільністю в отриманні прибутку (рис. 1.2).

Якщо сільське господарство в цілому по Україні за 2000-2012 р. р. було прибутковим, де чистий фінансовий результат у 2012 р. проти 2000 р. зріс на 26,2 млрд. грн. або більше, ніж у 33 рази та склав 27,0 млрд. грн., то третина досліджуваного періоду для сільськогосподарських товаровиробників області була збитковою, найнижчі показники якими отримано у 2008 р., де рівень збитку склав 67,5 млн. грн.

Натомість, найкращих результатів у сільському господарстві по області досягнуто у 2012 р., при цьому величина чистого прибутку до показника 2000 р. зросла на 577,5 млн. грн. Аналіз динаміки чистого прибутку сільськогосподарських підприємств Сумської області доводить, що управління прибутком має бути організоване на підприємстві таким чином, яке дозволило б збільшити не лише абсолютну його величину, а й задовольнити інтереси усього кола учасників цього процесу (рис. 1.3).

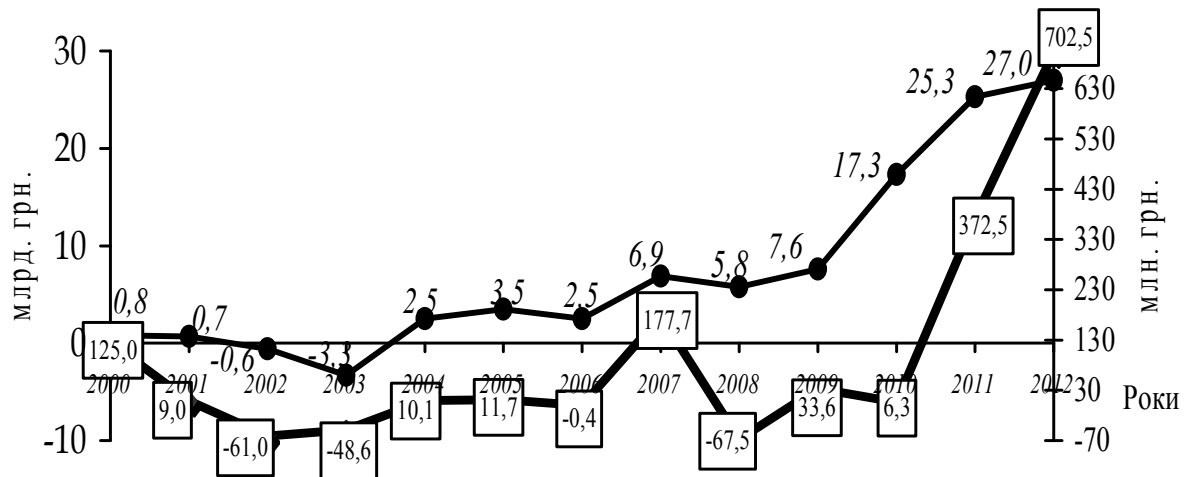

Рис. 1.2. Динаміка чистого фінансового результату сільського господарства України та сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2000-2012 рр.

Джерело: побудовано за даними Департаменту агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації та Державного комітету статистики України

Рис. 1.3. Організаційно-економічні основи управління прибутком сільськогосподарських підприємств

Джерело: власна розробка авторів

Визначальною ознакою, що поєднує інтереси суб'єктів управління прибутком – засновників (у тому числі й керівників), найманих працівників, держави, орендодавців, є продовольча безпека, яка, порівнюючи із задоволенням власних інтересів кожного із них, є пріоритетною. Слід наголосити на тому, що чільне місце в організації управлінського процесу на підприємстві, у тому числі й у частині, що стосується управління прибутком, належить керівній ланці, яка повинна врахувати усі його особливості, визначившись із завданнями, факторами впливу та резервами підвищення прибутковості.

Зважаючи на те, що праця, земля та капітал (а також підприємницький хист) є основними факторами виробництва, розглянемо організаційно-економічні основи управління прибутком саме у такому контексті, адже будь-яке сільськогосподарське підприємство використовує найману працю та виплачує найманим працівникам у вигляді винагороди заробітну плату. За користування земельними ресурсами товаровиробники сплачують орендну плату (плату за землю), а за використаний у виробництві капітал (як внески засновників) так і з інших джерел – фінансові ресурси (дивіденди, відсотки та інші виплати).

Більше того, стрімкий розвиток економічних відносин супроводжується об'єктивною необхідністю координувати ті явища, що мають значний вплив на кінцеві результати діяльності підприємств, використовуючи при цьому ефективно управління [28, с. 119]. Як стверджує В. Р. Шевчук [244, с. 316], «підприємствам, для того, щоб ефективно функціонувати,

необхідно впроваджувати сучасні технології управління бізнесом». Іншими словами, постійне удосконалення управлінських процесів суб'єктами господарювання є запорукою високого рівня їх фінансово-економічного розвитку [230, с. 28].

На особливу увагу з цього приводу заслуговують економічні важелі, дослідження яких має ґрунтуватися на гармонійному вивченні поведінки кожного з учасників, оскільки останні є власниками того чи іншого виду ресурсів, від ефективності використання яких залежить кінцевий фінансовий результат суб'єкта господарювання.

Так, усі зусилля менеджерів підприємства мають бути спрямовані на те, аби забезпечити найманих працівників нормальними умовами праці та реальними матеріальними й заохочувальними виплатами. Адже від рівня мотивації праці персоналу залежать результати підприємства: чим більший рівень заробітної плати працівників, тим вища продуктивність праці та, відповідно, фінансові показники роботи господарства [32, с. 26]. Як зазначає Т. О. Шилова [245, с. 282], організаційне забезпечення управління прибутком багато в чому залежить від рівня кваліфікації та підготовки персоналу. Саме внутрішні структурні підрозділи підприємства – служби, відділи – забезпечують виконання рішень керівника щодо управління прибутком та несуть відповідальність за виконання таких рішень.

Вплив економічних факторів зовнішнього середовища на величину прибутку є чи не найвагомішими, оскільки заходи державної політики визначають умови функціонування підприємств різних галузей народного господарства, у тому числі й

сільськогосподарських. Тому головним завданням для керівної ланки підприємства у цьому плані має бути розробка дієвих заходів, спрямованих на швидку адаптацію до змін у зовнішньому ринковому середовищі. Тобто, даний етап повинен передбачати аналіз впливу факторів, що зумовили як позитивні, так і негативні зрушення у фінансово-економічному стані та розробку програми дій на майбутнє [22, с. 13].

Більша частина земельних ресурсів, якими користуються сільськогосподарські товаровиробники на правах оренди, є розпайованими і знаходяться у власності фізичних осіб. Тобто, підприємство має підтримувати зацікавленість останніх, забезпечуючи виплату орендної плати на належному рівні. Зауважимо, що у користуванні сільськогосподарських підприємств (на правах оренди) є і невитребувані паї, а також землі резерву й запасу, за які останні сплачують до місцевого бюджету, зокрема, сільських (селищних) рад плату за землю.

І, нарешті, від рівня ефективності використання ресурсів, якими володіє підприємство (оборотних, необоротних, нематеріальних тощо), а також внесків учасників залежить добробут власників та подальший розвиток підприємства, що визначається рівнем виплати дивідендів та фінансуванням виробництва за рахунок прибутку, зокрема, на розширене відтворення. Таким чином, пріоритетним напрямом діяльності сільськогосподарських підприємств має бути зниження виробничих витрат, тобто витрат операційної діяльності, що є головною організаційною умовою формування прибутку, оскільки саме від способу організації

виробництва залежить абсолютна величина кінцевого фінансового результату підприємства.

Отже, з наведеного вище слідує, що організаційно-економічні основи управління прибутком визначаються, з одного боку, ефективним використанням праці, землі, капіталу, а також державних дотацій тощо, а з іншого – отриманням доходів власниками ресурсів (заробітної плати, орендної плати, податкових платежів) як на етапі формування чистого прибутку, так і на етапі його використання (дивідендів, матеріальних заохочень працівникам тощо).

Організаційно-економічні основи управління прибутком об'єднують прибуток як з позиції економічної, так і фінансової категорій. Тобто, сутність прибутку як економічної категорії полягає в його обліковій функції – зіставленні доходів і витрат (використанні ресурсів), а з розподілом і використанням прибутку (задоволенням інтересів власників ресурсів) пов'язаний його фінансовий зміст. Таким чином, з'ясуємо, із застосуванням яких методичних підходів має проводитися процес управління прибутком на фоні загальної системи управління підприємством.

1.2. Методичні засади управління прибутком у загальній системі менеджменту підприємства

Процес управління зазвичай ототожнюється з формою організації колективної діяльності людей, а також контролем над обраною технологією виробництва [28, с. 120]. А тому, у період становлення ринкової економіки в Україні очікувалося, що першочергові ринкові

перетворення – зміна форми власності підприємств, розпаювання сільськогосподарських угідь, створення ринкової інфраструктури забезпечать автоматичне вирішення проблем, пов'язаних з переходом від адміністративно-командної до ринкової економіки [194, с. 194]. Однак, ринкова трансформація, основним проявом якої на той час була зміна відносин власності [94, с. 3], не призвела до одержання бажаного результату.

На думку Р. Фрімена [260, с. 6, 12], управлінська ціль, яку підтримує керівник фірми, набагато ширша за своїм змістом, ніж виробнича. Якщо не приймати до уваги інтереси працівників та власників підприємства, останнє може зіштовхнутися зі збоями у виробничому процесі. Відповідно, фірма повинна працювати в такому руслі, яке б враховувало ступінь розвитку її взаємовідносин з працівниками, споживачами, покупцями, державними структурами, власниками та, навіть, конкурентами. Остання є найкращим стимулом стосовно завоювання нових ринків збуту, та, відповідно, задоволення потреб споживачів.

Дослідник В. П. Павлик [148, с. 28] зазначає, що управління підприємством у залежності від мети може бути стратегічним, антикризовим та ситуаційним. Так, стратегічне управління передбачає розробку певної стратегії його розвитку, яка націлена, звичайно ж, на одержання позитивного фінансового результату; інші види управління, на нашу думку, не потребують будь-яких узагальнень, адже їхнє застосування є очевидним та говорить саме за себе.

Прийняти те чи інше управлінське рішення можна лише на основі достовірної та обґрунтованої інформації. З

цього приводу В. П. Павлик [147, с. 48] відмічає, що в центрі всіх функцій щодо управління підприємством знаходиться інформація, яка відображає ресурсний потенціал підприємства (рівень виробництва), фінансові показники (у тому числі й конкурентів), стан розрахунків з дебіторами та кредиторами, а також кінцеві результати діяльності (рис. 1.4).

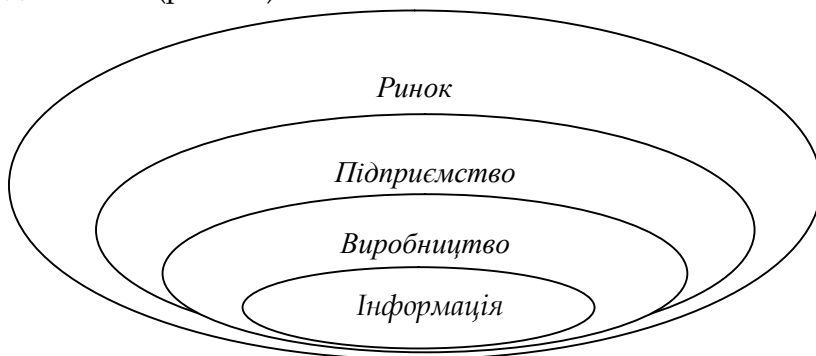

Рис. 1.4. Графічне відображення цільового підходу до управління підприємством

Джерело: [147, с. 49].

Заслуговує на увагу думка Д. Кассоне [256, с. 9], який стверджує, що на основі інформації бухгалтерського обліку визначається вартість підприємства, тобто найбільший вплив на управлінські рішення справляють саме інформаційні ресурси [263, с. 27]. П. С. Березівський [27, с. 314] та М. О. Данилюк [51, с. 38] з цього приводу відмічають, що ефективність управління будь-яким об'єктом, значною мірою, залежить від достатньої інформаційної бази – як внутрішнього (результати діяльності підприємства), так і зовнішнього (загальні зміни в економіці держави) характерів (рис. 1. 5).

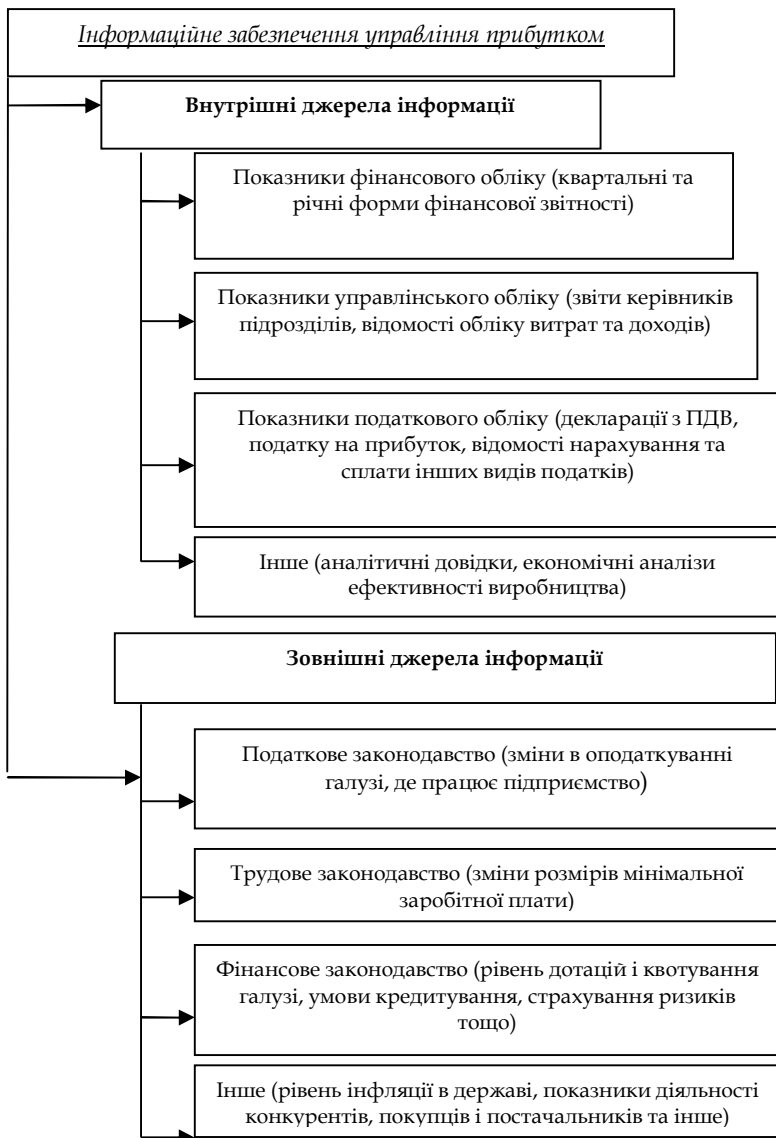

Рис. 1.5. Джерела інформації управління прибутком

Джерело: [51, с. 39] та доповнено авторами

Так, результати діяльності підприємства, що представлені у показниках фінансового обліку, становлять основу інформаційної бази в управлінні прибутком. Показники управлінського обліку відображають величину та склад доходів і витрат з одночасним відображенням і кількісних показників [51, с. 38-40]. За даними камерального бухгалтерського обліку формується інформація про чисті грошові потоки на підприємстві; фінансовий облік дає змогу оцінити вартість вкладеного капіталу, а податковий – інформує про податкові платежі підприємства [48, с. 93].

Залежно від мети управління підприємством, управлінські завдання можна поділити на три основні групи: головні (першочергові) – спрямовані на реалізацію основної мети підприємства – отримання максимального рівня рентабельності; загальні (другорядні) – націлені на створення раціональних організаційних структур управління з метою підтримання стабільного розвитку, та допоміжні (відображають життєво важливі потреби підприємства: мотивація праці, підтримання позитивного іміджу серед учасників ринку тощо) [28, с. 120]. Однією з найважливіших функцій управління, як зазначає О. М. Костенко [89, с. 120], є внутрішньогосподарський контроль, який стосується усіх напрямів діяльності підприємства і направлений на підвищення ефективності управлінської роботи та зростання прибутковості, що передбачає проведення заходів, спрямованих на усунення різних видів недоліків, що дозволить забезпечити безперервність виробництва та, зрештою, високу економічну стійкість господарюючого суб'єкта [202, с. 48]. На думку Н. М. Давиденко [49, с. 92], будь-який об'єкт

управління є певною системою, яка, у свою чергу, складається з окремих елементів й ефективність управління кожним із них визначається кінцевим результатом. Із вищесказаного слідує, що управління прибутком є складовою загальної політики управління підприємством [128, с. 62].

Відомо, що основу управління підприємством складає максимізація прибутку. Тобто, об'єктом управління підприємством у цілому, як і об'єктом управління прибутком, зокрема, виступають його активи, зобов'язання, капітал, інвестиційні вкладення, грошові кошти, трудовий потенціал тощо, від ефективного використання у виробництві яких залежить розмір чистого прибутку, а отже, і ринкова вартість підприємства (рис. 1.6).

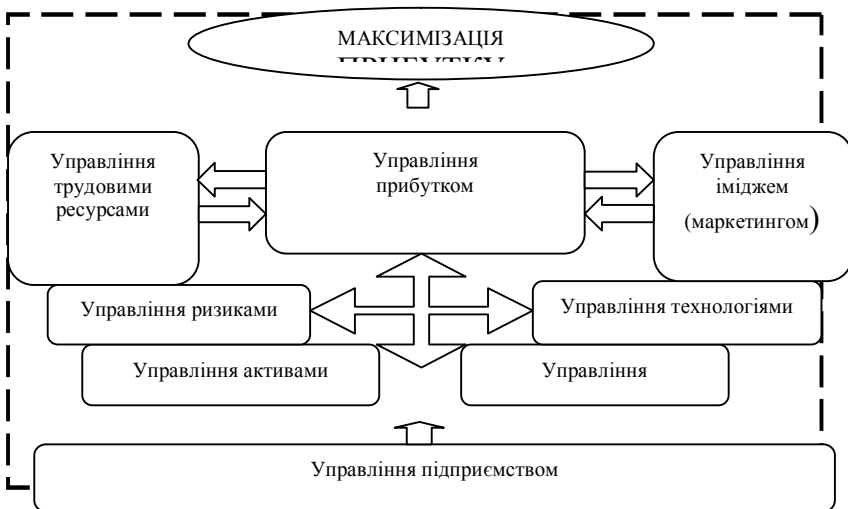

Рис. 1.6. Управління прибутком у загальній системі менеджменту підприємства

Джерело: власна розробка авторів

На думку А. В. Череп [236, с. 46], ефективність управління визначається виконанням завдань, що дозволяють мінімізувати фінансові ризики, які пов'язані, в першу чергу, з платоспроможністю підприємства – своєчасним погашенням зобов'язань перед кредиторами, сплатою податків, виплатою заробітної плати тощо. Безперечно, система управління підприємством повинна швидко пристосовуватися до ринкових умов розвитку, тобто остання повинна бути гнучкою і динамічною. Як показує практика, відсутність у даний час такої системи управління не дозволяє підприємствам відразу і відповідним чином реагувати на зміни, що відбуваються в ринковому середовищі [93, с. 250].

Відомо, що глибокий аналіз та оцінка факторів внутрішнього і зовнішнього середовища є одним із головних завдань системи менеджменту на підприємстві [36, с. 91]. Трапляються випадки, коли за умов невизначеності зовнішнього середовища планувати результати своєї діяльності на перспективу для суб'єктів господарювання є марною тратою сил, коштів і часу. Планування слід проводити лише на короткостроковий період з урахуванням впливу факторів зовнішнього середовища та аналізу своїх внутрішніх можливостей, яке зводиться в основному, до визначення максимального обсягу виробництва й реалізації сільськогосподарської продукції та розміру допустимих витрат [194, с. 196].

Підсумовуючи вищевикладене, зауважимо, що управління прибутком підприємства є досить складним і динамічним процесом, який потребує постійного аналізу й контролю кожного з етапів операційного циклу, починаючи від закупівлі необхідних ресурсів, що будуть

задіяні у виробництві, до реалізації готової продукції (отримання коштів).

Дослідники даного питання до цього часу не дійшли єдиної думки щодо трактування в економічній науці поняття «управління прибутком», яке, здебільшого, ототожнюють з такою фінансово-господарською діяльністю підприємств, що призводить до збільшення доходів та зменшення витрат [160, с. 24].

На думку Є. Ю. Ткаченко [214, с. 215], управління прибутком має бути направлене на досягнення запланованої цілі, дотримуючись загальних принципів управління та виконання завдань; управлінський процес повинен бути чітко спланований та організований. Відомий дослідник І. О. Бланк [32, с. 22-24] виділяє п'ять основних принципів, що лежать в основі управління прибутком, а саме: інтегрованість із загальною системою управління підприємством; комплексний характер прийняття управлінських рішень – усі управлінські рішення стосовно формування та використання прибутку є взаємопов'язаними та мають прямий або зворотній вплив на кінцеві результати діяльності (значні фінансові вкладення можуть викликати дефіцит фінансових ресурсів на підприємстві, а відповідно, і зменшення прибутку); високий динамізм управління; варіативність підходів до розробки управлінських рішень.

Відповідно, основними завданнями управління прибутком, крім зростання його величини, мають бути наступні. По-перше, підприємству необхідно дотримуватися співвідношення між величиною формування прибутку та допустимим рівнем ризику [32, с. 24]. У світовій практиці існує чимало способів

зниження ризику, найвідоміші з яких – це страхування, збір додаткової інформації, забезпечення високої якості виготовленої продукції, перевірка партнерів по бізнесу, планування, підбір персоналу, захист комерційної інформації тощо [100, с. 74]. Крім найпоширенішого виду нейтралізації фінансових ризиків – страхування – С. М. Баранцева [26, с. 182] виділяє ще й хеджування, яке представлено в нашій країні у вигляді форвардних та ф'ючерсних контрактів. У сільському господарстві розповсюдженим видом нівелювання фінансового ризику є форвардний контракт, який є гарантом того, що продукція сільськогосподарського товаровиробника буде придбана за ціною та кількістю, визначеною на момент підписання такого контракту. Тому, зважаючи на існування значних ризиків в агропромисловому комплексі, сільськогосподарським підприємствам, на нашу думку, окрім операційної діяльності (основної), також необхідно розвивати й інші види – інвестиційну та фінансову, а також удосконалювати сферу надання послуг.

По-друге, формування чистого прибутку на підприємстві повинно відбуватися, в першу чергу, за рахунок резервів зростання доходів та зниження витрат, тим самим забезпечуючи високу якість прибутку [32, с. 25]. На даному етапі дослідження відмітимо, що висока якість прибутку визначається збільшенням обсягів виробництва й реалізації продукції та зниженням витрат; а низька якість має місце при зростанні ціни та незмінному обсязі виробництва (реалізації) [18, с. 95]. По-третє, частина прибутку, яка спрямована на інвестиційні вкладення, повинна обов'язково приносити дохід, в іншому випадку,

матиме місце відтік ресурсів; по-четверте, прибуткове ведення господарської діяльності має сприяти зростанню ринкової вартості підприємства. Особливу увагу необхідно приділити завершальному етапу управління прибутком – розподілу і використанню на заплановані цілі, тобто, на капіталізацію та споживання.

На сьогодні більшість сільськогосподарських підприємств використовує окремі показники – чистий дохід (виручку) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), собівартість реалізованої продукції, балансовий прибуток – не у взаємодії один з одним, а окремо, що позбавляє можливості проводити реальні прогнози в одержанні позитивних фінансових результатів [74, с. 71].

М. Г. Михайлов та Я. С. Ткаль відмічають, що аграрний сектор економіки потребує державного регулювання, а саме – досягнення паритету цін на продукцію, створення програми пільгового кредитування та прозорої системи оподаткування [126, с. 118]. Зауважимо, що для сільськогосподарських товаровиробників діє пільговий режим оподаткування податком на додану вартість та спеціальний режим оподаткування. Останній передбачає сплату фіксованого сільськогосподарського податку замість податку на прибуток, земельного податку, збору за спеціальне використання води та збору за провадження деяких видів підприємницької діяльності (у частині провадження торговельної діяльності). Стосовно оподаткування сільськогосподарської галузі податком на додану вартість, то згідно зі ст. 209 Податкового кодексу України сільськогосподарські підприємства у своєму розпорядженні залишають суму податкового зобов'язання

для подальшого відшкодування податкового кредиту. Ці умови поширюються на підприємства, в яких у вартості усіх товарів або послуг питома вага вартості сільськогосподарських товарів (послуг) становить протягом попередніх дванадцяти послідовних звітних періодів не менше 75% [165, с. 252].

З метою досягнення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва, аграрним підприємствам необхідно постійно працювати у напрямку покращення результатів діяльності, одним з яких може бути форма диверсифікованого сільськогосподарського виробництва у вигляді освоєння нових видів виробництв, розширення номенклатури та асортименту, а також отримання економічної вигоди з урахуванням екологічних та соціальних потреб поселення. Маркетингова диверсифікація передбачає створення підприємством власної торгівельної мережі, використання різних каналів збуту та засобів постачань, проведення обслуговування реалізованої продукції тощо, фінансова – короткострокові і довгострокові фінансові інвестиції [11, с. 87].

Відомо, що здійснення фінансових вкладень у будь-яку галузь економіки є закономірністю прогресивного розвитку продуктивних сил [59, с. 205]. Що стосується інвестиційних вкладень в аграрний сектор області, то поряд з головним пріоритетом інвестиційної діяльності – зростанням потенційного прибутку – існують і такі недоліки, як відтік грошових коштів закордон (у випадку залучення іноземного капіталу) та недотримання сівозмін. Отже, з наведеного вище слідує, що одним із пріоритетних напрямків розвитку сільськогосподарського виробництва

може бути формування власних інвестиційних ресурсів за рахунок оптимізації управління основними й оборотними засобами, трудовими ресурсами, що не потребує значних витрат коштів та часу й носить, в основному, організаційний характер в управлінні [16, с. 35]. Слушною з цього приводу є думка стосовно того, що інновації доречні лише за умови стійкого розвитку, що визначається взаємодією і функціонуванням трьох елементів – соціальної, екологічної та економічної систем [264, с. 28], а тому жоден з інвесторів не буде інвестувати свій капітал у період кон'юнктурних чи циклічних коливань, а також високих інфляційних процесів в економіці [265].

В умовах посиленої конкуренції сільськогосподарським підприємствам доводиться змагатися з кращими суб'єктами господарювання, проводячи постійний моніторинг власних сильних і слабких сторін, що вимагає пошуку нових шляхів зміцнення конкурентних переваг. Тобто, ще однією альтернативою у зростанні прибутковості діяльності може бути також запровадження бенчмаркінгу, який пов'язує із пошуком та вивченням найкращого досвіду для суб'єкта господарювання [8, с. 75-76]. На жаль, в Україні, на відміну від досвіду економічно розвинутих держав, для більшості керівників аграрних формувань термін «бенчмаркінг» є незнайомим і сприймається не як метод управління, а як звичайний аналіз конкурентів чи ринку. Нами встановлено, що з метою мінімізації зусиль, витрат часу та коштів сільськогосподарські підприємства можуть використовувати бенчмаркінг шляхом приведення продукції у відповідність із міжнародними показниками якості та використання прогресивних технологій

виробництва, запроваджуючи досвід економічно розвинутих країн. На думку М. Портера [266, с. 128], якість продукції є визначальною ознакою конкурентної стратегії, що дозволяє підвищити результативність виробництва.

Професор В. Я. Плаксієнко до нових методів управління прибутком відносить ще й контролінг, який поєднує методичні підходи економічного аналізу, планування, управлінського обліку та менеджменту [163, с. 58].

Підсумовуючи полеміку щодо методичних засад управління прибутком можемо стверджувати, що більшість дослідників, зокрема, В. І. Блонська [34, с. 148], А. О. Гавриш [41, с. 126], Ю. В. Зозуля [72, с. 383], Н. Г. Пігуль [158, с. 84], О. В. Проскурович [183, с. 71], Н. С. Степанюк [208, с. 173], А. С. Усанова [221, с. 85] ототожнюють цей термін з механізмом регулювання процесів формування, розподілу й використання прибутку. А. М. Поддєрьогін [166, с. 122] розглядає управління прибутком як «цілісну систему прогнозування, планування і контролю за процесами його формування та розподілу». Як бачимо, теоретичні підходи щодо трактування дефініції «управління прибутком» майже не враховують таку її складову, як планування. На нашу думку, без планування, що дозволяє розподілити виробничі ресурси та визначити сильні й слабкі місця у виробничому процесі господарської діяльності, та відображення у фінансових планах сценаріїв розвитку господарської діяльності управління прибутком сільськогосподарських підприємств буде недосконалим (рис. 1.7). З рис. 1.7 бачимо, що перші два етапи

передбачають формування інформаційної бази та визначення основних економічних показників.

Інформація, якою володіє підприємство, має формуватися як з внутрішніх (дані бухгалтерського та управлінського обліку, бюджети, виробничі звіти), так і з зовнішніх джерел (аналіз діяльності конкурентів, дослідження ринку, контроль за змінами у фінансовому та податковому законодавстві та ін.). На наступному етапі проводять детальний аналіз показників, сформованих із внутрішньої та зовнішньої інформації (третій етап), за результатами якого можна визначити проміжні показники діяльності, наприклад, рівень рентабельності по окремих видах продукції (четвертий етап).

На слідуючому етапі вносяться відповідні зміни до організації виробничого процесу (у разі виникнення такої необхідності) як окремих видів продукції, так і в цілому по підприємству. Нарешті, шостий етап передбачає прийняття остаточного рішення стосовно досягнення запланованих показників по підприємству. Разом з тим, в умовах адміністративно-командної економіки господарства не відчували потреби в плануванні, оскільки плани, які визначалися на той час державою, були стабільними і повинні бути обов'язково виконані. А якщо підприємства отримували додаткові плани стосовно нарощування обсягів виробництва, то коригування прогнозованої собівартості ними не проводилось, а незаплановані додаткові витрати включались до фактичної собівартості [143, с. 24].

Рис. 1.7 Схема планування прибутку підприємства
 Джерело: [121, с. 49].

Отже, на нашу думку, під управлінням прибутком сільськогосподарських підприємств слід розуміти набір управлінських рішень, набір управлінських рішень,

пов'язаних з плануванням, організацією виробництва та контролем за формуванням доходів і витрат, що дозволить отримати чистий) прибуток і використати його на цілі, які б враховували економічні інтереси всіх учасників процесу управління прибутком у межах підприємства. На рис. 1.8 подано структурно-логічну схему управління прибутком, яка включає усі його стадії – планування, формування, розподіл і використання. Поряд з основними ланками економічного механізму господарювання – кредитуванням, ціноутворенням, організацією праці, управлінням тощо В. Я. Амбросов та Т. Г. Маренич виділяють саме планування [2, с. 15]. Як зазначає І. Лесік [106, с. 106] «в умовах сьогодення все більше сільськогосподарських підприємств усвідомлюють необхідність планування», адже, завдяки такому підходу підприємство володіє інформацією стосовно того, якими ресурсами воно забезпечене, що і, в якій кількості необхідно виробити продукції, аби максимізувати прибуток.

Проте, хоча сільськогосподарські підприємства й планують результати своєї діяльності (див. розділ 2.3), однак використання основної функції менеджменту у такий спосіб не дозволяє врахувати як внутрішні резерви, так і важливі чинники зовнішнього середовища, що в кінцевому підсумку не дозволяє виконати заплановані завдання, що пов'язані з досягненням певного рівня прибутковості. Нехтуючи плануванням, сільськогосподарські позбавляються можливостей у реалізації подальших функцій менеджменту – організації виробничого процесу мотивації праці та контролю за результативними показниками діяльності.

Зазначимо, що від використання у виробництві різних видів ресурсів, сільськогосподарські підприємства повинні отримувати певний ефект, який має відображатися у покращенні їхнього фінансово-економічного становища та зростанні абсолютної величини прибутку. Дослідження показують, що господарська діяльність не має сенсу, якщо підприємством, яке функціонує в будь-якій галузі економіки, не отримується 15% прибутку [101, с. 33].

За результатами опитування, проведеного нами у 2012 р. серед 51 сільськогосподарського підприємства різних організаційно-правових форм господарювання, встановлено, що ефективність управління прибутком господарствами Краснопільського, Охтирського та Сумського районів області не проводиться на жодному з його етапів (додатки А та Б). Тому, спробуємо визначити, які особливості притаманні процесу управління прибутком сільськогосподарських підприємств.

1.3. Особливості управління прибутком у підприємствах аграрного сектору економіки

Як згадувалося раніше, результативним показником управління прибутком, як комплексної системи прогнозування, планування і контролю за процесами формування доходів і витрат, є його абсолютна величина. Відповідно, підприємство може впливати лише на складові прибутку – доходи та витрати, які і є основними елементами досліджуваного механізму.

Зважаючи на те, що ціни на сільськогосподарську продукцію визначаються на ринку під впливом попиту та пропозиції і господарства втрачають свої можливості щодо

контролю над встановленням ціни на продукцію власного виробництва, єдиним важелем впливу на підвищення прибутковості є контролювання витрат виробництва, що і є однією з головних особливостей управління прибутком товаровиробників досліджуваної галузі.

За період ринкових перетворень в економіці країни сільськогосподарським підприємствам не вдалося сформувати дієвого механізму економії витрат, що, зрештою, негативно вплинуло на результати їхньої діяльності [153, с. 221]. Витрати, за словами О. Чижишин [238, с. 349], – це інформаційне джерело про доцільність та раціональність ведення господарської діяльності, а тому управлінню витратами, без перебільшення, має приділятися неабияка увага [157, с. 9].

У роботах Г. О. Партин [154, с. 124] та А. І. Ясінської [255, с. 346] акцентовано увагу на тому, що найбільший вплив на ефективність управління господарською діяльністю належить саме процесу управління витратами. Безперечно, метою їх правління є зниження або оптимізація витрат на одиницю виробленої продукції, підвищення рентабельності господарських процесів і видів діяльності та зниження ризику виробництва.

Більше того, наукові підходи Е. Нікбахта та А. Гропеллі [137, с. 10-11] пов'язані з тим, що низькі витрати є основою конкурентоспроможності підприємства і контролювання певної частки ринку, що автоматично означає отримання доходу. Адже завдяки економії витрат господарство має реальні можливості використати певну частину коштів на удосконалення технології виробництва, модернізацію основних засобів, закупівлю елітного насіння, матеріальне заохочення працівників тощо.

Г. О. Партин [154, с. 126-127] підкреслює, що планування витрат на підприємствах є запізнілим процесом, який, до того ж, і закінчується дуже рано. В основному, аналіз витрат господарства проводять з моменту придбання матеріальних ресурсів, а на етапі реалізації продукції він уже завершується. Відповідно, суб'єкти господарювання втрачають можливість володіти інформацією про рівень витрат тих підприємств, у яких постачальники закупають матеріальні ресурси, а також про розміри витрат домогосподарств та населення. Побудова ланцюга цінностей на підприємстві (рис. 1.9), на думку Г. О. Партин, дозволить підприємству більш детально проаналізувати як власні витрати, так і власні доходи.

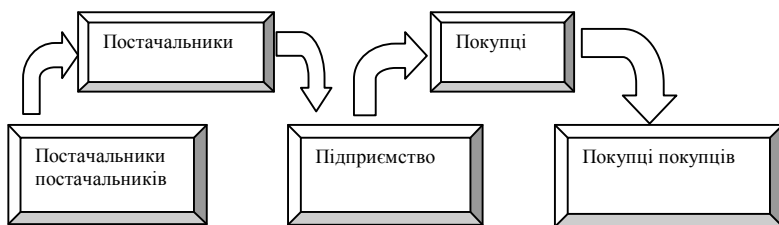

Рис. 1.9. Схема формування цінності кінцевого продукту певної галузі

Джерело: [154, с. 127].

Вважаємо, що «постачальники» та «покупці» у ланцюзі цінностей кінцевого продукту для товаровиробників сільськогосподарської галузі є, відповідно, головною з причин, яка пов'язана з недоотримання доходів. Іншими словами, вартість (цінність) одиниці сільськогосподарської продукції у кінцевому підсумку для «покупців покупців» – населення – зростає через діяльність на ринку посередників, а для підприємств, навпаки, знижується.

Зазначена тенденція є також однією з особливостей управління прибутком сільськогосподарських підприємств. Звичайно, мова йде про реалізацію тваринницької продукції – м'яса, молока, яєць, меду тощо, які споживачі могли б купувати безпосередньо у товаровиробників (хліб та хлібобулочні вироби постачають підприємства переробної галузі).

Ще одним доказом того, що сільськогосподарські підприємства недоотримують певну величину прибутку, є дані, представлені на рис. 1.10.

Якщо ціни на сільськогосподарську продукцію власного виробництва в цілому по Україні у 2012 р. порівняно з 2000 р. підвищились у 3,5 рази, то на матеріально-технічні ресурси промислового походження, що споживаються сільськогосподарськими підприємствами, – більше, ніж у 6 разів.

У якості порівняння, зауважимо, що у 2000 р. для придбання, наприклад, 1 тонни дизельного палива сільськогосподарським підприємствам Сумської області необхідно було реалізувати 46,0 ц зернових або 38 ц молока, чи 9,2 ц м'яса ВРХ або 6 ц м'яса свиней. У 2012 р., порівнюючи з 2000 р., ціни на дизельне паливо зросли у 6,8 разів, внаслідок чого товаровиробники змушені були збільшити реалізацію зернових на 34 ц, молока – на 12 ц, м'яса ВРХ та свиней – на 1,1 та 1,8 ц, відповідно, при цьому ціни реалізації на зернові культури підвищились у 3,9 рази, на молоко – в 4,8 рази, на

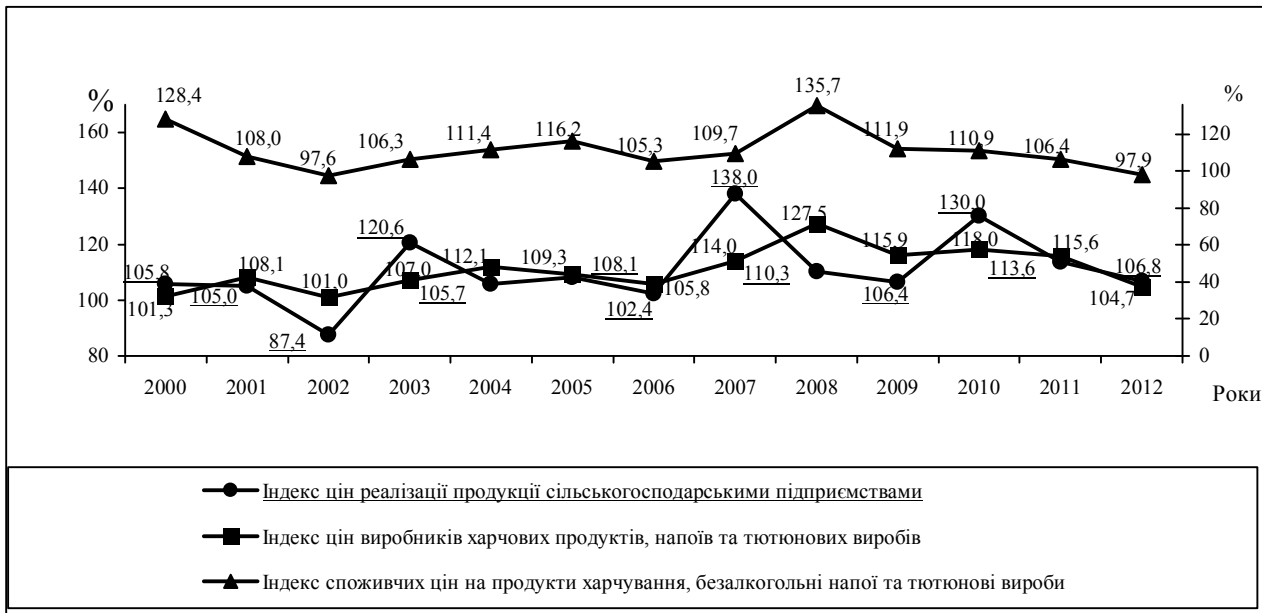

Рис. 1.10. Динаміка індексу цін реалізації сільськогосподарської продукції сільськогосподарськими підприємствами, переробними підприємствами та споживчих цін по Україні за 2000-2012 рр.

Джерело: побудовано за даними Державного комітету статистики України

м'ясо ВРХ та свиней у 5,9 та 4,8 раз, відповідно [7, с. 15].

А тому за інформацією рис. 1.10 можемо стверджувати, що ціни реалізації продукції власного виробництва сільськогосподарських підприємств в цілому по Україні у 2012 р., порівнюючи з 2000 р., зросли в 3,5 рази, а на продукцію переробних підприємств та на продукти харчування – в 3,7 та 3,8 раз, відповідно. Більше того, ціни виробників промислової продукції у 2012 р. проти 2000 р. зросли в 5,8 рази, що є яскравим доказом існування диспаритету цін.

Н. М. Хижа [229, с. 266-267] серед головних ознак цінового диспаритету аграрного сектору наводить наступні: по-перше, первинний внутрішній ринок продукції досліджуваної галузі має нижчу, порівняно з переробною промисловістю, ємність ринку; по-друге, ціни на матеріально-технічні ресурси зростають швидшими темпами, ніж ціни на продукцію аграріїв; по-третє, екстенсивний розвиток виробництва є основним чинником деградації галузі, у той час як переробна промисловість, яка використовує продукцію сільського господарства, нарощує виробництво. Крім того, деякі підприємства промисловості, на відміну від сільського господарства, діють у монополізованому середовищі [97, с. 51; 140, с. 118].

Як зазначає П. Т. Саблук [187, с. 25], саме через відсутність еквівалентності міжгалузевого обміну сільськогосподарські товаровиробники неспроможні проводити навіть просте відтворення виробництва, не ведучи мову про розширене. Як наслідок, галузь сільського господарства щороку недоотримує близько 180 млрд. грн. тільки через те, що у ціні продукції не

враховуються норма прибутку [188, с. 16-17]. Так, норма прибутку в сільському господарстві не перевищує 2%, тоді як у промисловості вона складає більше 5%, а в банківській сфері перевищує 10% [124, с. 54].

У продовження порушеного питання, В. Я. Месель-Веселяк зазначає [123, с. 13-14], що прибутки, отримані підприємствами інших галузей та сфер економіки понад середню по країні норму прибутку, слід оподатковувати за прогресивною шкалою, а отримані державою у такий спосіб кошти можуть бути направлені на державну підтримку сільськогосподарської галузі.

Дослідження показали, що прибутки від реалізації уже переробленої сільськогосподарської продукції та продуктів харчування отримують переробні підприємства та підприємства торгівлі (додаток В). Так, питома вага галузі сільського господарства у роздрібній ціні продуктів харчування за 2000-2012 р. р. займала найбільшу величину, у той час як частка прибутку від реалізації продукції власного виробництва у його сукупному розмірі по галузях була найменшою.

Крім того, власні витрати сільськогосподарських підприємств на виробництво й реалізацію переробним підприємствам сільськогосподарської продукції у 2012 р. проти 2000 р. зросли в 5,3 рази, а чистий дохід (виручка) від реалізації – в 5,8 рази. Натомість, у переробних підприємствах власні витрати на переробку сільськогосподарської продукції та її реалізацію торговельним підприємствам у звітному періоді порівняно з базисним збільшилися в 5 разів, а чистий дохід (виручка) – майже у 6 разів. Нарешті, підприємствам торгівлі за досліджуваний період вдалося збільшити виручку від

реалізації у 6,2 рази при одночасному зростанні власних витрат лише в 4,6 рази.

Підтримуючи думку Н. М. Тарасюк [211, с. 46], вважаємо, що прибуток між виробниками сільськогосподарської продукції, переробними підприємствами та підприємствами торгівлі має розподілятися відповідно до питомої ваги власних витрат кожної галузі, що забезпечить одержання кожною з них однакової норми дохідності (табл. 1.2).

Так, результати розрахунків табл. 1.2 доводять, що за весь період дослідження найбільшу питому вагу у структурі загальних витрат по виробництву, переробці й реалізації кінцевої продукції займали витрати сільськогосподарських підприємств, найбільша величина яких мала місце у 2011 р. – 70,2%. Найменша частка власних витрат припадала на підприємства торгівлі – від 3,2 до 5,7 млн. грн.

Таким чином, найбільшого впливу нееквівалентного обміну в системі економічних відносин різних ланок народного господарства, зазнають сільськогосподарські підприємства, що позначається на недоотриманні останніми значної частини прибутку від реалізації. Так, у 2000 р. сільськогосподарські підприємства Сумської області недоотримали 99,1 млн. грн. прибутку від реалізації продукції (див. додаток В), у 2005 р. – 166,4 млн. грн., у 2010 р. – 453,3 млн. грн., у 2011 та 2012 р. р. – 542,2 та 837,8 млн. грн., відповідно.

Таблиця 1.2

Розрахунковий розподіл прибутку від реалізації між виробниками сільськогосподарської продукції, переробними підприємствами та торгівельною сферою Сумської області за 2000-2012 рр., млн. грн.

	Власні виробничі витрати, млн. грн.	Питома вага у структурі загальних витрат, %	Сукупний чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, млн. грн.	Чистий дохід від реалізації продукції за питомою вагою витрат, млн. грн.	Розрахунковий прибуток від реалізації продукції млн. грн.	Рівень рентабельності, %
2000 р.						
Сільське господарство	380,0	61,8	792,2	489,9	109,9	28,9
Переробні підприємства	202,0	32,9		260,4	58,4	28,9
Торгівля	32,5	5,3		41,9	9,4	28,9
2005 р.						
Сільське господарство	465,0	58,2	1090,7	634,9	169,9	36,5
Переробні підприємства	30,8	38,6		420,6	112,6	36,5
Торгівля	25,8	3,2		35,2	9,4	36,5
2010 р.						
Сільське господарство	1298,6	66,5	2650,7	1762,2	463,6	35,7
Переробні підприємства	551,9	28,3		748,9	197,7	35,7
Торгівля	102,9	5,2		139,6	36,7	35,7
2011 р.						
Сільське господарство	1806,2	70,2	3617,8	2538,6	732,4	40,6
Переробні підприємства	620,9	24,1		872,7	251,8	40,6
Торгівля	146,9	5,7		206,9	59,6	40,6
2012 р.						
Сільське господарство	2002,1	63,2	4906,5	3103,2	1101,1	55,0
Переробні підприємства	1012,5	32,0		1569,4	556,9	55,0
Торгівля	150,9	4,8		233,9	83,0	55,0

Джерело: розраховано за даними додатку В

Шляхом вирішення такої проблеми може бути функціонування оптового ринку сільськогосподарської продукції, робота над створенням якого в Сумській області уже розпочата. Такі ринки успішно діють у

Київській, Херсонській, Львівській та Черкаській областях. На сьогодні оптові ринки з економічної точки зору розглядаються не просто як місце торгівлі, а як регіональні аграрно-маркетингові центри, де концентрується не лише попит і пропозиція, а відбувається й обмін інформацією щодо запровадження та розвитку нових тенденцій агрогосподарювання галузі, зокрема, технології виробництва.

Крім того, в останні роки стрімко розвивається в сільському господарстві дорадча діяльність, яка проводиться відповідними службами з метою накопичення та передачі знань і досвіду, пов'язаних з функціонуванням аграрного ринку. На оптових ринках виробникам також можна буде отримати замовлення на виробництво від покупців, як оптових, так і роздрібних, здійснити митне оформлення, податкові та банківські платежі за укладеними угодами. Отже, серед переваг у створенні оптового ринку сільськогосподарської продукції вбачаємо такі, як підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, прозорість ринку, підвищення якості продукції, створення нових робочих місць, підвищення конкуренції на споживчому ринку, швидке просування продукції до споживачів, зростання прибутковості галузі тощо [223].

Неможливість реалізації підприємницького інтересу, як вважає В. А. Борисова [35, с. 156], через відсутність ринкового середовища, що відповідало б умовам розвитку сільськогосподарської галузі, може стати на заваді її стабільного функціонування. А створення оптового ринку сільськогосподарської продукції

дозволить забезпечити збалансований розвиток аграрного сектору області.

Надання підприємствам повної економічної самостійності, що означає автоматичне підвищення відповідальності за результати діяльності, створює усі передумови для зростання зацікавленості останніх у ефективному управлінні витратами [42, с. 52-53]. Безперечно, величина витрат кожного підприємства залежить від специфіки його діяльності, проте спільним для кожного з них є складові системи управління витратами, а саме: класифікація витрат, визначення собівартості одиниці продукції, а також виявлення відхилень у планових та фактичних показниках витрат і пошук резервів їх зниження [250, с. 42].

Так, сільськогосподарські підприємства області користуються загальноприйнятою класифікацією витрат, визначеною вимогами Положення стандарту бухгалтерського обліку 16 «Витрати». Для визначення собівартості продукції витрати поділяються господарствами на прямі матеріальні, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати та загальновиробничі витрати.

Ю. М. Попівняк [168, с. 242-244] класифікує витрати підприємства за напрямком прийняття управлінських рішень, а саме: релевантні та нерелевантні (величина першого виду витрат може бути змінена внаслідок прийняття управлінського рішення, а до нерелевантних витрат відносять такі, що від нього не залежать); змінні – варіюють залежно від обсягів виробництва продукції та постійні витрати, що не відчують на собі впливу зміни масштабів виробництва

[262, с. 53]; поворотні та безповоротні (до останніх відносять витрати на придбання ресурсів), дійсні та альтернативні - дають змогу прийняти те рішення, виконання якого потребує менших (альтернативних) витрат; середні та маржинальні; минулі та майбутні; можливі та обов'язкові; поточні та одноразові; контрольовані та неконтрольовані; у межах норм та понаднормативні; ефективні та неефективні (останні включають такі, що не призвели до отримання економічної вигоди); планові та непланові. На нашу думку, запропонована автором класифікація витрат є досить обґрунтованою та зорієнтована на задоволення користувачів повною інформацією для досягнення запланованої підприємством мети щодо зниження витрат.

Для сільськогосподарських підприємств основними резервами зниження витрат можуть бути автоматизація та комп'ютеризація виробничих процесів, що дозволить зменшити рівень матеріальних витрат та витрат на оплату праці; підвищення якості продукції; раціональне використання ресурсного потенціалу; нарощування обсягів виробництва; удосконалення системи управління витратами через застосування більш прогресивних методів планування, обліку та контролю витрат [243, с. 157].

Розроблення бюджетів на підприємстві (метод бюджетування) також не залишається поза увагою економічних досліджень, відповідно до якого підприємство визначає обсяг та структуру майбутніх витрат разом із джерелами їх покриття (фінансування) та резервами зниження [151, с. 51]. Л. І. Есмановою [58, с. 137] з метою підвищення внутрішньогосподарського контролю

за рівнем витрат запропоновано застосування керівниками структурних підрозділів внутрішньогосподарської звітності, оскільки саме з використанням такого методу з'являється можливість для складання якісних розрахунків щодо визначення собівартості продукції та рівня рентабельності.

На нашу думку, в основі контролю над рівнем витрат діяльності лежить потенційна можливість реалізації стратегії економічного розвитку [21, с. 241]. Як доводить аналіз теоретичних положень, на сьогодні підприємства різних галузей народного господарства не дотримуються єдиної методики управління витратами [91, с. 59]. Кожний з методів має свої особливості та використовується суб'єктами господарювання залежно від специфіки їхньої діяльності.

Так, нормативний метод управління витратами (система стандарт-костінг) полягає у зіставленні фактичних витрат з нормативними, а також встановлюються причини виникнення таких відхилень [250, с. 42-43]. Слід звернути увагу на те, що управління витратами на підприємстві не повинно зводитися до обчислення нормативної собівартості та порівняння її з фактичною. В обов'язковому порядку необхідно контролювати змінні та постійні витрати [131, с. 33; 192, с. 354]. А поділ витрат на змінні та постійні проводиться за методом директ-костінг, основоположником якої у 1923 р. став американський учений Д. Кларк. Широкого застосування цей підхід набув у США, пізніше – у Великобританії (маржинальне калькулювання) та Франції (маржинальна бухгалтерія) [44, с. 283]. Даний метод застосовується також і в Україні, за допомогою якого

можна визначити, наскільки зміниться розмір прибутку у залежності від зміни постійних та змінних витрат, тобто дослідити еластичність прибутку за цими видами витрат [250, с. 42-43].

На даному етапі дослідження необхідно зауважити, що єдиним методом, який дозволяє отримати інформацію як про змінні, так і про постійні витрати, є директ-костінг, оскільки на сьогодні система рахунків бухгалтерського обліку не дозволяє, а точніше, не передбачає визначення розміру таких витрат [52, с. 73].

Саме з класифікацією витрат на зазначені групи пов'язаний найважливіший механізм управління прибутком – «операційний леверидж», що є часткою від ділення постійних і змінних витрат [3, с. 153; 68, с. 3; 249, с. 79]. Основні переваги директ-костінгу (маржинального аналізу) – це встановлення найвигіднішої комбінації постійних і змінних витрат, що дозволяє визначити безбитковий обсяг виробництва як у кількісному, так і в вартісному вираженні [69, с. 141; 254, с. 253].

Зупинимося детальніше на постійних і змінних витратах. За результатами проведеного спостереження (див. додаток В) нами встановлено, що жодним із 51 підприємства аграрного сектору області не застосовується маржинальний аналіз, тобто, не проводиться поділ операційних витрат на змінні та постійні. Тобто, можемо зробити висновок, що сільськогосподарські товаровиробники не мають можливості контролювати постійні витрати, адже зниження величини останніх є запорукою прибуткової діяльності.

У процесі господарської діяльності кожен суб'єкт господарювання має на меті отримання певної величини

доходу, на основі якого (після сплати податкових та інших обов'язкових платежів) формується прибуток (чи збиток) [207, с. 275]. Так, будь-який власник капіталу отримує факторний дохід: від використання природних ресурсів – ренти, від капіталу – відсоток, від трудових ресурсів – заробітну плату, за підприємницьку діяльність – підприємницький дохід [222, с. 136]. Тобто, під доходом, зазвичай, розуміють отримання суб'єктом ринку грошових коштів, чи, навіть, будь-яких матеріальних цінностей (включаючи безоплатне отримання), що мають грошову оцінку [226, с. 364]. Саме первинні розміри доходів економічних агентів формують вартісну структуру валового внутрішнього продукту країни, що є основою інвестиційних вкладень у розвиток галузей народного господарства та соціальної захищеності населення країни [24, с. 60].

Визначальною характеристикою доходу, на думку Т. С. Греськова [47, с. 68] та Н. Б. Фірко [226, с. 364], є зміна структури балансу, що призводять до збільшення ринкової вартості підприємства у результаті здійснення ним операційної, інвестиційної, фінансової та надзвичайної діяльностей. Однак, слід звернути увагу і на те, що існують деякі операції, які призводять до зростання вартості активів, не приносячи при цьому доходу підприємству – погашення дебіторської заборгованості, одержання банківських кредитів, доходи майбутніх періодів тощо.

Основним джерелом доходів у сільськогосподарському виробництві є реалізація продукції власного виробництва, тобто, основна операційна діяльність, за рахунок фінансового результату

якої покривається основна частина витрат, а також погашаються різні види зобов'язань. А тому до особливостей управління прибутком сільськогосподарських підприємств можна віднести нерівномірність отримання доходів, що пов'язано з сезонністю виробництва.

Доходи операційної діяльності можна класифікувати за багатьма ознаками (табл. 1.3), однак найбільше значення у цій групі, на нашу думку, займає чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

Таблиця 1.3

Класифікація доходів операційної діяльності

Класифікаційна ознака	Вид доходів
Спосіб формування	Доходи від реалізації; позареалізаційні доходи
Період виникнення	Доходи звітного періоду; доходи майбутнього періоду
Характер оподаткування	Доходи, що підлягають оподаткуванню; доходи, що не підлягають оподаткуванню
Вид планування	Планові; непланові
Ступінь керованості	Релевантні; нерелевантні
Рівень управління формуванням доходів	Дохід, що формується за результатами окремої операції; дохід, що формується окремим центром відповідальності підприємства; дохід по підприємству в цілому

Джерело: побудовано з урахуванням [226, с. 365]

Управління доходами на підприємстві зводиться, як правило, до планування різних видів доходів та встановлення ціни одиниці сільськогосподарської продукції та [57, с. 40].

Нееластичність попиту на продукцію аграрного

виробництва є єдиним, на нашу думку, фактором, що забезпечує товаровиробникам даної галузі отримання доходів, оскільки продукти харчування є продукцією першого вжитку, а тому зміна ціни, зокрема, її зменшення, не призведе до значного зниження обсягів споживання та, відповідно, обсягів реалізації сільськогосподарської продукції. Зазначимо, що управління доходами крім двох попередніх стратегій також повинно включати: оптимізацію руху сировинних і товарних потоків, формування достатньої матеріально-технічної бази, раціональність грошових потоків (своєчасність надходження коштів від покупців та оплати рахунків постачальників), адаптацію підприємства до змін внутрішнього середовища та макроекономічної політики [57, с. 41].

Дослідивши динаміку загальної величини доходів і витрат аграрного сектору економіки області, можемо зробити висновок, що упродовж 2000-2012 р. р. доходи галузі сільського господарства збільшилися у 6,4 рази або на 4538,3 млн. грн. (рис. 1.11). Разом з тим, сукупні витрати у 2012 р. порівняно з 2000 р. зросли у 6,5 рази або на 3960,8 млн. грн., що свідчить про спад виробництва сільськогосподарської продукції та, відповідно, недоотримання аграріями області певної величини прибутку. Отже, можемо підсумувати, що випереджаючі темпи росту витрат над доходами на 13,7 п. в. є результатом зростання загального рівня цін, підвищенням вартості кредитних ресурсів тощо.

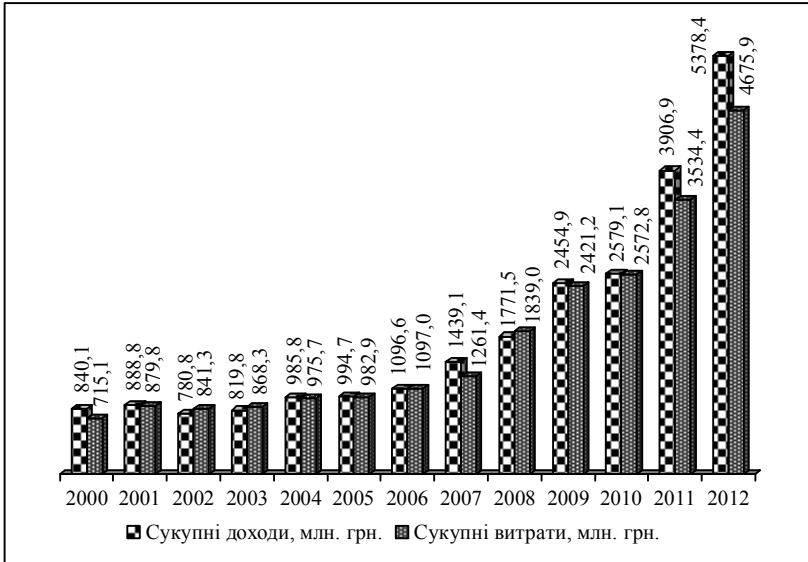

Рис. 1.11. Сукупні доходи та витрати сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2000-2012 р р., млн. грн.

Джерело: побудовано за даними Департаменту агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації

Проведені дослідження дають підстави стверджувати, що прибуток має досить вагоме значення в економіці. Проте, недостатній рівень прибутковості галузі є результатом неврахованих особливостей управління прибутком, які віддзеркалюють як невирішені загальнодержавні питання аграрної сфери, так і нівелювання внутрішніх виробничих можливостей з боку товаровиробників.

Таким чином вивчення теоретико-методичних засад формування та управління прибутком в сільськогосподарських підприємствах дозволило

сформувати ряд висновків:

По-перше, зі стрімким розвитком економічних відносин одночасно поглиблюються теорія і практика досліджень такого економічного поняття як прибуток, що є результатом ефективного використання ресурсного потенціалу підприємства і визначається як різниця між сукупними доходами та сукупними витратами, відображаючи якісну складову загальної системи управління підприємством, пов'язаної зі швидким реагуванням та адаптацією на зміни зовнішнього і внутрішнього економічного середовища. Доведено, що організаційно-економічні основи управління прибутком визначаються, з одного боку, ефективним використанням праці, землі, капіталу, а також державних дотацій тощо, а з іншого – отриманням доходів власниками ресурсів (заробітної плати, орендної плати, відсотку на капітал, податкових платежів) як на етапі формування чистого прибутку, так і на етапі його використання (виплата дивідендів засновникам, матеріальних заохочень працівникам тощо).

По-друге, за результатами досліджень теоретичних та методичних підходів у визначенні поняття «управління прибутком» сформульоване авторське його бачення, під яким слід розуміти набір управлінських рішень, пов'язаних з плануванням, організацією виробництва та контролем за формуванням доходів і витрат, що дозволить отримати чистий (бухгалтерський) прибуток і використати його на цілі, які б враховували економічні інтереси всіх учасників процесу управління прибутком в межах підприємства.

По-третє, встановлено, що до особливостей

управління прибутком сільськогосподарських підприємств можна віднести нерівномірність отримання доходів, що пов'язано з сезонністю виробництва, та наявність диспаритету цін. Так, якщо у 2012 р. проти 2000 р. ціни на сільськогосподарську продукцію власного виробництва в цілому по Україні підвищились у 3,5 рази, то на матеріально-технічні ресурси промислового походження, що споживаються сільськогосподарськими підприємствами, – більше, ніж у 6 разів. Фактично, прибутки від реалізації уже переробленої сільськогосподарської продукції та продуктів харчування отримують переробні підприємства та підприємства торгівлі. Питома вага прибутку від реалізації кінцевої продукції сільськогосподарських підприємств у середньому за 2000-2012 р. р. не перевищувала 10%, частка прибутку, що припадає на переробні підприємства, склала понад 45%. Найбільший розмір прибутку від реалізації продукції (понад 52%) отримують підприємства торгівлі, питома вага власних витрат яких у величині сукупних за 2000-2012 р. р. була найменшою – на рівні 5%, у той час як у сільськогосподарських підприємств частка власних витрат становила 31%, у переробних – 64%.

З'ясовано, що постійний аналіз внутрішніх можливостей, який має ґрунтуватися на контролюванні витрат операційної діяльності, є головним джерелом зростання прибутку, оскільки ціна на сільськогосподарську продукцію формується на ринку під впливом попиту та пропозиції, а тому товаровиробники досліджуваної галузі, працюючи в умовах конкурентного середовища, не мають можливості впливати на її розмір. Створення оптових ринків сільськогосподарської

продукції може бути одним із економічних центрів формування справедливої ціни на сільськогосподарську продукцію, виключаючи діяльність посередників з ланцюга «виробник – споживач».

Дослідження показали, що в отриманні чистого прибутку (через недотримання особливостей його управління) діяльність сільськогосподарських підприємств області на фоні 85-відсоткової прибутковості сільськогосподарської галузі по Україні за період 2000-2012 р. р., не можна вважати стабільною, адже третина досліджуваного періоду була збитковою. Так, найнижчі показники аграрний сектор регіону отримав у 2008 р., де рівень збитку склав 67,5 млн. грн. Натомість, найкращих результатів сільське господарство області досягло у 2012 р. – величина чистого прибутку до показника 2000 р. зростає на 577,5 млн. грн. і склала 702,5 млн. грн.

З'ясовано, що планування прибутку, яке проводиться сільськогосподарськими підприємствами в умовах сьогодення, не дозволяє врахувати як внутрішні організаційні фактори, що пов'язані з потенційними можливостями у зниженні витрат діяльності, так і основні економічні чинники зовнішнього середовища. Нівелювання впливу таких факторів, у свою чергу, не дозволяє суб'єктам господарювання виконати завдання, що пов'язані з досягненням запланованого рівня прибутковості. Дослідженнями доведено, що поділ операційних витрат на змінну та постійну складові (на основі показників фінансової звітності) дозволить визначити беззбитковий обсяг виробництва та найвигідніші комбінації змінних і постійних витрат, оскільки система рахунків бухгалтерського обліку та

форми фінансової звітності, які діють на сьогодні, не передбачають розмежування таких витрат.

Установлено, що від використання у виробництві різних видів ресурсів, сільськогосподарські підприємства повинні отримувати певний ефект, який має відобразитися у покращенні їхнього фінансово-економічного становища. З'ясовано, що господарства аграрного сектору не визначають ефективність управління прибутком, що унеможливує визначення сильних та слабких місць у загальній системі управління взагалі, а отже, і фінансово-економічному стані, зокрема.

РОЗДІЛ 2

ДІАГНОСТИКА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ ОСНОВ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Тенденції розвитку та фінансово-економічний стан сіньськогосподарських підприємств

Одержання прибутку, який постійно знаходиться в полі зору зацікавлених сторін, має ґрунтуватися, перш за все, на детальному аналізі його динаміки, структури, факторів впливу, а також джерел формування та напрямів подальшого використання. Звідси слідує, що аналіз прибутку та джерел його формування займає найголовніше місце в системі аналізу діяльності підприємств [60, с. 132].

Нарощування величини прибутку підприємства визначає темпи економічного розвитку регіону (країни), зростання суспільного багатства та підвищення життєвого рівня населення (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Узагальнююча роль прибутку

Джерело: систематизація літературних джерел

Оцінити, наскільки доцільною є економічна діяльність того чи іншого підприємства, можна за

кількістю учасників ринку, а також за показниками доходів і витрат, кінцевих результатів (прибутку або збитку), рівня рентабельності (збитковості), що відображають певний рівень ефективності виробництва продукції.

Так, при аналізі динаміки суб'єктів аграрного ринку Сумської області з'ясовано, що за період з 2000 по 2012 р. р. кількість сільськогосподарських підприємств різних форм власності (рис. 2.2) зменшилась на 203 одиниць або на 37,2%.

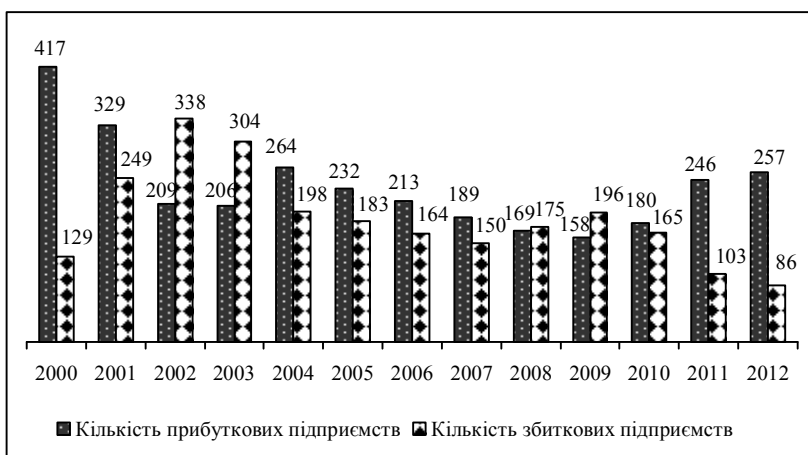

Рис. 2.2. Динаміка прибуткових та збиткових сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2000-2012 рр.

Джерело: побудовано за даними Головного управління статистики у Сумській області

Крім того, у 2012 р. 74,9% господарств отримали прибутковий результат. У 2000 р. таких підприємств налічувалось 417, що становило 76,4% від їх загальної кількості. Одночасно зменшилась у звітному періоді проти базисного кількість збиткових підприємств - на

40 одиниць або на 33,3%. Найбільше підприємств, які спрацювали збитково, налічувалось у 2002 р. – 338 з 547, найменше – у 2012 р. – 86 підприємств або 25,1% від загальної кількості.

Питома вага фінансового результату до оподаткування аграрного сектору області у фінансовому результаті до оподаткування по Україні за період дослідження у середньому не перевищувала 3,0% (рис. 2.3).

При цьому фінансовий результат до оподаткування сільськогосподарських підприємств в цілому по Україні у 2012 р. порівняно з 2000 р. збільшився в 15,5 разів і склав 27,2 млрд. грн., величина якого поки-що досягла максимального рівня. Найнижчий фінансовий результат сільське господарство по Україні одержало у 2002 р., де розмір збитку склав 0,3 млрд. грн.

Найвища частка прибутку фінансового результату до оподаткування сільськогосподарських підприємств області була зафіксована у 2000 р. – на рівні 8,0%; у 2001, 2007 та 2012 р. р. – 1,6; 2,4 та 2,7%, відповідно, у той же час в абсолютному вираженні найбільшу величину фінансового результату до оподаткування сільськогосподарські підприємства області одержали у 2008 р. – 186,0 млн. грн. Найменша питома вага даного показника мала місце у 2005, 2009 та 2010 р. р. – по 0,4; 0,5 та 0,2%, відповідно. Частку прибутку до оподаткування по області у 2002 р., яка становила 21,2%, не слід оцінювати як позитивний показник, оскільки аграрний сектор України у 2002 р. одержав збиток у сумі 254,6 млн. грн., у результаті чого на Сумську область припало 21,2%, що в абсолютному вираженні становило 54,1 млн. грн.

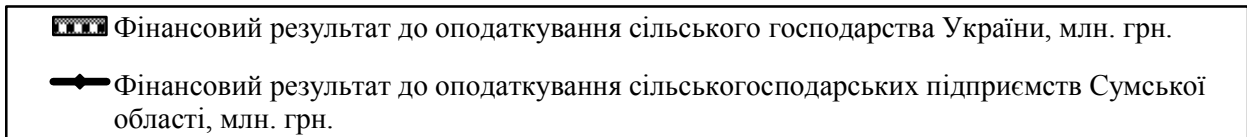
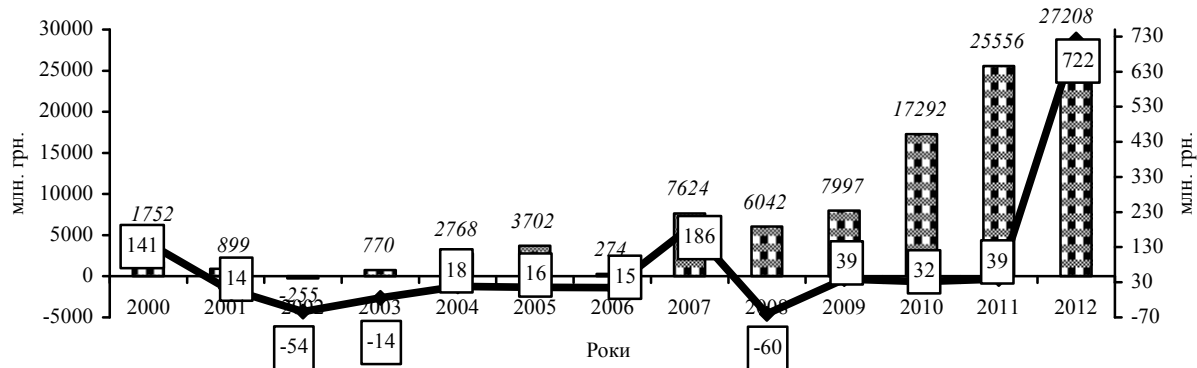

Рис. 2.3. Фінансовий результат до оподаткування сільського господарства України та сільськогосподарських підприємств Сумської області, млн. грн.

Джерело: побудовано за даними Державного комітету статистики України та Департаменту агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації

Дослідження динаміки даного показника дало можливість встановити його негативну тенденцію – частка фінансового результату до оподаткування товаровиробників регіону у загальній його структурі в цілому по Україні у 2012 р. проти 2000 р. знизилась на 5,3 п. в.

Причиною таких змін є скорочення посівних площ деяких видів сільськогосподарських культур (табл. 2.1) та зменшення поголів'я худоби і птиці (рис. 2.4), наслідком чого є зниження виробництва основних видів продукції рослинництва та тваринництва (табл. 2.2-2.4).

Таблиця 2.1

Динаміка посівних площ основних видів сільськогосподарських культур по сільськогосподарських підприємствах Сумської області за 2000-2012 рр., тис. га

Культура	Посівна площа, тис. га					2012р. до 2000р.	
	2000р.	2005р.	2010р.	2011р.	2012р.	+;-	%
Зернові та зернобобові	431,1	360,5	363,4	411,0	454,0	22,9	105,3
Цукрові буряки	38,3	20,9	8,0	10,0	5,1	- 33,2	13,3
Соняшник	36,5	22,0	67,7	97,6	107,8	71,3	295,3
Картопля	0,5	0,2	0,3	0,3	0,5	-	100,0
Овочі	0,9	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,8	11,1
Плоди та ягоди	4,9	0,2	0,2	0,3	0,3	-4,6	6,1

Джерело: побудовано за даними Головного управління статистики у Сумській області

Так, у 2012 р., порівнюючи з 2000 р., знизились посівні площі цукрових буряків, овочів, плодів та ягід на 33,2; 0,8 та 4,6 тис. га, відповідно. При цьому виробництво цукрових буряків і овочів за досліджуваній період зменшилось на 70,9 та 40,2%, а плодів і ягід, незважаючи на скорочення посівної площі, навпаки, зросло на 7,8 тис. ц або на 83,0%.

Посівні площі соняшнику, а також його виробництво у звітному році, порівнюючи з базисним, збільшились майже у 3 та 6 разів, відповідно; зросла площа зернових та зернобобових культур – на 22,9 тис. га або на 5,3%, у той час як площа, зайнята під картоплею, залишилася на рівні 2000 р. Сільськогосподарським підприємствам вдалося збільшити у 2012 р. проти 2000 р. валовий збір зерна та картоплі більше, ніж у 2 рази, з одночасним підвищення урожайності – на 6,6 та 53,1 ц/га, відповідно.

Ведучи мову про галузь тваринництва, можемо стверджувати, що у 2012 р. проти 2000 р. поголів'я ВРХ скоротилося на 127,8 тис. гол., свиней – на 42,8 тис. гол., овець та кіз – на 4,4 тис. гол. Наслідком таких змін стало зниження у звітному періоді порівняно з базисним виробництва м'яса та молока – на 116,7 та 641,0 тис. ц, відповідно, а також зменшилося на 0,1 ц виробництво вовни.

Таблиця 2.2

Динаміка виробництва та урожайності основних сільськогосподарських культур по сільськогосподарських підприємствах Сумської області за 2000-2012 р. р.

Культура	2000р.		2005р.		2010р.		2011р.		2012р.	
	Виробництво, тис. ц	Урожайність, ц/га	Виробництво, тис. ц	Урожайність, ц/га	Виробництво, тис. ц	Урожайність, ц/га	Виробництво, тис. ц	Урожайність, ц/га	Виробництво, тис. ц	Урожайність, ц/га
Зернові та зернобобові	8374,5	19,4	7678,0	21,3	7792,7	21,4	16108,7	39,2	18819,6	26,0
Цукрові буряки (фабричні)	6221,7	162,5	4381,4	209,6	1384,8	173,1	3370,0	337,0	1813,5	355,6
Соняшник	409,2	11,2	215,9	9,8	1080,3	16,0	2039,7	20,9	2405,5	22,3
Картопля	52,8	105,6	26,8	134,0	17,5	58,3	41,6	138,7	105,9	211,8
Овочі	99,2	110,2	11,0	110,0	33,2	332,0	44,4	444,0	59,3	593,0
Плоди та ягоди	9,4	1,9	9,2	46,0	12,9	64,5	11,5	38,3	17,2	57,3

Джерело: побудовано за даними Головного управління статистики у Сумській області

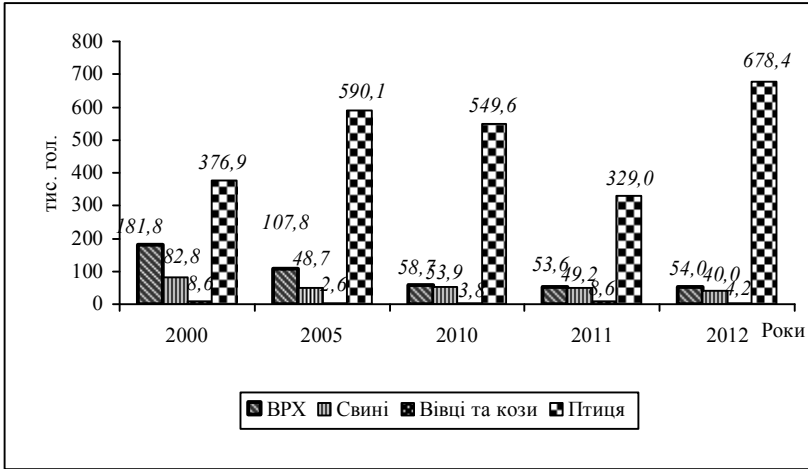

Рис. 2.4. Динаміка середньорічного поголів'я худоби та птиці сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2000-2012 рр., тис. гол.

Джерело: побудовано за даними Головного управління статистики у Сумській області

Як позитивну тенденцію у галузі тваринництва у 2012 р. порівняно з 2000 р. можна відмітити зростання в 1,8 рази поголів'я птиці, а також збільшення в 2 рази виробництва яєць, що в абсолютному вираженні склало 163,8 млн. шт. (проти 80,1 млн. шт. у 2000 р.).

Взагалі, слід відмітити, що птахівництво стало однією з підгалузей тваринництва, яка розвивається найбільшими темпами. Це пов'язано з відносною дешевизною продукції. Яка має постійний попит на внутрішньому ринку. Якщо проаналізувати споживання м'яса середньостатистичним мешканцем України, то помітимо позитивну динаміку до збільшення цього продукту в раціоні.

Таблиця 2.3

Динаміка виробництва основних видів продукції
тваринництва по сільськогосподарських підприємствах
Сумської області за 2000-2012 рр., тис. ц

Види продукції	2000р.	2005р.	2010р.	2011р.	2012р.	2012р. до 2000р.	
						+;-	%
М'ясо	278,9	232,9	119,9	100,8	162,2	-116,7	58,2
Молоко	2046,6	1501,4	1286,8	1271,8	1405,6	-641,0	68,7
Яйця (млн. шт.)	80,1	161,6	61,5	132,4	163,8	83,7	204,5
Вовна	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,1	50,0

Джерело: побудовано за даними Головного управління статистики у Сумській області

Виробництво валової продукції аграрного сектору економіки в усіх категоріях господарств (у постійних цінах 2010 р.) у 2012 р. проти 2000 р., зросло на 72232,6 млн. грн. або на 47,8% (табл. 2.4)

При цьому зростання обсягу валового виробництва сільськогосподарської продукції у 2012 р. проти 2000 р. відбулося в усіх без винятку регіонах України. Сумська область у 2000 та 2005 р. р. за обсягом валового виробництва займала 14 та 19 позиції, відповідно. У 2010 р. регіон посів 19 місце в рейтингу по Україні, у 2011 р. – 17, а у 2012 р. – 13 позицію.

Крім того, сільському господарству області у 2012 р. порівняно з 2000 р. вдалося збільшити прибуток від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) на 398,4 млн. грн. (рис. 2.5), що в абсолютному вираженні склало 416,8 млн. грн.

Таблиця 2.4

Виробництво валової продукції сільського господарства України за 2000-2012 рр., млн. грн.

Регіон	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 р. до 2000 р.	
						+,-	%
1	2	3	4	5	6	7	8
Автономна Республіка Крим	4938,2	5294,6	7360,4	8314,5	6665,0	1726,8	135,0
Вінницька	9539,6	10510,4	12601,3	15065,0	14492,2	4952,6	151,9
Волинська	4366,1	5009,2	5273,3	5781,2	6183,5	1817,4	141,6
Дніпропетровська	8046,2	10801,2	12348,3	14475,5	11535,4	3489,2	143,4
Донецька	7911,1	9988,5	9577,4	11464,5	10863,2	2952,1	137,3
Житомирська	5742,9	6088,5	6344,8	7222,6	7945,3	2202,4	138,3
Закарпатська	3272,4	3739,3	3838,3	4044,8	4207,3	934,9	128,6
Запорізька	6136,3	7611,0	7642,5	8737,2	7083,2	946,9	115,4
Івано-Франківська	4031,9	4251,9	4567,7	5176,2	5501,5	1469,6	136,4
Київська	7644,1	10164,4	11490,7	13627,8	14791,1	7147,0	193,5
Кіровоградська	5997,3	8404,0	8505,1	10542,3	8963,9	2966,6	149,5
Луганська	3984,4	5935,5	4951,6	6202,6	6280,2	2295,8	157,6

Продовження таблиці 2.5.

1	2	3	4	5	6	7	8
Львівська	6971,6	7129,7	7370,8	8400,9	8753,4	1781,8	125,6
Миколаївська	4365,9	6064,5	7462,2	8374,2	6936,5	2570,6	158,9
Одеська	7914,3	9003,0	9381,1	10020,3	8046,9	132,6	101,7
Полтавська	7038,7	10307,6	10999,2	14922,5	13399,8	6361,1	190,4
Рівненська	4391,3	4781,5	5401,8	5993,0	6190,1	1798,8	141,0
Сумська	5968,7	5986,1	5751,8	7860,1	8227,8	2259,1	137,8
Тернопільська	5273,1	5267,8	5825,6	7295,0	7949,3	2676,2	150,8
Харківська	8730,0	11206,1	8946,1	13270,6	12198,8	3468,8	139,7
Херсонська	5550,0	6435,2	8142,3	9964,3	8334,2	2784,2	150,2
Хмельницька	7375,2	6995,5	8376,3	9678,3	11162,2	3787,0	151,3
Черкаська	6532,8	8257,1	12318,3	14489,1	14028,8	7496,0	214,7
Чернівецька	3044,2	3406,8	3899,1	4318,6	4363,3	1319,1	143,3
Чернігівська	6255,9	6966,4	6510,5	8455,2	9151,9	2896,0	146,3
Всього по Україні	151022,2	179605,8	194886,5	233696,3	223254,8	72232,6	147,8

Джерело: [37, с. 14; 206, с. 140].

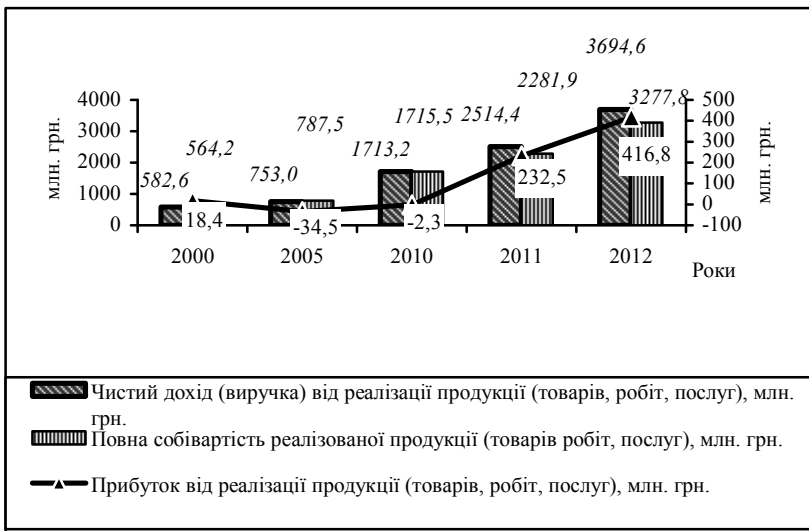

Рис. 2.5. Динаміка чистого доходу (виручки), від реалізації продукції, повної собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) та прибутку від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) по сільгосп підприємствах Сумської області за 2000-2012 рр., млн. грн.

Джерело: побудовано за даними додатку Г

Однак, у 2005 та 2010 р. р. повна собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) перевищила чистий дохід, у результаті чого величина збитку від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) склала 34,5 та 2,3 млн. грн., відповідно.

Відомо, що на сьогодні значна кількість сільськогосподарських підприємств як Сумської області, так і в цілому по Україні, працюють у нестабільному економічному й суспільно-політичному середовищі, де зниження обсягів виробництва сільськогосподарської продукції позначається на кінцевих фінансових результатах [213, с. 96]. Найбільший вплив на чистий

прибуток мають дві найважливіші його складові – доходи та витрати. Без сумніву, господарствам для збільшення прибутку необхідно збільшувати обсяги реалізації продукції та знижувати витрати [6, с. 21]. При визначенні впливу вищезазначених факторів (табл. 2.5) на зміну величини чистого прибутку встановлено, що у 2012 р. порівняно з 2000 р. підвищення сукупних витрат на 3960,8 млн. грн. призвело до зниження чистого прибутку на зазначену величину. Проте, збільшення сукупних доходів мало сильніший вплив на зміну чистого прибутку, в результаті чого останній у 2012 р. порівняно з 2000 р. збільшився на 4538,3 на млн. грн.

Таблиця 2.5

Вплив сукупних доходів та сукупних витрат на зміну чистого прибутку сільськогосподарських підприємств Сумської області

Сукупний дохід, млн. грн.		Сукупні витрати, млн. грн.		Чистий прибуток, млн. грн.		Зміна чистого прибутку		
2000р.	2012р.	2000р.	2012р.	2000р.	2012р.	всього	у т. ч. за рахунок зміни	
1	2	3	4	5	6		сукупного доходу	сукупних витрат
840,1	5378,4	715,1	4675,9	125,0	702,5	7=6-5	8=2-1	9=3-4
						577,5	4538,3	-3960,8

Джерело: розраховано за даними додатку Г

Для більш детального вивчення ситуації, що склалася, проведено горизонтальний аналіз Звіту про фінансові результати сільськогосподарських підприємств Сумської області (див. додаток Г). Так, дані, наведені в додатку Г, свідчать, що у 2012 р., окрім чистого прибутку, який порівнюючи з 2000 р., зріс більше, ніж у 5 разів, спостерігалося і підвищення позитивного фінансового результату від окремих видів діяльності. Зокрема,

прибуток від операційної діяльності у звітному році проти базисного підвищився на 909,0 млн. грн., а порівнюючи з 2011 р., – на 392,0 млн. грн. або на 73,7%.

Варто зазначити, що фінансова та інвестиційна діяльності сільськогосподарських підприємств за досліджуваний період були збитковими. Збиток від фінансової діяльності у 2012 р. досягнув 194,9 млн. грн., який збільшився проти 2000 р. на 194,2 млн. грн., а порівнюючи з попереднім періодом, – на 57,1 млн. грн. або на 41,4%.

Деяко менші збитки отримали сільськогосподарські товаровиробники регіону від інвестиційної діяльності у 2012 р., негативний фінансовий результат якої склав 7,7 млн. грн., що більше, порівнюючи з 2000 та 2011 р. р. на 134,2 та 4,6 млн. грн., відповідно. У цілому звичайна діяльність (сума результатів операційної, фінансової та інвестиційної діяльності) дала прибутковий результат як у 2000 р., так і в 2009-2012 р. р., який, порівнюючи з базисним та попереднім періодами збільшився у 5,1 та 22,8 разів, відповідно. Що стосується фінансового результату від надзвичайної діяльності, то за весь досліджуваний період доходи, одержані підприємствами, перевищували витрати. Найбільшу суму збитку від даного виду діяльності господарства отримали у 2010 та 2012 р. р. – 24,7 та 18,8 млн. грн., відповідно. Найсприятливішими природно-кліматичні умови для товаровиробників області склалися у 2000 р., у результаті чого збиток надзвичайної діяльності був мінімальним і становив 3,5 млн. грн.

За результатами вертикального аналізу можемо констатувати, що у загальній сумі доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) найвищу

питому вагу займав чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), який у звітному періоді порівняно з базисним знизився на 3,1 п. в., а порівняно з попереднім роком, навпаки, підвищився на 1,1 п. в. Інші операційні доходи з 4,9% у 2000 р. зросли до 18,5% у 2012 р., у той час як питома вага інших фінансових доходів залишилась майже на рівні базисного періоду – 0,2%, а інших доходів, навпаки, знизилась на 19,1 відсоткових пункти. У загальній структурі доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) у середньому займала 60-70%. Адміністративні витрати у 2012 р. проти 2000 р. знизились на 1,2 п. в., натомість, витрати на збут зросли на 2,1 п. в. Інші операційні витрати та фінансові витрати у звітному періоді порівняно з базисним підвищились на 11,8 та 4,0 відсоткових пункти, відповідно; інші витрати у звітному році, порівнюючи з базисним, знизились на 0,1 п. в. Щороку сільське господарство області відчувало на собі негативний вплив природно-кліматичних умов. Тому у господарській діяльності підприємств мали місце надзвичайні витрати, питома вага яких у загальній сумі доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за досліджуваний період не перевищувала 1,2%.

Аналізуючи динаміку чистих фінансових результатів сільськогосподарських підприємств області у розрізі районів, можна відмітити, що у 2008-2012 р. р. прибутковою була діяльність господарств Охтирського, Середино-Будського, Тростянецького, Шосткинського та Ямпільського районів (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Чистий фінансовий результат сільськогосподарських підприємств Сумської області в розрізі районів за 2008-2012 рр., грн./га

Район	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 р. до 2008 р.	
						+,-	%
1	2	3	3	4	5	6	7
Білопільський	-1223,3	-466,2	-269,4	901,4	1418,0	2641,3	215,9
Буринський	104,5	-9,7	121,1	342,8	398,3	293,8	281,0
Великописарівський	329,2	-364,6	-53,1	920,5	1137,7	808,5	245,6
Глухівський	190,9	-523,9	-132,7	146,0	972,3	781,4	409,3
Конотопський	-508,9	-34,5	226,9	353,8	692,8	1201,7	236,1
Краснопільський	598,2	162,6	-112,4	25,8	156,6	-441,6	73,8
Кролевецький	-381,5	-171,2	88,2	108,9	934,9	1316,4	345,1
Лебединський	-377,5	114,6	39,1	180,5	223,0	600,5	159,1
Липоводолінський	-1048,6	218,2	485,8	1328,6	1972,9	3021,5	288,1
Недригайлівський	-538,8	56,6	288,1	710,0	694,4	1233,2	228,9
Охтирський	1306,1	347,8	228,2	514,6	509,3	-796,8	61,0
Путивльський	-146,7	-24,3	-312,0	198,7	778,9	925,6	631,1

Продовження таблиці 2.6

1	2	3	3	4	5	6	7
Роменський	-114,3	-3,3	121,7	469,5	1325,5	1439,8	у 12,6 р.б.
Середино-Будський	45,8	28,8	38,7	56,4	46,4	0,6	1,35
Сумський	-150,9	832,7	-579,1	529,1	1037,5	1188,4	у7,9 р.б.
Тростянецький	256,8	135,6	82,6	133,8	273,4	16,6	6,5
Шосткинський	59,0	-31,4	207,4	233,0	597,5	538,5	у 9,1 р.б.
Ямпільський	57,8	52,7	11,4	155,3	109,2	51,4	88,9
По області	-114,1	38,4	7,4	438,7	812,1	926,2	у 8,1 р.б.

Джерело: розраховано за даними Департаменту агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації

У 2008 р. половина районів області спрацювала зі збитками, у 2009 р. – збитковою була діяльність сільськогосподарських підприємств 7 районів, а у 2010 р. – 6. У той же час як у 2011, так і в 2012 р. р. усі без винятку райони отримали позитивний фінансовий результат. Найбільші збитки у 2008 р. одержали господарства Липоводолинського району, а у 2010 р. – Сумського та Білопільського районів – по 44,7 та 18,7 млн. грн., відповідно. Заслугує на увагу той факт, що у 2012 р., порівнюючи з 2010 та 2011 р. р., в усіх районах регіону відбулося зростання чистого прибутку, найкраща динаміка якого мала місце у сільськогосподарських підприємствах Сумського, Білопільського та Роменського районах. Розрахунки, представлені в табл. 2,6, свідчать про те, що у 2011 та 2012 р. р. у сільськогосподарських підприємствах області, ефективність використання землі підвищилася в цілому у 8,1 рази, у той час як у 2008-2010 р. р. мало місце і неефективне використання земельних ресурсів. Отже, у процесі управління прибутком сільськогосподарським підприємствам окремих районів вдається вести беззбиткову діяльність. За таких умов господарювання підвищується чистий дохід та зменшуються витрати, тобто забезпечується фінансова стійкість підприємств на її загальному фоні по області (табл. 2.7).

За даними, представленими в табл. 2.7, можемо стверджувати, що вартість робочого капіталу сільськогосподарських товаровиробників області у 2012 р. порівняно з 2008 р. зросла на 833,8 млн. грн. або на 158,2% і досягла значення 1360,8 млн. грн.

Таблиця 2.7

Показники фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2008-2012 рр.

Показник	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 р. до 2008 р., +/-
Власні обігові кошти, млн. грн.	527,0	666,1	748,3	960,7	1360,8	833,8
Маневреність робочого капіталу	1,32	1,32	1,16	1,21	1,19	-0,13
Коефіцієнт автономії	0,49	0,41	0,37	0,36	0,35	-0,14
Коефіцієнт фінансової стабільності	0,98	0,70	0,59	0,57	0,55	-0,43
Коефіцієнт концентрації залученого капіталу	0,50	0,58	0,62	0,63	0,72	0,22
Фінансовий леверидж	1,02	1,43	1,71	1,76	1,81	0,79

Джерело: розраховано за даними додатку Д

На даному етапі аналізу зауважимо, що оборотному капіталу, залученому на виробництво сільськогосподарської продукції, відводиться значна роль, адже, стабільний фінансовий розвиток підприємства значною мірою залежить від того, яким майном (за вартісними показниками та якісним складом) володіє підприємство, на придбання яких активів витрачено власні чи залучені кошти, а також, який дохід приносять такі активи. Тобто, підприємствам доцільно утримувати лише ті активи, що забезпечують прибутковість

діяльності [268, с. 1]. Аналіз динаміки структури активу балансу товаровиробників аграрної сфери області за 2008-2012 р. р. (рис. 2.6-2.10) показав, що у 2012 р. порівняно з 2008 р. питома вага оборотних коштів у підсумку валюти балансу зросла на 12,3 п. в., а проти 2010 та 2011 р. р. – на 8,6 і 4,7 п. в., відповідно, та склала 65,7%.

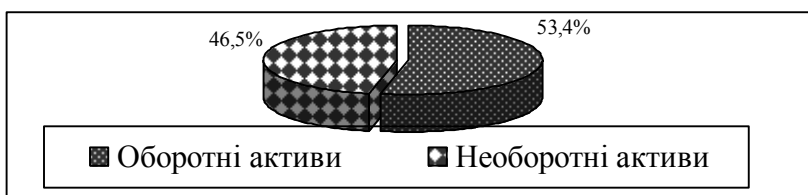

Рис. 2.6. Структура активу балансу сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2008 р.

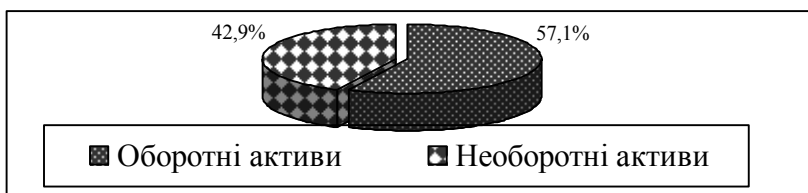

Рис. 2.7. Структура активу балансу сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2010 р.

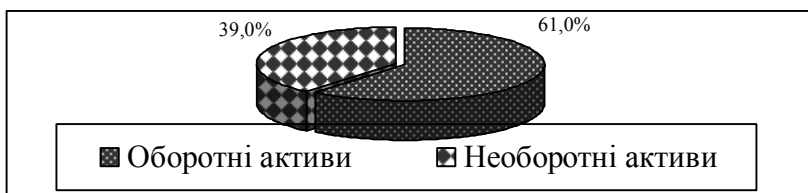

Рис. 2.8. Структура активу балансу сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2011 р.

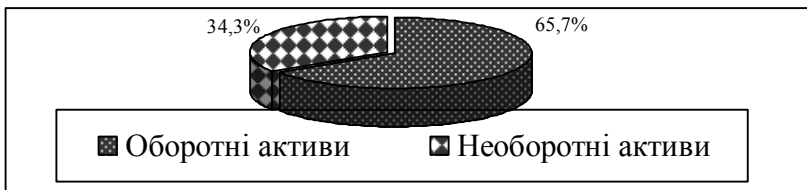

Рис. 2.9. Структура активу балансу сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2012 р.

Джерело: побудовано за даними додатку Д

Продовжуючи аналіз фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств Сумської області, зауважимо, що у 2012 р. проти 2008 р. підвищилася питома вага запасів у загальній величині власних обігових коштів, про що свідчить значення коефіцієнта маневреності робочого капіталу, який у звітному періоді порівняно з базисним зменшився на 0,13 пункти та склав 1,19. Тобто, сільськогосподарськими підприємствами втрачається можливість отримання коштів від реалізації надлишкових запасів, наслідком чого є зниження ефективності їх використання.

Зменшення у 2012 р., порівнюючи з 2008 р., коефіцієнта автономії на 0,14 пункти є свідченням того, що сільськогосподарські підприємства не в змозі погасити свої зобов'язання лише за рахунок власного капіталу, тобто через брак обігових коштів підвищилася їхня залежність від позикових джерел фінансування, наприклад, таких як товарні чи банківські кредити. Крім того, значення коефіцієнта фінансової незалежності є значно нижчим від його нормативного значення ($\geq 0,5$) [76, с. 137]. Отже, сільськогосподарським підприємствам області притаманний нестійкий фінансовий стан господарювання.

Погашення поточних та довгострокових зобов'язань за рахунок власних коштів можливе лише на 55%, оскільки такого значення досягнув коефіцієнт фінансування у звітному періоді. Зростання питомої ваги поточних та довгострокових зобов'язань у структурі пасиву балансу з 50% у 2008 р. до 72% у 2012 р. призвело до підвищення на 0,79 пункти у звітному періоді проти базисного показника фінансового левериджу, що означає для аграріїв області зростання фінансового ризику, який пов'язаний із залученням банківських кредитів, як короткострокових, так і довгострокових. Отже, з проведеного вище аналізу слідує, що сільському господарству регіону притаманна досить висока «закредитованість». Це пояснюється тим, що прибуток, через недостатню його величину, втрачає свою головну функцію – основного джерела самофінансування виробництва, тим самим збільшуючи залежить господарств від зовнішніх джерел формування ресурсного потенціалу.

Надалі з'ясуємо, чи спроможні сільськогосподарські підприємства своєчасно погашати свої зобов'язання перед бюджетом, кредиторами, постачальниками тощо, провівши оцінку ліквідності підприємств (табл. 2.8).

Таким чином, за даними табл. 2.8 можемо констатувати, що сільськогосподарські підприємства області протягом усього періоду дослідження спроможні своєчасно погасити поточні зобов'язання, оскільки величина загального коефіцієнта ліквідності перевищує його нормативне значення (≥ 1) [76, с. 139]. Однак, у 2012 р., порівнюючи з 2008 р., даний показник знизився на 0,19 пункти.

Таблиця 2.8

Показники ліквідності сільськогосподарських підприємств
Сумської області за 2008-2012 рр.

Показник	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	2012р.	2012р.до 2009р., +/-
Загальний коефіцієнт ліквідності	1,99	1,87	1,95	1,84	1,80	-0,19
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,68	0,72	0,85	0,82	0,85	0,17
Коефіцієнт незалежної ліквідності	0,45	1,15	0,36	0,40	0,43	-0,02
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,06	0,05	0,06	0,06	0,08	0,02

Джерело: розраховано за даними додатку Д

Про незначне покращення рівня платоспроможності товаровиробників аграрного сектору області свідчить майже стабільне значення коефіцієнта швидкої ліквідності, яке у 2012 р. знову досягло рівня 2010 р. та склало 0,85 пункти. Тобто, підприємства, реалізувавши ліквідні оборотні активи, здатні у звітному періоді погасити 85% поточних зобов'язань, з яких 43% – за рахунок готової продукції, товарів та грошових коштів.

Позитивною тенденцією також є збільшення у звітному році проти базисного коефіцієнта абсолютної ліквідності на 0,02 пункти. Це свідчить про те, що у 2012 р. 8% поточної заборгованості (проти 6% – у 2008 та 2010-2011 р. р.) може бути негайно погашено за рахунок грошових коштів та їх еквівалентів. Однак значення цього показника за досліджуваний період було значно нижчим за його граничне – 0,2 [232, с. 200].

Таким чином, відповідно до отриманого значення

коефіцієнта абсолютної ліквідності цілком очевидним є твердження про те, що у сільськогосподарських підприємствах недостатньо ліквідних засобів, необхідних для погашення короткострокової заборгованості, оскільки коефіцієнт абсолютної ліквідності упродовж усього періоду дослідження тримався на рівні, меншому за критичний.

Для встановлення причин виникнення таких змін у фінансовому стані сільськогосподарських підприємств області, що призвели до погіршення платоспроможності, проведемо аналіз ефективності використання ресурсів, які були задіяні у виробничому процесі, тобто показників ділової активності (додаток Е, табл. Е. 1). Результати розрахунків, що представлені в табл. Е.1, дають підстави стверджувати про незначне підвищення ефективності використання сільськогосподарськими підприємствами області вкладених у господарську діяльність активів. Доказом цього є зростання на 0,22 пункти у 2012 р. проти 2008 р. коефіцієнта оборотності активів. Тобто, у звітному періоді на кожну гривню вартості залучених у виробництво активів отримано виручки на 0,22 грн. та 0,06 грн. більше, ніж у 2008 та 2011 р. р., відповідно. Оборотність обігового капіталу у звітному періоді у порівнянні з базисним та минулим роками зросла на 0,14 та 0,01 пункти, відповідно.

Незважаючи на скорочення у 2012 р. порівняно з 2008 р. тривалості обороту запасів на 65 днів, період обороту оборотних активів за досліджуваний період скоротився лише на 39 днів, тобто господарства у 2012 р. потребували більше часу на проходження оборотними коштами усього етапу операційного циклу –

від придбання обігових активів, необхідних для виробництва сільськогосподарської продукції, до одержання прибутку від реалізації. Однак, порівнюючи тривалість обороту оборотного капіталу звітного року з минулим, який зменшився на 3 дні, можемо відмітити деяку економію у його використанні, що розраховується як добуток зміни коефіцієнта завантаженості оборотних активів та чистого доходу (виручки) досліджуваного періоду [232, с. 238]. Отже, сільськогосподарські підприємства у 2012 р., порівнюючи з 2011 р., вилучили з обороту 36,9 млн. грн. обігових коштів: $(0,83-0,84) \times 3694,6 \text{ млн. грн.} = 36,9 \text{ млн. грн.}$

У звітному періоді проти базисного спостерігалось деяке погіршення ефективності використання грошових коштів, про що свідчить зниження коефіцієнта оборотності на 10,89 пункти. Також зріс у 2012 р. проти 2008 р. ефект від використання власного капіталу, доказом чого є зростання коефіцієнта оборотності власного капіталу на 1,08 пункти. Крім того, у 2012 р. аграрії області на одну гривню вартості основних засобів, задіяних у виробництві одержали чистого доходу (виручки) від реалізації сільськогосподарської продукції (товарів, робіт, послуг) на 1,76 та 0,52 грн. більше, ніж у 2008 та 2011 р. р., відповідно.

Негативною тенденцією у веденні товаровиробниками регіону сільськогосподарської діяльності є підвищення з кожним роком питомої ваги дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних активів. Так, даний показник у звітному році проти базисного збільшився на 0,12 пункти, а порівнюючи з минулим роком, – на 0,01 пункти. Звідси слідує, що

господарства втрачають можливість вкладати певну суму грошових коштів у виробництво. До того ж у 2012 р. порівняно з 2008 р. відбулося зростання на 24 дні періоду погашення дебіторами їхньої заборгованості перед товаровиробниками області. Аналогічна тенденція змін спостерігалася стосовно стану розрахунків з кредиторами, оскільки період погашення кредиторської заборгованості сільськогосподарськими підприємствами перед постачальниками у звітному періоді проти базисного збільшився на 47 днів.

Відмітимо, що при умові погашення покупцями та замовниками дебіторської заборгованості перед сільськогосподарськими підприємствами, цієї суми коштів вистачило б на покриття боргів перед кредиторами у 2008-2012 р. р. у 5,6; 4,7; 4,0; 2,6 та 2,5 разів, відповідно. Однак, перевищення періоду погашення дебіторської заборгованості над кредиторською створило певну загрозу фінансовій стійкості аграріїв області та змусило залучати додаткові джерела фінансування для ведення господарської діяльності.

Позитивною тенденцією, на противагу вищенаведеному, є зниження на 41 день у 2012 р. проти 2008 р. періоду операційного циклу. На 88 днів також скоротився і фінансовий цикл, що є проміжком часу, витраченого підприємствами на погашення перед постачальниками заборгованості за придбані сировину і матеріали, та надходженням коштів від покупців за поставлену їм продукцію [232, с. 219]. Таким чином, використання сільськогосподарськими підприємствами регіону матеріальних ресурсів не можна вважати ефективним, оскільки коефіцієнтам оборотності різних

видів активів не завжди притаманна тенденція до підвищення, (а тривалості їх оборотів, відповідно, до зниження).

Незважаючи на незначне покращення фінансового стану сільськогосподарських підприємств, галузь тваринництва області на фоні загальної її прибутковості по Україні за період 2008-2012 р. р. залишалася збитковою (додаток Е, табл. Е.2). Так, у 2008 р. збитковою була реалізація сільськогосподарської продукції серед підприємств Закарпатської, Сумської та Житомирської областей, рівень збитку яких склав 4,5; 2,4 та 1,7%. У 2010 р. Сумська область за рівнем збитковості аграрного сектору займала 2 місце після Закарпатської, а за рівнем збитковості галузі тваринництва – посіла 4 позицію у рейтингу по Україні. У 2012 р. порівняно з 2010 р. рівень прибутковості сільського господарства регіону, який зріс на 23 п. в., дозволив зайняти 11 місце, у той час як в цілому по Україні рентабельність сільськогосподарської галузі знизилася на 0,6 п. в. Рівень збитковості тваринницького напрямку регіону у 2012 р. порівняно з 2008 р. скоротився на 1,1 п. в., що є позитивною динамікою, оскільки у 2012 р. на кожен гривню витрат одержано лише 9,2 коп. чистого збитку (проти 10,3 коп. – у 2008 р.). За аналогічний період прибутковість галузі рослинництва підвищилася на 21,0 п. в. й у звітному періоді склала 22,7%, що на 0,4 п. в. більше від середнього показника по Україні за 2012 р.

Існування негативних тенденцій у фінансовому стані окремих підприємств аграрного сектору підтвердили результати виконання «золотого правила економіки» (табл. 2. 9), що визначається порівнянням темпів зростання (зниження) чистого прибутку, виручки та вартості активів:

$$T_n > T_p > T_a > 100\% \quad (2.1)$$

де T_n – темп зростання (зниження) чистого прибутку;

T_p – темп зростання (зниження) чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);

T_a – темп зростання (зниження) вартості активів [133, с. 81].

Порівнюючи показники господарств, обраних для детального аналізу, можемо констатувати про різні темпи змін зазначених категорій у 2012 р., порівнюючи з 2011, 2010 та 2008 р. р.

Так, темпи зміни чистого прибутку та вартості активів характеризувалися як зниженням, так і підвищенням, а чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – підвищенням. У 2012 р., порівнюючи з 2008 р., жодному з досліджуваних сільськогосподарських підприємств, як і в цілому по області, не вдалося виконати «золоте правило економіки». Серед досліджуваних підприємств лише ТОВ АФ «Псьол» Краснопільського району у 2012 р., порівнюючи з 2010 р., вдалося дотриматися «золотого правила економіки», у якого темп приросту чистого прибутку склав 211,1%, а чистого доходу (виручки) та активів – по 93,8 та 22,3%, відповідно: $311,1 > 193,8 > 122,3 > 100\%$.

Таблиця 2.9

Співвідношення основних показників діяльності досліджуваних сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2008-2012 рр., %

Підприємство / область	Темпи зміни, %								
	чистого прибутку			чистого доходу (виручки) від реалізації			вартості активів		
	2012р. до 2008р.	2012р. до 2010р.	2012р. до 2011р.	2012р. до 2008р.	2012р. до 2010р.	2012р. до 2011р.	2012р. до 2008р.	2012р. до 2010р.	2012р. до 2011р.
ТОВ АФ «Псьол»	121,6	311,1	194,2	297,0	193,8	101,4	147,4	122,3	113,7
ПАТ «Лебідь»	22,2	7,2	196,7	205,3	161,6	101,9	132,5	87,5	66,5
ПСП «Комишанське»	117,3	135,5	85,4	211,0	119,6	116,8	213,8	139,2	114,8
ПСП «Жовтневе»	131,8	96,8	233,2	245,8	209,4	144,7	467,8	271,7	231,5
ТОВ АФ «Владана»	115,7	20,7	113,0	188,2	127,7	103,6	169,7	138,5	112,7
У середньому по області	-104,7	221,5	188,6	325,3	215,7	146,9	234,5	173,5	135,0

Джерело: розраховано за даними додатку Г, Д та Ж

Надалі з'ясуємо, які показники одержали сільськогосподарські товаровиробники регіону від різних видів діяльностей у результаті залучення матеріальних і фінансових ресурсів (табл. 2.10). Дані табл. 2.10 свідчать, що ефект від використання ресурсів за досліджуваний період дещо покращився, оскільки на кожну гривню понесених виробничих витрат, що входять до складу повної собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), товаровиробниками області у 2012 р. отримано валового прибутку на 1,01 коп. більше, ніж у базовому періоді, у результаті чого валова рентабельність у 2012 р. досягла значення 35,71% (проти 33,52% - у 2010 р.).

Таблиця 2.10

Показники рентабельності сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2008-2012 рр.

Показник	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	2012р.	2012р.до 2008р; +,-
1	2	3	4	5	6	7
Рентабельність продукції, %	34,70	18,94	19,88	33,52	35,71	1,01
Рентабельність діяльності, %	-5,94	1,95	0,37	14,82	19,02	24,96
Рентабельність операційної діяльності, %	0,02	22,83	10,38	19,03	25,64	25,62
Рентабельність звичайної діяльності, %	-3,65	1,83	1,44	12,92	18,73	22,38
Коефіцієнт окупності виробничих витрат	0,84	0,74	0,83	0,75	0,74	-0,10
Коефіцієнт покриття виробничих витрат	1,19	1,35	1,20	1,34	1,36	0,17

Продовження таблиці 2.10

1	2	3	4	5	6	7
Рентабельність активів, %	-3,40	1,32	0,23	10,80	15,09	18,49
Рентабельність власного капіталу, %	-6,97	3,22	0,64	30,09	42,80	49,77
Рентабельність залученого капіталу, %	-6,80	2,26	0,38	17,11	23,63	30,43
Рентабельність оборотних активів, %	-5,69	2,71	2,07	18,61	42,51	48,20
Рентабельність необоротних активів, %	-6,53	3,47	2,75	29,12	45,19	51,72

Джерело: розраховано за даними додатків Г та Д

У 2012 р. сільськогосподарські підприємства на 1 грн. реалізованої продукції отримали 0,19 грн. чистого прибутку, у той час як у 2008 р. – 5,94 грн. збитку (відповідно до показника рентабельності діяльності). На 25,62 п. в. підвищилася у 2012 р., порівнюючи з 2008 р., ефективність операційної діяльності, а прибутковість звичайної діяльності зросла на 22,38 відсоткових пункти. Щоб одержати у 2008 р. 1 грн. чистого доходу, сільськогосподарські підприємства витрачали 0,84 грн. виробничих ресурсів, про що свідчить коефіцієнт окупності виробничих витрат, який у 2012 р. знизився проти 2008 р. на 0,10 грн. і склав 0,74 грн., що є позитивною тенденцією. Натомість, у звітному періоді від 1 грн. виробничих витрат сільськогосподарськими підприємствами області отримано 1,36 грн. чистого доходу, що більше від показника 2008 р. на 0,17 грн. Що стосується загальної прибутковості (рентабельності активів, норми

прибутку) господарств аграрного сектору області, то ними у звітному році на 1 грн. використаних у виробництві активів одержано 15,09 коп. чистого прибутку, що на 18,49 та 4,29 коп. більше, ніж у 2008 та 2011 р. р., відповідно. Покращилась також у звітному періоді порівняно з базисним і віддача власного та залученого капіталу – на 49,77 та 30,43 відсоткових пункти, відповідно. За досліджуваний період на 48,20 п. в. зросла рентабельність оборотних активів, яка у 2012 р. склала 42,51% проти (-5,69%) – у 2008 р. У звітному періоді від використання у виробництві 1 грн. вартості необоротних активів сільськогосподарські підприємства одержали прибутку на 0,53 грн. більше, ніж у 2008 р. Отже, з огляду на ситуацію, що склалася, можемо підсумувати, що в діяльності сільськогосподарських підприємств області найнижчими показники рентабельності були у 2008 р., а найвищими – у 2012 р.

У сільськогосподарських підприємств області, що обрані для детального аналізу, рівень рентабельності (збитковості) усієї господарської діяльності коливався в межах від 24,7% у 2008 р. до (-4,6%) у 2012 р. (табл. 2.11).

Розрахунки, наведені в табл. 2.11, свідчать, що у 2012 р. найгірший показник рентабельності у цілому по підприємству (-4,6%) одержало ТОВ АФ «Владана», що нижче від середніх показників по Україні та області (див. додаток Е, табл. Е.2) на 25,1 і 21,6 п. в., відповідно. Найвищу рентабельність у галузі рослинництва у 2012 р. отримали ПСП «Комишанське» та ПСП «Жовтневе», що нижче від результату 2008 р. на 36,2 та 51,4 відсоткових пункти, відповідно.

Таблиця 2.11

Рівень рентабельності досліджуваних сільськогосподарських підприємств Сумської області
за 2008-2012 рр., %

Рівень рентабельності, %														
2008 р.			2009 р.			2010 р.			2011 р.			2012 р.		
усього	ут.ч		усього	ут.ч		усього	ут.ч		усього	ут.ч		усього	ут.ч	
	рослинництво	тваринництво		рослинництво	тваринництво		рослинництво	тваринництво		рослинництво	тваринництво		рослинництво	тваринництво
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
ТОВ АФ «ПЬСОЛ»														
1,1	5,5	-19,3	13,9	17,6	-21,4	18,2	25,5	-22,7	9,2	16,1	-22,3	-1,3	-0,4	-12,0
ПАТ «Лебідь»														
12,7	23,8	-27,6	-18,0	-19,7	-32,7	3,2	10,1	-46,6	12,0	13,5	-17,9	1,2	6,9	-46,6
ПСП «Жовтневе»														
24,7	66,4	-30,4	17,6	31,1	-22,6	14,1	31,9	-16,8	16,6	10,1	1,2	18,7	30,2	-22,9

Продовження табл. 2.11

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
ПСП «Комишанське»														
194	93,0	-10,2	9,3	47,6	-26,1	27,3	55,3	-6,4	36,3	85,5	0,8	13,5	41,6	-18,7
ТОВ АФ «Владана»														
5,8	10,0	10,7	8,5	34,8	0,5	25,4	32,0	28,8	-1,4	23,3	-10,1	-4,6	12,6	-10,8

Джерело: розраховано за даними додатку И

Якщо аграрний сектор у цілому по Україні протягом 2008-2012 р. р. отримав, хоча й незначні, але прибутки, однак на рівні області галузь тваринництва одержала збитки. Найбільших збитків у цій галузі у 2012 р. отримало ПАТ «Лебідь» – 46,6 коп. на 1 грн. витрат, у той час як у 2011 р. збиток становив 17,9 коп. на 1 грн. витрат.

Для узагальнення проведемо аналіз ефективності використання землі та інтенсифікації у досліджуваних сільськогосподарських підприємствах Сумської області (табл. 2.12). З табл. 2.12 бачимо, що досліджувані сільськогосподарські підприємства мали різну ефективність використання землі, про що свідчить варіація наведених показників. Спільною рисою усіх господарств у 2008-2012 р. р. була постійна зростаюча вартість виробничих фондів на 100 гектар сільськогосподарських угідь. Нарощування поголів'я худоби у 2012 р. порівняно з 2008 р. мало місце у ПСП «Жовтневе» та ТОВ АФ «Владана». Необхідно враховувати і той факт, що останнє підприємство у звітному періоді проти базисного зменшило площу сільськогосподарських угідь на 371 гектар або на 74,0% при одночасному збільшенню поголів'я худоби на 7,6% (57 голів). При цьому ПСП «Жовтневе» додатково орендувало 11 гектар угідь та збільшило на 58 голів середньорічне поголів'я худоби.

Зростання виробничих витрат є також однією з умов інтенсивного способу виробництва, який забезпечує вищу ефективність розширеного відтворення порівняно з екстенсивною формою. Однак, необхідно пам'ятати і про те, що постійне збільшення виробничих витрат на одиницю площі не є позитивним результатом, що підтверджується дією закону спадної віддачі виробництва.

Таблиця 2.12

Інтенсивність виробництва та економічна ефективність інтенсифікації досліджуваних сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2008-2012 р. р.

	Припадає на 100 га с.-г. угідь			Вироблено на 100 га ріллі, ц				Вироблено на 100 га с.-г. угідь, ц		Одержано на 100 га с.-г. угідь, грн.		Норма прибутку, %
	основних фондів, тис.	виробничих витрат, тис.	поголів'я худоби, гол.	зернових та зерно-бобових	цукрових буряків	м'яса свиней	соняшнику	м'яса ВРХ	молока	валового прибутку	чистого прибутку	
ТОВ АФ «Псьол»												
2008р.	211,6	194,8	12	2959,7	-	2,4	412,5	6,5	137,6	84,0	58,9	13,1
2009р.	233,2	260,1	13	2486,8	-	2,1	321,8	9,3	152,8	148,0	64,0	10,8
2010р.	216,2	359,5	10	1079,0	1904,0	1,8	338,9	10,2	132,1	132,0	23,4	4,3
2011р.	321,4	420,3	11	2029,5	5680,9	1,4	401,2	6,8	173,2	172,3	38,0	6,3
2012р.	448,5	566,4	11	2181,3	4412,0	3,2	492,7	6,8	155,6	105,3	73,6	10,8
ПАТ «Лебиль»												
2008р.	249,5	190,9	8	3020,2		0,5	415,9	2,7	98,1	77,0	41,6	8,2
2009р.	203,8	212,7	9	2792,8	-	0,6	191,4	1,8	78,6	-19,0	10,7	2,2
2010р.	245,5	265,8	5	1969,3	-	1,1	296,9	2,5	86,2	55,6	103,2	16,8
2011р.	249,6	316,9	6	3806,2	-	1,3	490,0	5,1	78,4	122,7	0,4	0,05

Продовження таблиці 2.12

2012р.	209,3	427,0	5	2224,8	-	0,2	410,8	6,4	65,7	72,1	7,3	0,8
ПСП «Жовтневе»												
2008р.	44,1	136,5	14	2095,1	-	1,9	1115	11,9	222,8	46,8	54,6	33,7
2009р.	62,5	141,2	13	1648,1	-	0,9	185,2	13,7	237,9	57,0	59,2	26,9
2010р.	84,6	108,5	17	781,0	-	2,9	168,4	13,9	265,9	37,9	74,4	26,6
2011р.	81,5	189,6	15	1413,5	-	3,8	207,8	17,3	266,4	42,2	30,5	9,4
2012р.	78,3	273,2	20	1298,9	-	0,9	265,4	19,2	305,2	65,8	71,2	19,0
ПСП «Комишанське»												
2008р.	61,8	147,6	39	2782,3	-	0,7	30,1	37,7	475,2	64,3	85,4	24,5
2009р.	96,2	290,1	40	2290,5	-	0,8	360,3	26,7	493,0	46,5	56,2	13,0
2010р.	120,2	240,5	41	1398,9	-	1,4	342,5	25,3	527,1	114,9	75,5	13,8
2011р.	164,7	312,7	37	2563,8	1005,3	0,3	239,6	29,7	569,3	189,2	119,8	18,1
2012р.	171,0	357,9	38	1800,3	750,1	1,1	337,4	44,3	617,3	104,2	102,4	13,4
ТОВ АФ «Владана»												
2008р.	295,4	165,4	53	3688,2	-	-	-	48,4	1145,4	100,6	35,8	4,5
2009р.	432,8	192,1	72	2883,7	-	-	-	59,2	1842,5	135,8	120,5	10,7
2010р.	563,6	148,8	85	831,8	-	-	-	98,6	2200,6	366,5	303,1	20,7
2011р.	712,1	352,7	80	2504,5	-	-	-	71,0	2420,1	238,2	57,2	3,1
2012р.	657,0	404,7	76	1362,4	-	-	374,1	83,4	2771,6	121,2	55,9	3,1

Джерело: розраховано за даними річних форм № 2 «Звіт про фінансові результати», № 24 «Стан тваринництва» та № 50 с.-г. «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств»

Якщо проаналізувати діяльність ТОВ АФ «Псьол» та ПСП «Комишанське» (коефіцієнти варіації зміни площі яких серед досліджуваних підприємств за 2008-2012 р. р. були найменшим і склали по 0,12 та 0,13), можна зробити висновок про те, що дотримання раціонального співвідношення галузей рослинництва і тваринництва при майже незмінній площі сільськогосподарських угідь дозволили збільшити вихід чистого прибутку майже на 30,0 та 20,0%, відповідно. При цьому у 2012 р. проти 2008 р. темп росту затрат у всіх без винятку підприємств перевищував темп росту чистого прибутку (у розрахунку на одиницю площі), що є наслідком неефективною інтенсифікації виробництва. Найменше відхилення між темпами росту виробничих витрат та чистого прибутку у звітному році проти базисного спостерігалось у ПСП «Жовтневе». Логічним є те, що норма прибутку цього підприємства у 2012 р. була найвищою.

На даному етапі аналізу зазначимо, що результатом ефективного використання усіх видів ресурсів на підприємстві є інтенсивність його розвитку [51, с. 43], тобто збільшення виходу валової продукції (чи іншого результативного показника) з одиниці площі сільськогосподарських угідь має супроводжуватись одночасним зниженням авансованого у виробництво капіталу [3, с. 614-615]. У підтвердження того, що сільськогосподарське господарство області вимагає інших підходів до управління результатами, є відсутність інтенсивного типу розвитку в окремих із них (табл. 2.13).

Дані, наведені в табл. 2.13, свідчать, що серед досліджуваних господарств у 2012 р. порівняно з 2011 р. лише у ПСП «Жовтневе», ПАТ «Лебідь» та ТОВ АФ

«Псьол» витримана умова інтенсивного розвитку.

Таблиця 2.13

Рівень інтенсивного розвитку досліджуваних сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2008-2012 рр.

Підприємство	Темп приросту (зниження), %					
	чистого прибутку на 1 га с.-г. угідь у 2012 р. до			сукупного капіталу на 1 га с.-г. угідь у 2012 р. до		
	2008 р.	2010 р.	2011 р.	2008 р.	2010 р.	2011 р.
ТОВ АФ «Псьол»	24,8	213,8	93,5	15,8	23,3	13,3
ПАТ «Лебідь»	-82,4	-92,9	186,7	-10,2	-13,3	-33,4
ПСП «Комишанське»	19,9	35,5	-14,6	76,5	39,2	14,8
ПСП «Жовтневе»	30,3	-4,3	133,2	241,4	168,5	131,5
ТОВ АФ «Владана»	56,3	-81,6	-2,3	111,7	23,5	-2,6

Джерело: розраховано за даними додатку И

До того ж останньому господарству вдалося досягти інтенсифікації і, порівнюючи з 2010 та 2008 р. р. Так, у 2012 р. порівняно з 2011 р. у ТОВ АФ «Псьол» 13-відсотковий приріст сукупного капіталу забезпечив зростання чистого прибутку майже у 2 рази (у розрахунку на 1 га с.-г. угідь).

Наразі, у ПСП «Жовтневе» збільшення авансованого капіталу в 2,32 рази обумовило підвищення чистого прибутку в 2,33 рази, а в ПАТ «Лебідь», навпаки, скорочення сукупного капіталу на 33,4% дозволило збільшити позитивний фінансовий результат майже у 3 рази. У цьому ж періоді решти підприємств, як і в усіх інших за попередні роки інтенсифікація була

неефективною, тобто підвищення використання авансованого капіталу у розрахунку на один гектар сільськогосподарських угідь не призвело до збільшення чистого прибутку на одиницю площі.

На дному етапі аналізу слід відмітити, що темпи розширеного відтворення визначаються відтворювальною спроможністю чистої продукції (суми заробітної плати та чистого прибутку), що визначається коефіцієнтами відтворювальної спроможності чистого прибутку та оплати праці (табл. 2.14).

Розрахунки, наведені в табл. 2.14, свідчать, що розширене відтворення у ТОВ АФ «Владана» мало місце у 2009 та 2010 р. р., оскільки коефіцієнти відтворювальної спроможності чистого прибутку та оплати праці за відповідний період перевищували одиницю. ПАТ «Лебідь» вдалося досягти розширеного відтворення виробництва у 2008, 2010 та 2012 р. р., ПСП «Комишанське» – у 2008, 2010 ат 2011 р. р., ТОВ АФ «Псьол» – у 2011 та 2012 р. р. Нарешті, ПСП «Жовтневе» інтенсивний тип розвитку розширеного відтворення був витриманий лише у 2012 р. Слід зазначити, що найвищі коефіцієнти відтворення по чистому прибутку та оплати праці були зафіксовані у ПАТ «Лебідь» у 2012 р., найнижчі – у ПСП «Комишанське» у 2010 р.

Серед досліджуваних підприємств спостерігалася тенденція щодо перевищення коефіцієнта відтворювальної спроможності чистого прибутку над оплатою праці (окрім ТОВ АФ «Псьол» у 2011 р.), що підтверджує обмеження матеріальних інтересів працівників, а отже, і зниження зацікавленості останніх у досягненні прибуткові діяльності підприємства.

Таблиця 2.14

Відтворювальна спроможність чистої продукції
досліджуваних сільськогосподарських підприємств
Сумської області за 2008-2012 рр.

Показник	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	2012р.
1	2	3	4	5	6
ТОВ АФ «Псьол»					
Чистий прибуток (+), збиток (-) на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	58,9	64,0	23,4	38,0	73,6
У % до попереднього року	99,0	108,7	36,6	162,4	193,7
Індекс цін на матеріально-технічні ресурси, які споживаються сільськогосподарськими підприємствами, %	144,1	101,0	115,5	118,6	107,7
Середньомісячна оплата праці, грн.	1399,3	885,4	1027,8	1530,8	1762,6
У % до попереднього року	114,7	63,3	116,1	148,9	115,1
Індекс споживчих цін, %	125,2	115,9	109,4	108,0	100,6
Коефіцієнт відтворювальної спроможності: прибутку	0,687	1,075	0,317	1,367	1,797
оплати праці	0,917	0,546	1,061	1,379	1,145
ПАТ «Лебідь»					
Чистий прибуток (+), збиток (-) на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	41,6	10,7	103,2	0,4	7,3
У % до попереднього року	231,1	25,7	964,5	0,4	1825,0
Середньомісячна оплата праці, грн.	1427,9	1528,3	1836,2	2090,0	2586,6
У % до попереднього року	149,4	107,0	120,1	113,8	123,8
Коефіцієнт відтворювальної спроможності: прибутку	1,604	0,254	8,369	0,003	18,263
оплати праці	1,194	0,924	1,098	1,054	1,230

Продовження таблиці 2.14

1	2	3	4	5	6
ПСП «Комишанське»					
Чистий прибуток (+), збиток (-) на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	85,4	56,2	75,5	119,8	102,4
У % до попереднього року	212,8	65,8	134,3	158,7	85,5
Середньомісячна оплата праці, грн.	1111,3	1225,7	1343,0	1880,2	2131,1
У % до попереднього року	131,8	110,3	109,6	140,0	113,3
Коефіцієнт відтворювальної спроможності: прибутку	1,477	0,652	1,163	1,338	0,793
оплати праці	1,053	0,952	1,002	1,296	1,127
ПСП «Жовтневе»					
Чистий прибуток (+), збиток (-) на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	54,6	59,2	74,4	30,5	71,2
У % до попереднього року	129,1	108,4	125,7	41,0	233,4
Середньомісячна оплата праці, грн.	957,1	969,7	1052,4	1237,5	1463,4
У % до попереднього року	149,8	101,3	108,5	117,6	118,3
Коефіцієнт відтворювальної спроможності: прибутку	0,896	1,072	1,089	0,346	2,165
оплати праці	1,197	0,874	0,992	1,089	1,176
ТОВ АФ «Владана»					
Чистий прибуток (+), збиток (-) на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	35,8	120,5	303,1	57,2	55,9
У % до попереднього року	86,5	336,6	251,5	18,9	97,7
Середньомісячна оплата праці, грн.	1213,9	1689,6	2002,0	855,4	860,6
У % до попереднього року	123,6	139,2	118,5	42,7	100,6
Коефіцієнт відтворювальної спроможності: прибутку	0,600	3,335	2,177	0,159	0,907
оплати праці	0,987	1,201	1,083	0,396	1,000

Джерело: розраховано за даними річних форм № 2, № 50-сг з урахуванням [146]

Таким чином, можемо підсумувати, що прибуток – як позитивний фінансовий результат діяльності підприємства, визначається шляхом порівняння

(співставлення) загальної суми доходів та витрат. А тому дослідження залежності прибутку від різних факторів та своєчасна оцінка їхнього впливу є запорукою ефективної діяльності підприємств аграрного сектору.

Надалі з'ясуємо, який вплив на формування чистого прибутку мають фактори внутрішнього та зовнішнього середовища.

2.2. Організаційно-економічні умови формування прибутку через призму факторів впливу

Безперечно, прибуток, виступаючи гарантом прогресу будь-якої економічної системи, чутливий до безлічі факторів, як внутрішнього, так і зовнішнього середовища – бюджетно-податкової, цінової, інвестиційної, грошово-кредитної політики органів законодавчої та виконавчої влади тощо (рис. 2.10), чим і визначаються організаційно-економічні умови його формування.

Одержана за підсумками фінансово року, сигналізує про необхідність упровадження заходів як з боку суб'єкта господарювання (зниження собівартості продукції, проведення змін у ціновій політиці, нарощуванні обсягів виробництва і реалізації продукції, пошуку нових каналів збуту), так і з боку держави – зниження податкового навантаження (надання податкових пільг), бюджетної фінансової підтримки тощо. А тому практична реалізація будь-якого управлінського рішення залежить саме від впливу внутрішніх та зовнішніх чинників [5, с. 124].

Рис. 2.10. Організаційно-економічні умови формування прибутку

Джерело: [95, с. 141; 237, с. 118] та доповнено авторами

Величина чистого прибутку (збитку) підприємства, зауважимо, що позитивні зрушення на підприємстві, які викликані впливом внутрішнього й зовнішнього середовища, можуть у різних структурних підрозділах викликати як позитивні, так і негативні зміни. Наприклад, оновлення виробництва (придбання нового обладнання та його устаткування) може призвести до збоїв у виробничому процесі в іншому структурному

підрозділі [71, с. 103].

Виробничі фактори, у свою чергу, поділяють на екстенсивні (впливають на прибуток через кількісні зміни - обсяг матеріальних та фінансових ресурсів, кількість працівників) та інтенсивні - підвищення продуктивності праці, зниження матеріаломісткості продукції, підвищення оборотності активів тощо, що впливають на величину прибутку через якісні зрушення [156, с. 58]. Найбільший вплив на прибуток від реалізації продукції мають обсяги реалізації, повна собівартість, рівень цін та структура реалізованої продукції [13, с. 82; 189, с. 281; 248, с. 63] (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

Характеристика впливу факторів на зміну прибутку від реалізації продукції

Фактор	Характеристика впливу
Обсяг реалізації окремого виду продукції	Збільшення (зменшення) обсягу реалізації прибуткової продукції викликає підвищення (зниження) розміру прибутку
Структура реалізованої продукції	При зростанні в обсягах реалізації питомої ваги низькоприбуткової продукції зменшується загальна сума прибутку і, навпаки
Собівартість одиниці реалізованої продукції	Дія оберненопропорційна: збільшення собівартості знижує суму прибутку і, навпаки
Рівень цін	Дія прямопропорційна: зростання (зниження) ціни підвищує (зменшує) суму прибутку

Джерело: [233, с. 465].

З посиленням конкуренції, яка притаманна ринковому середовищу, питання вибору оптимальної структури асортименту продукції є досить актуальною

[118, с. 28], адже з появою, на нашу думку, нових її видів, найбільша увага повинна приділятися не ціні, а якості. У свою чергу, на величину собівартості реалізованої продукції впливає розмір матеріальних витрат, витрат на оплату праці з нарахуваннями, амортизації та інших витрат. Крім того, собівартість сільськогосподарської продукції чутлива і до впливу факторів, що не залежать, власне, від зусиль підприємства – підвищення відсоткових ставок комерційних банків за користування кредитними ресурсами, зміни в податковій політиці (зростання обов'язкових платежів, податків і зборів) та соціальній (збільшення мінімального розміру заробітної плати) [83, с. 204].

Основним показником, який виступає джерелом покриття постійних витрат та основою формування операційного прибутку, є валовий прибуток [233, с. 346]. Нами визначенно вплив чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та собівартості реалізованої продукції на величину валового прибутку за 2000 та 2012 р. р. (табл. 2.15).

За результатами аналізу з'ясовано, що збільшення чистого доходу на 3112,0 млн. грн. призвело до зростання валового прибутку на цю ж суму, а зниження показника валового прибутку на 2207,4 млн. грн. відбулося завдяки зростанню на зазначену величину собівартості реалізованої продукції. Таким чином, у звітному періоді порівняно з базисним розмір валового прибутку підвищився на 904,6 млн. грн.

З розвитком ринкових відносин дедалі більшого значення набувають методи аналізу, що дають змогу спрогнозувати основні фінансово-економічні показники

підприємства та результати його діяльності на основі дослідження впливу багатьох чинників [98, с. 93].

Таблиця 2.15

Вплив чистого доходу (виручки) від реалізації продукції та собівартості реалізованої продукції на зміну валового прибутку сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2000-2012 р. р.

Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) млн. грн.		Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), млн. грн.		Валовий прибуток, млн. грн.		Зміна валового прибутку		
2000р.	2012р.	2000р.	2012р.	2000р.	2012р.	всього	у т.ч. зарахунок зміни	
							чистого доходу	собівартості
1	2	3	4	5	6	7=6-5	8=2-1	9=3-4
582,6	3694,6	515,1	2722,5	67,5	972,1	904,6	3112,0	-2207,4

Джерело: розраховано за даними додатку Г

Одним із найпоширеніших методів дослідження взаємозв'язків і залежностей соціально-економічних явищ є кореляційно-регресійний аналіз, що набув широкого застосування у працях зарубіжних та вітчизняних учених – К. Карлберга [80, с. 284], О. І. Кулиничка [99, с. 19], І. Г. Лук'яненко [109, с. 198] та інших. Основними методами такого аналізу прийнято вважати побудову моделей різного рівня, як правило, однофакторних і багатфакторних [203, с. 143].

Цілком погоджуючись з думкою Ю. В. Лукіної [108,

с. 116] про те, що оцінку бізнесу необхідно проводити за найінформативнішими показниками, зупинимось на багатофакторній регресійній моделі та будемо досліджувати, як впливають на величину чистого прибутку (збитку) – залежну змінну – ряд факторів внутрішнього середовища, що найповніше відображають фінансово-економічний стан підприємства, та, за якими визначаються організаційні умови формування чистого прибутку:

x_1 – питома вага зернових культур у структурі посівних площ, %;

x_2 – середньорічне поголів'я молодняка ВРХ на 100 га с.-г. угідь, гол.;

x_3 – середньорічне поголів'я корів на 100 га с.-г. угідь, гол.;

x_4 – питома вага соняшнику у структурі посівних площ, %;

x_5 – виробничі витрати на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.;

x_6 – частка підприємства на обласному ринку, %;

x_7 – фондозабезпеченість на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.;

x_8 – тривалість операційного циклу, днів;

x_9 – рівень фінансової незалежності, %;

x_{10} – рівень платоспроможності, %;

x_{11} – співвідношення постійних і змінних операційних витрат (операційний леверидж);

x_{12} – коефіцієнт оборотності оборотних активів.

За об'єкт дослідження у 2012 р. обрано 204 сільськогосподарських підприємства Сумської області, які звітують перед Департаментом агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації

(вихідні дані наведено в додатку К), на основі річної фінансової звітності яких сформовано дві вибірки: до першої увійшло 31 збиткове господарство, а до другої – 173 прибуткових підприємства.

Для визначення впливу вищенаведених факторів на величину чистого збитку розраховано коефіцієнти кореляції та t-статистики по кожному з чинників (додаток Л) за формулами:

$$r_{x,y} = \frac{\text{cov}(x,y)}{\sqrt{(\text{var}(x)\text{var}(y))}} \quad (2.2)$$

де $r_{x,y}$ – коефіцієнт кореляції;

$\text{cov}(x,y)$ – коефіцієнт коваріації між x та y ;

$\text{var}(x)$, $\text{var}(y)$ – дисперсія змінної x та y , відповідно

[108, с. 53];

$$t_r = \frac{r_{x,y}\sqrt{(n-2)}}{\sqrt{(1-r_{x,y}^2)}} \quad (2.3)$$

де t_r – t-статистика;

$r_{x,y}$ – коефіцієнт кореляції;

n – кількість спостережень [109, с. 98].

З проведених розрахунків можемо зробити висновок, що відповідно до отриманих значень коефіцієнтів кореляції (табл. 2.16), найбільший вплив на величину чистого збитку мають такі фактори як питома вага зернових у структурі посіві, середньорічне поголів'я молодняка ВРХ та корів, а тому саме зазначені фактори будуть включені у модель.

Таблиця 2.16

Коефіцієнти кореляції по групі збиткових
сільськогосподарських підприємств Сумської області за
2012 р.

Фактор впливу	Коефіцієнт кореляції, ($r_{x,y}$)	Т-статис- тика, ($ t_r $)
Питома вага зернових культур у структурі посівних площ, %	-0,6409	4,65
Середньорічне поголів'я молодняка ВРХ на 100 га с.-г. угідь, гол.	0,6392	4,63
Середньорічне поголів'я корів на 100 га с.-г. угідь, гол.	0,5001	3,22
Операційний леверидж	0,4871	3,11
Виробничі витрати на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	0,3968	2,41
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	-0,3836	2,31
Питома вага соняшнику у структурі посівних площ, %	-0,3216	1,89
Фондозабезпеченість на 100 га с.-г.угідь, тис. грн.	-0,1944	1,10
Рівень фінансової незалежності, %	-0,1237	0,69
Рівень платоспроможності, %	-0,1210	0,68
Частка підприємства на обласному ринку, %	-0,1117	0,63
Тривалість операційного циклу, днів	0,0686	0,38

Джерело: розраховано за даними додатку Л

Надалі порівняємо t_r з його критичним значенням, визначеним за таблицею критичних точок розподілу Стьюдента [109, с. 484] для рівня значимості $\varepsilon=1-P=1-0,95=0,05$ (тобто, будемо вважати, що похибка становить 5%, а в решті 95% випадків наші висновки про вплив

обраних факторів на величину чистого збитку будуть правильними):

$$t_{кр}(\xi/2; n-m-1) = t_{кр}(0,025; 27) = 2,0518 \quad (2.4)$$

де $t_{кр}$ – t-критерій Стьюдента;

$\xi/2$ – рівень значимості;

n – кількість спостережень;

m – кількість параметрів [109, с. 93].

Оскільки $|t_r| > t_{кр}$, можемо стверджувати, що найбільші значення коефіцієнтів кореляції мають активи, чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та операційні витрати, які є статистично значимими, і, характеризуючи тісноту зв'язку між залежними і незалежними змінними нашої моделі, достовірними.

Далі визначимо, як впливають обрані фактори на рівень збитку. Припустимо, що лінійна залежність описується багатофакторною регресійною моделлю, яка представлена системою рівнянь, і показує, що відібрані три фактори будуть включені до подальшого аналізу з метою вивчення кількісного зв'язку між останніми та величиною збитку.

Отже, при проведенні кореляційно-регресійного аналізу спершу визначимо параметри лінійної моделі залежності чистого збитку (y) від середньорічного поголів'я корів (x_1), середньорічного поголів'я молодняка ВРХ (x_2) та питомої ваги зернових культур у структурі посівних площ (x_3):

$$y = b_0 + b_1x_1 + b_2x_2 + b_3x_3 + \varepsilon \quad (2.5)$$

де y – залежна змінна;

x – незалежна змінна;

b_0, b_1, b_2, b_3 – коефіцієнти парної лінійної регресії, які необхідно визначити;

ε – випадкова величина (помилка), яка включає вплив таких факторів, які неможливо встановити та дослідити.

Коефіцієнти рівняння (2.5) визначаються із наступної системи рівнянь:

$$\begin{cases} nb_0 + b_1 \sum_{i=1}^n x_{1i} + b_2 \sum_{i=1}^n x_{2i} + b_3 \sum_{i=1}^n x_{3i} = \sum_{i=1}^n y_i \\ b_0 \sum_{i=1}^n x_{1i} + b_1 \sum_{i=1}^n x_{1i}^2 + b_2 \sum_{i=1}^n x_{1i}x_{2i} + b_3 \sum_{i=1}^n x_{1i}x_{3i} = \sum_{i=1}^n x_{1i}y_i \\ b_0 \sum_{i=1}^n x_{2i} + b_1 \sum_{i=1}^n x_{1i}x_{2i} + b_2 \sum_{i=1}^n x_{2i}^2 + b_3 \sum_{i=1}^n x_{2i}x_{3i} = \sum_{i=1}^n x_{2i}y_i \\ b_0 \sum_{i=1}^n x_{3i} + b_1 \sum_{i=1}^n x_{1i}x_{3i} + b_2 \sum_{i=1}^n x_{2i}x_{3i} + b_3 \sum_{i=1}^n x_{3i}^2 = \sum_{i=1}^n x_{3i}y_i \end{cases} \quad (2.6)$$

У додатку М наведені вихідні дані дослідження та результати розрахунків сум системи рівнянь (2.6), яку відобразимо у матричній формі:

$$C = ZB \quad (2.7)$$

де C – матриця вільних членів;

Z – матриця коефіцієнтів, що включає невідомі;

B – матриця невідомих коефіцієнтів рівняння регресії, яка матиме вигляд:

$$C = \begin{pmatrix} -8581 \\ -25027 \\ -25296 \\ -269549 \end{pmatrix}$$

$$Z = \begin{pmatrix} 31 & 243 & 222 & 410 \\ 243 & 2253 & 1811 & 2926 \\ 222 & 1811 & 1746 & 2667 \\ 410 & 2926 & 2667 & 8324 \end{pmatrix}$$

$$B = \begin{pmatrix} b_0 \\ b_1 \\ b_2 \\ b_3 \end{pmatrix}$$

За даними рівняння (2.7) визначимо матрицю коефіцієнтів регресії, яка описується рівнянням:

$$B = Z^{-1}C \quad (2.8)$$

де B – матриця невідомих коефіцієнтів рівняння регресії, яка матиме вигляд:

Z^{-1} – обернена матриця з невідомими змінними;

C – матриця вільних членів.

Використовуючи математичну функцію МОБР (масив) пакету Ексел, знайдемо обернену матрицю коефіцієнтів регресії:

$$Z^{-1} = \begin{pmatrix} 0,77 & -0,002 & -0,06 & -0,01 \\ -0,02 & 0,003 & -0,001 & -0,0002 \\ -0,06 & -0,0011 & 0,008 & -0,001 \\ -0,01 & -0,0002 & -0,001 & 0,0004 \end{pmatrix}$$

Елементи матриці В визначимо за допомогою математичної функції МУМНОЖ (масив1; масив2) пакету Excel:

$$b_0 = -1315,74; b_1 = 63,73; b_2 = 143,34; b_3 = -34,08.$$

Багатофакторна лінійна модель залежності величини чистого збитку (y) від концентрації поголів'я корів (x_1), молодняку ВРХ (x_2) та інтенсивності виробництва, а саме – розміру виробничих витрат (x_3) для збиткових сільськогосподарських підприємств матиме наступний вигляд:

$$y = -1315,74 + 63,73x_1 + 143,34x_2 - 34,08x_3 \quad (2.9)$$

Аналізуючи одержане рівняння багатофакторної регресії можна відмітити, що зменшення (збільшення) на 1 голову середньорічного поголів'я корів та молодняку ВРХ (у розрахунку на 100 га с.-г. угідь) призведе до зниження (зростання) чистого збитку (у розрахунку на 100 га с.-г. угідь) на 63,73 та 143,34 тис. грн. на 100 га. Тобто, виробництво та реалізація молока і м'яса ВРХ у 2012 р. було збитковим.

Обернений вплив на величину чистого збитку має питома вага зернових у структурі посівних площ, збільшення на 1% яких дозволить знизити чистий збиток на 34,08 тис. грн./100 га

Наступний етап проведення регресійного аналізу передбачає визначення коефіцієнта детермінації, тобто, слід з'ясувати, чи справді незалежна змінна (y) залежить

від зміни вищеперелічених факторів. За даними додатку Н визначено, що коефіцієнт детермінації склав 0,6440:

$$R^2 = \frac{SSR}{SST} \quad (2.10)$$

де R^2 – коефіцієнт детермінації;

SSR – загальна сума квадратів ($\sum(y_i - Y)^2$);

SST – сума квадратів, що пояснюється регресією ($\sum(Y_i - Y)^2$) [109, с. 181].

Звідси слідує, що вплив розміру майна, чистого доходу (виручки) та операційних витрат на величину чистого збитку пояснюється на 64,40%.

Для перевірки статистичної значимості коефіцієнта детермінації обчислимо F-статистику Фішера:

$$F = \frac{R^2(n - m - 1)}{(1 - R^2)m} \quad (2.11)$$

де F – F-статистика Фішера;

R^2 – коефіцієнт детермінації;

n – кількість спостережень (31);

m – кількість пояснюючих змінних (3) [109, с. 186].

F-статистика Фішера склала 16,28.

При заданому рівні значимості $\varepsilon=0,05$ та кількості ступенів вільності знайдемо за таблицею критичних точок F-розподілу його критичне значення:

$$F_{кр}(\varepsilon; k_1; k_2) = F_{кр}(0,05; 3; 169) = 2,96 \quad (2.12)$$

де $F_{кр}$ – критичне значення F-розподілу Фішера;

ε – рівень значимості;

k_1 – верхня межа ступенів вільності ($k_1=m=3$);

k_2 – нижня межа ступенів вільності ($k_2=n-m-1=27$)

[109, с. 64].

Оскільки $F > F_{кр}$ ($16,28 > 2,96$), то з 95-відсотковою надійністю можна стверджувати, що коефіцієнт детермінації є статистично значимим. Це також означає, що наша модель є адекватна реальній дійсності, тобто підтверджується гіпотеза про те, що кількісна оцінка зв'язку між залежною і незалежними змінними в моделі є істотною.

Правильність розрахунків, за якими визначено коефіцієнт детермінації та F-статистика, підтверджується «Выводом итогов» аналізу даних «Регрессия» пакету Excel (табл. Н. 2, додаток Н).

Щоб дослідити у моделі відсутність чи наявність автокореляції залишків, обчислимо за критерієм Дарбіна-Уотсона DW-статистику (d):

$$d = \frac{\sum_{i=2}^n (\varepsilon_i - \varepsilon_{i-1})^2}{\sum_{i=1}^n \varepsilon_i^2} \quad (2.13)$$

де d – статистика Дарбіна-Уотсона;

ε_i – випадкова величина [109, с. 274].

Відповідно до проведених розрахунків, DW-статистика склала 1,999 (див. вихідні дані додатку Л). З таблиць критичних точок критерію Дарбіна-Уотсона визначимо нижню (d_L) і верхню (d_U) критичні межі для рівня значимості ($\alpha=0,05$), кількості спостережень ($n=31$) та

пояснюючих змінних ($m=3$). Відповідно до табличних значень одержали такі межі: $d_L=1,229$; $d_U=1,650$ [109, с. 485]. Зауважимо, що класичний регресійний аналіз базується на припущенні про незалежність випадкових величин. Автокореляція має місце тоді, коли дане припущення порушується [109, с. 273].

Якщо обчислене значення DW-статистики (d) знаходиться в проміжку від 0 до d_L ($0 < d < d_L$), це є підтвердженням існування позитивної автокореляції; за умови, коли значення потрапляє в зону $d_L \leq d \leq d_U$ або $4-d_U \leq d \leq 4-d_L$, не можна зробити висновок ні про наявність, ні про відсутність автокореляції. Негативна автокореляція має місце за умови, якщо $4-d_L < d < 4$. У нашому випадку автокореляції немає, оскільки виконується наступна нерівність $d_U < d < 4-d_U$, тобто $1,650 < 1,999 < 2,350$ [109, с. 274].

Нарешті, перевіримо одержану модель на мультиколінеарність – наявність лінійної залежності між двома або більше факторними змінними у кореляційно-регресійній моделі [109, с. 228]. Вихідні дані для встановлення факту наявності (відсутності) мультиколінеарності наведено в табл. Н.3 додатку Н.

На першому етапі нами визначено матрицю парних коефіцієнтів кореляції (формула 2.14):

$$r = \begin{pmatrix} 1 & r_{1,2} & r_{1,3} \\ r_{2,1} & 1 & r_{2,3} \\ r_{3,1} & r_{2,3} & 1 \end{pmatrix} \quad (2.14)$$

де r – матриця парних коефіцієнтів кореляції;

$r_{1,(n+1)}$ – коефіцієнти парної кореляції між трьома

факторами.

Проведені розрахунки дозволили отримати наступні результати:

$$r = \begin{pmatrix} 1 & 0,3 & -0,3 \\ 0,3 & 1 & -0,4 \\ -0,3 & -0,4 & 1 \end{pmatrix} \quad (2.15)$$

Коефіцієнти парної кореляції між двома факторами обчислено за формулою:

$$r = \frac{\sum (x_{li} - X_l)(x_{(n+1)i} - X_{(n+1)i})}{\sqrt{\sum ((x_{li} - X_l)^2 \sum (x_{(n+1)i} - X_{(n+1)i})^2)}} \quad (2.16)$$

Частинні коефіцієнти кореляції між середньорічним поголів'ям корів та середньорічним поголів'ям молодняку ВРХ ($r_{12,3}$) склав 0,21; між середньорічним поголів'ям корів та питомою вагою зернових культур ($r_{13,2}$) - -0,19; між середньорічним поголів'ям молодняку ВРХ і питомою вагою зернових культур ($r_{23,1}$) - -0,35. Для кожного частинного коефіцієнта кореляції визначено t-статистику, яка становила 1,13; -1,01 та -1,92. Враховуючи те, що одержані значення t-статистики менші за t-критерій Стьюдента (2,0518), можемо стверджувати про те, що мультиколінеарності між досліджуваними факторами моделі, які впливають на читий збиток, немає.

Якщо у моделі досліджується вплив трьох і більше факторів, то наявність мультиколінеарності доцільно досліджувати за дисперсійно-інфляційним фактором

(VIF_i), який розраховується за формулою [109, с. 239]:

$$VIF_i = \frac{1}{1 - R_i^2} \quad (2.17)$$

де VIF_i – дисперсійно-інфляційний фактор;

R_i^2 – коефіцієнт детермінації для кожного i -го фактора.

Якщо $VIF_i \geq 10$, можна стверджувати про наявність мультиколінеарності, у протилежному випадку – мультиколінеарність відсутня. Так, відповідно до значень дисперсійно-інфляційних факторів, можемо констатувати про те, що мультиколінеарність у моделі відсутня, оскільки дисперсійно-інфляційний фактор по середньорічному поголів'ю корів склав 1,33; по молодняку ВРХ – 1,69; по питомій вазі зернових культур у структурі посівів – 1,70.

Аналогічні дослідження проведено для вибірки прибуткових підприємств (табл. 2.17), яких у групі налічувалося 173 (див. додаток Л).

Так, найбільший вплив на величину чистого прибутку мають знову ж таки спеціалізація – питома вага соняшнику й зернових у структурі посівних площ та виробничі витрати на 100 гектар сільськогосподарських угідь (як зазначалося вище, рівень інтенсивності виробництва). А тому при проведенні кореляційно-регресійного аналізу три вищевказані фактори були включені до моделі за найвищими значення коефіцієнта кореляції.

Таблиця 2.17

Коефіцієнти кореляції по групі прибуткових
сільськогосподарських підприємств Сумської області
за 2012 р.

Фактор впливу	Коефіцієнт кореляції, ($r_{x,y}$)	T- статистика, (t_r)
Питома вага соняшнику у структурі посівних площ, %	0,5847	9,43
Питома вага зернових культур у структурі посівних площ, %	0,5290	8,15
Виробничі витрати на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	0,3559	4,98
Середньорічне поголів'я корів на 100 га с.-г. угідь, гол.	-0,3244	3,13
Частка підприємства на обласному ринку, %	0,2397	3,23
Тривалість операційного циклу, днів	-0,2278	3,06
Рівень фінансової незалежності, %	0,0896	1,18
Рівень платоспроможності, %	0,0505	0,66
Операційний леверидж	-0,0468	0,61
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	0,0266	0,35
Фондозабезпеченість на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	0,0120	0,16
Середньорічне поголів'я молодняка ВРХ на 100 га с.-г. угідь, гол.	-0,0112	0,15

Джерело: розраховано за даними додатку К

При проведенні кореляційно-регресійного аналізу фінансового результату по групі 173 прибуткових підприємств, встановлено наступні значення досліджуваних показників:

- t-критерій Стьюдента ($t_{кр}$) - 1,9741;

- коефіцієнт детермінації $(R)^2 - 0,4734$;
- F-статистика Фішера $(F) - 50,64$;
- граничне значення F-статистики Фішера $(F_{кр}) - 2,60$;
- DW-статистика $(d) - 1,907$;
- нижня критична межа критерію Дарбіна-Уотсона $(d_L) - 1,738$;
- верхня критична межа критерію Дарбіна-Уотсона $(d_U) - 1,799$;
- дисперсійно-інфляційні фактори питомої ваги зернових і соняшнику у структурі посівів та розміру виробничих витрат (VIF_i) склали 1,39; 1,52 та 1,15, відповідно.

Отже, можемо зробити висновок, що коефіцієнти кореляції питомої ваги соняшнику й зернових у структурі посівних площ та виробничих витрат на 100 гектар сільськогосподарських угідь є статистично значимими та достовірними, ступінь впливу яких пояснюється на 47,34% з числа інших факторів, а випадкові величини (ті, що не увійшли до моделі) є незалежними, оскільки автокореляція залишків у моделі відсутня, не підтверджується також і наявність мультиколінеарності.

Таким чином, за результатами проведених розрахунків нами визначено наступну залежність між розміром чистого прибутку та такими чинниками:

$$y = -170,27 + 2,86x_1 + 25,06x_2 + 0,48x_3 \quad (2.18)$$

де y – чистий прибуток на 100 га, тис. грн.;

x_1 – питома вага зернових культур у структурі посівних площ, %;

x_2 – питома вага соняшнику у структурі посівних площ, %;

x_3 – виробничі витрати на 100 га, тис. грн.

Отже, зі значень коефіцієнтів незалежних змінних рівняння (2.18) лідує, що для сільськогосподарських підприємств даної групи підвищення розміру чистого прибутку на одну одиницю можливе за умови збільшення питомої ваги у структурі посівів зернових та соняшнику, а також додатковими вкладеннями витрат на одиницю площі. Проте, слід мати на увазі, що поступове збільшення витрат на одиницю площі не є безкінечним процесом, оскільки насичення ґрунту хімічними засобами, органічними добривами та отрутохімікатами призведе до зниження урожайності, а отже, і зменшення прибутку, тобто, виникне дія закону спадної віддачі виробництва.

За результатами дослідження проведемо групування сільськогосподарських підприємств за питомою вагою зернових та соняшнику у структурі посівів, концентрацією поголів'я ВРХ і корів та розміром виробничих витрат на одиницю площі (табл. 2.18-2.22).

Так, дані табл. 2.18 свідчать, що, чим більшою є питома вага у структурі посівних площ, тим більшу величину чистого прибутку отримували сільськогосподарські підприємства у розрахунку на 100 гектар сільськогосподарських угідь. Проте, як показує практика, оптимальною є структура посівів, у яких зернові та зернобобові займають від 30 до 60%.

Таблиця 2.18

Вплив питомої ваги зернових у структурі посівних площ на фінансові результати сільськогосподарських підприємств Сумської області, 2012 р.

Групи за величиною питомої ваги зернових, %	Кількість підприємств у групі	У середньому на одне підприємство				
		питома вага соняшнику, %	середньорічне поголів'я корів на 100 га с.-г. угідь, гол.	середньорічне поголів'я молодняка ВРХ на 100 га с.-г. угідь, гол.	виробничі витрати на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	чистий фінансовий результат на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.
до 20,0	45	8,2	28	32	141,5	-22,8
20,1-40,0	32	10,8	17	27	190,4	89,4
40,1-60,0	38	13,2	12	12	240,1	158,0
60,1-80,1	40	12,6	9	9	344,1	180,7
понад 80,1	49	11,0	4	7	301,2	192,6
У середньому по сукупності	204	14,6	7	9	198,6	143,7

Джерело: розраховано за даними додатку К

В останні роки сільськогосподарські підприємства області, як і в цілому по Україні, не дотримуються оптимальної науково обґрунтованої структури посівних площ, все більше приділяючи увагу вирощуванню кукурудзи і соняшнику, зокрема посівні площі соняшнику у 2012 р. проти 2000 р. зросли майже у 3 рази (див. табл. 2.1). Безперечно, збільшення питомої ваги у структурі посівних площ такої високорентабельної культури як соняшник сприяло підвищенню чистого фінансового результату (табл. 2.19).

Однак, таку тенденцію не можна вважати позитивною, оскільки вирощування соняшнику призводить до висушування ґрунту, у тому числі й глибоких його шарів і сприяє зниженню урожайності наступних 2-3 культур. Висівати його потрібно не частіше, ніж у один раз на 7-9 років, а то й рідше.

У 2012 р. виробництво й реалізація молока та мяса ВРХ у сільськогосподарських підприємствах області було збитковим, що підтверджується даними, наведеними в табл. 2.20-2.21, тобто, збільшення концентрації поголів'я корів та молодняку ВРХ не сприяло підвищенню чистого прибутку.

На даному етапі аналізу необхідно відмітити, що тваринництво і рослинництва є взаємодоповнюючими галузями сільського господарства, оскільки тваринництво забезпечує галузь рослинництва органікою, а рослинництво, у свою чергу, забезпечує тваринництво кормами. Однак, як показує практика, рослинницький напрям виробництва є більш рентабельним.

Таблиця 2.19

Вплив питомої ваги соняшнику у структурі посівних площ на фінансові результати сільськогосподарського виробництва Сумської області, 2012 р.

Групи за величиною питомої ваги соняшнику, %	Кількість підприємств у групі	У середньому на одне підприємство				
		питома вага зернових, %	середньорічне поголів'я корів на 100 га с.-г. угідь, гол.	середньорічне поголів'я молодняка ВРХ на 100 га с.-г. угідь, гол.	виробничі витрати на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	чистий фінансовий результат на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.
до 5,0	39	32,0	30	27	126,3	-16,7
5,01-10,0	32	29,0	14	19	195,2	25,8
10,01-15,0	26	36,0	19	24	254,3	105,6
15,01-20,0	46	41,2	10	19	360,9	185,5
понад 20,01	61	46,1	8	12	390,2	180,4
У середньому по сукупності	204	66,7	7	9	198,6	143,7

Джерело: розраховано за даними додатку К

Таблиця 2.20

Вплив концентрації поголів'я корів на на фінансові результати сільськогосподарського виробництва Сумської області, 2012 р.

Групи за величиною середньорічного поголів'я корів на 100 га, гол.	Кількість підприємств у групі	У середньому на одне підприємство				
		питома вага зернових, %	питома вага соняшнику, %	середньорічне поголів'я молодняка ВРХ на 100 га с.-г. угідь, гол	виробничі витрати на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	чистий фінансовий результат на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.
до 10	65	45,1	10,6	13	345,8	194,8
11-20	44	62,3	8,2	16	320,7	145,7
21-30	35	33,0	9,2	22	145,6	89,5
31-40	42	29,3	10,0	33	190,7	45,8
понад 41	18	19,6	5,6	35	220,7	-20,6
У середньому по сукупності	204	66,7	14,6	9	198,6	143,7

Джерело: розраховано за даними додатку К

Повертаючись до аналізу впливу концентрації поголів'я корів, відмітимо, що підприємства, у яких середньорічне поголів'я корів перевищувало 40 гол. на 100 гектар сільськогосподарських угідь, одержали найбільший збиток, а підприємства, у яких галузь тваринництва взагалі була відсутньою або ж концентрація корів не перевищувала 5 голів на 100 гектар, спрацювали з найвищим прибутком. Отже, проведені розрахунки дають підстави стверджувати про те, що тваринництво Сумської області у 2012 р. було збитковим.

Підвищення інтенсивності виробництва, яке обумовлене зростанням виробничих витрат на одиницю площі, дозволило збільшити чистий прибуток у розрахунку на 100 гектар сільськогосподарських угідь (табл. 2.22).

Однак, у підприємствах п'ятої групи подальше збільшення виробничих витрат не сприяло підвищенню чистого фінансового результату, що підтверджує нечітко виражену дію закону спадної віддачі виробництва.

Слід відмітити, що результативність сільськогосподарської галузі багато в чому залежить від якості надання їй послуг кредитним та інвестиційним ринками [233, с. 139]. Так, при дослідженні кредитного та інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств (табл. 2.23) з'ясовано, що у звітному році кредитних ресурсів залучено на 193,5 млн. грн. більше, ніж у 2008 р. Крім того, за період 2008-2012 р. р. співвідношення кредиту та застави зросло більше, ніж у 2 рази, проте середні відсоткові ставки за користування банківськими кредитами знизились на 3,4 п. в.

Таблиця 2.21

Вплив концентрації молодняку ВРХ на фінансові результати сільськогосподарського виробництва Сумської області, 2012 р.

Групи за величиною середньо-річного поголів'я молодняку ВРХ, на 100 га, гол.	Кількість підприємств у групі	У середньому на одне підприємство				
		питома вага зернових, %	питома вага соняшнику, %	середньорічне поголів'я корів 100 га с.-г. угідь, гол.	виробничі витрати на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	чистий фінансовий результат на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.
до 5	60	45,0	12,7	9	361,2	154,8
6-10	52	31,5	10,5	13	320,1	120,6
11-20	45	36,7	9,4	21	185,6	94,8
21-30	31	29,0	10,1	24	214,8	25,6
понад 31	16	32,0	7,0	32	222,4	-41,2
У середньому по сукупності	204	66,7	14,6	7	198,6	143,7

Джерело: розраховано за даними додатку К

Таблиця 2.22

Вплив виробничих витрат на фінансові результати сільськогосподарського виробництва
Сумської області, 2012 р.

Групи за величиною виробничих витрат, тис. грн./100 га	Кількість підприємств у групі	У середньому на одне підприємство				
		питома вага зернових, %	питома вага соняшнику, %	середньорічне поголів'я корів 100 га с.-г. угідь, гол	середньорічне поголів'я молодняка ВРХ на 100 га с.-г. угідь, гол	чистий фінансовий результат на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.
до 150,0	35	32,0	10,7	21	27	-21,4
150,01-200,0	34	39,4	12,8	19	24	42,5
200,01-250,0	45	41,2	9,4	13	19	104,3
250,01-300,0	52	25,6	5,3	11	14	216,7
понад 300,01	38	36,8	13,1	8	12	201,8
У середньому по сукупності	204	66,7	14,6	7	9	143,7

Джерело: розраховано за даними додатку К

Якщо у 2008 р. середня відсоткова ставка за користування банківська кредитами становила 18,7%, у 2009 р. – 26,5%, а, починаючи з 2010 р. остання почала дещо знижуватись і склала 25,0%, у 2011 р. – 18,9 %.

Найнижчу середню вартість кредитних ресурсів для сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2008-2012 р. р. зафіксовано у звітному періоді, яка становила 15,3% річних.

Таблиця 2.23

Залучення кредитних та інвестиційних ресурсів сільськогосподарськими підприємствами Сумської області за 2008-2012 рр., млн. грн.

Показник	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 р. до 2008 р.;+,-
Залучено банківських кредитів, млн. грн.	258,2	96,2	162,9	259,6	451,7	193,5
з них: короткострокові	183,7	81,5	143,2	171,3	298,7	115,0
середньострокові	23,4	2,7	1,9	83,4	132,0	108,6
довгострокові	51,1	12,0	17,8	4,9	21,0	-30,1
Залучено інвестицій в основний капітал, млн. грн.	526,3	192,9	280,0	449,0	511,4	-14,9
Площа ріллі, тис. га	783,2	797,5	777,5	778,6	790,5	7,3
у т. ч. в обробляється інвестиційними компаніями, тис. га	395,8	422,7	398,8	404,9	410,3	14,5
Залучено кредитів на 100 га ріллі, тис. грн.	33,0	12,1	21,0	33,3	57,1	24,1
Залучено інвестицій в основний капітал на 100 га ріллі, тис. грн.	67,2	24,2	36,0	57,7	64,7	-2,5
Розмір чистого прибутку (збитку) на 100 га ріллі, тис. грн.	-8,6	4,7	0,8	47,2	88,7	97,3

Джерело: розраховано за даними Департаменту агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації та Головного управління статистики у Сумській області

У звітному періоді дещо погіршилась інвестиційна привабливість сільськогосподарської галузі, внаслідок чого зменшено залучення інвестицій в основний капітал на 14,9 млн. грн. або на 2,8%, порівнюючи з 2008 р. Відповідно, залучення інвестицій на 100 гектар ріллі знизилася на 2,5 тис. грн., а кредитів, навпаки, зросло на 24,1 тис. грн. або майже у 2 рази. У той же час, у 2012 р. порівняно з 2008 р. площа ріллі, яку орендують інвестиційні компанії, зросла на 19,5 тис. га або на 3,7%. Отже, розрахунки доводять, що сільськогосподарські підприємства області мають вільний доступ до кредитних та інвестиційних ресурсів. На нашу думку, показник «залучення кредитів на 100 гектар ріллі» не слід вважати як позитивний. Більше того, як зазначає

В. Я. Плаксієнко [164, с. 216], банківське кредитування є найдорожчим з-поміж інших видів фінансування діяльності підприємств, таких як взаємне фінансування, бюджетне, пряме фінансування через механізм ринку капіталу. Зазвичай, брак в обігових коштах товаровиробники відчують, як правило, навесні, у період проведення комплексу весняно-польових робіт. Саме в цю пору року залучається найбільша частина кредитів – короткострокових (терміном до одного року), які використовуються на придбання паливно-мастильних матеріалів, насіння, засобів захисту рослин, мінеральних добрив тощо, обсяг яких у 2012 р. проти 2008 р. зріс на 115,0 млн. грн. Однак, незважаючи на це, у 2011 та 2012 р. р., порівнюючи з попередніми періодами, спостерігалася підвищення ефективності виробництва, про що свідчить зростання показника чистого прибутку на 100 гектар ріллі у 2012 р. проти 2011 та 2008 р. р. на 41,5 та 97,3 тис. грн.,

відповідно.

На формування операційного прибутку, безперечно, має вплив і державна політика у частині надання прямої та непрямой державної підтримки. Зокрема, найбільший інтерес серед сільськогосподарських підприємств області має програма пільгового кредитування, яка в аграрній сфері країни діє ще з 2000 р. (рис. 2.11) і передбачає відшкодування частини витрат за залученими банківськими кредитами [12, с. 20].

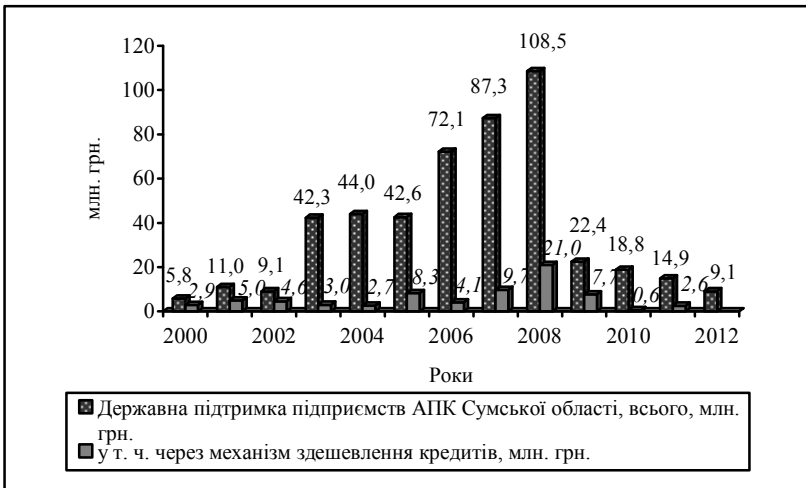

Рис. 2.11. Фінансування державних цільових програм на розвиток підприємств АПК Сумської області за 2000-2012 рр., млн. грн.

Джерело: побудовано за даними Департаменту агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації

За даними, відображеними на рис. 2.11, можемо констатувати, що у 2012 р., порівнюючи з початком встановлення державної підтримки (2000 р.), обсяг її фінансування зріс в 1,6 рази або на 3,3 млн. грн., у той час

як на компенсацію відсоткової ставки за залученими банківськими кредитами бюджетні кошти у 2012 р. взагалі не виділялися. Починаючи з 2009 р., основна кількість державних програм, за якими виплачувалася бюджетна компенсація, почала скорочуватись у зв'язку зі вступом України у 2008 р. до Світової організації торгівлі. Найбільше державної фінансової підтримки сільськогосподарські товаровиробники регіону одержали у 2008 р. – 108,5 млн. грн., з яких 21,0 млн. грн. було компенсовано на залучення кредитних ресурсів банків.

Дослідженнями встановлено, що від розміру державної фінансової підтримки (як прямої, так і непрямой – акумулювання податку на додану вартість), що відображається у складі іншого операційного доходу та, відповідно, інших операційних витрат, пропорційно залежить рівень рентабельності операційної діяльності, який за рахунок отримання бюджетної компенсації та дотацій зростає більше, ніж на 10% [62, с. 29] (табл. 2.24).

Дані, наведені в табл. 2.24, свідчать, що питома вага державної фінансової підтримки у формуванні величини іншого операційного доходу по області у середньому за 2008-2012 р. р. склала 37,1%, у ПСП «Жовтневе» та ПСП «Комишанське» – 27,1 та 33,4%, відповідно. Значно більше в іншому операційному доході склала державна фінансова підтримка у ТОВ АФ «Псьол» і ТОВ АФ «Владана» – на рівні 50,1 та 64,1%, відповідно. Найменшу питому вагу у структурі іншого операційного доходу державна фінансова підтримка займала у ПАТ «Лебідь», що в середньому за 2008-2012 р. становило лише 4,6%, що менше від середнього показника по області на 32,5 п. в.

Таблиця 2.24

Динаміка іншого операційного доходу
сільськогосподарських підприємств Сумської області за
2008-2012 рр., тис. грн.

Показник	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	2012р.	2012р.до 2008р., +/-
1	2	3	4	5	6	7
Сумська область						
Інший операційний дохід, всього	410241	404752	455819	814549	835051	424810
у т. ч.: акумулювання ПДВ	142200	220000	191100	181400	175100	32900
пряма державна підтримка	108548	22416	18800	14190	9100	-99448
інші надходження	159493	162336	245919	618959	650851	-491358
ПАТ «Лебідь»						
Інший операційний дохід, всього	90420	60680	367640	78960	500690	410270
у т. ч.: акумулювання ПДВ	4028	-	5796	189	33430	29402
пряма державна підтримка	6725	-	-	-	-	-6725
інші надходження	79667	60680	361844	78771	467260	387593

Продовження табл. 2.24

1	2	3	4	5	6	7
ТОВ АФ «Псьол»						
Інший операційний дохід, всього	5505,0	2139,0	4405,0	4062,0	6675,0	1170,0
у т. ч.: акумулявання ПДВ	700,0	720,5	798,0	2949,6	5569,1	4869,1
пряма державна підтримка	66,9	70,6	292,0	51,9	213,8	146,9
інші надходження	4738,1	1347,9	3315,0	1060,5	891,2	- 3846,9
ПСП «Жовтневе»						
Інший операційний дохід, всього	312,0	420,0	646,0	275,0	516,0	204,0
у т. ч.: акумулявання ПДВ	111,9	86,2	240,6	-	-	-111,9
пряма державна підтримка	53,0	3,0	75,5	17,0	-	-53,0
інші надходження	147,1	-	329,9	258,0	516,0	368,9
ПСП «Комишанське»						
Інший операційний дохід, всього	2497,0	2150,0	994,0	5,2	4806,0	2309,0
у т. ч.: акумулявання ПДВ	1651,6	-	855,9	-	-	- 1651,6
пряма державна підтримка	845,4	-	138,1	5,2	-	-845,4
інші надходження	-	2150,0	-	-	4806,0	4806,0
ТОВ АФ «Владана»						
Інший операційний дохід, всього	1435,0	1372,0	1477,0	1059,0	1350,0	-85,0
у т. ч.: акумулявання ПДВ	84,0	774,0	616,1	708,5	1133,5	1049,5
пряма державна підтримка	567,0	144,0	195,0	62,6	-	567,0
інші надходження	784,0	454,0	665,9	287,9	216,5	-567,5

Джерело: побудовано за даними додатку И та річної форми № 50-сє підприємств

Спеціальний режим оподаткування фіксованим сільськогосподарським податком дає можливість

зменшити податкові виплати та збільшити чистий прибуток, порівняно з загальною системою оподаткування. Так, за даними додатку П (табл. П.1-П.2) можемо стверджувати, що спеціальний режим оподаткування фіксованим сільськогосподарським податком дозволив у середньому за 2008-2012 р. р. додатково акумулювати від 60,0 до 390,0 тис. грн. (у ПСП «Жовтневе» – 60,0 тис. грн., у ТОВ АФ «Владана» та ТОВ АФ «Псьол» – по 128,0 та 390,0 тис. грн., відповідно).

Найбільше податків з-поміж досліджуваних сільськогосподарських підприємств сплатило за весь період дослідження ТОВ АФ «Владана», що пояснюється меншим розміром ріллі, порівнюючи з ТОВ АФ «Псьол», та більшою сумою сплачених податків, порівняно з ПСП «Жовтневе» (табл. 2.25).

Таблиця 2.25

Податкове навантаження досліджуваних
сільськогосподарських підприємств Сумської області за
2008-2012 рр., грн./га

Підприємство / область	2008	2009	2010	2011	2012	2012 р. до 2008 р.	
						+, -	%
ТОВ АФ «Псьол»	143,3	169,5	199,4	294,6	466,1	322,8	у 3,3 р. б.
ПСП «Жовтневе»	185,6	220,2	270,6	367,9	536,1	350,5	у 2,9 р. б.
ТОВ АФ «Владана»	209,5	309,8	484,6	643,8	768,7	559,2	у 3,7 р. б.
У середньому по області	178,5	229,0	293,0	359,0	492,6	314,1	у 2,8 р. б.

Джерело: розраховано за даними Департаменту агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації та додатків И та П

Крім того, у ТОВ АФ «Владана» у звітному періоді проти базисного загальна величина податкових платежів, перерахованих до бюджетів усіх рівнів, зросла у 2,8 рази, а посівна площа, навпаки, зменшилася на 25,5%. Отже, за результатами аналізу організаційно-економічних умов формування прибутку можемо зробити висновок, що зовнішні фактори ринкового середовища (у частині державної підтримки та податкових режимів) позитивно впливають на формування чистого прибутку, збільшуючи при цьому фінансовий результат від операційної діяльності.

Таким чином, проведені дослідження дають підстави стверджувати, що серед факторів організаційного характеру забезпеченість ресурсами та рівень операційних витрат мають істотний вплив на формування чистого прибутку сільськогосподарських підприємств, а тому ефективне використання ресурсів, іншими словами, зниження витрат одиниці продукції, має бути одним із пріоритетних напрямів діяльності суб'єктів господарювання. Більше того, значне зростання величини сукупних витрат та недостатній рівень прибутковості потребує детального вивчення усіх етапів управління прибутком, що діє на сьогодні в аграрній сфері області.

З цією метою проведемо оцінку системи управління прибутком, а також її елементів, тобто, з'ясуємо, яким чином господарства даної галузі здійснюють планування доходів та витрат, як формується чистий фінансовий результат, та, на які цілі він використовується.

2.3. Оцінка системи управління прибутком сільськогосподарських підприємств

Система управління прибутком на підприємстві повинна забезпечувати оперативне управління її елементами протягом усього фінансового року. В економічній літературі виділяють наступні її особливості. По-перше, об'єктом управління виступає не факторний, а результативний показник – прибуток, тобто результат взаємодії витрат та доходів підприємства [253, с. 88]. З даним твердженням Л. В. Юрчишеної дещо не погоджуємось, оскільки, доходи та витрати є обов'язковими об'єктами управління, оскільки величина останніх визначає, у кінцевому підсумку, розмір прибутку. По-друге, модель управління прибутком включає функціонально-організаційні блоки інших моделей (управління грошовими потоками, дебіторською та кредиторською заборгованістю тощо); по-третє, управління фінансовими результатами взаємоузгоджуються із загальною системою управління підприємством, оскільки від величини чистого прибутку залежить подальший його розвиток [253, с. 88].

Як зазначалося раніше, управління чистим фінансовим результатом на підприємстві не може бути ефективним, якщо не проводиться планування доходів і витрат, враховуючи фактори впливу зовнішнього і внутрішнього середовища. Планування кінцевих фінансових результатів діяльності аграрними підприємствами Сумської області проводиться у два етапи: планування прибутку від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та чистого прибутку.

Аналіз планових та фактичних показників прибутку від реалізації продукції показав, що у жодному з періодів дослідження аграріям регіону не вдалося досягти запланованої величини прибутку від реалізації (рис. 2.12). Більше того, зі збитками спрацювали підприємства у 2008, 2010 р. р., негативний фінансовий результат від реалізації яких склав 25,7 та 2,3 млн. грн., відповідно. Найбільше недовиконання плану спостерігалось у 2011, 2012 та 2008 р. р. – 643,6; 513,1 та 550,3 млн. грн., відповідно.

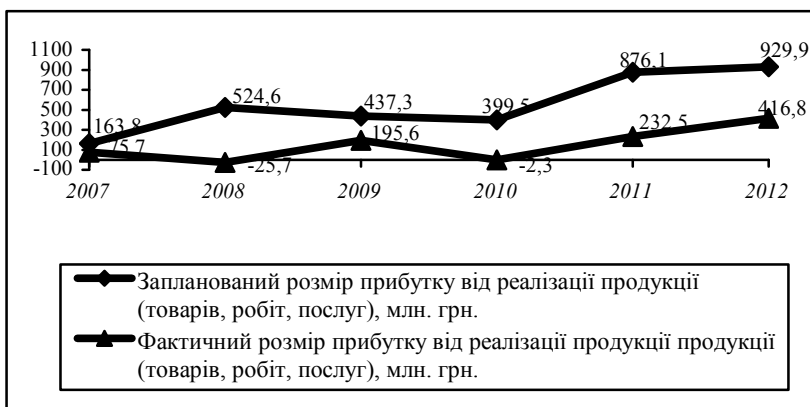

Рис. 2.12. Динаміка запланованого та фактичного розміру прибутку від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2007-2012 рр., млн. грн.

Джерело: побудовано за даними Департаменту агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації

Недосконалість планування полягає в наступному. Сільськогосподарські товаровиробники області після завершення фінансового року планують прибуток від реалізації продукції, складаючи поточний план розвитку господарства (терміном на один рік) та подають його до

управлінь агропромислового розвитку районних державних адміністрацій. При цьому прибуток від реалізації продукції коригується на темп росту (зниження) виробництва валової продукції по району за минулий рік. Управління агропромислового розвитку районних державних адміністрацій, узагальнивши отримані матеріали, складають зведений план розвитку агропромислового комплексу і сільських територій районів та звітують перед Департаментом агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації.

Другий етап - планування чистого прибутку - господарства проводять у третьому кварталі, тобто у період, коли зібрана більша частина урожаю зернових культур та розпочинається збір технічних. Підприємства за підсумками дев'яти місяців подають до управлінь агропромислового розвитку районних державних адміністрацій очікувані фінансові результати своєї діяльності (рис. 2.13), які планується отримати по закінченні року.

Так, абсолютне відхилення фактичного розміру чистого прибутку від очікуваного в цілому по області у 2012 р. порівняно з 2007 р. підвищилося на 18,9 млн. грн., тобто у звітному періоді господарства недоотримали 21,7 млн. грн. чистого прибутку від запланованої величини, у той час як у 2007 р. величина недовиконання плану по чистому прибутку становила лише 1,6% або 2,8 млн. грн. Отже, планування прибутку від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і чистого прибутку аграріями області у такий спосіб є недосконалим, про що свідчать значні розбіжності між його прогнозними та фактичними

розмірами.

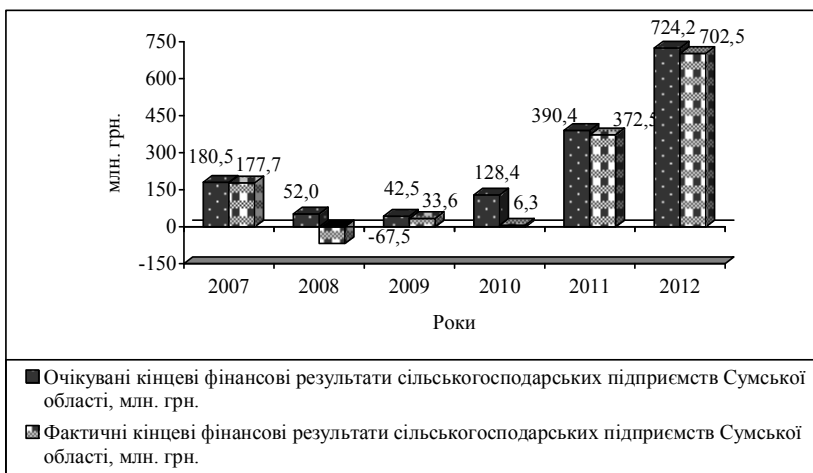

Рис. 2.13. Очікувані та фактичні кінцеві фінансові результати сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2007-2012 рр, млн. грн.

Джерело: побудовано за даними Департаменту агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації

Зважаючи на те, що величина чистого прибутку (збитку) в цілому по підприємству є сумою фінансових результатів різних видів діяльності – операційної, фінансової, інвестиційної та надзвичайної, проведемо аналіз формування чистого прибутку аграрного сектору області та з'ясуємо, який вплив на розмір останнього мають фінансові результати різних видів діяльності (табл. 2.26).

Таблиця 2.26

Формування чистого прибутку сільського господарства Сумської області за 2008, 2012 рр.,
млн. грн.

№ п/п	Показник	Алгоритм розрахунку	Розрахунок	Результат
1	Зміна чистого прибутку, у т. ч. за рахунок зміни:	$\Delta\text{ЧП}=\text{ЧП}_1-\text{ЧП}_0$	702,50-67,46 або (874,34+(-104,38))	769,96
1.1	фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування, Позд	$\Delta\text{ЧП}=\Delta\text{Позд}\times\text{ПВчп}_0$	781,93×111,82:100	874,34
1.1.1	валового прибутку, ВП	$\Delta\text{ЧП}_{\text{ВП}}=\Delta\text{ВП}\times\text{ПВчп}_0$	791,29×111,82:100	884,82
1.1.2	фінансового результату від іншої операційної діяльності, Піод	$\Delta\text{ЧП}_{\text{іод}}=\Delta\text{Піод}\times\text{ПВчп}_0$	132,64×111,82:100	148,32
1.1.3	фінансового результату від фінансової діяльності (Пфд)	$\Delta\text{ЧП}_{\text{фд}}=\Delta\text{Пфд}\times\text{ПВчп}_0$	-146,41×111,82:100	-163,73
1.1.4	фінансового результату від інвестиційної діяльності (Під)	$\Delta\text{ЧП}_{\text{ід}}=\Delta\text{Під}\times\text{ПВчп}_0$	4,41×111,82:100	4,93
1.2	питомої ваги чистого прибутку у фінансовому результаті від звичайної діяльності до оподаткування (ПВчп ₀)	$\Delta\text{ЧП}_{\text{пв}}=\Delta\text{ПВчп}\times\text{Позд}$	-14,47×721,60:100	-104,38

Джерело: розраховано за даними додатку Г

Розрахунки, наведені у табл. 2.26, свідчать, що підвищення фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування на 781,93 млн. грн. та зменшення питомої ваги чистого прибутку у фінансовому результаті від звичайної діяльності до оподаткування на 14,47 п. в. призвело до зростання та зниження чистого прибутку на 874,34 та 104,38 млн. грн., відповідно. Позитивний вплив на зміну чистого прибутку також мало зростання величини валового прибутку – на 791,29 млн. грн., у результаті чого сума чистого прибутку збільшилась на 884,82 млн. грн. За рахунок скорочення збитку від інвестиційної діяльності на 4,41 млн. грн. сільськогосподарським підприємствам області вдалося додатково отримати 4,93 млн. грн. чистого прибутку та 148,32 млн. грн. – внаслідок збільшення прибутку від іншої операційної діяльності на 132,64 млн. грн.. Проте зростання збитку від фінансової діяльності у 2012 р., порівнюючи 2008 р., на 146,41 млн. грн. викликало зниження чистого прибутку на 163,73 млн. грн. Таким чином, найбільший вплив на величину чистого прибутку серед різних видів діяльності мала зміна фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування, яка на 70-80% залежить від валового прибутку, що є основним джерелом формування фінансового результату від операційної діяльності.

Останній етап управління прибутком є процес його розподілу та використання на цілі, визначеними установчими документами того чи іншого підприємства та, безпосередньо, за рішенням власника (керівника) (табл. 2.27).

Таблиця 2.27

Розподіл та використання чистого прибутку
сільськогосподарськими підприємствами Сумської області
за 2008-2012 рр., млн. грн.

Показник, млн. грн.	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	2012р.	2012р. до 2008 р,+/-
1	2	3	4	5	6	7
Скоригований залишок на початок року, всього, у тому числі за рахунок:	255,65	141,30	-1,83	3,97	22,69	-232,96
залишок нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) на початок року	256,0	141,42	112,53	55,12	323,09	67,09
змін в обліковій політиці	-0,35	-0,12	0,53	5,72	1,62	1,97
виправлення помилки	-	-	-2,36	-1,75	21,07	21,07
Отримано чистого прибутку (збитку) за звітний період	-67,46	33,55	6,29	372,54	702,54	770,00
Використано, всього	35,74	43,46	84,84	38,11	97,64	61,90
з них:						
на виплату дивідендів	7,06	24,33	78,55	10,28	60,43	53,37
спрямування до статутного капіталу	10,89	9,72	5,29	7,47	16,40	5,51
відрахування до резервного капіталу	17,43	9,11	0,31	19,82	19,59	2,16

Продовження табл. 2.27

1	2	3	4	5	6	7
сплату податку на прибуток	0,23	0,22	0,66	0,51	0,02	-0,21
інші цілі	0,13	0,08	0,03	0,03	1,20	1,07
у т. ч. на виплату матеріального заохочення працівників	0,13	0,08	0,03	0,03	1,20	1,07
Залишок нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) на кінець року	153,15	131,63	32,15	393,52	950,68	797,53

Джерело: побудовано за даними Департаменту агропромислового розвитку Сумської облдержадміністрації

За даними, відображеними в табл. 2.27, можемо підсумувати, що використання чистого прибутку на виплату дивідендів у 2012 р. порівняно з 2008 р. зросло на 53,4 млн. грн., поповнення статутного капіталу за рахунок чистого прибутку зменшилось на 5,5 млн. грн. На 2,2 та 1,1 млн. грн. зросло у 2012 р. проти 2008 р. відрахування чистого прибутку до резервного капіталу та на інші цілі (матеріальне заохочення працівників). Зменшилась у звітному періоді порівняно з базисним на 0,2 млн. грн. сплата податку на прибуток, що пов'язано з переходом підприємств на спеціальний режим оподаткування фіксованим сільськогосподарським податком.

При дослідженні процесу розподілу та використання чистого прибутку з'ясовано, що досліджувані господарства, як і всі інші сільськогосподарські підприємства області, певну

величину чистого прибутку використовували на виплату дивідендів та на відрахування до резервного капіталу (табл. 2.28).

Як бачимо з табл. 2.28, серед досліджуваних господарств лише ТОВ АФ «Псьол» Краснопільського району та ПАТ «Лебідь» Лебединського району використовували нерозподілений прибуток на виплату дивідендів власникам. Як зазначає Б. Сидяга [184, с. 41-43], розподіл прибутку в акціонерному товаристві є найбільш складним, порівняно з підприємствами інших організаційно-правових форм господарювання.

По-перше, на різних стадіях життєвого циклу підприємство інвестує більше коштів на власний розвиток, ніж на виплату дивідендів. При цьому, у період активізації інвестиційної діяльності зростає потреба у капіталізації прибутку. По-друге, залучення додаткового акціонерного та позикового капіталів може вплинути на рівень платоспроможності та фінансову стійкість підприємства. По-третє, порівнюються рівні виплат дивідендів підприємствами-конкурентами, а також погашення зобов'язань перед кредиторами (перевага зазвичай надається підтримці платоспроможності підприємства, аніж збільшенню дивідендних виплат).

Протягом досліджуваного періоду ПСП «Жовтневе» використовувало прибуток на цілі, визначені керівником підприємства, не проводячи при цьому відрахувань до резервного фонду.

Таблиця 2.28

Розподіл та використання чистого прибутку досліджуваними сільськогосподарськими підприємствами Сумської області за 2008-2012 рр., тис.грн.

Назва підприємства	Нерозподілений прибуток на початок року	Отримано чистого прибутку				Використано чистого прибутку		Нерозподілений прибуток на кінець року
		від основної діяльності	безкоштовно отримані	від дооцінки необоротних активів	виправлення помилок	на виплату дивідендів	на відрахування до резервного капіталу	
2008 р.								
ТОВ АФ «Псьол»	7220,0	4002,0	-	-	-	-	-	11222,0
ПАТ «Лебідь»	1150,0	2123,0	150,0	-	-	100,0	-	3323,0
ПСП «Комишанське»	7560,0	4647,0	-	-	-	-	232,0	11975,0
ПСП «Жовтневе»	304,0	506,0	-	-	-	-	-	810,0
ТОВ АФ «Владана»	2142,0	511,0	-	-	-	-	-	2653,0
2009 р.								
ТОВ АФ «Псьол»	11222,0	4313,0	-	-	-	14758,0	777,0	-
ПАТ «Лебідь»	3323,0	681,0	591,0	2000,0	-	54,0	106,0	6435,0
ПСП «Комишанське»	11975,0	3059,0	-	-	-	-	153,0	14881,0
ПСП «Жовтневе»	810,0	548,0	-	-	-	-	-	1358,0
ТОВ АФ «Владана»	2653,0	1307,0	-	-	-	-	-	3960,0

2010 р.								
ТОВ АФ «Псьол»	-	1565,0	-	-	-	-	-	1565,0
ПАТ «Лебідь»	6435,0	6583,0	-	508,0	-	-	34,0	13492,0
ПСП «Комишанське»	14881,0	4023,0	-	-	-	-	201,0	18703,0
ПСП «Жовтневе»	1358,0	689,0	-	-	-	-	-	2047,0
ТОВ АФ «Владана»	3960,0	2858,0	-	-	-	-	758,0	6060,0
2011 р.								
ТОВ АФ «Псьол»	1565,0	2507,0	-	-	-	-	-	4072,0
ПАТ «Лебідь»	13492,0	24,0	-	770,0	-	329,0	-	13957,0
ПСП «Комишанське»	18703,0	6382,0	-	-	-	-	319,0	24766,0
ПСП «Жовтневе»	2047,0	286,0	-	-	-	-	-	2333,0
ТОВ АФ «Владана»	6060,0	523,0	-	-	-	-	26,0	6557,0
2012 р.								
ТОВ АФ «Псьол»	4072,0	4868,0	-	-	-	2074,0	109,0	6757,0
ПАТ «Лебідь»	13957,0	472,0	1,0	1290,0	1593,0	-	1,0	17312,0
ПСП «Комишанське»	24766,0	5452,0	-	-	-	-	273,0	29945,0
ПСП «Жовтневе»	2333,0	667,0	-	-	-	-	-	3000,0
ТОВ АФ «Владана»	6557,0	591,0	-	-	-	-	30,0	7118,0

Джерело: побудовано за даними річних форм № 2 «Звіт про фінансові результати» та № 4 «Звіт про власний капітал» сільськогосподарських підприємств

Натомість, ПСП «Комишанське» здійснювало щорічне відрахування до резервного фонду певної частини чистого прибутку (у розмірі 5% від його величини), отриманого за підсумками фінансового року. ТОВ АФ «Владана» у 2012 р., порівнюючи з минулим роком, збільшило відрахування частини чистого прибутку до резервного капіталу на 4,0 тис. грн., у результаті чого резервний капітал було поповнено на 30,0 тис. грн., що становить 5% від величини чистого прибутку, отриманого у 2012 р. (у 2010 р. до резервного капіталу направлено майже 27,0% чистого прибутку).

Взагалі, відповідно до ч. 2 ст. 57 Господарського кодексу України розподіл прибутку визначається установчими документами підприємства [45, с. 28]. А порядок використання прибутку підприємства (згідно з ч. 3 ст. 142 Кодексу) встановлює власник або уповноважений ним орган [45, с. 65]. Відмітимо, що при розподілі прибутку підприємства важливу роль відіграє забезпечення належного рівня капіталізації – перетворення частини чистого прибутку у капітал шляхом придбання основних засобів, обладнання та інших активів (табл. 2.29). Крім того, частина прибутку повинна також використовуватись підприємством і на внутрішні потреби, основними з яких є задоволення матеріальних і соціальних потреб його працівників.

Зауважимо, що рівень капіталізації (коефіцієнт реінвестування чистого прибутку) визначається як відношення реінвестованого прибутку до величини чистого прибутку [76, с. 132]:

$$K_p = \frac{\Phi_{\text{№1, збільшення по (pp.340 + 350)}}}{\Phi_{\text{№2р.220}}} \quad (2.19)$$

де K_p – коефіцієнт реінвестування;

р. 340 (1415) – величина резервного капіталу (відповідний рядок форми № 1 «Баланс») до 2013 р. та з 01.01.2013 р., відповідно;

р. 350 (1420) – величина нерозподіленого прибутку (непокритого збитку), (відповідний рядок форми № 1 «Баланс»);

р. 220 (2350) – величина чистого прибутку (відповідний рядок форми № 2 «Звіт про фінансові результати» (Звіт про сукупний дохід).

За даними табл. 2.29 можна підсумувати, що ТОВ АФ «Владана», ПСП «Жовтневе» та ПСП «Комишанське» протягом 2008-2012 р. р. усю суму чистого прибутку спрямовували на збільшення власного капіталу, що значно перевищило середні показники по області за відповідні періоди. При цьому рівень капіталізації ПАТ «Лебідь» у 2008-2009 р. р, а у ТОВ АФ «Псьол» – у 2009 та 2012 р. р. був нижчим за 1, що пояснюється виплатою дивідендів за рахунок чистого прибутку.

Так, на відміну від попередніх господарств, ПАТ «Лебідь» у 2011 р лише 60% чистого прибутку спрямувало на збільшення власного капіталу, а ТОВ АФ «Псьол» – 57% у 2012 р. Тобто, у досліджуваних підприємствах чистий прибуток використовувався як для задоволення потреб власників, так і на фінансування виробництва, що забезпечило зростання виручки від реалізації продукції рослинництва і тваринництва (див. додаток І, табл. І.1), що відповідає умовам інтенсивного типу розширеного відтворення.

Таблиця 2.29

Рівень капіталізації чистого прибутку
сільськогосподарських підприємств Сумської області за
2008-2012 рр.

Підприємство / область	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 р. до 2008 р.; +/-
ТОВ АФ «П'СЬОЛ»	1,00	-2,42	1,00	1,00	0,57	-0,43
ПАТ «Лебідь»	0,95	0,77	1,00	0,60	1,00	0,05
ПСП «Комишанське»	0,95	0,95	1,00	1,00	1,00	0,05
ПСП «Жовтневе»	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	-
ТОВ АФ «Владана»	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	-
У середньому по області	-2,31	0,89	-2,24	0,96	0,92	3,23

Джерело: розраховано за даними додатку Ж та И

Дослідженнями встановлено, що у 2008-2012 р. р. рівень капіталізації сільського господарства області мав як позитивні, так і негативні тенденції. Зокрема, у 2010 р. розмір чистого прибутку у 6,3 млн. грн. був недостатнім навіть для виплати обов'язкових дивідендів, а тому для погашення таких виплат перед власниками використано залишок нерозподіленого прибутку минулих періодів. Така тенденція мала місце і в 2008 р. Сільськогосподарські товаровиробники регіону на поповнення власного капіталу у звітному періоді спрямували 92% чистого прибутку, що на 4,0 п. в. менше від аналогічного показника 2011 р.

Належної уваги з боку підприємства потребує і відтворення за рахунок чистого прибутку трудових ресурсів. Так, досліджуваними сільськогосподарськими підприємствами не повною мірою задовольнялися інтереси найманих працівників, тобто, окрім заробітної

плати, інші заохочувальні матеріальні виплати у 2008-2012 р. р. не проводились.

Натомість, в області (див. додаток Г, табл. Г.1) матеріальне заохочення у 2010-2011 р. р. у розмірі 29,0 та 31,0 тис. грн. виплачувала ТОВ АФ «Конотопська» Конотопського району, чистий прибуток якої у 2010 р. склав лише 63,0 тис. грн., а в 2011 р. – майже 700,0 тис. грн., що в 1,7 рази менше від середнього по області (розмір останнього становив 1197,9 тис. грн.). У 2012 р. рекордну суму матеріального заохочення – 1181,0 тис. грн. – виплатило ПП «Карла Марка-2» Путивльського району, чистий прибуток якого перевищив середній по області у 2,7 рази.

При дослідженні співвідношення доходів, які отримали підприємства від використання окремих видів ресурсів (трудових, земельних, державної фінансової підтримки та внесків засновників) і відповідних видів витрат (табл. 2.30), зокрема, досліджувалися витрати на оплату праці, орендні плати, сплата податкових платежів до державного бюджету та виплата дивідендів, тобто порівнювалися факторні витрати і доходи. Розрахунки табл. 2.30 свідчать, що коефіцієнт окупності витрат по заробітній платі у середньому по області за 2008-2012 р. р. склав 0,14. Тобто, щоб отримати 1 грн. чистого доходу, підприємствами використано 0,14 грн. вартості трудових ресурсів.

У той же час, на 1 грн. вартості трудових ресурсів за досліджуваний період припадало у середньому 7,54 грн. чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), іншими словами, співвідношення чистого доходу (виручки) від реалізації продукції та витрат на оплату

праці становило майже 8:1. На 1 грн. орендної плати аграріями регіону у середньому за 2008-2012 р. р. отримано 9,50 грн. чистого доходу (виручки) від реалізації продукції рослинництва. Середній розмір державної фінансової підтримки перевищив сплату податкових платежів до бюджету (у частині податку на додану вартість на продукцію (товари, роботи, послуги) несільськогосподарського призначення) більше, ніж у 19 разів, про що свідчить середій показник покриття даних витрат, який склав 19,34. На 1 грн. внесків засновників сільськогосподарськими підприємствами Сумської області виплачено у середньому 3,20 грн. дивідендів, у результаті чого середній дохід товаровиробників у 2008-2012 р. р., сформований за рахунок таких внесків, склав 0,64 грн

Отже, за результатами проведеного дослідження можемо стверджувати, що 1 грн. вартості трудових ресурсів приносить сільськогосподарським товаровиробникам області значний розмір чистого доходу – у середньому від 3,19 грн. (у ПСП «Комишанське») до 24,33 грн. (у ТОВ АФ «Псьол»).

Якщо за період 2008-2012 р. р. мінімальна заробітна плата зросла у 2,2 рази, то витрати на заробітну плату (без нарахувань) у цілому по сільськогосподарських підприємствах області підвищились на 59,3%, а в окремих досліджуваних підприємствах і більше: – у ПСП «Жовтневе» – на 89,97%, у ПСП «Комишанське» – на 76,5%, у ПАТ «Лебідь» – на 71,15%, у ТОВ АФ «Владана» – на 65,22%. У ТОВ АФ «Псьол» зростання заробітної плати відбулося лише на 28,75 та 24,12%, відповідно.

Таблиця 2.30

Співвідношення доходів і витрат від використання сільськогосподарськими підприємствами Сумської області факторів виробництва за 2008-2012 рр.

Показник	Коефіцієнт покриття витрат					Коефіцієнт окупності витрат				
	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	2012р.	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	2012р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Сумська область										
по виплаті заробітної плати	5,08	7,49	6,77	7,98	10,37	0,20	0,13	0,15	0,13	0,10
по виплаті орендної плати	9,69	10,18	8,13	10,37	9,10	0,10	0,10	0,12	0,10	0,11
державної фінансової підтримки	30,58	23,31	13,99	15,28	13,54	0,03	0,04	0,12	0,13	0,18
по виплаті дивідендів	1,80	0,42	0,19	0,65	0,16	0,56	2,39	5,38	1,53	6,17
ТОВ АФ «ПсЬол»										
по виплаті заробітної плати	9,01	39,39	22,60	28,99	21,66	0,11	0,03	0,04	0,03	0,05
по виплаті орендної плати	13,91	22,57	20,38	22,07	14,79	0,07	0,04	0,05	0,05	0,07
державної фінансової підтримки	75,19	38,59	2,44	192,4	52,15	0,01	0,03	0,41	0,01	0,02

Продовження табл. 2.30

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
ПАТ «Лебідь»										
по виплаті заробітної плати	7,15	5,2	6,30	8,37	8,20	0,14	0,19	0,16	0,12	0,12
по виплаті орендної плати	17,86	6,77	11,26	10,47	8,01	0,06	0,15	0,09	0,10	0,12
державної фінансової підтримки	8,53	-	1,65	0,06	17,97	0,12	-	0,61	15,45	0,06
ПСП «Комішанське»										
по виплаті заробітної плати	2,84	2,55	3,83	3,16	3,56	0,35	0,39	0,26	0,32	0,28
по виплаті орендної плати	8,49	10,35	6,70	6,57	4,54	0,12	0,10	0,15	0,15	0,22
державної фінансової підтримки	22,10	-	4,62	0,04	-	0,05	-	0,22	27,88	-
ПСП «Жовтневе»										
по виплаті заробітної плати	3,74	5,01	3,86	4,16	3,58	0,27	0,20	0,26	0,24	0,28
по виплаті орендної плати	10,85	11,60	13,53	4,04	4,17	0,09	0,09	0,07	0,25	0,24
державної фінансової підтримки	28,93	10,88	65,85	2,62	-	0,03	0,09	0,02	0,38	-
ТОВ АФ «Владана»										
по виплаті заробітної плати	7,39	8,65	9,44	8,68	8,42	0,14	0,12	0,11	0,12	0,12
по виплаті орендної плати	5,43	11,03	9,54	12,22	6,83	0,18	0,09	0,10	0,08	0,15
державної фінансової підтримки	60,84	81,96	245,7	26,50	47,63	0,02	0,01	0,004	0,04	0,02

Джерело: розраховано за даними Департаменту агропромислового розвитку Сумської облдержадміністрації та річних форм № 2, 4 та 50-сг

Крім того, з наведеного вище слідує, що серед досліджуваних підприємств найвища ефективність використання трудових ресурсів спостерігалася у ТОВ АФ «Псьол», про що свідчить найбільше на найменше значення показників покриття та, відповідно, окупності витрат по заробітній платі.

Зважаючи на вищевикладене, пропонуємо чистий прибуток (за підсумками кварталу (року)) використовувати на матеріальне заохочення працівників (премії), зайнятих в основному виробництві, за наступною формулою:

$$MЗ = Чпб \times K_{MЗ} \quad (2.20)$$

де $MЗ$ - матеріальне заохочення на одного працівника, зайнятого в основному виробництві, грн.;

$Чпб$ - чистий прибуток на одного працівника, грн.;

$K_{MЗ}$ - коефіцієнт матеріального заохочення.

Коефіцієнт матеріального заохочення має бути визначений з урахуванням рівня мотивації праці та коефіцієнта окупності витрат на оплату праці:

$$K_{MЗ} = \frac{Ч_{zn/vcv}}{zn} \times K_{ok/zn} \quad (2.21)$$

де $K_{MЗ}$ - коефіцієнт матеріального заохочення;

$Ч_{zn/vcv}$ - частка заробітної плати у виробничій собівартості продукції в цілому по підприємству;

$K_{ok/zn}$ - коефіцієнт окупності витрат по заробітній платі.

Таблиця 2.31

Використання частини чистого прибутку на матеріальне заохочення працівників по досліджуваних сільськогосподарських підприємствах Сумської області за 2008-2012 рр., грн.

1	Чистий прибуток на кінець року, тис. грн.	Частка заробітної плати у виробничій собівартості	Коефіцієнт окупності витрат на оплату праці	Кількість працівників основного виробництва	Коефіцієнт матеріального заохочення	Матеріальне заохочення на 1 працівника, грн.
2008 р.						
ТОВ АФ «Псьол»	4002,0	0,18	0,11	101	0,0198	784,6
ПАТ «Лебідь»	2123,0	0,19	0,14	126	0,0266	448,2
ПСП «Комишанське»	4647,0	0,43	0,35	402	0,1505	1739,7
ПСП «Жовтневе»	506,0	0,37	0,27	33	0,0999	1531,8
ТОВ АФ «Владана»	511,0	0,17	0,14	60	0,0238	202,7
2009 р.						
ТОВ АФ «Псьол»	4313,0	0,04	0,03	64	0,0012	80,9
ПАТ «Лебідь»	681,0	0,17	0,19	147	0,0323	149,6
ПСП «Комишанське»	3059,0	0,45	0,39	422	0,1755	1272,2
ПСП «Жовтневе»	548,0	0,26	0,20	33	0,052	863,5

Продовження табл. 2.31

1	2	3	4	5	6	7
ТОВ АФ «Владана»	1307,0	0,15	0,12	40	0,018	588,2
2010 р.						
ТОВ АФ «Псьол»	1565,0	0,07	0,04	84	0,0028	52,2
ПАТ «Лебідь»	6583,0	0,19	0,16	143	0,0304	1399,5
ПСП «Комишанське»	4023,0	0,33	0,26	456	0,0858	757,0
ПСП «Жовтневе»	689,0	0,33	0,26	35	0,0858	1689,0
ТОВ АФ «Владана»	2858,0	0,17	0,11	42	0,0187	1272,5
2011 р.						
ТОВ АФ «Псьол»	2507,0	0,05	0,03	84	0,0015	44,8
ПАТ «Лебідь»	24,0	0,16	0,12	150	0,0192	3,1
ПСП «Комишанське»	6382,0	0,49	0,32	405	0,1568	2470,9
ПСП «Жовтневе»	286,0	0,29	0,24	40	0,0696	497,6
ТОВ АФ «Владана»	523,0	0,14	0,12	49	0,0168	179,3
2012 р.						
ТОВ АФ «Псьол»	4868,0	0,06	0,05	99	0,0030	147,5
ПАТ «Лебідь»	472,0	0,14	0,12	126	0,0168	62,9
ПСП «Комишанське»	5452,0	0,34	0,28	370	0,0952	1402,8
ПСП «Жовтневе»	667,0	0,24	0,28	41	0,0672	1093,2
ТОВ АФ «Владана»	591,0	0,13	0,12	52	0,0156	177,3

Джерело: розраховано за даними додатку Ж

Тобто, перша частина формули (2.21) вказує на те, яку питому вагу займають витрати на оплату праці у загальній величині виробничої собівартості, а інша частина формули показує, скільки чистого доходу обл. ить підприємству одна гривня витрат на оплату праці праці. Отже, відповідно до вищезазначеного методичного підходу, нами проведено розподіл чистого прибутку на матеріальне заохочення працівників по досліджуваних сільськогосподарських підприємствах за 2008-2012 р. р. (табл. 2.31).

З даних табл. 2.31 бачимо, що найвищий розмір матеріального заохочення, що припадає на одного працівника, зайнятого в основному виробництві, мало б бути у ПСП «Комишанське» та ПСП «Жовтневе». Більше того, у 2012 р. матеріальне заохочення ПСП «Комишанське» на 268,8 грн. перевищило розмір мінімальної заробітної плати, яка на 31.12.2012 р. становила 1134 грн.

Отже, результати дослідження доводять, що в отриманні позитивного фінансового результату підприємства зацікавлені, перш за все, наймані працівники, що забезпечує стабільність в отриманні доходу у вигляді заробітної плати та інших матеріальних виплат. А керівництво підприємства повинне використовувати більш прогресивні методи управління прибутком, оскільки, як показує практика, ігнорування впливу факторів організаційного та економічного характеру не дозволяє досягти планових показників чистого прибутку.

За результатами дослідження встановлено, що сільськогосподарські підприємства як Сумської області, так

і в цілому по Україні, функціонують в економічному й суспільно-політичному середовищі, яке постійно змінюється та ускладнюється, впливаючи на діяльність його суб'єктів. При цьому зниження посівних площ основних сільськогосподарських культур, скорочення поголів'я худоби та птиці, а також зменшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції позначається на кінцевих фінансових результатах підприємств. Виробництво валової продукції аграрного сектору в цілому по Україні у 2012 р. проти 2000 р. зросло на 47,8%, у Сумській області – на 37,8%. Однак, незважаючи на це, окремі види господарської діяльності все ще залишаються збитковими. Так, збиток від фінансової діяльності сільського господарства регіону у 2012 р. збільшився проти 2000 р. на 194,2 млн. грн., а фінансовий результат від інвестиційної діяльності скоротився порівняно з 2000 р. на 134,2 млн. грн., у результаті чого збиток звітного періоду склав 7,7 млн. грн.

Про погіршення фінансового стану сільськогосподарських товаровиробників області у 2012 р., порівнюючи з 2008 р., свідчить зниження на 0,14 пункти коефіцієнта автономії, що пояснюється зростанням залучення банківських кредитів, викликане потребою в обіговому капіталі. Погашення поточних та довгострокових зобов'язань за рахунок власних коштів можливе лише на 55%, оскільки такого значення досягнув коефіцієнт фінансування у звітному періоді. Зростання питомої ваги поточних та довгострокових зобов'язань у структурі пасиву балансу з 50% у 2008 р. до 72% у 2012 р. призвело до підвищення показника фінансового левериджу у звітному періоді проти базисного на 0,79

пункти, що є доказом зростання фінансового ризику аграріїв області та зниження їхньої платоспроможності. Проведені розрахунки підтвердили, що у сільськогосподарських підприємствах недостатньо ліквідних засобів, необхідних для погашення короткострокової заборгованості, а прибуток через недостатню його величину, втрачає одну з головних функцій – основного джерела самофінансування виробництва.

Встановлено, що у 2012 р., порівнюючи з 2010 та 2011 р. р., аграрний сектор економіки області продемонстрував виконання «золотого правила економіки», проте, серед досліджуваних аграрних господарств дотриматися його умов вдалося лише одному підприємству – ТОВ АФ «Псьол» Краснопільського району, у якого у звітному періоді проти базисного темпи зростання чистого прибутку перевищили темпи зростання обсягів чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), а темпи зростання виручки були більшими за темпи зростання вартості майна ($311,1 > 193,8 > 122,3 > 100\%$).

Результати досліджень рівня прибутковості аграріїв області дозволили встановити, що найнижчі показники рентабельності одержано у 2008 р. З'ясовано, що у сільськогосподарських підприємствах, обраних для детального аналізу, за 2008-2012 р. р. рентабельність (збитковість) усієї господарської діяльності коливалася в межах від 24,7% до (-4,6%). У звітному році найбільший розмір збитковості у цілому по підприємству – на рівні (-4,6%) – одержало ТОВ АФ «Владана» Сумського району, що нижче від середніх показників по Україні та області на

25,1 і 21,6 п. в., відповідно. Якщо аграрний сектор у цілому по Україні протягом 2008-2012 р. р. мав хоча й незначні, але прибутки, проте, галузь тваринництва як по області, так і в досліджуваних господарствах, була збитковою. Найбільших збитків у цій галузі у 2012 р. одержало ПАТ «Лебідь» Лебединського району – 46,6 коп. на 1 грн. витрат, що більше проти 2008 р. на 19,0 коп.

Результати кореляційно-регресійного аналізу, проведеного за показниками 2012 р., дозволили виявити залежність чистого прибутку та збитку від організаційних (внутрішніх) факторів впливу – концентрації, спеціалізації та інтенсивності виробництва. Так, негативний вплив на рівень чистого фінансового результату мали концентрація корів та молодняку ВРХ, у той час як питома вага зернових і соняшнику у структурі посівних площ та розмір виробничих витрат на одиницю площі сприяли зростанню чистого фінансового результату.

При аналізі впливу економічних (зовнішніх) чинників на формування чистого прибутку з'ясовано, що зовнішні фактори ринкового середовища (у частині державної підтримки та спеціальних податкових режимів) позитивно впливають на формування чистого прибутку, збільшуючи при цьому фінансовий результат від операційної діяльності. Зокрема, від розміру державної фінансової підтримки (як прямої, так і непрямої – акумулювання податку на додану вартість), що відображається у складі іншого операційного доходу та, відповідно, інших операційних витрат, прямопропорційно залежить рівень рентабельності операційної діяльності. Спеціальний режим оподаткування фіксованим сільськогосподарським

податком дав змогу у середньому за 2008-2012 р. р. зменшити податкові виплати від 60,0 та 128,0 (у ПСП «Жовтневе» та ТОВ АФ «Владана», відповідно) до 390,0 тис. грн. (у ТОВ АФ «Псьол») та збільшити чистий прибуток, порівняно з загальною системою оподаткування.

Встановлено, що сільськогосподарські підприємства планування прибутку проводять у два етапи: планування прибутку від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та очікуваного кінцевого фінансового результату (за підсумками 9 місяців господарської діяльності). Однак, проведення у такий спосіб поточного планування не забезпечує внутрішніх користувачів повною інформацією, необхідної для прийняття управлінських рішень, а значні розбіжності між його прогнозними та фактичними розмірами свідчать про недосконалість даного етапу управління чистим прибутком.

Доведено, що у 2012 р. порівняно з 2011 р. лише ПСП «Жовтневе» Охтирського району та ТОВ АФ «Псьол» Краснопільського району витримана умова інтенсивного розвитку, до того ж останньому господарству вдалося досягти інтенсифікації і, порівнюючи з 2010 та 2008 р. р. Зокрема, у ТОВ АФ «Псьол» у 2012 р. проти 2011 р. приріст вартості сукупного капіталу на 13,3% забезпечив зростання чистого прибутку на 93,5% (у розрахунку на один гектар сільськогосподарських угідь), а у ПСП «Жовтневе» збільшення в 2,32 рази залучення авансованого капіталу призвело до підвищення позитивного чистого фінансового результату в 2,33 рази. У решти підприємств залучення додаткових ресурсів на один гектар сільськогосподарських угідь не обумовило зростання чистого прибутку, що є

доказом того, що сільськогосподарські підприємства області потребують нових підходів до управління фінансовими результатами.

При дослідженні процесу розподілу та використання чистого прибутку встановлено, що досліджувані господарства, як і всі інші сільськогосподарські підприємства області, певну величину чистого прибутку використовували на виплату дивідендів, відрахування до резервного капіталу та на розширене відтворення виробництва. Виплата матеріального заохочення працівникам (винагород, премій, надбавок тощо) досліджуваними господарствами протягом 2008-2012 р. р. не проводилась, що призводить до зниження зацікавленості останніх у зростанні прибутковості підприємства, чим порушуються організаційно-економічні основи управління прибутком.

Запропоновано методичні підходи до використання частини чистого прибутку на матеріальне заохочення працівників, зайнятих в основному виробництві, які враховують фактичний рівень мотивації праці та фактичних витрат на оплату праці, що забезпечують отримання однієї гривні чистого доходу.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ ОСНОВ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Використання маржинального аналізу на початковому етапі управління прибутком

За результатами дослідження, висвітленими у 2 розділі монографії, з'ясовано, що найбільший вплив в одержанні чистого прибутку сільськогосподарських підприємств має величина фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування, левову частку якої займає операційна діяльність – виробництво й реалізація сільськогосподарської продукції, виконання робіт та надання послуг. Фінансовий результат такої діяльності, у свою чергу, залежить від обсягу реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), середньореалізаційних цін та собівартості одиниці продукції. У зв'язку з цим, основна операційна діяльність, яка є генератором прибутку сільськогосподарських підприємств, потребує комплексного вивчення. Особливу увагу необхідно звернути на доходи та витрати даного виду діяльності з виявленням резервів їх зниження.

Обґрунтувати управлінські рішення стосовно дотримання сільськогосподарськими підприємствами вимог ринкового середовища допоможе застосування маржинального аналізу [45, с. 251; 169, с. 263].

Модель прибутку від реалізації продукції в цілому по підприємству (за умови однорідного випуску продукції) або за окремими видами продукції можна представити у наступному вигляді [189, с. 334]:

$$R = Q(P_i - C_i) \quad (3.1)$$

де R – прибуток від реалізації продукції;

Q_i – обсяг реалізованої продукції у натуральному вираженні;

P_i – ціна одиниці реалізованої продукції;

C_i – повна собівартість одиниці продукції.

Враховуючи те, що постійні та змінні витрати є складовими собівартості продукції, формулу (3.1) можна інтерпретувати у наступну:

$$R = Q(P_i - VC_i - FC_i) \quad (3.2)$$

де VC_i – змінні витрати одиниці продукції;

FC_i – постійні витрати одиниці продукції.

Таким чином, розподіл фактичної величини операційних витрат на змінні та постійні пропонуємо проводити за даними річної фінансової звітності (форми № 2 «Звіт про фінансові результати» (Звіт про сукупний дохід)), далі – Звіт) відповідно до методики Ю. М. Тютюнника [220, с. 112]. Нагадаємо, що з 1 січня 2013 р. відбулися зміни у річній фінансовій звітності, тому запропонована методика поділу операційних витрат на змінні та постійні наведена з урахуванням таких змін.

Так, Ю. М. Тютюнником величину витрат, що відображають повну собівартість реалізованої продукції, розподілено на змінну та постійну складові за питомою вагою елементів операційних змінних та постійних витрат (розділ II Звіту). Зокрема, матеріальні затрати, витрати на оплату праці та відрахування на соціальні заходи автором віднесено до елементів операційних змінних витрат, амортизацію та інші операційні витрати – до постійних. Адміністративні витрати та витрати на збут Звіту включено до складу постійних витрат, інші операційні

витрати – до змінних (табл. 3.1).

Зауважимо, що методикою Ю. М. Тютюнника підприємства можуть користуватися лише за підсумками звітної періоду (кварталу, року). Так, три місяці господарської діяльності підприємства (наприклад, квітень-червень) можуть охоплювати майже весь виробничий цикл – від виробництва продукції до одержання прибутку від реалізації (збір ранніх зернових). Тому, зважаючи на вищевикладене, пропонуємо прогнозні обсяги операційних змінних та постійних витрат розподіляти на стадії планування прибутку.

Проте, на нашу думку, дана методика потребує уточнення. По-перше, інші операційні витрати (рядок 090 Звіту), як доводять результати власного дослідження, суб'єкти господарювання не включають до повної собівартості реалізованої продукції. Її величину формують кредитові обороти бухгалтерського рахунку 94 «Інші витрати операційної діяльності», який включає собівартість реалізованих виробничих запасів, сумнівні та безнадійні борги, втрати від знецінення запасів, нестачі і втрати від псування цінностей, визнані штрафи, пені, неустойки тощо. По-друге, віднесення зазначеної групи витрат до змінних операційних буде некоректним, оскільки між розміром останніх та зміною обсягу виробництва (реалізації) продукції немає ніякого зв'язку. По-третє, не зовсім зрозуміло є позиція Ю. М. Тютюнника стосовно віднесення до складу постійних операційних витрат витрат на збут, оскільки останні містять як змінну, так і постійну складові.

Таблиця 3.1

Методичний підхід до розподілу операційних витрат на змінні та постійні

Показник	Порядок розрахунку за даними форми № 2 (рядки)		
	за методикою [220]	за власною методикою, розрахованою	
		до 31.12.2012 р.	з 01.01.2013 р.
Операційні витрати, всього, у тому числі:	040+070+080+090	040+070+080+090+140	2050+2130+2150+2180+2250
Змінні витрати	$040 \times ((230+240+250) : 280) + 090$	$040 \times ((230+240+250) : 280) + 080$	$2050 \times ((2500+2505+2510) : 2550) + 2150$
Постійні витрати	$040 \times ((260+270) : 280) + 070 + 080$	$040 \times ((260+270) : 280) + 070 + 090 + 140$	$2050 \times ((2515+2520) : 2550) + 2130 + 2180 + 2250$

Примітка. До операційних витрат, визначених за власною методикою автора, віднесено лише витрати по сплаті відсотків за банківськими кредитами (р. 140 (2250) Звіту), решта фінансових витрат слід відображати у складі витрат фінансової діяльності.

Джерело: [220, с. 112] та удосконалено авторами

Отже, величину повної собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) формують чотири складові: виробнича собівартість, адміністративні витрати, витрати на збут та фінансові витрати. У складі останніх досліджувані підприємства відображають витрати, пов'язані зі сплатою відсотків за користування банківськими кредитами.

Як зазначалося у розділі 2.1 монографії, сільськогосподарські підприємства неспроможні проводити операційну діяльність без залучення кредитних ресурсів через брак обігових коштів. Відповідно, виникають розбіжності у Звіті про фінансові результати щодо відображення прибутку (збитку) від реалізації продукції, який є складовою операційного прибутку.

Відтак, результати державної фінансової підтримки сільськогосподарські підприємства відображають на наступних бухгалтерських рахунках: доходи – на рахунку 718 «Інший операційний дохід», витрати – на рахунках 949 «Інші витрати операційної діяльності» та 951 «Відсотки за кредит». Дебетові обороти по рахунку 71 включають до складу інших операційних доходів Звіту (до 01.01.2013 р. – рядок 060 Звіту, з 01.01.2013 р. – рядок 2120), а обороти по кредиту 94 та 95 рахунків – до складу інших операційних витрат та фінансових витрат, відповідно. З метою усунення виявлених розбіжностей, пропонуємо удосконалити річну форму звітності № 2 (додаток Р). Зокрема, у рядку 2250 Звіту «Фінансові витрати» відсотки, сплачені за користування банківськими кредитами, необхідно відображати окремо та відносити їх до складу постійних операційних витрат.

Враховуючи вищевикладене, вважаємо, що у формі Звіту необхідно відокремити статтю – 2251 «Витрати по сплаті відсотків за користування банківськими кредитами». Відтепер, державна фінансова підтримка (як доходи, які одержало підприємство, так і витрати, понесені на її отримання) відображатимуться у складі операційної діяльності. До складу фінансових витрат, на нашу думку, необхідно відносити лише витрати фінансової оренди та витрати на випуск цінних паперів (для акціонерних товариств).

Повернемося до розподілу операційних витрат на змінні та постійні. Вважаємо за доцільне в наказі про облікову політику підприємства зафіксувати орієнтовний перелік постійних та змінних операційних витрат окремо за галузями рослинництва та тваринництва (табл.3.2) [19, с. 26].

Хотілося б дещо зупинитися на деталізації витрат на збут. Так, у досліджуваних сільськогосподарських підприємствах – ТОВ АФ «Псьол», ПСП «Жовтневе» та ТОВ АФ «Владана» у штатному розписі відсутні посади працівників, які б займалися безпосередньо реалізацією продукції власного виробництва (маркетолога, експедитора тощо). Відповідно, витрати на рекламу та дослідження ринку, а також витрати на відрядження працівників, зайнятих збутом, у господарств відсутні. Витрати на пакування готової продукції становлять не більше 3% від усієї величини витрат на збут. Решту витрат становлять умовно-постійні витрати (амортизація складських приміщень, освітлення тощо) та умовно-змінні витрати, зокрема, транспортні. Однак, питома вага постійних витрат на збут значно поступалася змінній складовій, а том удля спрощення розрахунків будемо

вважати, що витрати на збут є змінними витратами.

Таблиця 3.2

Орієнтовний перелік змінних та постійних операційних витрат галузей рослинництва та тваринництва

Перелік витрат	Змінні витрати	Постійні витрати
Адміністративні витрати		+
Амортизація основних засобів	+	+
Витрати на збут	+	+
Витрати на оплату праці	+	+
Відрахування на соціальні заходи	+	+
Витрати на страхування ризиків діяльності		+
Матеріальні витрати	+	
Податкові платежі		+
Орендна плата за земельні частки (паї) та майнові паї		+
Ремонт основних засобів	+	+
Сплата відсотків за користування кредитами банків		+

Примітка.

- 1. Амортизацію основних засобів, нараховану за виробничим методом, слід відносити до змінних витрат, за іншими методами – до постійних.*
- 2. Витрати на оплату праці з відрахуваннями, рівень яких не залежить від обсягу виробництва сільськогосподарської продукції (заробітна плата апарату управління), вважаємо постійними витратами, решту – змінними.*
- 3. Витрати на ремонт основних засобів виробничого призначення пропонуємо відносити до змінних витрат, інших основних засобів – до постійних.*

Джерело: [19, с. 27].

Нами з'ясовано, що у досліджуваних підприємствах витрати на оплату праці загальногосподарського персоналу (керівників, бухгалтерів, агрономів, зоотехніків, завідуючих фермами та автотранспортними парками тощо) становлять не більше 10-20% сукупного фонду

оплати праці. Тому, з метою спрощення розрахунків, витрати на оплату праці працівників галузей рослинництва та тваринництва будемо вважати умовно-змінними витратами та включимо до складу змінних операційних витрат.

Рекомендуємо до постійних витрат відносити такі, які мають місце навіть при нульовому виробництві продукції. Наприклад, якщо у підприємства була повна чи часткова загибель окремих видів сільськогосподарських культур або падіж деяких груп тварин, це не означає, що підприємство не повинно сплачувати фіксований сільськогосподарський податок та нараховувати амортизацію приміщень, де утримувались тварини.

Хотілося б звернути увагу і на те, що запропонована нами методика носить суто рекомендаційний характер. Більше того, відповідно до п. 16 П(С)БО 16 "Витрати" підприємства самостійно формують склад змінних і постійних загальновиробничих витрат [177, с. 23-24].

Для планування у майбутньому періоді прибутку від реалізації окремого виду продукції із використанням основних положень маржинального аналізу, необхідно, щоб показники змінних та постійних витрат минулого року були зафіксовані у річній звітності сільськогосподарських підприємств. Зокрема, обсяги реалізації, ціна та виробнича (повна) собівартість у розрізі видів культур та груп тварин відображається у формі 50-ст «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств». Виходячи з цього, вважаємо, що дану форму необхідно доповнити наступними складовими:

1) у довідці 1 «Структура виробничої собівартості за видами сільськогосподарської продукції» елементи витрат, з яких формується виробнича собівартість, необхідно розмежувати на змінні та постійні (додаток С);

2) виділити окремо довідку 1.1 «Структура повної собівартості за видами сільськогосподарської продукції» (додаток Т).

Зауважимо, що запропонована нами довідка 1.1 раніше передбачалась у формі № 50-сг, затвердженій наказом Державного комітету статистики України від 26.06.2006 р. № 280, який на сьогодні уже не діє [182].

Вважаємо, що така довідка повинна бути знову відновлена у формі № 50-сг, оскільки розмежування операційних витрат лише на стадії виробництва, як одного з етапів операційного циклу, є недостатнім для проведення комплексного маржинального аналізу, як на стадії виробництва продукції, так і на стадії її реалізації. Це, у свою чергу, дозволить сільськогосподарським підприємствам на основі зафіксованого розміру змінних та постійних операційних витрат спрогнозувати безбитковий обсяг виробничої діяльності та фінансовий результат від реалізації по окремому виду продукції.

За результатами проведеного анкетування (див. додаток Б) встановлено, що загальновиробничі витрати галузей рослинництва та тваринництва підприємства Краснопільського, Охтирського та Сумського районів відносять на той чи інший об'єкт обліку витрат (види культур, групи тварин) пропорційно прямим витратам та заробітній платі. Вважаємо, що на даному етапі змінювати нічого не потрібно. Що стосується розподілу постійних

витрат, які формують повну собівартість і включають, крім виробництва, ще й стадію реалізації, останні можна розподіляти між рослинництвом, тваринництвом і послугами в сільському господарстві пропорційно виробничій собівартості чи чистому доходу (виручці) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – графи 5 та 7 форми № 50-сг, відповідно.

Зважаючи на те, що зернові є стратегічними продовольчими культурами, проведемо маржинальний аналіз виробництва й реалізації пшениці озимої ТОВ АФ «Владана» Сумського району та встановимо, яке значення має даний вид аналізу у формуванні чистого прибутку підприємства (додаток У, табл. У.3). Наприклад, підприємство планує у прогностному періоді (2015 р.) змінити структуру посівної площі, збільшивши площу посіву пшениці озимої на 20 гектар, та отримати урожайність на рівні 45,0 ц/га (найвищу урожайність пшениці озимої у 2012 р. – 49,9 ц/га – одержало СТОВ «Піщане» Сумського району). На даному етапі дослідження хотілося б зазначити той факт, що підвищення урожайності більше, ніж на 10 ц/га дає змогу знизити собівартість майже на 30-40% [122, с. 17].

При цьому ціни на насіння та посадковий матеріал підвищуються на 5%, на мінеральні добрива – на 8%. Ціни на нафтопродукти та засоби захисту рослин зростають на 10 і 5%, відповідно. Також прогнозується, що заробітна плата в середньому підвищиться на 6,9%. Відповідно, величина відрахувань на соціальні заходи зросте також на рівновелику величину, тобто, на 6,9% (діяльність господарства віднесена до 22 класу професійного ризику, тариф єдиного соціального внеску для якого визначено на

рівні 37,19%). При цьому витрати на ремонт основних засобів галузі рослинництва зростуть проти минулого періоду на 1%; амортизаційні відрахування, а також величина фіксованого сільськогосподарського податку у розрахунку на один гектар ріллі залишаться на рівні минулого року, оскільки загальна посівна площа в цілому по господарству буде незмінною. Також будемо вважати, що нормативна грошова оцінка одного гектара ріллі, необхідна для розрахунку розміру сплати фіксованого сільськогосподарського податку та виплати орендної плати за земельні паї, буде зафіксована на рівні минулого року. Крім того, припустимо, що господарство планує підвищити розмір виплат орендної плати за земельні частки (паї) на 1%, порівнюючи з минулим періодом.

У 2012 р. ТОВ АФ «Владана» реалізувало весь урожай пшениці озимої, включаючи перехідні залишки минулого року. Відповідно, виробнича собівартість одного центнера на стадіях виробництва та реалізації відрізнятиметься на величину виробничої собівартості продукції минулого року. У прогностному періоді будемо вважати, що підприємство не матиме залишків готової продукції минулих років, а ціна реалізації одного центнера пшениці озимої залишиться на рівні 2012 р.

У 2012 р., порівнюючи з 2011 р., адміністративні витрати та витрати на збут підприємства знизились на 34,4 та 94,7%, відповідно (див. додаток Ж, табл. Ж.2). Зважаючи на це, будемо вважати, що у прогностному періоді ТОВ АФ «Владана» вдасться скоротити адміністративні витрати на 5%, при цьому витрати на збут залишаться на рівні 2012 р.

У зв'язку з нестабільністю кредитного ринку, ТОВ АФ «Владана» прогнозує, що витрати, пов'язані зі сплатою

відсотків за користування кредитними ресурсами, зростуть більше, ніж на 20%, які у звітному році порівняно з 2011 р. підвищились на 52,1%. До того ж, підприємство очікує зниження облікової ставки Національного банку України, у розмірі якої компенсуються витрати по сплаті відсотків за банківськими кредитами.

Отже, за даними табл. У.3 можемо стверджувати, що в і-тому році підприємство отримає валовий збір пшениці озимої на рівні 7335 центнерів, виробнича собівартість зерна збільшиться на 1,4 грн./ц або на 1,1%, порівнюючи з минулим періодом, в основному за рахунок загального підвищення вартості матеріальних ресурсів та заробітної плати з нарахуваннями, тобто змінних витрат, у середньому на 7,1%. У той же час, повна собівартість пшениці озимої знизиться на 1,4 грн./ц або на 1%, що є позитивною тенденцією. Таким чином, обсяги виробленої продукції не впливають на величину постійних витрат на стадії виробництва. На стадії реалізації (у період формування повної собівартості сільськогосподарської продукції), підприємство зможе отримати додатковий прибуток, зменшивши величину постійних витрат.

З'ясуємо, який обсяг пшениці озимої необхідно реалізувати ТОВ АФ «Владана», аби досягти беззбиткового рівня виробництва (табл. 3.3). Отже, підприємству для досягнення беззбиткової діяльності по виробництву та реалізації пшениці озимої необхідно додатково реалізувати на 41,2 тис. грн. або на 4,9% більше, ніж у минулому році. При цьому, загальна величина змінних витрат підвищиться на 148,4 тис. грн. або 23,2%, а постійні витрати, навпаки, знизяться на 38,3 тис. грн. або на 12,7%.

Таблиця 3.3

Маржинальний аналіз виробництва та реалізації пшениці озимої ТОВ АФ «Владана» Сумського району Сумської області

Показник	2012р. (факт)	2015р. (план)	2015р. до 2012р.	
			+,-	%
Ціна, грн./ц	152,9	152,9	-	100,0
Обсяг реалізації, ц	6505,0	7335,0	830,0	112,8
Чистий дохід (виручка), тис. грн.	994,7	1121,5	126,8	112,7
Повна собівартість, тис. грн., у т.ч.:				
змінні витрати	640,6	789,0	148,4	123,2
постійні витрати	301,9	263,7	-38,3	87,3
Операційний леверидж	0,47	0,33	-0,14	70,9
Прибуток від реалізації, тис. грн.	52,2	68,9	16,7	131,9
Маржинальний прибуток, тис. грн.	354,1	332,5	-21,6	93,9
Коефіцієнт маржинального прибутку	0,36	0,30	-0,06	83,3
Безбитковий обсяг реалізації, тис. грн.	848,1	889,3	41,2	104,9
Зона фінансової стійкості, тис. грн.	146,6	232,2	85,6	158,4
Запас фінансової стійкості, %	14,7	20,7	6,0	140,5

Джерело: розраховано за даними додатку У

Позитивними змінами у плануванні прибутку від реалізації пшениці озимої у прогностному періоді порівняно з 2012 р. є перевищення темпів приросту чистого доходу (виручки) від реалізації пшениці озимої над темпами приросту порогу рентабельності на 7,8 п. в. Заслуговує на увагу і той факт, що у прогностному періоді у ТОВ АФ «Владана» у разі зниження обсягів виробництва пшениці озимої та збільшення частки постійних витрат собівартість одного центнера пшениці озимої зростатиме меншими темпами, ніж у 2012 р., оскільки планується, що

співвідношення постійних та змінних витрат знизиться на 0,14 пункти або на 29,1%.

Для виявлення загальних змін в управлінні операційним прибутком нами проведено маржинальний аналіз операційної діяльності досліджуваних підприємств за 2008-2012 р. р. (додаток Ф). Результати розрахунків, відображені в додатку Ф, свідчать, що в усіх досліджуваних господарствах у звітному періоді проти базисного спостерігалось збільшення операційного доходу та операційних витрат, при цьому темпи зростання витрат у ТОВ АФ «Псьол» перевищили темпи зростання доходів на 8,2 п. в., у ПСП «Жовтневе» і ТОВ АФ «Владана» – на 35,7 та 2,8 відсоткових пункти, відповідно.

Найбільше значення показника маржинального прибутку у 2008-2012 р. р. було зафіксоване у ТОВ АФ «Псьол», найменше – у ПСП «Жовтневе», тобто перше підприємство мало кращі можливості для покриття постійних витрат. Зауважимо, що даний показник не слід брати за основу маржинального аналізу, оскільки досліджувані підприємства мають різні виробничі потужності та виробляють неідентичну продукцію. На нашу думку, будь-яке підприємство повинно працювати у напрямку зниження постійних витрат, що забезпечить безпеку операційної діяльності.

Позитивною динамікою в управлінні прибутком досліджуваних господарств у звітному періоді порівняно з базисним можна охарактеризувати зниження показника операційного левериджу. Крім того, ТОВ АФ «Псьол» у 2012 р. мало найбільше співвідношення постійних витрат до змінних (майже 1:1), яке у звітному періоді досягло 99%. Звідси слідує, що у ТОВ АФ «Псьол» ефект операційного

важеля проявлявся сильніше, ніж у двох інших господарств, тобто, у разі зменшення обсягів виробництва та реалізації продукції операційний прибуток досліджуваного господарства знижуватиметься швидшими темпами, порівнюючи з ПСП «Жовтневе» та ТОВ АФ «Владана». На 15,0 п. в. знизився у 2012 р. проти 2008 р. операційний леверидж у ТОВ АФ «Владана» та ПСП «Жовтневе», що є позитивною динамікою і свідчить про нижчий виробничий ризик.

Про погіршення фінансової стійкості досліджуваних підприємств у звітному періоді порівняно з базисним свідчить зростання показника порогу рентабельності (безбиткового обсягу виробництва у вартісному вираженні): у ТОВ АФ «Псьол» – на 13675,2 тис. грн. (84,4%), у ПСП «Жовтневе» – на 2670,3 тис. грн. або більше, ніж у 2 рази, у ТОВ АФ «Владана» – на 5142,6 тис. грн. (75,0%). Найбільше зниження запасу фінансової стійкості у звітному періоді відповідно до базисного відбулося у ПСП «Жовтневе» – на 12,3 п. в. Якщо у 2008 р. у ТОВ АФ «Псьол» максимально допустимий відсоток зменшення операційного доходу до безбиткового рівня виробництва становив 55,6%, то у 2012 р. цей показник значно знизився і склав 23,8%. У ПСП «Жовтневе», на відміну від попереднього господарства, даний показник зменшився 12,3 п.в., а в ТОВ АФ «Владана» – на 1,8 п.в. Таким чином, застосування маржинального аналізу дозволило встановити, що за досліджуваний період найбільш ефективну операційну діяльність з-поміж досліджуваних сільськогосподарських підприємств проводило ТОВ АФ «Владана» Сумського району, у структурі операційних витрат якого постійні

витрати займали найменшу питому вагу.

Проведені розрахунки дали можливість виявити математичну залежність прибутку від реалізації окремого виду продукції від обсягу її реалізації, ціни, а також змінних та постійних витрат одиниці продукції:

$$Пб_{прогн} = (Q_0 + \Delta Q) \times (P_{i_0} \times I_p - VC_{i_0} \times I_{vc} - FC_{i_0} \times I_{fc}) \quad (3.3)$$

де $Пб_{прогн}$ - прогнозна величина прибутку від реалізації продукції;

Q_0 - обсяг реалізованої продукції базисного періоду;

ΔQ - прогнозна зміна обсягу реалізації;

P_{i_0} , VC_{i_0} , FC_{i_0} - ціна, змінні та постійні витрати одиниці продукції базисного (попереднього) періоду, відповідно;

I_p , I_{vc} , I_{fc} - індекси ціни, змінних та постійних витрат, відповідно (відсоткова зміна).

Індекси змін вищеназваних величин пропонуємо визначати за наступною формулою (на прикладі ціни):

$$I = \frac{P_{i_1}}{P_{i_0}} \quad (3.4)$$

де I_p - індекс зміни ціни одиниці продукції;

P_{i_1} - ціна одиниці продукції звітного періоду;

P_{i_0} - ціна одиниці продукції базисного періоду.

У нашому прикладі прогнозна величина прибутку від реалізації пшениці озимої ТОВ АФ «Владана» становитиме:

$$(6505+830) \times (152,9 \times 1,98,5 \times 1,0926 - 46,4 \times 0,7746) = 68,949$$

тис. грн.

Таким чином, володіючи інформацією про відсоткову зміну окремих параметрів, які входять до моделі прогнозування прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції, господарства матимуть можливість здійснювати гнучкий вплив на основні елементи управління фінансовим результатом – доходи та витрати, що, у разі виникнення загрозливих ситуацій, дозволить уникнути банкрутства.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, можемо зробити висновок, що на основі розподілу операційних витрат на змінні та постійні (відповідно до удосконалених форм річної звітності) сільськогосподарські підприємства можуть проводити подальше планування результатів своєї діяльності, використовуючи при цьому запропоновану нами методику маржинального аналізу операційного прибутку, від розміру якого на 70-80% залежить величина кінцевого фінансового результату.

3.2. Фінансове планування як важлива складова управлінської діяльності

Перший етап управління фінансовими результатами – планування – поєднує, на нашу думку, усі процеси операційного циклу, починаючи від виробництва сільськогосподарської продукції та закінчуючи одержанням чистого фінансового результату. Більше того, досвід економічно розвинутих країн свідчить, що в умовах ефективного функціонування підприємств різних форм власності процес планування перебуває у тісному взаємозв'язку з вимогами ринку, що пов'язаний з

відображенням прогнозних показників з урахуванням впливу внутрішніх та зовнішніх факторів [167, с. 74].

Ю. В. Скрипник [200, с. 14] наголошує на тому, що постійне удосконалення технологічного процесу виробництва та глибокі дослідження ринку повинні базуватися на обґрунтованих фінансових розрахунках, які стають можливими завдяки фінансовому (стратегічному) плануванню. Зауважимо, що основна ідея стратегічного планування полягає у попередньому вивченні та встановленні взаємозв'язку із зовнішнім середовищем, в умовах якого функціонує будь-яке підприємство [55, с. 44]. У результаті проведеного аналізу планових показників фінансових результатів, висвітленого у розділі 2.3 наукового дослідження, з'ясовано, що такий підхід не дозволяє швидко реагувати на зміни ринкового середовища та вносити відповідні корективи у господарську діяльність. З метою ефективного управління доходами та витратами сільськогосподарських підприємств, вважаємо за доцільне застосовувати орієнтовну форму фінансового плану, яку пропонуємо складати на відповідний період, що планується, – рік або квартал. На думку О. Є. Ширягіної [247, с. 260], фінансовий план є тим документом, який відображає рух фінансових ресурсів та процес їх мобілізації, охоплюючи взаємовідносини підприємства з постачальниками, кредиторами, споживачами, страховими компаніями, банками та державою щодо реалізації поставленого завдання – одержання прибутку.

Вважаємо, що складання поточних фінансових планів для підприємств аграрної галузі є найбільш оптимальним варіантом планування. Прогнозувати

діяльність на 3-5 років є не лише недоцільним, але й небезпечним. Державна фінансова підтримка з кожним роком послаблює свої позиції, посилюється диспаритет цін, втрачається і реальна доступність сільськогосподарських товаровиробників до банківського кредитування через зростання співвідношення кредиту і застави. Тобто, планування сільськогосподарської діяльності терміном на наступний рік є більш-менш реальним заходом. Так, на основі проекту державного бюджету можна спланувати ціни на матеріально-технічні ресурси, витрати на оплату праці та величину державних дотацій, враховуючи прогнозний рівень інфляції, розмір мінімальної заробітної плати й суму фінансової підтримки аграрної сфери, що закладені в проекті бюджету. Отже, фінансовий план повинен об'єктивно відображати стратегію розвитку суб'єкта господарювання, яка обрана на короткостроковий період, з дотримання загальних тенденцій змін як у внутрішньому, так і в зовнішньому середовищах, висвітлюючи реальне забезпечення підприємства необхідними фінансовими ресурсами та контроль над їхнім використанням.

Для державних акціонерних підприємств, холдингових компаній та інших суб'єктів господарювання, у статутному фонді яких більше 50 відсотків акцій (часток, паїв) належать державі, та їх дочірніх підприємств складання фінансового плану є обов'язковою нормою, форма якого затверджена наказом Міністерства економіки України від 21.06.2005 № 173 [181, с. 163]. За основу фінансового плану сільськогосподарських підприємств скористаємося формою, визначеною Наказом № 173.

Зважаючи на те, що через сезонність виробництва

створюється розрив між надходженням та витрачанням коштів, сільськогосподарські підприємства не можуть розраховувати на стабільні фінансові результати щомісяця. Як правило, у першому кварталі сільськогосподарськими товаровиробниками Сумської області виробляється не більше 7% річного обсягу валової продукції, у другому – близько 8%. На третій квартал припадає лівова частка валового виробництва – майже 60%, на четвертий квартал – від 20 до 25%. Виходячи з цього, виникає необхідність у поетапному, тобто поквартальному плануванні фінансових показників. На нашу думку, саме такий підхід дозволить оперативно контролювати процес формування та раціонального розподілу і використання кінцевих фінансових результатів. Зазначимо, що планування чистого прибутку необхідно розпочинати з планування витрат. Однак, спершу підприємству необхідно провести оцінку забезпеченості власними матеріальними ресурсами – насінням, кормами, органічними добривами тощо. Якщо ж підприємство відчуває брак в обігових коштах, виникає потреба у залученні кредитних коштів або товарних кредитів. Для покриття непередбачуваних витрат підприємство може реалізувати якусь частину оборотних чи необоротних активів або, у крайньому випадку, скористатися резервним капіталом.

Сплануємо результати діяльності одного з досліджуваних сільськогосподарських підприємств, наприклад, ПСП «Жовтневе» Охтирського району (додаток X). Варто зазначити, що складання фінансового плану на наступний рік передбачає обов'язкове проведення підготовчого етапу, а саме – визначення

потреби в грошових коштах, необхідних для стабільного виробництва сільськогосподарської продукції та збільшення обсягів її реалізації (табл. 3.4).

Дотримуючись загальних тенденцій у пануванні результатів діяльності досліджуваних сільськогосподарських підприємств (див. табл. У.3), проведемо прогноз щодо зміни витрат на виробництво продукції сільського господарства і послуг. Нагадаємо, що найбільшу потребу в обігових коштах сільськогосподарські підприємства відчувають навесні – у період проведення комплексу весняно-польових робіт. Дефіцит власних коштів може бути покритий шляхом залучення фінансових ресурсів із зовнішніх джерел.

Дані, відображені в табл. 3.4, свідчать, що у наступному періоді ПСП «Жовтневе» планує збільшити матеріальні витрати на 118,3 тис. грн. При цьому амортизаційні відрахування основних засобів виробничого призначення та витрати на електроенергію залишаться на рівні минулого періоду.

У зв'язку зі скороченням поголів'я, витрати на придбання кормів знизяться на 30% або на 13,5 тис. грн., порівнюючи з попереднім роком, а вартість послуг сторонніх організацій господарство планує скоротити більше, ніж на 10,0 тис. грн.

За підсумками 2012 р. ПСП «Жовтневе» отримало чистого прибутку в розмірі 667,0 тис. грн. Тому власних грошових коштів, якою володіє господарство на початок прогнозного року, буде недостатньо як для придбання матеріальних ресурсів, так і для сплати обов'язкових платежів до бюджету.

Таблиця 3.4

Визначення потреби в грошових коштах на прогнозний період на прикладі ПСП «Жовтневе» Охтирського району

2012 р. (факт)		2015 р. (план)		2015 р. до 2012 р.	
Елементи витрат	Вартість, тис. грн.	Джерела фінансування	Вартість, тис. грн.	+-	%
Витрати на оплату праці	596,8	Власні кошти	408,0	41,2	106,9
		Акумуляованн я ПДВ	230,0		
Відрахування на соціальні заходи	221,6	Власні кошти	236,9	15,3	106,9
Насіння та посадковий матеріал	340,7	Кошти аграрного фонду (форвардний контракт)	357,7	17,0	105,0
Мінеральні добрива	183,0	Короткостроковий банківський кредит	197,6	14,6	108,0
Засоби захисту рослин та отрутохімікати	37,0		38,9	1,9	105,0
Нафтопродукти	440,9	Власні кошти	485,0	44,1	110,0
Електроенергія	27,3		27,3	-	100,0
Витрати на ремонт основних засобів	222,9	Власні кошти	225,1	2,2	101,0
Амортизація	196,3	Власні кошти	196,3	-	100,0
Корми (покупні)	45,1	Короткостроковий банківський кредит	31,6	-13,5	70,0
Оплата послуг і робіт сторонніх організацій	182,4	Власні кошти	171,9	-10,5	94,2
Орендна плата за земельні та майнові паї	597,9	Власні кошти	603,9	6,0	101,0
Всього по підприємству	3091,9	Всього по підприємству	3210,2	118,3	103,8

Джерело: розраховано за даними річної форми № 50-се підприємства та прогнозних розрахунків

На початку року підприємства досліджуваної галузі в основному отримують кошти від реалізації тваринницької продукції. Господарства за такої ситуації можуть розраховувати на підтримку з боку держави – через державні фінансові програми: авансові платежі по форвардних контрактах, які укладаються з Державним аграрним фондом України, та на пільгове кредитування банківських кредитів з боку держави.

Щороку для сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств визначаються умови участі у цільовій програмі по здешевленню кредитів та форвардних закупівлях зерна з визначенням об'єкту поставки, його ціни, обсягу та порядку оплати [145; 180]. Так, на кошти, отримані під заставу майбутнього урожаю пшениці та жита (майже 358,0 тис. грн.), господарство планує закупити насіння та посадковий матеріал. Очікується, що на закупівлю нафтопродуктів та ремонт техніки витрати зростуть, відповідно, на 44,1 та 2,2 тис. грн. більше, ніж у минулому році. Решта – близько 270,0 тис. грн. – будуть витрачені на придбання мінеральних добрив, засобів захисту рослин та кормів завдяки залученню короткострокового банківського кредиту. Крім того, прогнозується, що даний вид кредиту буде пільговим, тобто господарство отримає компенсацію з державного бюджету.

Установити, до яких пір сільськогосподарське підприємство зможе залучати кредитні кошти, а також визначити ефективність використання залученого капіталу, допоможе застосування ефекту фінансового левериджу [17, с. 173] (додаток Ц). Дані, відображені в додатку Ц, дозволили зробити висновок, що за рахунок

залучення позикових коштів прибутковість власного капіталу ПСП «Жовтневе» у 2012 р. порівняно з 2008 р. знизилась на 14,0 п. в. і в звітному періоді склала 0,7% (проти 14,7% – у базисному). В інших досліджуваних підприємствах, як і в попереднього, фінансова діяльність у 2012 р. виявилася менш ефективною, тобто залучення позикових коштів у 2012 р., порівнюючи з 2008 р. призвело до зниження рентабельності власного капіталу на 0,4 п. в. у ТОВ АФ «Псьол» та на 5,2 п. в. – у ТОВ АФ «Владана».

Зокрема, у ТОВ АФ «Владана» у 2012 р., на відміну від 2010 р., спостерігалася швидша втрата платоспроможності, оскільки ефект фінансового важеля у господарства досягнув від'ємного значення. Звідси слідує, що мобілізація фінансових ресурсів сільськогосподарськими підприємствами повинна бути здійснена в таких обсягах, які забезпечили б прибутковість операційної діяльності, що є гарантом повернення банківських кредитів [72, с. 155].

Отже, працюючи в умовах кредитного ринку, використання позикових коштів для ТОВ АФ «Владана» є не вигідним, оскільки останні не сприяють підвищенню прибутковості власного капіталу. Покращити фінансове становище досліджуваних господарств можна шляхом залучення кредитних ресурсів за ставками, нижчими від попередніх, збільшення розміру фінансової підтримки та зниження податкового навантаження. Однак, перелічені вище заходи є факторами зовнішнього середовища, на які сільськогосподарське підприємство не має ніякого впливу.

У ПСП «Жовтневе» у прогностичному періоді при залученні короткострокового кредиту у сумі 268,1 тис. грн. ефект фінансового важеля становитиме 1,7% (див. додаток

Ц) за умови, що довгострокові зобов'язання на початок та на кінець прогнозного періоду становитимуть 455,0 тис. грн. (як і в 2012 р.), а короткострокові зобов'язання, які на початок прогнозного періоду склали 465,0 тис. грн., на кінець року зростуть на величину банківського кредиту, тобто на 268,1 тис. грн. Отже, загальна величина позикового капіталу становитиме 1054,1 тис. грн. А величина власного капіталу, розміром 3001,0 тис. грн., зросте на 755,5 тис. грн., тобто на запланований розмір чистого прибутку, й у прогнозованому періоді становитиме 3378,8 тис. грн.

Відомо, що сума короткострокових та довгострокових зобов'язань має бути забезпечена реальним грошовим потоком. В іншому випадку, якщо господарство не в змозі їх погасити, виникає загроза банкрутства. Встановити, якою є структура балансу на підприємстві, задовільною чи, навпаки, незадовільною, можна за допомогою такого показника, як коефіцієнт Бівера, що розраховується за формулою:

$$K_b = \frac{ЧП + А}{З} \quad (3.5)$$

де K_b – коефіцієнт Бівера;

ЧП – чистий прибуток;

А – сума нарахованої амортизації;

З – сума довгострокових та короткострокових зобов'язань.

Загрозливою є ситуація, коли співвідношення грошового потоку та даних видів зобов'язань протягом останніх двох років знаходиться у співвідношенні 1:5 [9, с. 99].

Визначимо (на основі даних додатку Ж) коефіцієнти Бівера по досліджуваних сільськогосподарських підприємствах.

1) ТОВ АФ «Псьол»:

2008 р. $K_6=(4002+1862):16685,5=0,35$;

2009 р. $K_6=(4313+2193):20866,5=0,31$;

2010 р. $K_6=(1565+1966):14885,5=0,24$;

2011 $K_6=(2507+2907):15639 =0,35$;

2012 р. $K_6=(4868+3566):18429=0,46$;

2) ПСП «Жовтневе»:

2008 р. $K_6=(506+147):862,5=0,76$;

2009 р. $K_6=(548+179):915=0,79$;

2010 р. $K_6=(689+200):875=1,02$;

2011 р. $K_6=(286+258):838,5=0,65$;

2012 р. $K_6=(667+210):805,5=1,09$;

3) ТОВ АФ «Владана»:

2008 р. $K_6=(511+620):5680=0,20$;

2009 р. $K_6=(1307+670):5704=0,35$;

2010 р. $K_6=(2858+672):5230=0,67$;

2011 р. $K_6=(523+1945):6704=0,37$;

2012 р. $K_6=(591+1589):8305=0,26$.

Результати розрахунків дають підстави стверджувати, що у досліджуваних підприємств протягом 2008-2012 р. р. спостерігалось зростання коефіцієнта Бівера, при цьому найменше його підвищення мало місце у діяльності ТОВ АФ «Владана». У 2008 р. отримане значення коефіцієнта Бівера досліджуваного підприємства досягло критичного значення - 0,20, що свідчить про недоцільність подальшого формування фінансових ресурсів із зовнішніх джерел.

Отже, з наведеного вище слідує, що, плануючи

залучення банківських кредитів у наступних періодах, управлінській ланці підприємства необхідно акцентувати увагу на здатності погашати майбутні зобов'язання за рахунок грошового потоку, не порушуючи при цьому фінансового-економічного стану, тобто не проводячи незаплановану реалізацію виробничих запасів та необоротних активів.

Відмітимо, що етап планування витрат повинен включати й аналіз прогнозних розмірів податкових платежів, а також витрат на оплату праці з нарахуваннями. Незважаючи на те, буде наступний рік прибутковим чи збитковим, заробітна плата повинна виплачуватися роботодавцем у будь-якому випадку один або два (відповідно до умов колективного договору) рази на місяць, тобто соціальні потреби працівників підприємства повинні задовольнятися у першу чергу. Дослідженнями встановлено, що податковому плануванню необхідно приділяти особливу увагу, оскільки, чим меншу суму податків сплачує підприємство, тим більший розмір прибутку воно може отримати [6, с. 21].

Зауважимо, що при обчисленні податкового навантаження необхідно брати до уваги лише ті види податків і зборів, які входять до загальної суми витрат по підприємству за даними бухгалтерського обліку. Зокрема, не визнаються у складі доходів та витрат, як у бухгалтерському, так і в податковому обліку, суми податку на додану вартість та податку з доходів фізичних осіб.

Тобто, сільськогосподарське підприємство (у частині несільськогосподарського виробництва), що є платником податку на додану вартість, реалізуючи

продукцію (товари, роботи, послуги), разом з виручкою одержує певну суму податку на додану вартість (податкове зобов'язання), та придбаває продукцію (товари), користується послугами (роботами), сплачуючи постачальникам податок на додану вартість у вигляді податкового кредиту, а різниця між «вхідним» та «вихідним» ПДВ підлягає сплаті до бюджету. У кінцевому підсумку, взаєморозрахунки з ПДВ дорівнюють нулю. Стосовно податку на доходи фізичних осіб (заробітної плати та інших виплат), його платниками є фізичні особи - наймані працівники підприємства, а при оподаткуванні доходу від надання в оренду земельних часток (паїв) та майнових паїв - орендар, тобто підприємство.

Нарешті, у податковому обліку податок на прибуток (останній сплачувався ПСП «Жовтневе» у I кварталі 2012 р. у зв'язку з переходом на загальну систему оподаткування) не визнається у складі витрат при визначенні оподаткованого прибутку (ст. 139.1.6 Податкового кодексу), у той час у бухгалтерському обліку (відповідно до п. 30 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати») податок на прибуток входить до складу загальної суми витрат по підприємству та враховується при обчисленні чистого прибутку [165, с. 157; 177, с. 25]. Тому при плануванні загальної суми витрат по підприємству необхідно враховувати даний аспект. Отже, ПСП «Жовтневе» прогнозує збільшення витрат на оплату праці на 49,7 тис. грн. (при очікуваному зростанні розміру мінімальної заробітної плати на 6,9% (див. додаток Т, табл. Т.3)), порівнюючи з попереднім періодом. Відповідно, величина єдиного соціального внеску зросте на 18,4 тис. грн.

Плануючи податкові витрати прогнозного періоду, необхідно враховувати ставку податку та розмір бази оподаткування. Так, прогнозні розрахунки по сплаті фіксованого сільськогосподарського податку ПСП «Жовтневе» у майбутньому періоді становитимуть 5,0 тис. грн., тобто очікується, що площі сільськогосподарських угідь та ріллі залишаться на попередньому рівні – 937 та 823 гектари, відповідно. Орендну плату за земельні частки (паї) господарство планує підвищити на 1% або на 6,0 тис. грн., довівши її до рівня 3,03% від нормативної грошової оцінки земельних ділянок (паїв). Відповідно, податок з доходів фізичних осіб за користування земельними частками (паями) та майновими паями, який справляється у розмірі 15% від орендної плати, збільшиться на 1,3 тис. грн. або на 1,5%.

Екологічний податок за викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря пересувними джерелами забруднення (транспортними засобами) залишиться на рівні минулого року, оскільки господарство не планує збільшити використання палива (його вартість зростає за рахунок підвищення ціни), а навпаки, прогнозується зниження витрат, пов'язаних із використанням службових автомобілів.

ПСП «Жовтневе» очікує, що плата за ліцензію на торгівлю алкогольними напоями залишиться на рівні минулого року і становитиме 1,5 тис. грн. за три місяці торгівлі, оскільки відповідно до ст. 15 Закону України від 19.12.1995 № 481/95-ВР «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» плата за ліцензію на роздрібну торгівлю алкогольними

напоями, на території сіл і селищ, становить 500 грн. на кожний окремих, зазначений у ліцензії, електронний контрольний-касовий апарат (книгу обліку розрахункових операцій), що знаходиться у місці торгівлі [174, с. 916-917].

Збір за провадження торговельної діяльності зростає на стільки відсотків, на скільки очікується підвищення мінімальної заробітної плати (у нашому прикладі на 6,9%). Ставка збору для міст обласного значення (крім обласних центрів) і районних центрів становить 0,2 від розміру мінімальної заробітної плати [165, с. 317]. Тому прогнозується, що даний вид місцевого податку (збору) збільшиться на 0,2 тис. грн.

Досліджуване господарство планує у наступному періоді збільшити виручку від реалізації алкогольних напоїв на 52,0 тис. грн. або на 20,0%, порівнюючи з минулим періодом (у 2012 р. виручка від реалізації алкогольних напоїв становила 260,0 тис. грн.). У результаті таких змін збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства, ставка якого залежить від обсягу виручки від реалізації алкогольних напоїв (відповідно до Перехідних положень Податкового кодексу України вона складає 1,5%), зростає на 20% або на 0,8 тис. грн. і становитиме 4,7 тис. грн. Таким чином, прогнозна величина податків і зборів у цілому по підприємству (крім витрат на оплату праці) зростає проти минулого періоду на 20,7 тис. грн.

Зрештою, хотілося б звернути увагу й на те, що своєчасне погашення зазначених вище податків вимагає від сільськогосподарських підприємств постійного (щоденного) володіння інформацією стосовно наявності грошових коштів у касі підприємства та на рахунках, відкритих в установах банків, оскільки виплата заробітної

плати проводиться один (два) рази на місяць, а сплата податків та зборів – до 10 чи 20 числа, наступного за звітним місяцем (кварталом).

Завдяки кругообігу грошових коштів – найліквіднішого виду оборотних активів – відображається взаємозв'язок між усіма видами ресурсів, спожитими підприємством протягом виробничого циклу (рис. 3.1).

З рис. 3.1 бачимо, що підприємство, придбаваючи ресурси, які необхідні для сільськогосподарського виробництва, отримує дохід. Певну величину прибутку, одержаного за підсумками фінансового року, підприємство знову спрямовує на придбання необхідних ресурсів. Саме через кругообіг грошових коштів відбувається трансформація виробничих ресурсів у результати діяльності сільськогосподарського підприємства. Таким чином, отримавши прогнозу величину витрат майбутнього періоду, підприємство може прогнозувати свої доходи, величина яких, звичайно, повинна переkritи очікувані витрати.

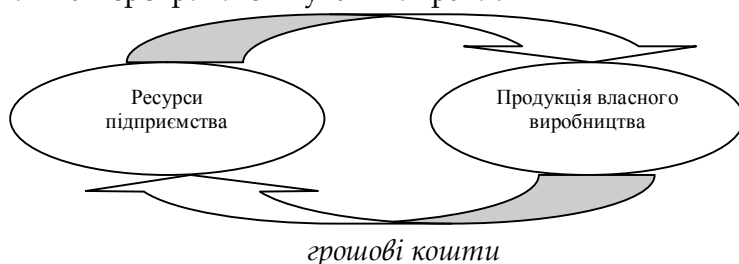

Рис. 3.1. Кругообіг грошових коштів на підприємстві

Джерело: власна розробка авторів

Формування доходів підприємства крім аналізу

його виробничих, технічних та фінансових можливостей передбачає також і прогнозування загального рівня цін в державі. Тобто, ціни на продукцію власного виробництва необхідно планувати, виходячи з очікуваного рівня інфляції на наступний рік. Наприклад, проектом бюджету на наступний рік передбачено, що рівень інфляції в Україні у прогнозованому періоді підвищиться не більше, ніж на 10%, порівнюючи з попереднім періодом. Відповідно, підприємство очікує зростання цін на сільськогосподарську продукцію власного виробництва у середньому на 8% проти минулого року. Звідси слідує, що операційна діяльність господарства буде прибутковою при умові зростання витрат не більше, ніж на 8%. Тому, саме на даному етапі планування необхідно скористатися запропонованим нами маржинальним аналізом: вивчити постійні й змінні витрати галузей рослинництва та тваринництва і знайти резерви їх зниження, зокрема, постійних витрат. Виходячи з цього, припустимо, що виробнича собівартість сільськогосподарської продукції у порівнянні з попереднім роком збільшиться на 5% або на 148,0 тис. грн., адміністративні витрати залишаться на рівні минулого періоду.

Відмітимо, що незважаючи на зростання витрат на оплату праці на 6,9% (за рахунок підвищення рівня мінімальної заробітної плати), ПСП «Жовтневе» планує знизити витрати на зв'язок апарату управління та утримання службових автомобілів, у результаті чого адміністративні витрати залишаться на рівні минулого року. Інші операційні витрати у прогнозованому періоді порівняно з минулим роком знизяться на 19,5 тис. грн. Зокрема, витрати по сплаті відсотків за користування

банківськими кредитами у середньому зменшаться на 17,5 тис. грн., оскільки за користування короткостроковим кредитом у розмірі майже 270,0 тис. грн. необхідно сплатити 40,5 тис. грн. відсотків за ціною 15% річних, а витрати, пов'язані з реалізацією інших необоротних активів знизяться на 1,0 тис. грн. Крім того, очікується, що у наступному році підприємство не матиме штрафних санкцій за несвоєчасну сплату збору за здійснення торгівельної діяльності, які у 2012 р. склали 1,0 тис. грн. Таким чином, що стосується прогнозованої величини витрат, то остання в цілому по ПСП «Жовтневе» становитиме 3518,5 тис. грн., що більше проти минулого року на 86,5 тис. грн. або на 2,5%.

Повернемося до доходної частини фінансового плану досліджуваного підприємства. Виходячи з прогнозного рівня цін та незмінного (або майже незмінного обсягу виробництва) чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) у наступному році зросте на 8% або на 343,2 тис. грн. Як наслідок, податкове зобов'язання з податку на додану вартість та чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) підприємства збільшаться на 59,2 та 284,0 тис. грн., відповідно.

Крім того, ПСП «Жовтневе» очікує отримати з державного бюджету 10,0 тис. грн. за програмою «Здійснення фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів». Також унаслідок зростання обсягу чистого доходу (виручки) від реалізації сільськогосподарської продукції досліджуване господарство планує збільшити інші операційні доходи на 30,0 тис. грн. за рахунок

спеціального режиму оподаткування з податку на додану вартість (у разі перевищення суми податкового зобов'язання з реалізації сільськогосподарської продукції (товарів, робіт, послуг) над податковим кредитом з придбання виробничих факторів, необхідних для виробництва власної продукції). Доходи від реалізації малоцінних необоротних активів зростуть на 4,0 тис. грн., а доходи від реалізації інших оборотних активів, навпаки, знизяться на 153,0 тис. грн. Таким чином, сукупні доходи підприємства зростуть проти минулого періоду на 175,0 тис. грн. або на 4,3%. Позитивною тенденцією фінансового планування у прогностичному періоді є те, що темп приросту доходів перевищує темп приросту витрат на 1,8 п. в. Таким чином, завдяки детальному плануванню доходів та витрат діяльності, передбачається, що у наступному році ПСП «Жовтневе» отримає чистий прибуток у сумі 755,5 тис. грн., що на 88,5 тис. грн. або на 13,3% більше, ніж у минулому періоді.

Заслуговує на увагу той факт, що планування чистого прибутку нами було проведено за методом прямого рахунку, відповідно до якого кінцевий фінансовий результат визначається як різниця між доходами та витратами. Прибуток від реалізації по окремому виду продукції може бути визначений шляхом вирахування з чистого доходу повної собівартості.

Науковці О. С. Філімоненков [225, с. 78] та О. Є. Ширягіна [247 с. 257] крім попереднього методу виділяють ще й аналітичний, сутність якого полягає в тому, що його застосовують в умовах широкого асортименту продукції з різною рентабельністю. За таких умов величину прибутку прогнозують у цілому по всій товарній продукції в

декілька етапів. Так, спершу визначають базовий (очікуваний) розмір прибутку та базову рентабельність (як відношення очікуваного прибутку до собівартості). На наступному етапі собівартість продукції планового (майбутнього) періоду обчислюють за собівартістю звітного року. Нарешті, прибуток по товарній продукції визначають за формулою:

$$P_n = \frac{T}{100 + C_3} \times РБР \quad (3.6)$$

де P_n - прибуток у цілому по товарній продукції;

T - товарна продукція за плановою собівартістю;

C_3 - завдання зі зниження собівартості у плановому році, %;

$РБР$ - рівень базової рентабельності, %.

На нашу думку, після закінчення звітного періоду (кварталу, року) варто провести аналіз виконання фінансового плану, порівнюючи фактичні показники підприємства (за даними бухгалтерського обліку) з прогнозними та, у разі необхідності, здійснити необхідні корективи. Це дасть змогу виявити «слабкі місця» як у виробничому процесі, так і в управлінській сфері, та уникнути їхньої подальшої появи у наступному прогнозному періоді.

Отже, застосування в управлінській діяльності сільськогосподарськими підприємствами фінансового планування забезпечить відображення реального стану ресурсного потенціалу підприємства, а також дозволить здійснювати контроль над управлінням фінансовим результатом у цілому по підприємству та від різних видів

діяльності, зокрема, охоплюючи усі його стадії – від планування до використання на заплановані цілі. Однак, не варто забувати, що навіть детально розроблений фінансовий план не гарантує 100-відсоткового його виконання. У будь-якому випадку, необхідно пам'ятати про нестабільність економічної системи та політичного середовища, а також непередбачуваність природно-кліматичних умов.

За результатами аналізу, проведеного в розділі 2 (див. табл. 2.28), з'ясовано, що ПСП «Жовтневе», на відміну від ТОВ АФ «Псьол» та ТОВ АФ «Владана», протягом 2010-2012 р. р. не проводило відрахування частини чистого прибутку до статутного та інших видів капіталу, в тому числі й резервного, оскільки за досліджуваний період діяльність зазначеного вище підприємства була злагодженою, тобто не мали місце надзвичайні події, спричинені негативним впливом природно-кліматичних факторів.

Як зазначалося раніше, на витрати надзвичайної діяльності (див. додаток Г) припадає близько 2% доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). Тому при плануванні результатів діяльності сільськогосподарським підприємствам необхідно обов'язково враховувати вплив таких витрат. Серед об'єктів господарювання, що аналізуються, надзвичайні витрати упродовж 2006-2011 р. р. мали місце в господарській діяльності ТОВ АФ «Псьол» (рис. 3.2).

Дані, відображені на рис. 3.2 свідчать, що питома вага збитку ТОВ АФ «Псьол» від даного виду діяльності досліджуваного підприємства у 2011 р. проти 2006 р. підвищилась на 9,65 п. в. та зменшилась на 0,82

відсоткових пункти порівняно з минулим роком. Результат надзвичайної діяльності мав негативний вплив на загальний розмір чистого прибутку, тобто у 2009-2011 р. р. ТОВ АФ «Псьол» недоотримало чистого прибутку на суму 0,34; 2,79 та 0,04 млн. грн., відповідно.

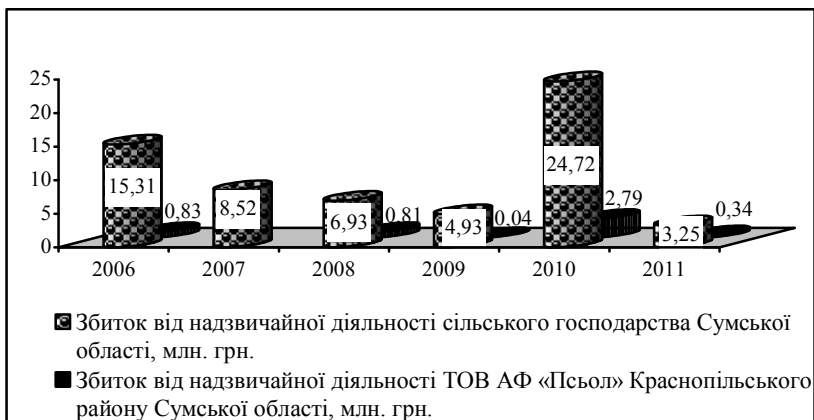

Рис. 3.2. Фінансовий результат від надзвичайної діяльності сільськогосподарських підприємств Сумської області та ТОВ АФ «Псьол» Краснопільського району Сумської області за 2006-2011 р.р.

Джерело: побудовано за даними додатку Ж

З наведеного вище слідує, що сільськогосподарським товаровиробникам необхідно працювати у напрямку зниження впливу ризиків на результати діяльності. Одним із таких заходів може бути страхування посівів сільськогосподарських культур. Із 2005 по 2008 р. р. підприємствам сільськогосподарської галузі з державного бюджету частково компенсувалися витрати, понесені на страхування ризиків загибелі

сільськогосподарських культур за програмою «Здешевлення вартості страхових внесків (премій), фактично сплачених суб'єктами аграрного ринку». Компенсація за даною бюджетною програмою виплачувалася сільськогосподарським товаровиробникам, що застрахували ризики загибелі (втрати) сільськогосподарської продукції, у розмірі 50 відсотків вартості страхових премій (внесків), сплачених ними страховим компаніям [179, с. 32-33]. До таких витрат відносили як часткову, так і повну втрату (загибель) посівів сільськогосподарських культур унаслідок вимерзання, пожежі, затоплення тощо.

У зв'язку зі вступом України до Світової організації торгівлі у лютому 2008 року, Україна, починаючи вже з 2009 року, змушена була відмовитись від окремих бюджетних програм прямого впливу (програми «жовтої» скриньки), в тому числі і даного виду підтримки, оскільки такі заходи бюджетних дотацій викривляють торгівельний баланс серед країн-членів Світової організації торгівлі [62, с. 28]. Тому, проводячи страхування ризиків сільськогосподарської діяльності, необхідно враховувати, що компенсація такого виду витрат господарствам не надається.

Отже, планування кінцевих результатів діяльності, як і весь процес управління ними, повинен, по-перше, базуватися на раціональному використанні матеріально-технічних, трудових, інформаційних, фінансових, інвестиційних та інших видів ресурсів, необхідних для забезпечення безперервного процесу виробництва. Останній, як правило, характеризується ефективністю використання обігових коштів, тобто їхньою оборотністю,

адже, чим більше оборотів здійснює оборотний капітал, тим ефективніше він використовується, переносячи свою вартість на виготовлену продукцію. По-друге, злагоджена виробнича стратегія вимагає постійного розширення ринку збуту сільськогосподарської продукції та скорочення (мінімізації) витрат. По-третє, враховуючи високий фактор ризику, що притаманний даній галузі, сільськогосподарські підприємства повинні контролювати показники фінансової платоспроможності та ліквідності. Таким чином, застосування фінансового планування у господарській діяльності аграрних товаровиробників сприятиме формуванню реальних виробничих цілей з визначенням найоптимальніших шляхів їх досягнення – зниження витрат та максимізації прибутку. Спробуємо визначити ефективність управління прибутком сільськогосподарських підприємств, враховуючи ті чинники, вплив яких досліджувався у 2 розділі.

3.3. Визначення ефективності управління прибутком на основі показників фінансово-економічного стану

По суті, величина чистого прибутку є основою фінансово-економічного потенціалу підприємства. Однак, важливу роль у формуванні фінансової стійкості сільськогосподарського товаровиробника мають й інші складові, такі як ринкові можливості, рівень організації виробництва, ресурсний потенціал тощо. Н. І. Соловйова у своїй статті наголошує на тому, що саме фінансовий стан підприємства відображає ефективність перебігу його виробничих, маркетингових та інформаційних процесів [203, с. 141].

Працюючи в умовах нестабільного економічного середовища, виробничо-фінансова система сільськогосподарського підприємства відчуває на собі зміни інфляційного, податкового, кон'юнктурного, політичного та іншого характеру. Як наслідок, скорочення обсягів виробництва та реалізації продукції призводить до зниження прибутковості галузі у цілому, а отже, погіршення рівня управління прибутком по кожному господарству, зокрема.

Однак, однобічність економічних показників (збільшення значення одного з них означає автоматичне зростання іншого) не завжди доречна, а то й припустима. Наприклад, нарощуючи обсяги виробництва, сільськогосподарський товаровиробник, перш за все, повинен працювати не в напрямку зростання ціни одиниці продукції, а навпаки, зниження її собівартості. Проте, на нашу думку, величина чистого прибутку (збитку), одержаного за підсумками фінансового року, не може повною мірою відображати рівень управління прибутком. Остання має бути визначена на основі таких показників, які найкраще підтверджують динаміку виробничої, фінансової, маркетингової діяльності підприємства та інших його сфер. Слушною є думка стосовно того, що фінансові результати підприємства не можуть розглядатися відокремлено від його фінансово-економічного стану [84, с. 86].

При оцінці фінансового стану аграрних підприємств області, проведеного у розділі 2, з'ясовано, що його рівень у цілому по підприємству залежить, в основному, від таких показників як загальний коефіцієнт ліквідності (покриття, платоспроможності), фінансової

незалежності (автономії), коефіцієнт оборотності оборотних активів, операційний леверидж та частка ринку.

Проводячи паралель між величиною фінансового результату та факторами, що мають на нього найбільший вплив, можемо стверджувати, що з розміром чистого доходу (виручки) пов'язаний такий показник, як частка ринку та ділової активності; від розміру активів підприємства залежить рівень платоспроможності, а отже, чим більша величина майна, яка сформована за рахунок власних коштів, тим вище значення коефіцієнта автономії; чим вища забезпеченість підприємства оборотним капіталом, що пояснюється підвищенням ліквідності, тим більша ймовірність погашення підприємством його зобов'язань; і, нарешті, з величиною операційних витрат пов'язаний показник операційного левериджу, що є часткою від ділення постійних та змінних витрат.

Кожний показник сам по собі не відображає повного стану справ на підприємстві. Вважаємо за доцільне вивчити їхню взаємодію один з одним. Тому, розглядаючи зазначені показники в цілому, кожен із них лише доповнює загальну картину по підприємству. Так, наприклад, недостатньо стійкий фінансовий стан зазвичай призводить до виникнення зобов'язань, неплатоспроможності підприємства, що, зрештою, може призвести до банкрутства.

З метою попередження кризових явищ на підприємстві та недопущення банкрутства використання коефіцієнта покриття (ліквідності) дозволяє виявити можливість погашення господарством поточних зобов'язань шляхом реалізації мобільних активів, тобто без

використання зовнішніх джерел фінансування. З наведеного вище слідує, що саме завдяки можливій (хоча й незапланованій) реалізації оборотних активів підприємство отримує виручку, яка у майбутньому можуть бути використана на поліпшення фінансового становища.

Підвищення оборотності оборотних коштів є чи не найголовнішим пріоритетом у господарській діяльності будь-якого підприємства, адже, чим швидший оборот, тим ефективнішим є їхнє використання. Наслідком швидкого кругообігу оборотного капіталу сільськогосподарських підприємств є нарощування обсягів виробництва, збільшення реалізації продукції та, відповідно, зростання прибутковості галузі.

За результатами дослідження, висвітленими у розділу 2, нами встановлено, що оборотні активи досліджуваних підприємств займають значну частку в загальній структурі балансу – від 57 до 66%, адже стабільність діяльності в аграрній сфері значною мірою залежить від того, яким розміром майна володіє підприємство, в які активи вкладено капітал та, який дохід отримує підприємство від реалізації різних видів активів [184, с. 114-115].

Частка ринку, яка належить окремому суб'єкту господарювання, свідчить про здатність останнього пристосовуватись до умов як внутрішнього, так і зовнішнього середовища, забезпечуючи постійний попит учасників ринку на сільськогосподарську продукцію власного виробництва. А ефективність обраної виробничої програми, яка визначається збільшення віддачі ресурсного потенціалу, можлива за рахунок

скорочення постійних витрат, величину яких можна аналізувати за показником операційного левериджу. Отже, значення коефіцієнтів оборотності активів та операційного левериджу ілюструє рівень управління виробничим процесом на підприємстві; ліквідності та фінансової незалежності – ефективність обраної фінансової політики; частка ринку – доцільність проведення маркетингової стратегії, а тому рівень управління прибутком в цілому по підприємству може бути визначено через призму вищевказаних параметрів.

Повертаючись до показника частки ринку, зазначимо, що діяльність сільськогосподарського підприємства необхідно оцінювати не на обласному рівні, а на районному, оскільки останній краще відображає зміни ринкових позицій суб'єкта господарювання. Наприклад, якщо частка ринку сільськогосподарського товаровиробника збільшилася у середньому на 1-5%, то, порівнюючи з ємністю обласного ринку, такі зміни не демонструють істотного покращення ринкових позицій підприємства серед 190-200 його учасників (табл. 3.5).

За даними табл. 3.5 можемо стверджувати, що на районному рівні, ринок якого представлений у середньому не більше 30 суб'єктами, навіть незначні зміни виручки від реалізації продукції (товарів, робіт послуг) говорять про посилення (послаблення) ринкових позицій його суб'єктів. Як бачимо, за величиною питомої ваги чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) у чистому доході (виручці) по області, яку одержало ПСП «Жовтєве», не можна констатувати про позитивні чи негативні зміни, адже значення цього показника як у 2010 р., так і в 2011-2012 р. р., становило по 10%.

Таблиця 3.5

Частка ринку досліджуваних сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2008-2012 р. р., %

Назва підприємства	Питома вага чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) підприємства, %									
	у чистому доході (виручці) по району					у чистому доході (виручці) по області				
	2008р	2009р	2010р	2011р	2012р	2008р	2009р	2010р	2011р	2012р
ТОВ АФ «Псьол»	20,59	34,14	29,07	33,76	27,22	1,35	1,56	1,37	1,78	1,23
ПАТ «Лебідь»	5,09	16,45	16,45	18,43	14,93	0,38	0,83	1,16	1,25	0,86
ПСП «Жовтневе»	1,40	1,84	1,39	1,69	2,22	0,13	0,12	0,10	0,10	0,10
ПСП «Комишанське»	14,95	15,06	23,12	19,57	20,83	1,41	0,95	1,64	1,15	0,91
ТОВ АФ «Владана»	3,34	1,41	4,28	3,92	2,63	0,56	0,41	0,55	0,47	0,33

Джерело: розраховано за даними додатків Г, И

Натомість, порівнявши величину чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) досліджуваних господарств з показниками по області, можна відмітити позитивні зрушення, адже частка ринку ПСП «Жовтневе» на рівні району у 2012 р., порівнюючи з 2008 р., зросла на 0,29 відсоткових пункти.

Якщо вести мову про сутність категорії «ефективність» в економічному значенні, під цим терміном, як правило, розуміють співвідношення отриманого результату (ефекту) і витрат (ресурсів), використаних для одержання цього результату [31, с. 381]. Загальновідоме тлумачення поняття «ефективність» визначається здатністю використовувати обмежені ресурси для задоволення різноманітних потреб [269, с. 218]. Залежно від сфери застосування, крім економічної ефективності, розрізняють також інноваційну, екологічну, соціальну. Остання виражається мірою задоволення попиту населення на товари, роботи і послуги [209, с. 88].

На наш погляд, і в першому, і в другому випадках ефективність будь-якої діяльності учасника ринку (зокрема, на рівні домогосподарства або підприємства) залежить від обраної стратегії управління. На макроекономічному рівні ефективність економічної політики Уряду визначається величиною національного доходу, на мікроекономічному – розміром прибутку та ступенем використання ресурсного потенціалу підприємства з поєднанням технології виробництва.

На думку Г. Ф. Мазур [112, с. 97], головною складовою в отриманні підприємством запланованого ефекту є розмір витрат, який відображає вартість спожитих ресурсів. Іншими словами, «про ефективність

сільськогосподарського виробництва можна говорити, якщо вдається знизити витрати або поліпшити результати, або зробити й те, й інше». Інноваційна теорія прибутку поняття ефективності визначала за обсягом виробництва, тобто, ефективнішою з двох економічних систем визнавалась та, що виробляла більший потік товарів широкого вжитку за ту саму одиницю часу [251, с. 238].

Співвідношення доходів та витрат в економічній літературі відображає такий показник як валова рентабельність, а співвідношення прибутку та доходів – рентабельність діяльності. Зважаючи на вищесказане, не до кінця погоджуємося з позицію П. Поповича та [169, с. 263] та М. І. Сулими [209, с. 88], які ототожнюють економічну ефективність із співвідношення прибутку та витрат або ж прибутку та доходів.

Як зазначає О. М. Рац [185, с. 283], головним критерієм ефективності є її витратна (ресурсна) складова або результативність витрат. Тобто, ефективність господарської діяльності підприємства проявляється в її результатах. Саме ефективність, відповідно до тверджень, висвітлених у роботі Г. О. Трачук [215, с. 155], допомагає встановити, якою ціною підприємство досягло результату.

Система показників економічної ефективності базується на інформації про вартість валової продукції, розміри валового та чистого прибутків, а також собівартості продукції, продуктивності праці, трудомісткості тощо та передбачає досягнення максимального ефекту при мінімальних витратах ресурсів, відображаючи при цьому вплив факторів, від яких залежить рівень одержаного чи запланованого

ефекту підприємства [209, с. 88].

А. М. Турило та О. А. Зінченко [217, с. 88] розмежують поняття «ефективність» на економічну та фінансову за змістовною ознакою балансу підприємства, зазначаючи, що економічну ефективність визначають на основі показників активу, а фінансову – за величиною зобов'язань та власного капіталу.

Величина прибутку сама по собі не може цілком відображати рівень (ефективність) управління по господарству, адже отримання надприбутків може бути пов'язане зі збільшенням виробництва кукурудзи та соняшнику, яке останнім часом демонструють сільськогосподарські підприємства та інвестиційні компанії. Останні орендують більше 50% ріллі, що знаходиться у користуванні сільськогосподарських підприємств області (див. табл. 2.23). Тому, на нашу думку, кінцевий фінансовий результат у кількісному вираженні відображає лише якісні (при збитковій діяльності – неякісні) характеристики обраної політики підприємства – фінансової, інвестиційної, маркетингової (цінової), облікової тощо. У роботі Г. О. Трачук [215, с. 154] зазначено, що «результативність є наслідком того, що робляться потрібні, правильні речі», а ефективність, – що «правильно створюються саме ці речі».

Виходячи з вищевикладеного, вважаємо, що рівень ефективності управління прибутком сільськогосподарського підприємства (табл. 3.6) можна визначити через коефіцієнт ефективності управління прибутком, що є співвідношенням добутку чистого прибутку та інтегрального показника фінансово-економічної стійкості звітного періоду до базисного [15, с.

121]:

$$KEFY_{nb} = \frac{ЧПб_1 \sqrt[5]{K_{л_1} \times K_{a_1} \times K_{об_1} \times O_{л_1} \times Ч_{p_1}}}{ЧПб_0 \sqrt[5]{K_{л_0} \times K_{a_0} \times K_{об_0} \times O_{л_0} \times Ч_{p_0}}} \quad (3.7)$$

де $KEFY_{nb}$ – коефіцієнт ефективності управління прибутком;

$ЧПб_1$ ($ЧПб_0$) – чистий прибуток звітного (базисного) року, грн.;

$K_{л_1}$ ($K_{л_0}$) – коефіцієнт ліквідності звітного (базисного) року;

K_{a_1} (K_{a_0}) – коефіцієнт автономії звітного (базисного) року;

$K_{об_1}$ ($K_{об_0}$) – коефіцієнт оборотності оборотних активів звітного (базисного) року;

$O_{л_1}$ ($O_{л_0}$) – операційний леверидж звітного (базисного) року;

$Ч_{p_1}$ ($Ч_{p_0}$) – частка ринку звітного (базисного) року.

Інтегральний показник фінансово-економічної стійкості пропонуємо обчислювати як середнє геометричне з добутоків показників, які обрані для відображення фінансово-економічної стійкості сільськогосподарських підприємств. Слід відмітити, що за умови отримання підприємством у звітному році чистого збитку, визначати ефективність управління прибутком немає сенсу, адже коефіцієнт прийматиме від'ємне значення. А якщо у звітному році мали місце прибутки, а у базисному збитки, коефіцієнт ефективності управління прибутком матиме вигляд:

$$KE\Phi У_{nb} = \frac{\Delta ЧПб \sqrt[5]{K_{л_1} \times K_{a_1} \times K_{об_1} \times O_{л_1} \times Ч_{p_1}}}{|ЧЗб_0| \sqrt[5]{K_{л_0} \times K_{a_0} \times K_{об_0} \times O_{л_0} \times Ч_{p_0}}} \quad (3.8)$$

де $\Delta ЧПб$ – зміна чистого прибутку у звітному періоді проти базисного, грн.;

$|ЧЗб_0|$ – величина чистого зитку базисного періоду за модулем, грн.

Зауважимо, що теоретична величина коефіцієнта ефективності управління прибутком має бути більша 1. Однак, на практиці може скластися ситуація, за якої даний показник приймає значення, менше 1 (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Рівень ефективності управління прибутком досліджуваних сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2008-2012 рр.

Назва підприємства	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
ТОВ АФ «Псьол»	1,85	1,13	0,35	1,64	1,05
ПАТ «Лебідь»	0,72	0,42	13,29	0,004	16,77
ПСП «Жовтневе»	2,21	0,60	1,82	1,48	0,90
ПСП «Комишанське»	1,58	1,32	1,20	0,40	2,62
ТОВ АФ «Владана»	0,91	2,20	2,97	0,18	0,94

Джерело: розраховано за даними додатку Ж

Відповідно до отриманих значень коефіцієнта ефективності управління прибутком можна зробити наступні висновки:

1) якщо $KEFU_{no} > 1$ – це свідчить про зміцнення фінансово-економічного становища господарства та підвищення ефективності управління прибутком;

2) якщо $0 < KEFU_{no} < 1$ – на підприємстві відбулися негативні зміни, які пов'язані з погіршенням фінансово-економічного стану, що призвели до зниження ефективності управління прибутком.

3) Перш ніж перейти до аналізу коефіцієнтів управління прибутком, слід відмітити, що ефективність управління прибутком доцільно порівнювати між підприємствами не в динаміці, а в межах одного періоду, оскільки результати діяльності кожного суб'єкта господарювання залежать від ресурсного потенціалу й виробничого напрямку та здатності останнього пристосовуватися до змін у ринковому середовищі. Так, у 2012 р. найвищий рівень ефективності управління прибутком отримало ПСП «Жовтневе», а у 2012 р. – ПАТ «Лебідь».

Таким чином, незважаючи на позитивні кінцеві фінансові результати, одержаних у 2008-2012 р. р., застосування коефіцієнта управління прибутком є підтвердженням того, що підприємства недостатньо ефективно використовують свій ресурсний потенціал, а отже, мають усі можливості щодо покращення фінансово-економічних параметрів та посилення конкурентних позицій на ринку.

Для визначення потенційної можливості підвищення рівня управління прибутком скористаємося матрицею цілей Г. Фелікса та Д. Рігса [258]. Суть даного методу полягає в наступному. Підприємству з метою досягнення запланованого рівня управління прибутком, необхідно тримати під контролем ряд показників, про які зазначалося вище. Зазвичай, у більшості математичних моделей підвищення значень окремих факторів

призводить до збільшення абсолютної величини результативної ознаки.

У моделі Г. Фелікса та Д. Рітса погіршення значень окремих показників, що входять до обраної моделі, є допустимим явищем. Тому для встановлення загальних тенденцій в управлінні прибутком результативний показник отримують шляхом зважування кожного параметра моделі за допомогою експертних оцінок. При цьому, прогнозуючи показники діяльності господарства, необхідно зважати на їх взаємодію та залежність один від одного. А тому в умовах інфляційних процесів нарощування обсягів виробництва призведе до зростання витрат, а тому, плануючи величину останніх, необхідно знижувати розмір постійних витрат.

За основу розрахунків візьмемо результати діяльності ТОВ АФ «Псьол» Краснопільського району за 2012 р. (див. додаток Ж) та відобразимо в табл. 3.7.

Так, на першому етапі нами виділено шість параметрів моделі і до ряду А занесено фактичні показники підприємства, отримані у 2012 р., до ряду Б – прогнозні, які господарство планує отримати у наступному періоді. На другому етапі визначено показники, яких досягло ТОВ АФ «Псьол» за період 2008-2011 р. р. та присвоєно 3 бали кожному з них.

Незважаючи на те, що показники 2 етапу за досліджуваний період поки-що є найкращими, будемо вважати, що підприємство має усі можливості для того, щоб поліпшити параметри фінансово-економічного стану. При цьому найкращим значенням показників присвоєно 10 балів (3 етап), найгіршим – 0 балів і т. д. (4 етап).

Таблиця 3.7

Розрахунок рівня ефективності управління прибутком ТОВ
АФ «Псьол» за 2012 р. та на перспективу

Показник	Коефіцієнт ліквідності	Коефіцієнт автономії	Коефіцієнт оборотності оборотних оборотів	Операційний леве리지	Частка ринку	Чистий прибуток, тис. грн.	Показники / Бальна оцінка
Етап 1	К _л	К _а	К _{об}	О _л	Ч _р	П _б	-
Ряд А	0,83	0,06	3,33	0,50	0,27	4868,00	Фактичні показники
Ряд Б	1,50	0,50	3,50	0,30	0,40	5200,00	Проектні показники
Етап 2	5,80	0,98	15,43	0,30	0,95	14376,67	Найкращий показник (10)
Етап 4	5,22	0,97	13,89	0,35	0,92	12939,00	9
	4,64	0,96	12,35	0,38	0,91	11501,33	8
	4,06	0,95	10,80	0,42	0,79	10063,67	7
Етап 4	3,48	0,94	9,26	0,48	0,68	8626,00	6
	2,90	0,93	7,72	0,50	0,57	7188,33	5
	2,32	0,92	6,17	0,56	0,45	5750,67	4
Етап 2	1,74	0,69	4,63	0,62	0,34	4313,00	3
Етап 4	1,16	0,46	3,09	0,65	0,23	862,60	2
	0,58	0,23	1,54	0,70	0,11	86,26	1
Етап 3	0,01	0,01	0,01	0,75	0,01	0	Найгірший показник (0)
Етап 5/Ряд В	1	0	2	5	2	3	Очки
Етап 5/Ряд Г	3	2	3	10	4	4	
Етап 6	10	10	10	10	20	30	Вагомість
Ряд Д	10	0	20	50	40	90	Оцінка
Ряд Е	30	20	30	100	80	120	

Джерело: розраховано за даними додатку Ж та прогнозних показників підприємства

Зауважимо, що максимальному значенню окремого параметра моделі, наприклад, операційного левериджу, відповідає найнижчий бал, оскільки, чим нижчий коефіцієнт операційного левериджу має господарство, тим менша величина постійних витрат у структурі повної собівартості одиниці продукції. На наступному етапі нами встановлено, скільком балам відповідають фактичні (ряд В) та проектні (ряд Г) показники підприємства (5 етап).

Шостий етап передбачає визначення вагомості кожного параметра матриці цілей. Методом експертних оцінок з'ясовано, що 30-бальній оцінці відповідає абсолютна величина чистого прибутку, оскільки даний показник має найбільше економічне значення як на мікро-, так і на макрорівнях. Такому параметру, як частка ринку, присвоєно 20 балів. На нашу думку, саме від обсягу чистого доходу (виручки) від реалізації продукції залежить подальше поетапне формування фінансового результату в цілому по підприємству та за певним видом діяльності, зокрема. Решті показникам присвоєно по 10 балів. Фактичну та прогнозну оцінки (ряд Д та ряд Е) отримано шляхом множення відповідних значень вагомості та очок, визначених по кожному з параметрів.

За підрахунками, сукупний індекс рівня управління прибутком у 2012 р. склав 210 балів, у прогнозному періоді – 380, а співвідношення прогнозного та фактичного індексів – 1,810. Отже, розрахунки табл. 3.7 свідчать, що у ТОВ АФ «Псьол» у прогнозному періоді порівняно з 2012 р. є потенційна можливість підвищити рівень управління прибутком більше, ніж на 80%. Підтвердженням правильності проведених розрахунків є отримане значення коефіцієнта управління прибутком у

прогнозному періоді, визначеного за формулою (3.7):

$$КУ_{нб} = \frac{5200 \sqrt[5]{1,50 \times 0,50 \times 3,50 \times 0,30 \times 0,40}}{4868 \sqrt[5]{0,83 \times 0,06 \times 3,33 \times 0,50 \times 0,74}} = 1,816.$$

Таким чином, у результаті раціонального та ефективного використання усіх видів ресурсів, економічний суб'єкт має потенційні можливості отримати позитивний результат господарської діяльності – прибуток, рівень управління яким визначається досягненням запланованих виробничих, організаційних, маркетингових та фінансових цілей підприємства.

У розділі 1 монографії ішла мова про те, що управління прибутком господарюючого суб'єкта має супроводжуватися створенням економічної доданої вартості, що є результатом використання ресурсного потенціалу (див. рис. 1.1). Економічна додана вартість є різницею між випуском продукції підприємства та проміжним споживанням (використаними ресурсами) [206, с. 28] і обчислюється за формулою:

$$EVA = NOPAT - NOA \times WACC \quad (3.9)$$

де EVA – економічна додана вартість (економічний або залишковий прибуток), грн.;

$NOPAT$ – чистий операційний прибуток після оподаткування, грн.;

NOA – чисті операційні активи (робочий капітал), грн.;

$WACC$ – середньозважена ціна капіталу, % [64, с. 71].

Середньозважену ціну капіталу прийнято визначати за формулою:

$$WACC = B_{вк} \cdot Ч_{вк} + B_{пк} \cdot Ч_{пк} \quad (3.10)$$

де $B_{вк}$ – ставка вартості (рівень рентабельності) власного капіталу, %;

$Ч_{вк}$ – частка власного капіталу у загальній величині капіталу;

$B_{пк}$ – ставка вартості позикового капіталу (відсоток за користування кредитами банків), %;

$Ч_{пк}$ – частка позикового капіталу у загальній величині капіталу [64, с. 71].

Відома й інша інтерпретація показника економічного прибутку:

$$EP = (ROIC - WACC) \times IC \quad (3.11)$$

де EP – економічний прибуток, грн;

$ROIC$ – рентабельність операційного прибутку, %;

$WACC$ – середньозважена ціна капіталу, %;

IC – інвестований капітал [127, с. 205].

Якщо говорити більш детально про сутність економічного прибутку, то фактично його додання величина означає, що прибутковість капіталу, авансованого (інвестованого) у виробництво перевищує витрати, пов'язані з його залученням (використанням), а отже, підприємство протягом фінансового року додає (створює) вартість до величини її попереднього періоду [23, с. 60].

З цього приводу В. Г. Андрійчук зазначає, що, у разі від'ємного розміру економічного прибутку власникам капіталу (засновникам та кредиторам зокрема, банківським установам), доцільно було б вкладати свій капітал в альтернативні сфери діяльності [3, с. 736].

На нашу думку, визначення економічного прибутку

(за умов його позитивної величини) дозволить підвищити інвестиційну привабливість аграрного сектору для потенційних інвесторів. При дослідженні динаміки економічної доданої вартості (економічного прибутку) галузі сільського господарства (рис. 3.3) з'ясовано, що найбільшу її величину як на рівні країни, так і на рівні області, одержано у 2012 р., що більше, ніж у 2008 р., на 46,6 та 0,25 млрд. грн., відповідно.

Рис. 3.3. Економічна додана вартість сільського господарства України та сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2008-2012 рр., млрд. грн.

Джерело: розраховано за даними Державного комітету статистики України і додатків Г та Д

Відмітимо, що, залучаючи банківські кредити, підприємство максимум зусиль має спрямувати на те, аби позиковий капітал «не проїдався», а був джерелом створення додаткової вартості, тобто приносив

економічний прибуток. При визначенні вартості позикового капіталу, необхідно враховувати і той факт, що сільськогосподарські підприємства при залученні банківських кредитів можуть отримувати компенсацію з держбюджету у розмірі облікової ставки Національного банку України, що діє на дату нарахування відсотків. Тому фактична вартість позикового капіталу має бути зменшена на суму отриманої компенсації.

Виходячи з вищевикладеного, ставку вартості позикового капіталу (фактичний відсоток за користування кредитами банків) слід визначати за формулою:

$$V_{нк} = V_{кр} - \frac{РБК \times V_{кр}}{СплV_{кр}} \times 100\% \quad (3.12)$$

де $V_{нк}$ – ставка вартості позикового капіталу (фактичний відсоток за користування кредитами банків), %;

$V_{кр}$ – відсоток за користування банківськими кредитами, визначений кредитним договором, %;

$РБК$ – розмір бюджетної компенсації, грн.;

$СплV_{кр}$ – сплачені відсотки за користування кредитами банків, грн.

Зважаючи на вищевикладене, економічну додану вартість пропонуємо визначати за формулою:

$$ЕП = (P_{ик} - (V_{ок} \times Ч_{ок} + (V_{кр} - \frac{РБК \times V_{кр}}{СплV_{кр}} \times 100\%) \times Ч_{нк})) \times ІК \quad (3.13)$$

При визначенні фактичної вартості відсотка за користування кредитами банків з'ясовано, що ТОВ АФ «Псьол» Краснопільського району Сумської області у звітному періоді сплатило банківським установам 2199,0 тис. грн. відсотків, а отримало компенсації з

держбюджету – 48,1 тис. грн. (додаток Ш). Середній відсоток за користування позиковим капіталом склав 16,4%. Відповідно, фактична вартість кредитних ресурсів становитиме: $16,4 - 48,1 \times 16,4\% / 2199,0 \times 100\% = 16,0\%$. За аналогічними підрахунками визначено вартість позикового капіталу для решти підприємств.

При визначенні розміру економічного прибутку по досліджуваних підприємствах з'ясовано, що позитивне значення економічного прибутку мало місце в усіх підприємства (за винятком 2011 р.), найбільше значення якого у 2008 р. отримало ПАТ «Лебідь» – на рівні 691,0 тис. грн. , а в 2012 рр. – ТОВ АФ «Псьол» –3068,3 тис. грн. (табл. 3.8).

Результати дослідження підтвердили тезу про те, що у досліджуваних сільськогосподарських підприємствах прибутковість авансованого у виробництво капіталу перевищувала ставку доходності на капітал (з позиції його власників), яка представлена рентабельністю власного капіталу та відсотком за користування кредитами.

Тобто, господарства за рахунок операційного прибутку спроможні погасити зобов'язання перед банківськими установами. Більше того, у разі виплати засновникам частини чистого прибутку, що має визначатися за рентабельністю власного капіталу і враховувати, який розмір прибутку одержано від використання однієї одиниці власного капіталу, підприємства отримають приріст їхньої ринкової вартості, а тому інвестувати кошти в альтернативні сфери діяльності для постачальників капіталу є недоцільним.

Таблиця 3.8

Визначення економічного прибутку у досліджуваних сільськогосподарських підприємствах Сумської області, 2008-2012 рр.

Показник	ТОВ АФ «Псьол»	ПАТ «Лебідь»	ПСП «Коми- шанське»	ПСП «Жовтне- ве»	ТОВ АФ «Владана»
1	2	3	4	5	6
2008р.					
Інвестований капітал, тис. грн.	26567,0	21593,0	14970,5	868,0	7566,0
Рентабельність інвестованого капіталу, %	20,2	14,4	31,2	64,7	10,0
Середньозважена ціна капіталу, %	18,7	11,2	31,0	60,1	7,4
Економічний прибуток, тис. грн.	398,5	691,0	29,9	39,9	196,7
на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	5,9	13,5	0,6	4,3	13,8
2009 р.					
Інвестований капітал, тис. грн.	33039,0	25075,5	18823,5	1425,5	8592,0
Рентабельність інвестованого капіталу, %	22,5	4,5	16,5	48,2	21,0
Середньозважена ціна капіталу, %	20,8	4,4	16,3	42,7	18,6
Економічний прибуток, тис. грн.	553,5	25,1	37,6	77,7	206,2
на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	8,2	0,4	0,7	8,4	19,0
2010 р.					
Інвестований капітал, тис. грн.	29062,0	30334,5	22364,5	1961,5	10189,0

Продовження таблиці 3.8

Рентабельність інвестованого капіталу, %	16,3	24,0	19,3	39,1	30,8
Середньозважена ціна капіталу, %	11,8	21,7	18,0	37,2	30,5
Економічний прибуток, тис. грн.	1307,8	697,7	290,7	37,3	30,6
на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	19,4	10,9	5,5	4,0	3,2
2011 р.					
Інвестований капітал, тис. грн.	29134,0	36850,5	28969,0	2290,0	12892,0
Рентабельність інвестованого капіталу, %	17,4	1,0	22,4	15,5	7,3
Середньозважена ціна капіталу, %	11,7	1,2	22,0	13,3	6,7
Економічний прибуток, тис. грн.	1639,0	-78,0	326,6	50,4	77,4
на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	19,6	-1,2	6,1	5,4	8,5
2012 р.					
Інвестований капітал, тис. грн.	31631,5	36616,0	36293,5	2691,5	15024,0
Рентабельність інвестованого капіталу, %	27,2	3,5	15,9	28,6	8,5
Середньозважена ціна капіталу, %	17,5	3,1	15,0	24,9	7,5
Економічний прибуток, тис. грн.	3068,3	163,6	326,6	99,6	150,2
на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	46,4	2,5	6,1	10,6	14,2

Джерело: розраховано за даними додатків Ж та И

Що стосується діяльності ПАТ «Лебідь» у 2011 р., то від'ємне значення економічного прибутку свідчить про те, що за досліджуваний період величини операційного прибутку було достатньо, щоб погасити зобов'язання перед кредиторами, однак, після виплати власникам певної величини дивідендів (див. табл. 2.28) власний капітал господарства було зменшено, що призвело до зниження ринкової вартості підприємства на 78,0 тис. грн. Отже, між рівнем ефективності управління прибутком та величиною економічного прибутку спостерігається деяка залежність. Так, наприклад, рівень ефективності управління прибутком ПАТ «Лебідь» у був найнижчим, як наслідок, величина економічного прибутку була такою найменшою, тобто мало місце зменшення ринкової вартості підприємства.

Відомо, що розумне поєднання факторів виробництва та раціональне використання навних ресурсів є запорукою підвищення ефективності виробництва та сталого економічного розвитку [20, с. 57], а за умов недостатньої кількості ресурсів підприємства втрачають перспективи в отриманні позитивних результатів діяльності та продукції високої якості [230, с. 167]. Останні характеризуються рядом показників, які відображають рівень прибутковості, ступінь оборотності обігових коштів, фінансову стійкість, здатність вчасно розраховуватися за непогашеними зобов'язаннями, частку ринку та резерви зниження витрат (рис. 3.4).

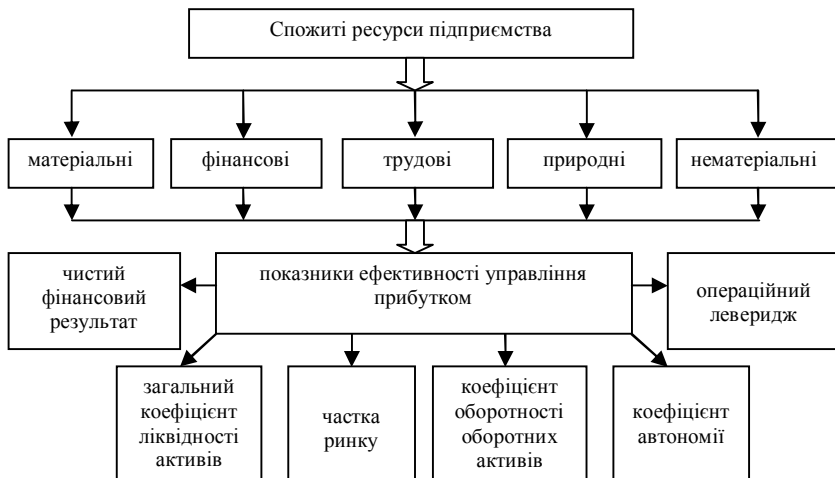

Рис. 3.4. Трансформація ресурсного потенціалу підприємства

Джерело: [20, с. 257].

Вважаємо, що підтримати фінансову платоспроможність досліджуваних сільськогосподарських підприємств можна шляхом виконання фінансового плану, зокрема, плану по виручці від реалізації продукції та, найголовніше, – прибутку. При цьому безперервний процес виробництва повинен забезпечувати прискорення руху оборотних коштів та уникнення надлишків виробничих запасів, у тому числі й готової продукції, що може спричинити спад ділової активності підприємства. Значна частина оборотних коштів, трансформуючись у надлишки виробничих запасів, негативно вплине на результативність діяльності, стимулюючи при цьому зростання витрат, пов'язаних зі зберіганням, та, нівелюючи вартість сировини і матеріалів, витрачених на виробництво продукції.

Результати досліджень дають підстави стверджувати, що прибутковість аграрної галузі є запорукою фінансової безпеки її підприємств, оскільки завдяки зростанню розміру чистого прибутку можна уникнути банкрутства, сформувавши достатній резервний фонд, модернізувати виробництво, провести його диверсифікацію, підвищити рівень кваліфікації кадрів, провести матеріальне заохочення працівників тощо [77, с. 100].

Через брак обігових ресурсів сільськогосподарське підприємство повинне розподілити прибуток таким чином, щоб на наступний рік розмір останнього забезпечив самофінансування виробництва на 40-50%. Разом з тим, на кінцевій стадії управління прибутком, використовуючи певну його частину на заплановані цілі, слід дотримуватись оптимального співвідношення між споживанням та накопиченням прибутку, що дозволить підтримати фінансову безпеку підприємства на належному рівні.

Отже, працюючи у напрямку підвищення рівня управління прибутком, сільськогосподарським підприємствам необхідно детально планувати не лише етап формування, а й розподіл та використання прибутку на заплановані цілі. При цьому пріоритетною повинна бути позиція щодо капіталізації певної величини чистого фінансового результату, витраченої на удосконалення технологічного процесу виробництва та підвищення якості сільськогосподарської продукції.

На особливу увагу заслуговує спрямування частини чистого прибутку на матеріальне заохочення працівників і соціальний розвиток підприємства. Така мобілізація

грошових коштів слугуватиме основою мотивації праці для працівників підприємства, яка дозволить підвищити продуктивність праці та збільшити прибуток.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що запропонований нами коефіцієнт управління прибутком характеризує такий фінансово-економічний стан підприємства, при якому забезпечується ефективне використання усіх видів ресурсів та стабільна прибутковість господарської діяльності.

Розвиток економічного середовища в умовах сьогодення вимагає від його учасників задля ефективності операційної, інвестиційної, фінансової та інших видів діяльності нових підходів до управління прибутком. Основній операційній діяльності, яка є генератором чистого прибутку сільськогосподарських підприємств, приділяється особлива увага, що зорієнтована на виявлення резервів зниження операційних витрат та підвищення прибутковості в цілому. За результатами дослідження запропоновано удосконалену методику поділу операційних витрат на змінну та постійну складові за даними річної фінансової звітності, що у подальшому дозволить на стадії планування прийняти виважені управлінські рішення стосовно швидкого реагування сільськогосподарських підприємств на зміни внутрішнього і зовнішнього середовища і, відповідно, контролювати процес формування собівартості одиниці продукції.

Доведено, що з метою розподілу операційних витрат на змінні та постійні до складу постійних операційних витрат слід відносити адміністративні витрати, витрати на збут та витрати по сплаті відсотків за

користування банківськими кредитами, а до змінних – інші операційні витрати, зокрема, матеріальні операційні витрати. З метою прогнозування чистого прибутку (в тому числі прибутку від реалізації) розподіл операційних витрат на змінні та постійні рекомендовано проводити відповідно до орієнтовного переліку, затвердженого наказом про облікову політику підприємства.

З'ясовано, що детальне планування змінних та постійних витрат пшениці озимої у ТОВ АФ «Владана», як однієї з головних стратегічних продовольчих культур, дозволило знизити операційний леверидж більше, ніж на 10%. Тобто, у разі зниження у прогнозному періоді обсягів виробництва пшениці озимої та збільшення питомої ваги постійних витрат, собівартість одного центнера зростатиме меншими темпами, ніж при умовах виробництва 2012 р., у якому операційний леверидж зафіксовано на рівні 0,47 (проти 0,33 у прогнозному періоді).

За результатами маржинального аналізу встановлено математичну залежність прибутку від реалізації окремого виду продукції від обсягу її реалізації, ціни, а також змінних та постійних витрат одиниці продукції. Доведено, що головним резервом підвищення прибутковості галузі є зниження постійних операційних витрат, оскільки сільськогосподарська галузь є однією з ланок народного господарства, що контролюється державою – встановлюються верхні та нижні межі цін.

Дослідження показали, що нестійкі умови зовнішнього середовища вимагають від учасників ринку детального аналізу та прогнозування власних внутрішніх можливостей – забезпеченості ресурсами, технології

виробництва, маркетингової стратегії, фінансової, інвестиційної та облікової політики. З метою наближення фактичних показників прибутковості до прогнозних, обґрунтовано застосування фінансового плану з поетапною методикою планування основних складових управління прибутком – доходів і витрат, враховуючи внутрішні можливості підприємств та прогнозні макроекономічні показники в цілому по Україні. Фінансовий план необхідно складати на рік та квартал, оскільки до закінчення фінансового року підприємство, отримавши проміжні результати діяльності, матиме можливість вчасно їх скоригувати, провівши необхідні заходи з організації виробничого процесу.

При оцінці фінансового стану аграрних підприємств області з'ясовано, що рівень управління кінцевими фінансовими результатами у цілому по підприємству залежить, в основному, від таких показників як загальний коефіцієнт ліквідності (покриття), фінансової незалежності (автономії, платоспроможності), коефіцієнт оборотності оборотних активів, операційний леверидж та частка ринку. Запропоновано рівень управління прибутком визначати через коефіцієнт його управління, що є співвідношенням добутку чистого фінансового результату та інтегрального показника фінансово-економічної стійкості звітнього періоду до базисного. Високий рівень ефективності управління прибутком має місце за умови досягнення коефіцієнтом ефективності управління прибутком величини, більшої за одиницю.

За результатами дослідження з'ясовано, що ефективне управління прибутком має супроводжуватися

приростом ринкової вартості підприємства, зміну якої дає можливість установити величина економічного (залишкового) прибутку, який віддзеркалює альтернативну дохідність авансованого у виробництво капіталу з позиції постачальників капіталу – власного (засновників) та позикового (кредиторів, зокрема, банківських установ). Обґрунтовано, що при визначенні економічного прибутку (у частині фактичного розміру банківського відсотка за кредитами – ціни позикового капіталу) необхідно враховувати розмір бюджетної компенсації по кредитах.

ВИСНОВКИ

В ході дослідження проведено теоретичне узагальнення і запропоновано вирішення наукового завдання, що полягає в обґрунтуванні й розробці організаційно-економічних основ управління прибутком сільськогосподарських підприємств. Результати дослідження дали змогу сформулювати такі висновки.

1. Незважаючи на значний інтерес науковців до управління прибутком, дослідження організаційних та економічних основ його управління й досі триває. Організаційно-економічні основи управління прибутком визначаються, з одного боку, ефективним використанням праці, землі, капіталу, а також державних дотацій тощо, а з іншого – отриманням доходів власниками ресурсів як на етапі формування чистого прибутку (заробітної плати, орендної плати, відсотку на капітал, податкових платежів), так і на етапі його використання (виплати дивідендів засновникам, матеріальних заохочень працівникам тощо).

2. З'ясовано, що сучасна інтерпретація поняття «управління прибутком» майже не враховує головну функцію менеджменту – планування, яке є підґрунтям до виконання його подальших функцій – організації, мотивації та контролю. Обґрунтовано, що управління прибутком необхідно розуміти як набір управлінських рішень, пов'язаних з плануванням, організацією виробництва та контролем за формуванням доходів і витрат, що дозволить отримати чистий (бухгалтерський) прибуток і використати його на цілі, які б враховували економічні інтереси всіх учасників процесу управління прибутком у межах підприємства.

3. Дослідження впливу організаційних чинників на

формування кінцевого фінансового результату сільськогосподарських підприємств (спеціалізації, концентрації та інтенсивності виробництва) дозволили встановити, що збільшення питомої ваги зернових культур і соняшнику у структурі посівів та зростання виробничих витрат на одиницю площі забезпечувало підвищення чистого прибутку. По групі нерентабельних підприємств зростання чистого збитку обумовлене збільшення поголів'я молодняка ВРХ та корів. Аналіз впливу економічних чинників показав, що державна підтримки та спеціальні податкові режими позитивно впливають на формування чистого прибутку. Зокрема, від розміру державної фінансової підтримки (як прямої, так і непрямой – акумулювання податку на додану вартість), що відображається у складі іншого операційного доходу та, відповідно, інших операційних витрат, прямопропорційно залежить рентабельність операційної діяльності, рівень якої зростав більше, ніж на 10%. Спеціальний режим оподаткування фіксованим сільськогосподарським податком дав змогу у середньому за 2008-2012 рр. акумулювати від 60,0 до 390,0 тис. грн. та збільшити чистий прибуток порівняно з загальною системою оподаткування.

4. При вивченні етапу використання чистого прибутку встановлено, що сільськогосподарські підприємства певну його величину використовували на нагромадження та на виплату дивідендів. Чистий прибуток був також і засобом розширеного відтворення, в умовах якого відтворювальна спроможність чистого прибутку значно перевищувала аналогічний показник по фонду оплати праці. Виплати матеріального заохочення

працівникам (винагород, премій, надбавок тощо) за рахунок чистого прибутку у 2008-2012 рр. сільськогосподарськими товаровиробниками не проводились. У зв'язку з цим обґрунтовано спрямовувати частину чистого прибутку на матеріальне заохочення працівників підприємства, зайнятих в основному виробництві, що залежить від фактичного рівня мотивації праці та фактичних витрат на оплату праці, які забезпечують отримання однієї гривні чистого доходу.

5. Встановлено, що у середньому за 2008-2012 рр. 70% банківських кредитів залучено сільськогосподарськими підприємствами на поповнення обігових коштів, тобто для ведення операційної діяльності. Зважаючи на це, запропоновано застосування удосконаленого методичного підходу маржинального аналізу в управлінні прибутком від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), який ґрунтується на тому, що до складу постійних операційних витрат, крім адміністративних та інших операційних, доцільно відносити витрати по сплаті відсотків за користування банківськими кредитами, що дозволить у подальшому визначитися з внутрішніми резервами зниження собівартості продукції.

6. Доведено, що величина чистого прибутку, одержана за підсумками фінансового року, не може повною мірою відображати ефективність управління, що може підтверджуватися нарощуванням обсягів виробництва кукурудзи та соняшника, зокрема, інвестиційними компаніями, які орендують до 50% ріллі по сільськогосподарських підприємствах області. Рівень ефективності управління прибутком в цілому по

підприємству обґрунтовано визначати на основі коефіцієнта управління прибутком, що враховує величину чистого фінансового результату й інтегральну оцінку фінансово-економічної стійкості, яка відображає ефективність виробничої, фінансової, маркетингової діяльностей через коефіцієнти автономії, ліквідності, оборотності оборотних активів, операційного левериджу та частки ринку.

7. Встановлено, що приріст (скорочення) ринкової вартості підприємства доцільно визначати за величиною позитивного (від'ємного) значення економічного прибутку, який враховує альтернативну дохідність постачальників власного та позикового капіталів. Обґрунтовано, що при визначенні економічного прибутку (у частині фактичного розміру банківського відсотка за кредитами – ціни позикового капіталу) необхідно враховувати розмір бюджетної компенсації по кредитах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амбросов В. Я. Забезпечення державної підтримки сільськогосподарського виробництва в умовах членства України у СОТ / В. Я. Амбросов, В. М. Онегіна // Економіка АПК. – 2009. – №. 2. – С. 15–24.

2. Амбросов В. Я. Наукові положення удосконалення економічного і господарського механізмів розвитку сільського господарства / В. Я. Амбросов, Т. Г. Маренич // Економіка АПК. – 2005. – №. 10. – С. 14–19.

3. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підручник / В. Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2013. – 779 с.

4. Аникин А. В. Юность науки : Жизнь и идеи мыслителей-экономистов до Маркса- 3-е изд. – М. : Политиздат, 1979. – 367 с.

5. Бабицкая О. А. Организационно-экономические основы повышения эффективности управления прибылью сельскохозяйственных предприятий / О. А. Бабицкая // Новое слово в науке и практике : гипотезы и апробация результатов исследований : сборник материалов VII Международной научно-практической конференции / Под общ. ред. С. С. Чернова. – Новосибирск : Издательство ЦРНС, 2013. – С. 123–128.

6. Бабицкая О. А. Планирование и прогнозирование результатов деятельности сельскохозяйственных предприятий / О. А. Бабицкая // Современный научный вестник. – 2013. – № 2. – С. 18–23.

7. Бабицкая О. А. Распределение прибыли от реализации продукции между отраслями : методический подход и практическая реализация / О. А. Бабицкая // Проблемы экономики и менеджмента. – Ижевск, 2014. – № 3 (31). – С. 14–17.

8. Бабицька О. О. Бенчмаркінг – основний інструмент підвищення конкурентоспроможності аграрних формувань / О. О. Бабицька // Маркетингове забезпечення продовольчого ринку України : Матеріали III Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Полтава, 17-18 травня 2011 року). – Полтава : РВВ ПДАА, 2011. – С. 75-77.

9. Бабицька О. О. Використання моделей прогнозування банкрутства при оцінці фінансового стану сільськогосподарських підприємств / О. О. Бабицька // Вісник Хмельницького національного університету. – Хм., 2011. – № 5. – Т. 2 (180). – С. 97-102.

10. Бабицька О. О. Вплив спеціальних режимів оподаткування на прибутковість сільськогосподарської галузі / О. О. Бабицька // Політичні, правові та фінансово-економічні пріоритети розвитку економіки України. Збірник Матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції 18 травня 2012 року. – Умань : Видавець «Сочінський», 2012. – С. 111-113.

11. Бабицька О. О. Диверсифікація як засіб підвищення прибутковості сільського господарства / О. О. Бабицька // Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (11-12 грудня 2009 р.). – Суми : Видавництво «Довкілля», 2009. – С. 87.

12. Бабицька О. О. До питання системи кредитування сільськогосподарських / О. О. Бабицька // Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (20-29 квітня 2009 р.). – В 3 т. Т. II. – Суми : Видавництво «Довкілля», 2009. – С. 20-21.

13. Бабицька О. О. Дослідження впливу факторів на формування фінансових результатів

сільськогосподарських підприємств / О. О. Бабицька // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства : Економічні науки. Вип. 85. - Х. : ХНТУСГ. - 2009. - С. 80-84.

14.Бабицька О. О. Економічний зміст фінансових результатів сільськогосподарських підприємств / О. О. Бабицька // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент». - Суми : СНАУ, 2010. - Вип. 5/1 (39).- С. 120-123.

15.Бабицька О. О. Ефективність управління прибутком сільськогосподарських підприємств / О. О. Бабицька // Облік і фінанси. - 2013. - № 2 (60). - С. 118-122.

16. Бабицька О. О. Інвестиції як складова механізму управління прибутком сільськогосподарських підприємств / О. О. Бабицька // Актуальні проблеми соціально-економічного розвитку регіонів : Тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції – Сімферополь : ДІАЙПІ, 2010. - С. 34-35.

17. Бабицька О. О. Леверидж як основний важіль управління формуванням прибутку сільськогосподарських підприємств / О. О. Бабицька // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент». - Суми : СНАУ, 2011. - Вип 6/2 (49). - С. 172-176.

18. Бабицька О. О. Методологічні підходи щодо оцінки показника якості прибутку / О. О. Бабицька // Матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції молодих учених і студентів «Актуальні проблеми економічного та соціального розвитку виробничої сфери». - В 2-х т. - Т. 2. - Донецьк : ДВНЗ «Донецький

національний технічний університет, 2011. – С. 95–96.

19. Бабицька О. О. Роль маржинального аналізу в управлінні прибутком сільськогосподарських підприємств / О. О. Бабицька // Формування сучасної стратегії підприємницької діяльності : зб. матеріалів XV Всеукраїнської науково-практичної конференції (29 листопада 2012 р). – К. : АНФ Груп, 2013. – С. 26–28.

20. Бабицька О. О. Трансформація ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства / О. О. Бабицька // Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (15-19 квітня 2013 р.). – Суми : Видавництво «Довкілля», 2013. – С. 257.

21. Бабицька О. О. Управління витратами як основа безбитковості сільськогосподарського виробництва / О. О. Бабицька // Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (28-29 жовтня 2010 р.). – Суми : Видавництво «Довкілля», 2010. – С. 240–241.

22. Бабицька О. О. Управління фінансовими результатами сільськогосподарських підприємств : методичний аспект / О. О. Бабицька // VI Міжнародна науково-практична конференція «Соціально-економічні реформи в контексті інтеграційного вибору України» : Зб. наук. праць. Дніпропетровськ : ПДАБА, 2009. – Т. 3. – С. 12–14.

23. Багацька К. В. Використання економічної доданої вартості як критерію ефективності діяльності підприємства / К. В. Багацька // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит». – Суми : СНАУ, 2011. – № 1. – С. 59–64.

24. Баліцька В. В. Доходи та рентабельність діяльності підприємств України: макроекономічна оцінка / В. В. Баліцька // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – Вип. 9 (76). – С. 59–64.

25. Бакаєв О. О. Економічний кругообіг доходів у сільському господарстві / О. О. Бакаєв, В. В. Кулик, С. В. Цюпко // Економіка АПК. – 2002. – № 6. – С. 53–62.

26. Баранцева С. М. Управління прибутком підприємства з урахуванням впливу ризиків його діяльності / С. М. Баранцева, С. І. Планида // Торгівля і ринок України : зб. темат. наук. пр. Вип. 31. Т. 1 / Голов. ред.

О. О. Шубін. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2011. – С. 178–183.

27. Березівський П. С. Проблемні аспекти управління прибутком сільськогосподарських підприємств / П. С. Березівський, Р. Р. Антонюк // Економічний простір : Збірник наукових праць. – Дніпропетровськ : ПДАБА. – 2009. – № 21. – С. 312–320.

28. Бесчастна М. В. Класифікація функцій управління сільським господарством / Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 7 (86). – С. 119–123.

29. Білик М. Д. Економічна сутність прибутку в умовах трансформації / М. Д. Білик // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 11. – С. 130–132.

30. Білик Т. О. Теоретичні аспекти прибутку / Т. О. Білик // Формування ринкових відносин в Україні. – № 8 (51). – 2005. – С. 8–13.

31. Бланк И. А. Словарь-справочник финансового менеджера – К. : Ника-Центр, 1998. – 480 с.

32. Бланк И. А. Управление прибылью / И. А.

Бланк. – К. : Ника-Центр, 1998. – 544 с.

33. Блонська В. І. Вдосконалення формування та використання прибутку підприємства / В. І. Блонська, О. І. Вужинська // Науковий вісник національного лісотехнічного університету України : зб. науково-технічних праць. – Львів : РВВ НЛТУ України.–2008.–Вип. 18.1.–С. 122-128.

34. Блонська В. І. Стратегічне управління прибутком підприємства / В. І. Блонська, Н. Я. Нагірна // Науковий вісник національного лісотехнічного університету України : зб. науково-технічних праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20 (5). – С. 145-152.

35. Борисова В. А. Стратегія розвитку підприємництва в аграрній сфері / В. А. Борисова // Вісник Сумського державного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит». Суми : СНАУ, 2002 – № 2. – С. 156-161.

36. Бурлака Ю. М. Методичні підходи до оцінки факторів доходності сільськогосподарських підприємств / Ю. М. Бурлака // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – Вип. 7 (62). – С. 91-96.

37. Валова продукція сільського господарства України (у постійних цінах 2010 року) за 2012 рік : статистичний бюлетень / Відп. за випуск О. М. Прокопенко. – К. – 2013. – 24 с.

38. Веселова А. С. Прибуток підприємства в сучасних умовах / А. С. Веселова, Н. М. Дерев'яно // Економіка і управління : проблеми науки та практики. Зб. матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 3-4 грудня 2012 р., м. Київ. – Дніпропетровськ : «Герда», 2012. – С. 159-160.

39. Вініченко М. М. Визначення цільової функції бюджетування / М. М. Вініченко // Фінанси України. – 2005. – № 6. – С. 119-124.

40. Гавриш А. О. Класифікація прибутку як основа управління фінансовими результатами підприємств / А. О. Гавриш // Науковий вісник національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». – К. : ВЦ НУБіП України, 2012. – Вип. 169. – Ч. 2. – С. 84-91.

41. Гавриш А. О. Управління формуванням прибутку підприємств на основі витратного підходу / А. О. Гавриш // Науковий вісник національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». – К. : ВЦ НУБіП України, 2011. – Вип. 163. – Ч. 2. – С. 125-129.

42. Гладчук Г. Г. Управління витратами виробництва як необхідна ланка ефективного господарювання / Г. Г. Гладчук // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 5 (84). – С. 52-57.

43. Гнилицька Л. В. Підходи щодо визначення прибутку підприємства як підгрунтя його фінансово-економічної безпеки [Електронний ресурс] / Л. В. Гнилицька // Фінанси, облік і аудит : зб. наук. праць / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана» ; відп. ред. А. М. Мороз. – К. : КНЕУ, 2011. – Вип. 17. – С. 258-266. Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Foa/2011_17/17_33.pdf

44. Голов С. Ф. Бухгалтерський облік в Україні : аналіз стану та перспективи розвитку : монографія / С.Ф. Голов. – К. : ЦУЛ, 2007.– 522 с.

45. Гордєєва Т. А. Теоретичні підходи до визначення поняття «маржинальний прибуток» / Т. А. Гордєєва // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». Зб. наукових праць. Луцький національний технічний університет. Випуск 9 (33). – Ч. 1. – Луцьк, 2012. – С. 250–255.

46. Господарський кодекс України від 16 січні 2003 р. № 436-IV: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 26 жовтня 2010 р. : (відпов. офіц. текстові). – К. : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. – 160 с.

47. Греськів Т. С. Бухгалтерський і податковий облік доходів / Т. С. Греськів // Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. – 2009. – № 6. – С. 67–71.

48. Гуцаленко Л. В. Прибуток у статистичному та динамічному обліку аграрних підприємств / Л. В. Гуцаленко // Економіка АПК. – 2005. – № 8. – С. 90–93.

49. Давиденко Н. М. Фінансовий менеджмент підприємств / Н. М. Давиденко // Фінанси України. – 2004. – № 4. – С. 90–95.

50. Даль В. Толковий словарь живого великорусского языка : В 4 т. Т. 3 : П.-М.-М. : ТЕРРА, 1995. – 560 с.

51. Данилюк М. О. Фінансовий менеджмент : навч. посібник / М. О. Данилюк, В. І. Савич – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 204 с.

52. Даньків Й. Я. Аналітичні можливості методу «директ-кост» під час прийняття оперативних рішень щодо оптимального способу виробництва продукції / Й. Я. Даньків, Р. С. Шулла // Вісник Національного університету «Львівська політехніка» : Менеджмент та підприємництво в Україні : етапи становлення і проблеми розвитку : збірник наукових праць. – Львів : Вид-во НУ

«Львівська політехніка», 2007. – № 576. – С. 73–83.

53. Дем'яненко М. Я. Фінансові чинники формування доходів у сільському господарстві / М. Я. Дем'яненко // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 18–20.

54. Дергач І. В. Інтенсифікація та інтенсивність розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні / І. В. Дергач // Економіка АПК. – 2007. – № 3. – С. 43–45.

55. Дмитренко О. М. Роль стратегічного планування в діяльності сільськогосподарських підприємств / О. М. Дмитренко // Економіка АПК. – 2009. – № 1. – С. 43–50.

56. Дуда Т. Т. Правові аспекти розподілу нерозподіленого прибутку / Т. Т. Дуда, М. О. Микитин, А. А. Пономарьов // Вісник Хмельницького національного університету. – Хм., 2011. – № 1. – С. 71–74.

57. Дудар А. Основні напрямки розвитку системи управління результатами діяльності торговельно-виробничої фірми / А. Дудар // Банківська справа. – 2003. – № 5 (53). – С. 36–50.

58. Есманова Л. І. Вплив управлінських рішень на формування фінансових результатів та економічний розвиток сільськогосподарського виробництва / Л. І. Есманова // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент». Вип. 4–5. – Суми : СНАУ, 2007. – С. 136–140.

59. Есманова Л. І. Формування фінансових результатів сільськогосподарських підприємств / Л. І. Есманова // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит». – Суми : СНАУ, 2005. – № 2. – С. 201–207.

60. Жмайлова О. Г. Аналіз прибутковості сільськогосподарських підприємств: методи проведення

та доцільність / О. Г. Жмайлова, О. О. Бабицька // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Серія : економіка і менеджмент. Вип. 2(8). – Черкаси, СУЕМ, 2010. – С. 131-140.

61. Жмайлова О. Г. Аналіз чутливості фінансових результатів до зміни дебіторської та кредиторської заборгованостей / О. Г. Жмайлова // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент». Вип. 3(51). – Суми : СНАУ, 2012. – 132-136.

62. Жмайлова О. Г. Державна політика у сфері управління прибутком сільськогосподарських підприємств / О. Г. Жмайлова, О. О. Бабицька // Вісник Запорізького національного університету. – 2012. – № 3 (15). – С. 26-31.

63. Жмайлова О. Г. До питання методики формування кінцевого результату діяльності підприємства / О. Г. Жмайлова, О. О. Бабицька // Соціально-економічні реформи в контексті інтеграційного вибору України : Матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф., 29-30 листоп. 2012 р. : В 2 т. – Т. 2 : Пріоритетні питання діяльності економічних суб'єктів. – К. – Д. : Біла К.О., 2012. – С. 64-66.

64. Жмайлова О. Г. Оцінка вартості сільськогосподарського підприємства на основі показників його прибутковості / О. Г. Жмайлова, О. О. Бабицька // Інноваційна економіка. – 2013. – № 5 (43). – С. 70-72.

65. Жмайлова О. Г. Дослідження основних критеріїв оцінки фінансового стану підприємства / О. Г. Жмайлова, В. М. Жмайлов, В. В. Стрілець // Вісник Сумського державного аграрного університету. Сер. : «Фінанси і кредит». Вип.1. – Суми : СДАУ, 2000. – С. 59-61.

66. Жмайлов В. М. Адаптивний підхід в системі управління сільськогосподарськими підприємствами / В. М. Жмайлов // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент». Вип. 4 (28). – Суми : СНАУ, 2008. – С.87-91.

67. Жмайлов В. М. Характеристика та проблематика використання фінансових інструментів в Україні / В. М. Жмайлов, О. М. Гордієнко // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент». Вип. 12 (38). – Суми : СНАУ, 2009. – С.92-98.

68. Заров К. Г. Обобщенный анализ возможности повышения прибыли коммерческого предприятия / К. Г. Заров // Финансовый менеджмент. – 2008. – № 1. – С. 3-9.

69. Захарченко В. О. Систематизація методів оцінки фінансового стану підприємства / В. О. Захарченко, С. І. Счасна // Фінанси України. – 2005. – № 1. – С. 137-144.

70. Зелікман В. Д. Визначення поняття «прибуток» як економічної категорії / В. Д. Зелікман // Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ. Науковий збірник. № 3. – Кривий Ріг : КЕІ КНЕУ. – 2010. – С. 74-78.

71. Зінченко О. А. Методологічні підходи до вимірювання якості прибутку підприємства / О. А. Зінченко // Вісник Донецького університету економіки та права : зб. наукових праць. – ДонУЕП, 2011. – № 2. – С. 101-105.

72. Зозуля Ю. В. Оцінка механізму формування прибутку підприємства / Ю. В. Зозуля // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит». – Суми : СНАУ, 2006 – № 1. – С. 382-385.

73. Зятковська Л. І. Методологічні засади фінансового забезпечення підприємств / Л. І. Зятковська // Фінанси України. – 2007. – № 6. – С. 148–155.

74. Іващенко О. В. Формування прибутку в сільськогосподарських підприємствах / О. В. Іващенко // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент». Вип. 4. – Суми : СНАУ, 2009. – С. 71–76.

75. Ігнатюк І. О. Сутність прибутку як економічної категорії / І. О. Ігнатюк // Наука й економіка : Науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного ун-ту. – Хм., 2009. – № 4 (16), Т. 2. – С. 93–97.

76. Ізмайлова К. В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / К. В. Ізмайлова – 2-ге вид., стереотип. – К. : МАУП, 2001. – 152 с.

77. Каверіна І. Вплив прибутку на формування фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств / І. Каверіна // Розвиток бухгалтерського обліку, аналізу і контролю в умовах інтеграційних процесів : Матеріали Всеукраїнської інтернет-конференції 15 травня 2012 р. – Миколаїв : МДАУ, 2012. – С. 99–101.

78. Кадацька А. М. Методика формування фінансових результатів сільськогосподарськими підприємствами / А. М. Кадацька // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит». – Суми : СНАУ, 2007. – № 2. – С. 86–89.

79. Кальмук Н. В. Управління прибутком підприємства в сучасних умовах / Н. В. Кальмук, С. Т. Дуда // Науковий вісник національного лісотехнічного університету України : збірник науково-технічних праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2005. – Вип. 15.5. – С. 254–

258.

80. Карлберг К. Бизнес-анализ с помощью Excel : к изучению

дисциплины / К. Карлберг – К. : Діалектика, 1997. – 448 с.

81. Кенэ Ф. Избранные экономические произведения / Ф. Кенэ – М., Соцэкгиз. – 1960. – 551 с.

82. Кірейцев Г. Г. Фінансовий менеджмент : навчальний посібник / [За ред. проф. Г. Г. Кірейцева] – Київ, ЦУЛ, 2002. – 496 с.

83. Климова О. С. Прибуток як джерело самофінансування відтворення основних виробничих фондів регіону / О. С. Климова // Вісник Хмельницького національного університету. – Хм., 2010. – № 2. – Т. 1. – С.202-206.

84. Ключан В. В. Діагностика фінансового стану сільськогосподарських підприємств / В. В. Ключан, Н. І. Костаневич, А. Г. Костирко // Економіка АПК. – 2009. – № 4. – С. 86–88.

85. Кобилянська О. М. Ризик як економічна категорія та його особливості в аграрному виробництві / О. М. Кобилянська // Економіка АПК. – 2008. – № 1. – С. 140–145.

86. Ковальчук Т. М. Оперативний аналіз прибутку від реалізації продукції / Т. М. Ковальчук // Економіка АПК. – 2003. – № 3. – С. 92–101.

87. Коверга А. В. Роль прибутку в сучасній економіці / А. В. Коверга, І. О. Семернікова // Таврійський науковий вісник. Вип. 49 : Збірник наукових праць ХДАУ. – Херсон : Айлант, 2007. – С. 337–342.

88. Костенко О. М. Формування прибутку в організаційно-правових формах господарювання / О. М.

Костенко // Економіка АПК. – 2008. – № 2. – С. 74–76.

89. Костенко О. М. Внутрішньогосподарський контроль у системі управління прибутковістю підприємств / О. М. Костенко // Економіка АПК. – 2008. – № 12. – С. 117–120.

90. Костирко А. Г. Економічна складова формування фінансового потенціалу підприємств / А. Г. Костирко // Розвиток бухгалтерського обліку, аналізу і контролю в умовах інтеграційних процесів : Матеріали Всеукраїнської інтернет-конференції 15 травня 2012 р. – Миколаїв : МДАУ, 2012. – С. 101–103.

91. Костякова А. А. Оперативний контроль витрат у сільському господарстві / А. А. Костякова // Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка». – Суми, 2008. – № 2. – С. 58–62.

92. Кошельок Г. В. Факторний аналіз прибутку м'ясопереробного підприємства / Г. В. Кошельок, В. О. Янковий // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – Вип. 3 (53). – Житомир, 2010. – С. 122–127.

93. Кравченко О. В. Стратегічний потенціал підприємства / О. В. Кравченко // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит». – Суми : СНАУ, 2007. – № 2. – С. 249–252.

94. Красникова Е. В. Трансформація отношений собственности в постсоциалистической экономике – основное направление институциональных преобразований / Е. В. Красникова // Вестник Московского университета. – Сер. 6. Экономика. – М., 2004. – № 6. – С. 3–27.

95. Кривицька О. Р. Планування прибутку

підприємства при визначенні стратегії його розвитку / О. Р. Кривицька // Фінанси України. - 2005. - № 3. - С. 138-146.

96. Кривов'язюк І. В. Шляхи максимізації прибутку підприємств у довгостроковій перспективі / І. В. Кривов'язюк // Економічні науки. Серія «Економіка та менеджмент». Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. Випуск 7 (26). - Ч. 2. - Луцьк, 2010. [Електронний ресурс]. Режим доступу до журналу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/En_em/2010_7_2/index.htm

97. Крюкова І. О. Ціновий механізм аграрних формувань та напрями його удосконалення / І. О. Крюкова // Аграрний вісник Причорномор'я. Вип. 36. Екон. науки : зб. наукових праць. - Одеса : Одеський ДАУ, 2006. - С. 50-53.

98. Кузьмін О. Є. Планування фінансово-економічних показників діяльності підприємства / О. Є. Кузьмін, І. Б. Олексів, Р. В. Фещур // Фінанси України. - 2005. - № 11. - С. 93-102.

99. Кулинич О. І. Економетрія : навчальний посібник / О. І. Кулинич. - Хм. : Видавництво «Поділля», 1997. - 115 с.

100. Куліш Т. В. Ризик і невизначеність у діяльності аграрних підприємств / Т. В. Куліш // Економіка АПК. - 2005. - № 2. - С.72-75.

101. Кучер Л. Ю. Концепція багатофункціональності як методологічне підґрунтя об'єктивної необхідності формування прибутковості виробництва молока / Л. Ю. Кучер // Вісник Сумського нац. аграр. ун-ту ; серія «Економіка і менеджмент». - Суми : СНАУ, 2013. -

Вип. 6 (57). – С. 33–36.

102. Кучер Л. Ю. Методологічні основи визначення прибутковості виробництва й реалізації молока / Л. Ю. Кучер // Економіка АПК. – 2010. – № 9. – С. 43–48.

103. Кучер Л. Ю. Науково-теоретичні основи формування прибутку в підприємствах / Л. Ю. Кучер // Інноваційна економіка. – 2010. – № 1 (15). – С. 82–89.

104. Кучер Л. Ю. Науково-теоретичні підходи до інтерпретації дефініції «прибутковість» / Л. Ю. Кучер // Вісник ХНТУСГ : Економічні науки. Вип. 99. – Х. : ХНТУСГ, 2010. – С. 49–56.

105. Лабенко О. М. Визначення основних факторів формування прибутку сільськогосподарських підприємств / О. М. Лабенко // Економіка АПК. – 2007. – № 7. – С. 112–114.

106. Лесік І. Фінансова безпека розвитку сільськогосподарських товаровиробників / І. Лесік // Розвиток бухгалтерського обліку, аналізу і контролю в умовах інтеграційних процесів : Матеріали Всеукраїнської інтернет-конференції 15 травня 2012 р. – М. : МДАУ, 2012. – С. 105–107.

107. Липченко І. С. Формування і розподіл прибутку в аграрних підприємствах / І. С. Липченко // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит». – 2007. – № 2. – С. 379–383.

108. Лукіна Ю. В. Формування та реалізація стратегії управління фінансами підприємства / Ю. В. Лукіна // Фінанси України. – 2006. – № 3. – С. 113–118.

109. Лук'яненко І. Г. Економетрика : підручник / І. Г. Лук'яненко, Л. І. Краснікова- К. : Товариство «Знання», КОО, 1998. – 494 с.

110. Лук'янова В. В. Економічний ризик : навчальний посібник / В. В. Лук'янова, Т. В. Гловач. - К. : Академвидав, 2007. - 462 с.

111. Мазур В. П. Економічний зміст поняття фінансових результатів сільськогосподарської діяльності / В. П. Мазур // Облік і фінанси АПК. - 2011. - № 3. - С. 68-71.

112. Мазур Г. Ф. Методологічний вимір оцінки ефективності агропромислового виробництва / Г. Ф. Мазур // 36. наукових праць Уманського національного університету садівництва / Редкол. : А. Ф. Головчук (відп. ред.) та ін. - Умань. - 2011. - Вип. 75. - Ч. 2 : Економіка. - С. 93-98.

113. Макконел К. Р. Экономика : принципы, проблемы и политика / К. Р. Макконел, С. Л. Брю. - В 2 т. Т. 2 : Пер. с англ. / Общ. ред. и предисл. А. А. Пороховского. - Таллинн : Б. и., 1993 - 400 с.

114. Маренич Т. Г. Запровадження міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності у вітчизняну практику / Т. Г. Маренич // Економіка АПК. - 2012. - № 7. - С. 44-49.

115. Маренич Т. Г. Облікові аспекти формування та використання прибутку / Т. Г. Маренич // Облік і фінанси АПК. - 2007. - № 8/10. - С. 149-155.

116. Маренич Т. Г. Якісні характеристики фінансової звітності / Т. Г. Маренич // Економіка АПК. - 2011. - № 12. - С. 44-49.

117. Маркс К. Заробітна плата, ціна і прибуток / К. Маркс. - К. : Політвидав України, 1989. - 92 с.

118. Марченко О. І. Асортимент продукції підприємства як важливий фактор зростання прибутку /

О.І. Марченко // Формування ринкових відносин в Україні : Збірник наукових праць. – 2006. – Вип. 8 (63). – С. 27–31.

119. Матвеев С. О. Економічна соціологія : підручник / С. О. Матвеев, Л. І. Лясота. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. – 184 с.

120. Матковський С. О. Оцінка резервів зростання прибутковості аграрних підприємств Львівської області / С. О. Матковський, І. С. Гавука, О. М. Синицький // Статистика України. – 2010. – № 3. – С. 48–51.

121. Мацола С. М. Модель планування і управління прибутком підприємства / С. М. Мацола // Вісник Хмельницького національного університету. – Хм., 2009. – № 4. – Т. 3. – С. 48–51.

122. Месель-Веселяк В. Я. Дохідність і розширене відтворення в агропромисловому виробництві / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 12–17.

123. Месель-Веселяк В. Я. Напрями забезпечення конкурентоспроможності аграрного виробництва / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С. 7–14.

124. Месель-Веселяк В. Я. Розвиток сільського господарства України / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2011. – № 7. – С. 42–55.

125. Милль Дж. С. Основы политической экономии : В 3-х т. Т. 2 / Дж. С. Милль / Пер. с. англ. А. Г. Милейковского. – М. : Прогресс. 1980 / Экономическая мысль запада. – 480 с.

126. Михайлов М. Г. Сучасні економічні проблеми управління прибутком аграрних підприємств / М. Г. Михайлов, Я. С. Ткаль, С. А. Гаркуша // Вісник Сумського

національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит». Суми : СНАУ, 2007. – № 2. – С. 117-119.

127. Михаліцька Н. Я. Застосування показника доданої економічної вартості як критерію приросту ринкової вартості підприємства / Н. Я. Михаліцька // Науковий вісник національного лісотехнічного університету України : зб. науково-технічних праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.13. – С. 204-210.

128. Мицак О. В. Ліквідність як елемент фінансового управління діяльністю підприємства / О. В. Мицак // Фінанси України. – 2003. – № 10. – С. 62-65.

129. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 12 «Податки на прибуток» [Електронний ресурс]. Режим доступу :
<http://www.minfin.gov.ua/file/link/364250/file/ias-12.pdf>

130. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 18 «Дохід» [Електронний ресурс]. Режим доступу :
<http://www.minfin.gov.ua/file/link/364253/file/ias-18.pdf>

131. Моссаковський В. Концепція побудови управління витратами у сільськогосподарських підприємствах / В. Моссаковський // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – № 6. – С. 32-42.

132. Мочерний С. В. Економічний енциклопедичний словник : У 2 т. Т. 2 / За ред. С. В. Мочерного. – Львів : Світ, 2006. – 568 с.

133. Надтока Т. Б. «Золотое правило экономики» как индикатор экономической активности предприятия / Т. Б. Надтока, А. Г. Виноградов // Научные труды Донецкого национального технического университета. Серия : экономическая. Выпуск 36-1. – Донецк, ДонНТУ, 2009. – С. 80-86.

134. Нашкерська Г. В. Оцінка прибутку підприємства / Г. В. Нашкерська // Вісник Національного ун-ту «Львівська політехніка» : Менеджмент та підприємництво в Україні : етапи становлення і проблеми розвитку : збірник наукових праць. – Львів : Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2007. – № 576. – С. 194–199.

135. Непочатенко О. О Економічний зміст поняття «прибуток» підприємств / О. О. Непочатенко, О. Г. Грудь // Зб. наукових праць Уманського державного аграрного університету. Вип. 64. Ч. 2 : Економіка. – Умань : УДАУ, 2007. – С. 256–260.

136. Никитин С. Прибыль : теоретические и практические подходы / С. Никитин, Е. Глазова, А. Никитин // Мирова економіка и міжнародні відносини. – 2002. – № 5. – С. 20–27.

137. Нікбахт Е. Фінанси / Е. Нікбахт, А. Гропеллі / Пер. з англ. В. Ф. Овсієнка та В. Я. Мусієнка. – К. : Основи, 1993. – 383 с.

138. Олійник О. В. Економічний механізм розширеного відтворення в сільському господарстві : навчальний посібник. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 288 с.

139. Олійник О. В. Методичні підходи визначення беззбиткового обсягу виробництва сільськогосподарської продукції / О. В. Олійник, І. О. Олійник // Економіка АПК. – 2008. – № 2. – С. 61–68.

140. Олійник О. В. Паритет цін і його рух / О. В. Олійник, Т. І. Олійник // Економіка АПК – 2006. – № 8. – С. 114–119.

141. Олійник О. В. Фінансово-кредитні важелі ефективного відтворення сільськогосподарського

виробництва / О. В. Олійник // Облік і фінанси АПК. - 2005. - № 2. - С. 21-26.

142. Олійник О. В. Формування фінансових результатів сільськогосподарського виробництва / О. В. Олійник // Економіка АПК. - 2003. - № 8. - С. 52-57.

143. Орлов О. Гибкое управление затратами и прибылью (маржинальный поход) / О. Орлов // Економіст. - 2009. - № 2. - С. 24-28.

144. Основні економічні показники виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах за 2012 рік : статистичний бюлетень / Відп. за випуск О. М. Прокопенко. - К. - 2013. - 88 с.

145. Офіційний веб-сайт Аграрного фонду України : [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.af.gov.ua>

146. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України : [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

147. Павлик В. П. Ситуаційне управління в сільськогосподарському виробництві / В. П. Павлик // Економіка АПК. - 2006. - № 8. - С. 47-51.

148. Павлик В. П. Управління сільськогосподарським підприємством у ринкових умовах / В. П. Павлик // Економіка АПК. - 2009. - № 1. - С. 28-35.

149. Павлищенко М. М. Значення прибутку підприємства в ринковій економіці / М. М. Павлищенко, Л. А. Сивуля // Науковий вісник національного лісотехнічного університету України : зб. науково-технічних праць. - Львів : РВВ НЛТУ України. - 2007. - Вип. 17.4. - С. 172-174.

150. Павлищенко М. М. Роль закону єдності

товарного і грошового обігу в утворенні прибутку / М. М. Павлищенко // Економіка України. - 2006. - № 2. - С. 34-42.

151. Партин Г. О. Бюджетування у системі управління витратами підприємства / Г. О. Партин // Фінанси України. - 2003. - № 5. - С. 50-53.

152. Партин Г. О. Фінанси підприємств : Навч. посіб. / Г. О. Партин, А. Г. Загородній. - 2-ге вид., перероб. і доп. - К. : Знання, 2006. - 397 с.

153. Партин Г. О. Управління витратами операційної діяльності підприємства та його інформаційне забезпечення / Г. О. Партин // Вісник Національного університету «Львівська політехніка» : Менеджмент та підприємництво в Україні : етапи становлення і проблеми розвитку : збірник наукових праць. - № 576. - Львів : Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2007. - С. 221-226.

154. Партин Г. О. Формування стратегічної моделі управління витратами підприємства / Г. О. Партин // Фінанси України. - 2003. - № 6. - С. 124-133.

155. Петленко Ю. В. Фінансовий менеджмент / Ю. В. Петленко. - К. : Кондор, 2007. - 298 с.

156. Петруня Н. В. Фінансові результати як джерело формування активів сільськогосподарських підприємств / Н. В. Петруня // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит». Суми : СНАУ, 2007. - № 1. - С. 56-59.

157. Пилипенко О. О. Управління витратами на сучасних підприємствах / О. О. Пилипенко // Формування ринкових відносин в Україні. - 2006. - № 12

(67). – С. 8–11.

158. Пігуль Н. Г. Управління прибутком підприємства / Н. Г. Пігуль // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наукових праць – Вип. 28. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – С. 79–86.

159. Пікало В. Ф. Концептуальні підходи до оцінки фінансового результату в системі статистики підприємств / В. Ф. Пікало // Статистика України. – 2006. – № 4. – С. 28–33.

160. Пікало В. Ф. Теоретичне обґрунтування можливостей використання маржинального аналізу прибутку в статистиці підприємств / В. Ф. Пікало // Статистика України. – 2008. – № 2. – С. 24–28.

161. Плаксієнко В. Я. Вартість і собівартість в ринковій економіці підприємств / В. Я. Плаксієнко // Технологический аудит и резервы производства. – 2011. – № 1 (1). – С. 43–45.

162. Плаксієнко В. Я. Прибутковість виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах / В. Я. Плаксієнко // Вісник ХНАУ : Серія «Економічні науки». – Харків : ХНАУ, 2011. – № 8 – С. 9–15.

163. Плаксієнко В. Я. Роль контролінгу в управлінні прибутком сільськогосподарських підприємств / В. Я. Плаксієнко // Вісник ХНАУ : Серія «Економічні науки». – Харків : ХНАУ, 2013. – № 11 – С. 58–62.

164. Плаксієнко В. Я. Управлінський облік фінансування діяльності підприємств / В. Я. Плаксієнко, Т. М. Остапенко // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Серія : Економічні науки. Вип. 1. Т. 1. – Полтава, 2010. – С. 215–220.

165. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI (станом на 01 березня 2013 року) // Все про бухгалтерський облік. – 2013. – № 24–25 (2021–2022). – 402 с.

166. Поддєрьогін А. М. Фінансовий менеджмент : підручник / Кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. – К. : КНЕУ, 2005. – 535 с.

167. Полозенко Д. В. Планово-індикативне й бюджетне планування в умовах ринку / Д. В. Полозенко // Фінанси України. – 2008. – № 7. – С. 72–77.

168. Попівняк Ю. М. Класифікація витрат підприємства як передумова ефективного управління / Ю. М. Попівняк // Вісник Національного університету «Львівська політехніка» : Менеджмент та підприємництво в Україні : етапи становлення і проблеми розвитку : зб. наукових праць. – № 576. – Львів : Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2007. – С. 240–245.

169. Попович П. Операційний аналіз прибутку в складі маржинального доходу / П. Попович, Я. Попович // Економічний аналіз : зб. наук. праць. Вип. 2 (18). Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль : «Економічна думка», 2008. – С. 263–267.

170. Посилаєва К. І. Підходи визначення прибутку для аналізу ефективності діяльності підприємства / К. І. Посилаєва // Вісник ХНАУ . Серія «Економіка АПК і природокористування». – Харків : ХНАУ, 2008. – № 7. – С. 83–87.

171. Правдюк О. Л. Особливості аграрної політики для аграрних підприємств / О.Л. Правдюк // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С.84–87.

172. Приказюк О. В. Класифікація прибутку в

сільськогосподарських підприємствах / О. В. Приказюк // Економіка АПК. – 2008. – № 3. – С. 99–102.

173. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16 липня 1999 року № 996-XIV // Все про бухгалтерський облік. – 2013. – № 55 (2052). – С. 3–11.

174. Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів : Закон України від 19 грудня 1995 року № 481/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 46. – С. 912–919.

175. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 року № 73// Все про бухгалтерський облік. – 2013. – № 55 (2052). – С. 12–31.

176. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» : Наказ Міністерства фінансів України від 29.11.1999 року № 290 // Все про бухгалтерський облік. – 2013. – № 64 (2061). – С. 19–21.

177. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» : Наказ Міністерства фінансів України від від 31.12.1999 року № 318 // Все про бухгалтерський облік. – 2013. – № 64 (2061). – С. 22–27.

178. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 17 «Податок на прибуток» : Наказ Міністерства фінансів України від 28.12.2000 року № 353 // Все про бухгалтерський облік. – 2013. – № 64 (2061). – С. 28–32.

179. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у держаному бюджеті для

здешевлення вартості страхових премій (внесків), фактично сплачених суб'єктами аграрного ринку : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2007 року № 261 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 14. – С. 32–33.

180. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 серпня 2010 року № 794 // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 172. – С. 11–12.

181. Про затвердження Порядку складання, затвердження та контролю виконання фінансових планів державних підприємств, акціонерних, холдингових компаній та інших суб'єктів господарювання, у статутному фонді яких більше 50 відсотків акцій (часток, паїв) належать державі, та їх дочірніх підприємств» : Наказ Міністерства економіки України від 21.06.2005 року № 173 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 31. – С.163–202.

182. Про затвердження форм державних статистичних спостережень в галузі сільського та рибного господарства : Наказ Державного комітету статистики від 26.06.2006 року № 280 [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1157.438.0>

183. Проскурович О. В. Моделювання адаптивного управління прибутком підприємства / О. В. Проскурович, В. А. Бойчук // Вісник Хмельницького національного університету. – Хм., 2010 – № 1. Т. 2. – С. 71–76.

184. Рахильчук Т. Значення управління оборотними

активами підприємств для оцінки фінансового стану / Т. Рахильчук, Г. Гіжицька // Наукові дослідження молоді. Матеріали IV Звітної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та викладачів. – Київ-Дубно : ТОВ «Ассоль», Університет «Україна», 2012. – С. 114–116.

185. Рац О. М. Визначення сутності поняття «ефективність функціонування підприємства» / О. М. Рац // Економічний простір : Збірник наукових праць. – № 15. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2008. – С. 275–286.

186. Рикардо Д. Сочинения : В 4-х т. Т. 1. / Д. Рикардо / Пер с англ. под ред. М. Н. Смит. М., Госполитиздат, 1955. – 360 с.

187. Саблук П. Т. Проблеми забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальний період / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2008. – № 4. – С. 19–37.

188. Саблук П. Т. Роль и место сельского хозяйства в экономике современной Украины / П. Т. Саблук // Аграрный вестник Урала. – 2010. – № 4. – С. 16–19.

189. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства : навч. посіб. – 3-тє вид., випр. і доп. / Г. В. Савицька. – К. : Знання, 2007. – 668 с.

190. Сазерленд Дж. Бухгалтерский учет и финансы : Ключевые понятия / Дж. Сазерленд, Д. Кэнуелл / Пер. с англ. ; под ред. А. В. Григораш. – Днепропетровск : Баланс Бизнес Букс. – 380 с.

191. Салига С. Я. Фінансовий аналіз : навчальний посібник / С. Я. Салига [та ін.] – Київ : Центр навчальної літератури, 2006. – 210 с.

192. Самуельсон П. Економіка : підручник / П. Самуельсон – Львів : Світ. – 1993. – 493 с.

193. Сидяга Б. Механізми управління формуванням і використанням прибутку підприємствами / Б. Сидяга // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 1 (26). – С. 41–45.

194. Сисоєнко І. А. Соціально-економічна стратегія сільськогосподарських підприємств / І. А. Сисоєнко // Таврійський науковий вісник. Вип. 49 : збірник наукових праць ХДАУ. – Херсон : Айлант, 2007. – С. 193–198.

195. Сільське господарство України за 2008 рік : статистичний збірник / За ред. Ю. М. Остапчука. – К. – 2009. – 369 с.

196. Сільське господарство України за 2009 рік : статистичний збірник / За ред. Ю. М. Остапчука. – К. – 2010. – 375 с.

197. Сільське господарство України за 2010 рік : статистичний збірник / За ред. Ю. М. Остапчука. – К. – 2011. – 384 с.

198. Сільське господарство України за 2011 рік : статистичний збірник / За ред. Н. С. Власенко. – К. – 2012. – 386 с.

199. Сільське господарство України за 2012 рік : статистичний збірник / За ред. Н. С. Власенко. – К. – 2013. – 402 с.

200. Скрипник Ю. В. Фінансова стратегія розвитку підприємств АПК / Ю. В. Скрипник // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит» – 2002. – № 1. – С. 13–18.

201. Сміт А. Добробут націй : Дослідження про природу та причини добробуту націй / А. Сміт. – К., 2001. – 593 с.

202. Сокол О. Г. Методичні засади проведення

моніторингу економічної стійкості сільськогосподарських підприємств / О. Г. Сокол // Агросвіт. – 2009. – № 3. – С. 47–50.

203. Соловійова Н. І. Прогнозування в системі управління фінансами підприємств АПК/ Н. І. Соловійова // Фінанси України. – 2007. – № 12. – С. 138–150.

204. Старостенко Г. Г. Фінансовий аналіз : навч. посіб. для дистанційного вивчення / Г. Г. Старостенко. – К. : Університет «Україна», 2006. – 202 с.

205. Статистичний щорічник України за 2010 рік / За ред. О. Г. Осауленка. – К. – 2011. – 559 с.

206. Статистичний щорічник України за 2011 рік / За ред. О. Г. Осауленка. – К. – 2012. – 558 с.

207. Стельмашук А. М. Бухгалтерський облік : навч. посіб. / А. М. Стельмашук, П. С. Смоленюк. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 528 с.

208. Степанюк Н. С. Деякі аспекти побудови економічного механізму прибуткової діяльності підприємства / Н. С. Степанюк // Вісник Хмельницького національного університету. – Хм., 2010. – № 4. – Т. 2. – С. 171–173.

209. Сулима М. І. Економічна ефективність виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах / М. І. Сулима // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С.88–94.

210. Таранов І. Оцінювання ефективності діяльності компанії в системі вартісноорієнтованого управління / І. Таранов // Галицький економічний вісник. – 2012. – № 3 (36). – С. 47–60.

211. Тарасюк Н. М. До питання формування еквівалентного обміну в системі економічних відносин підприємств молокопродуктивного підкомплексу АПК / Н. М. Тарасюк, О. О. Адлер, О. Г. Ратушняк // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – Вінниця, 2013. – № 2. – С. 43–47.

212. Терещенко О. О. Управління вартістю підприємства в системі фінансового менеджменту / О. О. Терещенко, М. В. Стецько // Фінанси України. – 2007. – № 3. – С. 91–99.

213. Тітова С. П. Основи формування фінансової складової економічної безпеки аграрних підприємств / С. П. Тітова // Економіка АПК. – 2010. – № 9. – С. 96–101.

214. Ткаченко Є. Ю. Система управління прибутком підприємства / Є. Ю. Ткаченко // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент». Вип. 3–4 (20–21). – Суми : СНАУ, 2006. – С. 214–219.

215. Трачук Г. О. Ефективність і результативність як підходи до визначення економічного результату діяльності підприємства / Г. О. Трачук // Соціально-економічні аспекти науково практичної інтернет-конференції 16-17 січня 2013 р. – Дніпропетровськ : «Герда», 2013. – С. 154–156.

216. Туган-Барановський М. І. Політична економія : Курс популярний / М. І. Туган-Барановський – К. : Наукова думка. – 1994. – 261 с.

217. Турило А. М. Теоретико-методичні засади визначення фінансової ефективності на підприємстві / А. М. Турило, О. А. Зінченко // Фінанси України. – 2010. – № 11. – С. 87–92.

218. Турило А. М. Фінансово-економічні аспекти оцінки результатів і ефективності діяльності підприємства / А. М. Турило, О. А. Зінченко // Фінанси України. – 2008. – № 8. – С. 35–45.

219. Турило А. М. Методологічні підходи до оцінки фінансової діяльності підприємства / А. М. Турило // Фінанси України. – 2007. – № 3. – С. 100 – 104.

220. Тютюнник Ю. М. Формування методики факторного аналізу показників фінансової стійкості аграрних підприємств / Ю. М. Тютюнник // Облік і фінанси АПК. – 2009. – № 1. – С. 111–115.

221. Усанова А. С. Управління прибутком підприємства : управління формуванням операційного прибутку / А. С. Усанова // Управління розвитком : зб. наук. робіт. – Х. : ХНЕУ. – 2009. – № 21. – С. 85–87.

222. Уткіна Н. В. Економічний зміст фінансового результату діяльності підприємства : історичний аспект / Н. В. Уткіна // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 11 (78). – С. 133–137.

223. Федорчук О. М. Щодо функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції / О. М. Федорчук // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2008. – Вип. 2(45). [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.stationline.org.ua/index.php/agro/43/5221>

224. Фишер С. Экономика / С. Фишер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензи : Пер. с англ. со 2-го изд. – М. : «Дело ЛТД», 1993. – 864 с.

225. Філімоненков О. С. Фінанси підприємств : навчальний посібник / О. С. Філімоненков – К. : Кондор, 2005. – 400 с.

226. Фірко Н. Б. Економічна суть та класифікація доходів підприємства : теоретичний аспект / Н. Б. Фірко // Вісник Львівської комерційної академії. Вип. 35. (Серія економічна). – Львів : Видавництво Львівської комерційної академії, 2011. – С. 364–368.

227. Фролова Л. В. Діагностика фінансових результатів діяльності підприємства / Л. В. Фролова, М. С.Травкіна // Торгівля і ринок України : зб. темат. наук. пр. Вип. 31. Т. 1 / Голов. ред. О. О. Шубін. –Донецьк : ДонНУЕТ, 2011. – С. 350–355.

228. Хендриксон Э. С. Теория бухгалтерского учета / Э. С. Хендриксон, М. Ф. Ван Бреда / Пер. с англ. [Под ред. проф. Я. В. Соколова] – М. : Финансы и статистика, 1997. – 576 с.

229. Хижа Н. М. Диспаритет цін : чинники і сфери формування та шляхи подолання / Н. М. Хижа // Науковий вісник національного лісотехнічного університету України : зб. науково-технічних праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.9. – С. 265–269.

230. Хрущ Н. Аналіз та оцінка рівня прибутковості фінансових ресурсів підприємства / Н. Хрущ, Л. Приступа // Економіст. – 2007. – № 7. – С. 28–31.

231. Цал-Цалко Ю. С. Статистичне дослідження впливу факторів на фінансові результати діяльності підприємств / Ю. С. Цал-Цалко // Статистика України. – 2003. – № 4. – С. 75–81.

232. Цал-Цалко Ю. С. Фінансова звітність підприємства та її аналіз : навч. посібник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ : ЦУЛ, 2002. – 360 с.

233. Цал-Цалко Ю. С. Фінансовий аналіз : підручник.

- К. : Центр учбової літератури, 2008. – 566 с.

234. Цибок О. В. Прибуток у господарській діяльності підприємницьких структур на сучасному етапі трансформації економічної системи / О. В. Цибок, О. М. Загорський // Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. – № 3 (46). – с. 136–140.

235. Цигилик І. І. Прогнозування, планування і регулювання як складові підприємницької діяльності в системі внутрішнього економічного механізму / І. І. Цигилик, В. Ф. Морицан, О. М. Морицан // Економіка. Фінанси. Право. – 2009. – № 4. – С. 6–9.

236. Череп А. В. Удосконалення управління фінансовими ресурсами з метою підвищення результативності діяльності суб'єктів господарювання / А. В. Череп // Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. – № 7 (50). – С. 44–48.

237. Черниш С. С. Аналіз стратегічного розвитку підприємства в умовах фінансової нестабільності / С. С. Черниш // Економіка АПК. – 2007. – № 7. – С. 115–119.

238. Чижин О. Проблемні аспекти класифікації витрат підприємств / О. Чижин // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет. Вип. 6. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр ТНЕУ «Економічна думка», 2010. – С. 349–352.

239. Чорна О. М. Механізм управління прибутком підприємства в Україні / О. М. Чорна, О. О. Мациєва // Науковий вісник : фінанси, банки, інвестиції. – 2012. – № 1. – С. 30–36.

240. Чухно А. А. Сучасні економічні теорії :

підручник / А. А. Чухно, П. І. Юхименко, П. М. Леоненко.
– К. : Знання, 2007. – 878 с.

241. Шаманська О. І. Основні напрямки підвищення ефективності управління ресурсним потенціалом підприємства / О. І. Шаманська // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 6. – С. 166–173.

242. Шарманська С. О. Особливості формування та використання прибутку в трансформаційній економіці / С. О. Шарманська // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 8 (87). – С. 3–8.

243. Шафорост Я. Л. Зниження витрат виробництва продукції як важливий фактор зростання прибутку підприємства / Я. Л. Шафорост // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – Вип. 2 (117). – С. 155–159.

244. Шевчук В. Р. Побудова системи внутрішньофірмового бюджетного управління / В. Р. Шевчук, Н. Б. Петрух // Вісник Національного університету «Львівська політехніка» : Менеджмент та підприємництво в Україні : етапи становлення і проблеми розвитку: збірник наукових праць. – № 576. – Львів : Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2007. – С. 316–321.

245. Шилова Т. О. Значення стимулювання праці у формуванні прибутку підприємства в процесі його операційної діяльності / Т. О. Шилова // Таврійський науковий вісник. Вип. 46 : збірник наукових праць / ХДАУ. – Херсон : Айлант, 2006. – С. 282–286.

246. Шипіна С. Б. Сутність поняття «фінансові результати» як об'єкта бухгалтерського обліку / С. Б. Шипіна // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. – Житомир, 2012. – № 1 (59). – С. 229–232.

247. Ширягіна О. Є. Автоматизація моделей прогнозування прибутку / О. Є. Ширягіна // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 11. – С. 251–263.

248. Ширягіна О. Є. Методика аналізу фінансових результатів підприємства / О. Є. Ширягіна // Формування ринкових відносин в Україні. – 2004. – № 5 (36). – С. 60–64.

249. Шморгун Н. П. Фінансовий аналіз : навч. посібник / Н. П. Шморгун, І. В. Головка. – К. : ЦНЛ, 2006. – 528 с.

250. Шумило Ю. О. Роль управлінського обліку в системі управління витратами / Ю. О. Шумило // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 10 (77). – С. 39–43.

251. Шумпетер Й. А. Капіталізм, соціалізм та демократія / Й. А. Шумпетер. – К. : Основи, 1995. – 528 с.

252. Щеткін Д. С. Управління прибутком підприємства / Д. С. Щеткін // Управління розвитком. – 2010. – № 1(77). – С. 109–110.

253. Юрчишена Л. В. Моделювання прибутку на підприємстві / Л. В. Юрчишена // Вісник Хмельницького національного університету. – Хм., 2011. – № 2. – Т. 3. – С. 88–93.

254. Янковий О. Г. Дослідження чутливості прибутку підприємства за допомогою граничного аналізу / О. Г. Янковий, Г. В. Кошельок, В. В. Куперман // Південноукраїнський правничий часопис Одеського державного університету внутрішніх справ. Вип. 1. – Одеса, 2009. – С. 253–255.

255. Ясінська А. І. Управління витратами в системі управління господарською діяльністю підприємства / А. І.

Ясінська // Вісник Національного університету «Львівська політехніка» : Менеджмент та підприємництво в Україні : етапи становлення і проблеми розвитку : збірник наукових праць. – № 576. – Львів : Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2007.– С. 344–348.

256. Cassone D. A process to estimate the value of a company based on operational performance metrics : an abstract of dissertation for the degree of Doctor of Philosophy / D. Cassone. – Kansas State University. – 2005. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.85.6745&rep=rep1&type=pdf>

257. Certo S. Strategic management / S. Certo, P. Peter. – New York : Random House, 1988. – 1218 p.

258. Frank Robert H. Principles of economics / Robert H. Frank, Ben S. Bernanke, 2001. – 834 p.

259. Freeman R. E. Strategic management: A Stakeholder Approach / R. E. Freeman – Boston : Pitman / Ballinger. 1984. – 276 p.

260. Fry Fred L. Business : an integrative approach / Fred L. Fry, Charles R. Stoner, Richard E. Hatwick. – 2 nd. ed. – 2001. – 567 p.

261. Guell Robert C. Issues in economics today / Robert C. Guell. P. cm. 2003. – 396 p. Includes index.

262. Hansen G. A., Noe Chf. F. When is managers' earnings guidance most influential / Glen A. Hansen, Christopher F. Noe // Working paper (Harvard University. Graduate School of Business Administration. Division of Research), 1999 [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://cmsu2.ucmo.edu/public/classes/young/Guidance%20Research/When20is%20>

Managers' Earnings Guidance Most Influential.
pdf

263. Hens L., Melnyk L. Social and economic potential of sustainable development / Edited by L. Hens and L. Melnyk – Sumy : «University Book», 2008. – 320 p.

264. North D. Transaction costs, institutions and economic performance / D. North. – San Francisco : International center for economic growth, 1992. – 32 p.

265. Porter M. E. Competitive Strategy / M. E. Porter. – 1980. – 396 p.

266. Rappaport A. Shareholder Value : The New Standard for Business Performance / A. Rappaport // Studgart / Schaefer-Poeschel, 1999. – 270 p.

267. Rappaport A. Ten ways to create shareholders value / A. Rappaport // Harvard business review, September 2006. [Электронный ресурс]. Режим доступа : [http://cmsu2.ucmo.edu/public/classes/young/Guidance%20Research](http://cmsu2.ucmo.edu/public/classes/young/Guidance%20Research/Ten%20ways%20to%20create%20shareholders%20value-Alfred%20Rappaport.pdf)

[/Ten ways to create shareholders value-Alfred Rappaport.pdf](#)

268. Samuelson Paul Anthony. Economics / Paul A. S., William D. Nordhaus. – 18th ed. p. cm. McGraw-Hill Irwin 2005, – 776 p.

269. Slavin Steplen L. Microeconomics / Stepler L. Slavin. – 6th ed. p. cm., 2001. – 542 p.

270. Thomas Mun. England's treasures by foreign trade or the balance of our foreign trade is the rule of our treasure / T. Mun. – London, 1969. – 82 p. [Электронный ресурс]. Режим доступа : http://elib.org.ua/economics/ua_readme.php?subaction=showfull&id=1102593892&archive=&start_from=&ucat=7&.

Анкета
Шановні респонденти!

Дане дослідження проводиться спеціалістами Сумського національного аграрного університету з метою визначення загального стану управління прибутком сільськогосподарських підприємствах Сумської області. Просимо Вас відповісти на поставлені питання. Анонімність гарантуємо. Дякуємо за відповіді.

1. Організаційно-правова форма підприємства:	ТОВ		АТ	
	ФГ		ПСП	
	ДП		інші	

2. Освіта керівника:

вища

середня

3. Освіта головного бухгалтера:

вища

середня

4. Чи проводиться Вами планування кінцевих результатів діяльності?

Так

Ні

5. Якщо так, то, яким чином? (описати коротку методику планування)

---

6. Чи застосовується при плануванні результатів діяльності будь-яка форма фінансового плану?

Так

Ні

7. Що таке, на вашу думку, маржинальний прибуток?

---

8. Чи проводиться на підприємстві розподіл операційних витрат на змінні та постійні?

Так

Ні

9. Укажіть базу розподілу загальновиробничих витрат, яка застосовується на підприємстві:

обсяги виходу продукції заробітна плата прямі витрати

10. Укажіть метод нарахування амортизації необоротних активів (основних засобів галузей рослинництва та тваринництва):

прямолінійний виробничий інші

11. Чи визначається на підприємстві ефективність використання ресурсів, окремих видів діяльності, управління прибутком тощо?

Так Ні

Джерело: власна розробка авторів

Результати анкетування

1. Організаційно-правова форма підприємства:
ТОВ	31	АТ	4
ФГ	2	ПСП	10
ДП	3	СВК	1
2. Освіта керівника:
вища	48	середня	3
3. Освіта головного бухгалтера:
вища	46	середня	5
4. Чи проводиться Вами планування кінцевих результатів діяльності?
Так	51	Ні	-
5. Якщо так, то, яким чином? (описати коротку методику планування)
Чистий прибуток планується, виходячи з фактичних результатів діяльності за підсумками дев'яти місяців та прогнозного обсягу його очікуваної величини за останній квартал
6. Чи застосовується при плануванні результатів діяльності будь-яка форма фінансового плану?
Так	4	Ні	47
7. Що таке, на вашу думку, маржинальний прибуток? Це різниця між виручкою та змінними витратами
8. Чи проводиться на підприємстві розподіл операційних витрат на змінні та постійні?
Так	-	Ні	51

9. Укажіть базу розподілу загально виробничих витрат, яка застосовується на підприємстві:

обсяги виходу продукції	<input type="text" value="2"/>	заробітна плата	<input type="text" value="4"/>	прямі витрати	<input type="text" value="45"/>
-------------------------	--------------------------------	-----------------	--------------------------------	---------------	---------------------------------

10. Укажіть метод нарахування амортизації необоротних активів (основних засобів галузей рослинництва та тваринництва):

прямо лінійний	<input type="text" value="51"/>	виробничий	<input type="text" value="-"/>	інші	<input type="text" value="-"/>
----------------	---------------------------------	------------	--------------------------------	------	--------------------------------

11. Чи визначається на підприємстві ефективність використання ресурсів, окремих видів діяльності, управління прибутком тощо?

Так	<input type="text" value="-"/>	Ні	<input type="text" value="51"/>
-----	--------------------------------	----	---------------------------------

Джерело: узагальнення анкетних даних

Фактичний розподіл прибутку від реалізації між різними галузями економіки Сумської області за 2000-2012 рр.

Таблиця В.1

Показник	2000р.			2005р.			2010р.			2011р.			2012р.		
	Сільське господарство	Переробні підприємства	Торівля	Сільське господарство	Переробні підприємства	Торівля	Сільське господарство	Переробні підприємства	Торівля	Сільське господарство	Переробні підприємства	Торівля	Сільське господарство	Переробні підприємства	Торівля
Власні виробничі витрати, млн. грн.	3800	2020	325	465	308	258	12986	551,9	1029	18062	6209	1469	20021	10125	1509
Питома вага у загальних витратах, %	61,8	32,9	5,3	58,2	38,6	3,2	66,5	28,3	5,3	70,2	24,1	5,7	63,2	32,0	4,8
Вартість сировини (продукції), млн.грн.	-	3908	6595	-	4685	9060	-	13089	2150,1	-	19964	29902	-	22828	39105
Повна собівартість, млн.грн.	3800	5928	6920	4650	7765	9318	12986	18608	22530	18062	26173	31371	20195	32953	40614
Питома вага галузі у повній собартості кінцевої продукції, %	54,9	30,8	14,3	49,9	40,1	16,67	57,6	25,0	17,4	57,8	25,86	16,6	49,7	31,4	18,9
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, млн.грн. (без ПДВ)	3908	6595	7922	4685	906	10907	13089	2150,1	26507	19964	29902	36178	22828	39105	49065
Питома вага у роздробітці, %	49,3	33,9	16,8	43,0	40,1	16,9	49,4	31,7	18,9	55,18	27,47	17,4	46,5	33,2	20,3
Прибуток від реалізації продукції, млн.грн.	108	667	1002	35	1295	1589	103	2893	3977	1902	3729	4807	2633	6152	8451
Питома вага у величині прибутку, %	6,1	37,5	56,4	1,2	44,4	54,4	1,5	72,7	57,08	18,2	35,7	46,1	15,3	35,7	49,0
Рівень рентабельності, %	28	113	145	08	167	171	08	155	177	105	142	153	130	187	208

Джерело: розраховано за даними Головного управління статистики у Сумській області

Додаток Г

Таблиця Г.1

Горизонтальний аналіз звіту про фінансові результати сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2000, 2008-2012 рр.

Показники, млн грн.	код згідно	2000р	2008р.	2009р	2010р	2011р	2012р	2012р, до 2000р.	
								+,-	%
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010	674,1	1320,3	2025,5	2083,4	3019,5	4516,6	3842,5	у 67 р.б.
Податок на додану вартість	015	91,5	183,3	284,7	334,8	492,4	719,5	628,0	у 79 р.б.
Акцизний збір	020	-	-	-	-	-	-	-	-
Інші вирахування з доходу	030	-	1,3	21,5	35,4	12,7	102,5	102,5	-
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	035	582,6	1135,7	1719,3	1713,2	2514,4	3694,6	3112,0	у 63 р.б.
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	040	515,1	954,8	1276,4	1429,1	1883,1	2722,5	2207,4	у 53 р.б.
Валовий прибуток (збиток)	050(055)	67,5	180,9	442,9	284,1	631,3	972,1	904,6	у 14 р.б.
Інші операційні доходи	060	32,9	410,2	404,8	455,8	814,5	835,1	802,2	у 25 р.б.
Адміністративні витрати	070	40,8	95,6	95,4	113,3	176,0	221,0	180,2	у 5 р.б.
Витрати на збут	080	5,2	46,6	45,5	45,3	74,8	129,4	124,2	у 24 р.б.
Інші операційні витрати	090	39,2	448,6	311,9	377,3	662,8	532,6	498,4	у 13 р.б.
Фінансові результати від операційної діяльності: прибуток (збиток)	100(105)	15,2	0,3	394,9	204,0	532,2	924,2	909,0	у 60 р.б.
Дохід від участів капіталі	110	-	-	-	-	-	0,1	0,1	-

Інші фінансові доходи	120	25	158	67	69	101	101	76	у40рб.
Інші доходи	130	1306	245	178	321	614	147	-1159	11,3
Фінансові витрати	140	31	64,3	106,3	127,7	147,9	215,0	201,9	у66,1рб.
Витрати від часу і вкапіталі	150	-	-	-	-	33	0,5	0,5	-
Інші витрати	160	42	36,6	274,3	83,6	61,3	22,0	17,8	у52рб.
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування прибуток (збиток)	170(175)	141,0	-60,3	38,8	31,7	391,2	721,6	580,6	у51рб.
Податок на прибуток від звичайної діяльності	180	125	0,2	0,2	0,7	0,5	0,2	-12,3	1,6
Дохід з податку на прибуток від звичайної діяльності	185	-	-	-	-	-	-	-	-
Фінансові результати від звичайної діяльності: прибуток (збиток)	190 (195)	128,5	-60,5	38,6	31,0	390,7	721,4	592,9	у56рб.
Надзвичайні доходи	200	-	0,7	-	0,9	1,4	1,8	1,8	-
витрати	205	3,5	7,6	5,0	25,6	19,6	20,7	17,2	у59рб.
Податки на надзвичайного прибутку	210	-	-	-	-	-	-	-	-
Фінансові результати від звичайної діяльності: прибуток (збиток)	190 (195)	128,5	-60,5	38,6	31,0	390,7	721,4	592,9	у56рб.
Надзвичайні доходи	200	-	0,7	-	0,9	1,4	1,8	1,8	-

Джерело: узагальнено за даними Департаменту агропромислового розвитку Сумської облдержадміністрації

Вертикальний аналіз звіту про фінансові результати сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2000, 2010-2012 рр.

Показник	Код рядка	Питома вага у доході (виручці) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), %						
		2000р.	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	2012р.	2012р. до 2000р., +/-
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-
Податок на додану вартість	015	13,6	13,9	14,1	16,1	16,3	15,9	2,3
Інші вирахування з доходу	030	-	0,1	1,1	1,7	0,4	2,3	2,3
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	035	86,4	86,0	84,9	82,2	83,3	81,8	-4,6
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	050	76,4	72,3	63,0	68,6	62,4	60,3	-16,1
Валовий: прибуток	050	10,0	13,7	21,9	13,5	20,9	21,5	11,5
Інші операційні доходи	060	4,9	31,1	20,0	21,9	27,0	18,5	13,6
Адміністративні витрати	070	6,1	7,2	4,7	5,4	5,8	4,9	-1,2
Витрати на збут	080	0,8	3,5	2,3	2,2	2,5	2,9	2,1
Інші операційні витрати	090	5,8	34,0	15,4	18,1	22,0	11,8	6,0

Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток (збиток)	100	2,3	0,02	19,5	9,8	17,6	20,5	18,2
Дохід від участі в капіталі	110	-	-	-	-	-	0,02	0,02
Інші фінансові доходи	120	0,4	1,2	0,3	0,3	0,3	0,2	-0,2
Інші доходи	130	19,4	1,9	0,9	1,5	2,0	0,3	-19,1
Фінансові витрати	140	0,5	4,9	5,3	6,1	4,9	4,5	4,0
Втрати від участі в капіталі	150	-	-	-	-	0,1	0,01	0,0
Інші витрати	160	0,6	2,8	13,5	4,0	2,0	0,5	-0,1
Фінансовий результат від звичайної діяльності до опадаткування: прибуток (збиток)	170	20,9	4,6	1,9	1,5	13,0	16,0	-4,9
Податок на прибуток від звичайної діяльності	180	1,9	0,02	0,01	0,03	0,02	0,04	-1,9
Фінансовий результат від звичайної діяльності: прибуток (збиток)	190	19,1	4,6	1,9	1,5	12,9	16,0	-3,1
Надзвичайні доходи	200	-	0,05	-	0,04	0,05	0,04	0,04
Надзвичайні витрати	205	0,5	0,6	0,3	1,2	0,6	0,5	-
Чистий: прибуток (збиток)	225	18,5	5,1	1,7	0,3	12,3	15,6	-2,9

Джерело: розраховано за даними табл. Г.1

Баланс сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2008-2012 рр.

(за рік)

Показник, млн. грн.	Код рядка	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	2012р.
Актив						
I. Необоротні активи						
Нематеріальні активи:						
залишкова вартість	010	95,2	189,1	190,4	200,9	184,8
первісна вартість	011	95,3	189,3	190,9	203,3	189,8
накопичена амортизація	012	0,1	0,2	0,5	2,4	5,0
Незавершене будівництво	020	58,5	73,7	72,2	152,5	176,6
Основні засоби:						
залишкова вартість	030	665,2	705,8	738,0	850,9	1064,6
первісна вартість	031	1148,5	1222,1	1270,5	1467,0	1809,7
знос	032	483,3	516,3	532,5	616,1	745,1
Довгострокові біологічні активи						
справедлива (залишкова вартість)	035	96,7	104,8	105,1	126,6	134,8
первісна вартість	036	98,9	108,1	108,5	130,5	140,6
накопичена амортизація	037	2,2	3,3	3,4	3,9	5,8
Довгострокові фінансові інвестиції:						
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	040	2,8	10,1	6,2	5,7	1,5
інші фінансові інвестиції	045	2,5	2,5	9,0	4,9	25,2

Довгострокова дебіторська заборгованість	050	2,5	30,0	29,4	0,9	0,7
Відстрочені податкові активи	060	-	-	-	1,1	7,9
Гудвіл	065	-	-	-	-	-
Інші необоротні активи	070	0,9	0,9	0,3	0,3	0,6
Усього за розділом I	080	924,3	1116,9	1150,6	1343,8	1596,7
II. Оборотні активи						
Виробничі запаси	100	162,8	197,5	196,9	231,3	272,5
Поточні біологічні активи	110	147,3	159,8	184,3	200,7	259,2
Незавершене виробництво	120	180,2	231,3	256,1	349,1	497,2
Готова продукція	130	200,6	281,9	221,7	367,6	567,2
Товари	140	7,1	8,6	10,2	14,3	18,2
Векселі одержані	150	3,5	4,8	2,6	3,2	2,6
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:						
чиста реалізаційна вартість	160	178,8	213,9	228,2	472,4	749,6
первісна вартість	161	179,2	214,4	230,0	476,0	753,3
резерв сумнівних боргів	162	0,4	0,5	1,8	3,6	3,7
Дебіторська заборгованість за розрахунками:						
з бюджетом	170	51,0	63,9	52,6	55,1	58,6
за виданими авансами	180	38,0	43,4	38,6	48,2	93,5
з нарахованих доходів	190	-	-	-	-	-
із внутрішніх розрахунків	200	9,3	17,5	28,8	20,8	40,5
Інша поточна дебіторська заборгованість	210	29,0	140,2	224,8	239,8	306,1
Поточні фінансові інвестиції	220	0,6	0,8	0,4	1,5	2,8
Грошові кошти та їх еквіваленти						
в національній валюті	230	30,0	36,0	49,1	62,4	125,7

в т. ч. в касі	231	0,4	0,7	0,6	0,5	0,5
в іноземній валюті	240	-	0,5	0,8	8,0	9,3
Інші оборотні активи	250	22,5	30,9	36,7	27,5	55,5
Усього за розділом II	260	1060,4	1430,5	1531,8	2101,9	3058,4
III. Витрати майбутніх періодів	270	1,4	1,4	2,3	2,9	1,8
IV. Необоротні активи та групи вибуття	275	-	-	-	-	-
Баланс	280	1986,1	2548,8	2684,7	3448,6	4657,0
Пасив						
I. Власний капітал						
Статутний капітал	300	209,4	285,3	296,1	290,7	281,6
Пайовий капітал	310	14,6	8,6	9,9	11,2	9,6
Додатковий вкладений капітал	320	82,3	96,7	75,9	118,2	112,2
Інший додатковий капітал	330	396,0	430,7	412,6	432,4	425,4
Резервний капітал	340	65,9	87,4	119,8	161,2	180,3
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	204,6	136,5	72,3	224,3	636,9
Неоплачений капітал	360	-4,2	-4,4	-3,9	0,1	-4,4
Вилучений капітал	370	-	-0,4	-0,4	-	-
Усього за розділом I	380	968,4	1040,4	982,3	1238,1	1641,5
II. Забезпечення таких витрат і платежів						
Забезпечення виплат персоналу	400	0,6	1,0	1,2	1,3	2,3
Інші забезпечення	410	5,0	5,4	7,0	10,8	16,4
<i>Сума страхових резервів</i>	415	-	-	-	4,7	-
Цільове фінансування	420	16,9	16,1	16,7	14,1	21,4
Усього за розділом II	430	22,5	22,5	24,9	30,9	40,2
III. Довгострокові зобов'язання						

Довгострокові кредити банків	440	89,6	105,9	101,2	163,9	153,8
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	450	245,4	480,5	668,7	750,1	976,6
Відстрочені податкові зобов'язання	460	8,5	8,3	-	-	0,5
Інші довгострокові зобов'язання	470	116,9	125,2	121,7	121,5	145,0
Усього за розділом III	480	460,4	719,9	891,6	1035,5	1275,8
IV. Поточні зобов'язання						
Короткострокові кредити банків	500	128,7	150,9	105,4	157,8	266,5
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510	3,0	6,2	3,3	4,2	4,5
Векселі видані	520	8,2	13,7	12,6	37,1	47,6
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	227,5	280,5	242,6	312,2	462,9
Поточна заборгованість за розрахунками:						
з одержаних авансів	540	34,0	112,2	173,4	187,4	241,8
з бюджетом	550	19,2	17,5	14,2	15,3	22,9
з позабюджетних платежів	560	0,4	15,5	37,6	40,1	16,0
зі страхування	570	3,6	4,3	3,9	5,9	6,0
з оплати праці	580	11,4	13,1	11,7	12,0	15,4
з учасниками	590	7,4	6,8	7,2	35,7	5,0
із внутрішніх розрахунків	600	33,5	36,4	27,1	15,6	103,6
зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, утримуваними для продажу	605	-	2,4	-	-	0,1
Інші поточні зобов'язання	610	55,0	104,0	145,0	319,1	505,3
Усього за розділом IV	620	531,9	763,5	784,0	1142,4	1697,6
V. Доходи майбутніх періодів						
Баланс	640	2,9	2,5	1,9	1,7	1,9

Джерело: узагальнено за даними Департаменту агропромислового розвитку Сумської облдержадміністрації

Показники ділової активності сільськогосподарських підприємств Сумської області
за 2008-2012 рр.

Показник	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011р.	2012 р.	2012 р. до 2010 р.; +/-
коефіцієнт оборотності активів	0,57	0,67	0,64	0,73	0,79	0,22
коефіцієнт оборотності оборотних активів	1,07	1,20	1,12	1,20	1,21	0,14
фондовіддача основних засобів	1,71	2,44	2,32	2,95	3,47	1,76
коефіцієнт оборотності грошових коштів	38,25	47,15	34,28	35,76	27,36	-10,89
коефіцієнт оборотності власного капіталу	1,17	1,65	1,74	2,03	2,25	1,08
тривалість обороту активів, днів	638	541	572	501	460	-178
тривалість обороту оборотних активів, днів	341	304	326	305	302	-39
тривалість обороту запасів, днів	224	187	185	169	159	-65
коефіцієнт завантаженості оборотних активів	0,93	0,83	0,89	0,84	0,83	-0,10
коефіцієнт оборотності готової продукції	5,66	6,10	7,73	6,84	6,51	0,85

питома вага дебіторської заборгованості у загальному обсязі оборотних активів	0,29	0,34	0,38	0,40	0,41	0,12
період погашення дебіторської заборгованості, днів	100	103	123	122	124	24
період погашення кредиторської заборгованості, днів	21	30	37	62	68	47
перекриття кредиторської заборгованості дебіторською, разів	5,6	4,7	4,0	2,6	2,5	-
період операційного циклу, днів	324	289	308	291	283	-41
період фінансового циклу, днів	303	259	271	229	215	-88

Джерело: розраховано за даними додатків Г, Д

Продовження додатку Е

Таблиця Е.2

Рівень рентабельності сільського господарства України за 2008-2012 рр.

Регіон	2008р.			2009р.			2010р.			2011р.			2012р.			2012р.до2008р,+/-				
	усього	ут.ч		усього	ут.ч		усього	ут.ч		усього	ут.ч		усього	ут.ч		усього	ут.ч			
		рослинництво	тваринництво		рослинництво	тваринництво		рослинництво	тваринництво		рослинництво	тваринництво		рослинництво	тваринництво		рослинництво	тваринництво	рослинництво	тваринництво
Автономна Республіка Крим	117	207	-123	39	84	-84	128	161	41	237	270	122	88	90	81	-29	-117	204		
Вінницька	118	159	-24	90	117	-45	194	255	-48	249	293	33	153	179	01	35	20	25		
Волинська	17	119	-31	02	134	-84	90	215	-07	197	282	114	155	221	57	138	102	88		
Дніпропетровська	190	259	30	191	238	81	261	418	40	322	448	26	179	221	64	-11	-38	34		
Донецька	36	140	-43	139	130	150	257	271	242	308	309	307	227	210	252	191	70	295		
Житомирська	-17	66	-122	-06	65	-137	73	165	-109	122	183	-36	192	279	-84	209	213	38		

Закарпатська	-45	02	-94	-111	45	-241	-153	-113	-157	-05	33	-54	63	131	-27	108	129	67
Запорізька	175	217	60	237	229	257	306	399	39	285	399	-11	144	191	-02	-31	-26	-62
Івано-Франківська	118	17	161	137	55	185	293	164	349	320	52	466	380	174	528	262	157	367
Київська	96	106	85	206	116	338	311	252	380	390	359	436	341	274	463	245	168	378
Кіровоградська	242	294	-87	288	331	-64	407	456	-173	425	487	-44	337	365	44	95	71	131
Луганська	70	97	14	16	45	-52	116	205	-64	277	345	127	285	305	214	215	208	20
Львівська	240	402	-84	224	371	-76	276	396	07	214	270	62	22	46	-49	-	356	35
Миколаївська	273	323	43	236	268	64	358	426	-25	335	416	-77	283	336	-45	10	13	-88
Одеська	205	251	-90	100	139	-110	201	266	-181	188	237	-207	61	90	-202	-144	-171	-112
Полтавська	113	179	-46	155	194	47	217	280	54	276	347	65	161	187	48	48	08	94
Рівненська	162	264	-44	28	59	-75	59	77	08	97	110	53	96	108	51	-66	-	95

Сумська	-24	17	-103	-60	-43	-111	-60	36	-115	110	156	-29	170	227	-92	194	210	11
Тернопільська	238	278	33	285	316	52	161	181	21	275	309	51	153	164	77	-85	-114	44
Харківська	90	107	39	32	63	-58	176	233	52	275	367	52	230	266	88	140	159	49
Херсонська	155	176	53	159	184	43	187	218	25	244	283	34	104	123	15	-51	-53	-38
Хмельницька	176	243	21	44	73	-35	140	197	-01	216	215	217	249	172	576	73	-71	555
Черкаська	157	185	96	183	241	21	181	252	16	271	363	79	249	306	69	92	121	-27
Чернівецька	185	231	157	-11	05	-29	-12	-03	-19	134	154	109	89	90	88	-96	-141	-69
Чернівецька	99	205	-66	102	182	-89	28	71	-60	146	212	02	167	232	-105	68	27	-39
Всього Україні	134	196	01	138	169	55	211	257	78	270	323	130	205	223	143	71	27	142

Джерело: [205, с. 147; 206, с. 147].

Додаток Ж
Таблиця Ж.1

Баланс ТОВ АФ «Псьол» Краснопільського району Сумської області за 2008-2012 рр.

(за рік)

	Код рядка	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	2012р.
Актив						
I. Необоротні активи						
Нематеріальні активи:						
залишкова вартість	010	-	-	-	4,5	9
первісна вартість	011	-	-	-	4,5	9
накопичена амортизація	012	-	-	-	-	-
Незавершене будівництво	020	7134	13510,5	14129,5	7265	326
Основні засоби:						
залишкова вартість	030	14364,5	15710,5	14432,5	21200	29674,0
первісна вартість	031	19937,5	23191,5	23991,5	33089,5	44550,0
знос	032	5573	7481	9559	11889,5	14876,0
Довгострокові біологічні активи						
справедлива (залишкова вартість)	035	1015	1430,5	1410	1377,5	1281
первісна вартість	036	1015	1430,5	1410	1377,5	1281
накопичена амортизація	037	-	-	-	-	-
Довгострокові фінансові інвестиції:						-
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	040	-	-	-	-	-
інші фінансові інвестиції	045	4	4	4	4	4

Довгострокова дебіторська заборгованість	050	-	-	-	-	-
Відстрочені податкові активи	060	-	-	-	-	-
Гудвіл	065	-	-	-	-	-
Інші необоротні активи	070	-	-	-	-	-
Усього за розділом I	080	22517,5	30655,5	29976	29851	31294
II. Оборотні активи						
Виробничі запаси	100	882,5	1197	1387	930,5	1511
Поточні біологічні активи	110	354,5	581	1012,5	1277	1586,5
Незавершене виробництво	120	1383,5	1591,5	1930,5	2219	2365
Готова продукція	130	3133	3091,5	716	724,5	1981,5
Товари	140	241	95	41	1	1,5
Векселі одержані	150	-	-	-	-	-
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:						
чиста реалізаційна вартість	160	1208,5	2017,5	1679,5	4490	6138
первісна вартість	161	1208,5	2017,5	1679,5	4490	6138
резерв сумнівних боргів	162	-	-	-	-	-
Дебіторська заборгованість за розрахунками:						
з бюджетом	170	741	551	2,5	-	0,5
за виданими авансами	180	-	-	-	-	-
з нарахованих доходів	190	-	-	-	-	-
із внутрішніх розрахунків	200	-	-	-	-	-
Інша поточна дебіторська заборгованість	210	4	-	-	7,5	7,5
Поточні фінансові інвестиції	220	-	-	-	-	-
Грошові кошти та їх еквіваленти						
в національній валюті	230	21,5	16	9	17	46,5

в т. ч. в касі	231	3,5	-	-	-	28
Інші оборотні активи	250	-	-	-	-	-
Усього за розділом II	260	7969,5	9140,5	6778	9666,5	13638
III. Витрати майбутніх періодів	270	-	-	-	-	-
IV. Необоротні активи та групи вибуття	275	-	-	-	-	-
Баланс	280	30487	39796	36754	39517,5	44932
Пасив						
I. Власний капітал						
Статутний капітал	300	852	852	852	852	852
Пайовий капітал	310	-	-	-	-	-
Додатковий вкладений капітал	320	2255	9634	17013	17013	17013
Інший додатковий капітал	330	1234	2209	2209	2183	2157
Резервний капітал	340	235	623,5	1012	1012	1066,5
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	9221	5611	782,5	2818,5	5414,5
Неоплачений капітал	360	-	-	-	-	-
Вилучений капітал	370	-	-	-	-	-
Усього за розділом I	380	13797	18929,5	21868,5	23878,5	26503
II. Забезпечення таких витрат і платежів						
Забезпечення виплат персоналу	400	-	-	-	-	-
Інші забезпечення	410	-	-	-	-	-
<i>Сума страхових резервів</i>	415	-	-	-	-	-
Цільове фінансування	420	4,5	-	-	-	-
Усього за розділом II	430	4,5	-	-	-	-
III. Довгострокові зобов'язання						
Довгострокові кредити банків	440	12070	13109	6193,5	2795,5	1918,5

Інші довгострокові фінансові зобов'язання	450					-
Відстрочені податкові зобов'язання	460					-
Інші довгострокові зобов'язання	470	49	49	49	49	49
Усього за розділом III	480	12119	13158	6242,5	2844,5	1967,5
IV. Поточні зобов'язання						
Короткострокові кредити банків	500	700	1000	1000	2460	3210
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510	-	-	-	-	-
Векселі видані	520	-	-	-	-	-
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	3659,5	5664	5084,5	5520	5352
Поточна заборгованість за розрахунками:						
з одержаних авансів	540	12	12	12	12	12
з бюджетом	550	134,5	165,5	122	90,5	122
з позабюджетних платежів	560	-	-	-	-	-
зі страхування	570	13,5	9,5	24	43,5	62,5
з оплати праці	580	-	-	-	-	137
з учасниками	590	-	-	-	-	-
із внутрішніх розрахунків	600	-	-	-	-	-
зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, утримуваними для продажу	605	-	-	-	-	-
Інші поточні зобов'язання	610	13	814	2332	4575	7566,0
Усього за розділом IV	620	4566,5	7708,5	8643	12794,5	16461,5
V. Доходи майбутніх періодів						
Баланс	640	30487	39796	36754	39517,5	44932

Продовження додатку Ж

Таблиця Ж.2

Баланс ПСП «Жовтневе» Охтирського району Сумської області за 2008-2012 рр.

(за рік)

	Код рядка	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	2012р.
Актив						
I. Необоротні активи						
Нематеріальні активи:						
залишкова вартість	010	1	0,5	-	-	3
первісна вартість	011	2	2	2	2	5
накопичена амортизація	012	1	1,5	2	2	2
Незавершене будівництво	020	17	22,5	35	21	14,5
Основні засоби:						
залишкова вартість	030	408,5	579	783	764	733,5
первісна вартість	031	628	961	1353	1562	1765,5
знос	032	219,5	382	570	798	1032
Довгострокові біологічні активи						
справедлива (залишкова вартість)	035	37	227,5	674,5	934,5	929,5
первісна вартість	036	37	227,5	674,5	934,5	929,5
накопичена амортизація	037	-	-	-	-	-
Довгострокові фінансові інвестиції:						
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	040	-	-	-	-	-
інші фінансові інвестиції	045	-	-	-	-	-

Довгострокова дебіторська заборгованість	050	-	-	-	-	-
Відстрочені податкові активи	060	-	-	-	-	-
Гудвіл	065	-	-	-	-	-
Інші необоротні активи	070	-	-	-	-	-
Усього за розділом I	080	463,5	829,5	1492,5	1719,5	1680,5
II. Оборотні активи						
Виробничі запаси	100	166	144,5	177	253	303,5
Поточні біологічні активи	110	166	297,5	302	308,5	412
Незавершене виробництво	120	283	277	241	285,5	366
Готова продукція	130	244	292,5	165,5	255	370,5
Товари	140	6,5	11	14,5	24,5	28,5
Векселі одержані	150	-	-	-	-	-
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:						
чиста реалізаційна вартість	160	18,5	8,5	5	13	29,5
первісна вартість	161	18,5	8,5	5	13	29,5
резерв сумнівних боргів	162	-	-	-	-	-
Дебіторська заборгованість за розрахунками:						
з бюджетом	170	30	9,5	7	1	33,5
за виданими авансами	180	-	3,5	3,5	-	-
з нарахованих доходів	190	-	-	-	-	-
із внутрішніх розрахунків	200	-	-	-	-	-
Інша поточна дебіторська заборгованість	210	77	128	141	157,5	241,5
Поточні фінансові інвестиції	220	-	-	-	-	-
Грошові кошти та їх еквіваленти						
в національній валюті	230	46	32	37	18	47,5

в т. ч. в касі	231	1	2	1	-	-
Інші оборотні активи	250	-	-	-	-	-
Усього за розділом II	260	1037	1204	1093,5	1316	1832,5
III. Витрати майбутніх періодів	270	1,5	-	-	-	-
IV. Необоротні активи та групи вибуття	275	-	-	-	-	-
Баланс	280	1502	2033,5	2586	3035,5	3513
Пасив						
I. Власний капітал						
Статутний капітал	300	0,5	1	1	1	1
Пайовий капітал	310	-	-	-	-	-
Додатковий вкладений капітал	320	-	-	-	-	-
Інший додатковий капітал	330	36,5	18,5	-	-	-
Резервний капітал	340	-	-	1702,5	2190	2666,5
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	557	1084	-	-	-
Неоплачений капітал	360	-	-	-	-	-
Вилучений капітал	370	-	-	-	-	-
Усього за розділом I	380	594	1103,5	1703,5	2191	2667,5
II. Забезпечення таких витрат і платежів						
Забезпечення виплат персоналу	400	-	-	-	-	-
Інші забезпечення	410	-	-	-	-	-
<i>Сума страхових резервів</i>	415	-	-	-	-	-
Цільове фінансування	420	45,5	15	7,5	6	40
Усього за розділом II	430	45,5	15	7,5	6	40
III. Довгострокові зобов'язання						
Довгострокові кредити банків	440	219	267	258	75	-

Інші довгострокові фінансові зобов'язання	450	-	-	-	-	-
Відстрочені податкові зобов'язання	460	-	-	-	-	-
Інші довгострокові зобов'язання	470	486,5	469,5	460,5	460,5	458,5
Усього за розділом III	480	705,5	736,5	718,5	535,5	458,5
IV. Поточні зобов'язання						
Короткострокові кредити банків	500	55	55	-	24	24
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510	-	-	-	-	-
Векселі видані	520	-	-	-	-	-
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	54	15,5	23	32	47
Поточна заборгованість за розрахунками:						
з одержаних авансів	540	-	-	-	-	-
з бюджетом	550	5,5	6	3,5	3,5	4,5
з позабюджетних платежів	560	2,5	3,5	1	-	-
зі страхування	570	6	15	24	36,5	41
з оплати праці	580	18	27	18	12	19
з учасниками	590	-	-	-	-	-
із внутрішніх розрахунків	600	-	-	-	-	-
зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, утримуваними для продажу	605	-	-	-	-	-
Інші поточні зобов'язання	610	16	56,5	87	195	211,5
Усього за розділом IV	620	157	178,5	156,5	303	347
V. Доходи майбутніх періодів						
Баланс	640	1502	2033,5	2586	3035,5	3513

Джерело: узагальнено за даними річної форми № 1 «Баланс» підприємства

Продовження додатку Ж

Таблиця Ж.3

Баланс ПСП «Комишанське» Охтирського району Сумської області за 2008-2012 рр.

	Код рядка	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	2012р.
Актив						
I. Необоротні активи						
Нематеріальні активи:						
залишкова вартість	010	-	-	-	-	-
первісна вартість	011	-	-	-	-	-
накопичена амортизація	012	-	-	-	-	-
Незавершене будівництво	020	2521	2672	1738	1003,5	1357
Основні засоби:						
залишкова вартість	030	3364	5236	6400,5	8768,5	9108
первісна вартість	031	3749	5681	6942,5	9431	12483,5
знос	032	385	445	542	662,5	3375,5
Довгострокові біологічні активи						
справедлива (залишкова вартість)	035	1398,5	1469	1501	2069,5	2435,5
первісна вартість	036	1398,5	1469	1501	2069,5	2435,5
накопичена амортизація	037	-	-	-	-	-
Довгострокові фінансові інвестиції:						
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	040	-	-	-	-	-
інші фінансові інвестиції	045	-	-	-	-	-
Довгострокова дебіторська заборгованість	050	-	-	-	-	-
Відстрочені податкові активи	060	-	-	-	-	-

Гудвіл	065	-	-	-	-	-
Інші необоротні активи	070	2	-	-	-	-
Усього за розділом I	080	7285,5	9379	9640,5	11841,5	12900,5
II. Оборотні активи						
Виробничі запаси	100	2070,5	2377	4295	5629	4420,5
Поточні біологічні активи	110	5029,5	6837	8052	8973	11929
Незавершене виробництво	120	1678,5	1913	2210	3606	4418
Готова продукція	130	283,5	195	116	106	139,5
Товари	140	-	-	-	-	-
Векселі одержані	150	-	-	-	-	-
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:						
чиста реалізаційна вартість	160	935,5	1095,5	2497,5	2054	2294,5
первісна вартість	161	935,5	1095,5	2497,5	2054	2294,5
резерв сумнівних боргів	162	-	-	-	-	-
Дебіторська заборгованість за розрахунками:						
з бюджетом	170	-	-	-	-	70,5
за виданими авансами	180	-	77	119,5	138,5	175,5
з нарахованих доходів	190	-	-	-	-	-
із внутрішніх розрахунків	200	440,0	519,5	194	-	-
Інша поточна дебіторська заборгованість	210	661,0	917,5	1648	2598	3979
Поточні фінансові інвестиції	220					
Грошові кошти та їх еквіваленти						
в національній валюті	230	586,0	163,5	375	397,5	234,5
в т. ч. в касі	231	-	1,5	3,5	4	3,5

Інші оборотні активи	250	-	-	-	-	-
Усього за розділом II	260	11684,5	14095	19507	23502	27661
III. Витрати майбутніх періодів	270	4	2	-	-	-
IV. Необоротні активи та групи вибуття	275	-	-	-	-	-
Баланс	280	18974	23476	29147,5	35343,5	40561,5
Пасив						
I. Власний капітал						
Статутний капітал	300	1272	1272	1272	1272	1272
Пайовий капітал	310	-	-	-	-	-
Додатковий вкладений капітал	320	-	-	-	-	-
Інший додатковий капітал	330	3285	3285	3285	4687	6094,5
Резервний капітал	340	646	838,5	1015,5	1275,5	1571,5
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	9767,5	13428	16792	21734,5	27355,5
Неоплачений капітал	360	-	-	-	-	-
Вилучений капітал	370	-	-	-	-	-
Усього за розділом I	380	14970,5	18823,5	22364,5	28969	36293,5
II. Забезпечення таких витрат і платежів						
Забезпечення виplat персоналу	400	-	-	-	-	-
Інші забезпечення	410	-	-	-	-	-
<i>Сума страхових резервів</i>	415	-	-	-	-	-
Цільове фінансування	420	-	-	-	-	-
Усього за розділом II	430	-	-	-	-	-
III. Довгострокові зобов'язання						
Довгострокові кредити банків	440	-	-	-	-	-
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	450	-	-	-	-	-
Відстрочені податкові зобов'язання	460	-	-	-	-	-

Інші довгострокові зобов'язання	470	3457	3829	5953	5476	3014,5
Усього за розділом III	480	3457	3829	5953	5476	3014,5
IV. Поточні зобов'язання						
Короткострокові кредити банків	500	-	-	-	-	-
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510	-	-	-	-	-
Векселі видані	520	-	-	-	-	-
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	89	336,5	304,5	291,5	711,5
Поточна заборгованість за розрахунками:						
з одержаних авансів	540	-	-	-	7	20
з бюджетом	550	46	55	77,5	105,5	70,5
з позабюджетних платежів	560	-	-	-	-	-
зі страхування	570	112	113	100,5	130	60,5
з оплати праці	580	210,5	243	261	253,5	209,5
з учасниками	590	-	-	-	-	-
із внутрішніх розрахунків	600	69	65,5	86,5	111	181,5
зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, утримуваними для продажу	605	-	-	-	-	-
Інші поточні зобов'язання	610	20	10,5	-	-	-
Усього за розділом IV	620	546,5	823,5	830	898,5	1253,5
V. Доходи майбутніх періодів						
Баланс	640	18974	23476	29147,5	35343,5	40561,5

Джерело: узагальнено за даними річної форми № 1 «Баланс» підприємства

Продовження додатку Ж

Таблиця Ж.4

Баланс ПАТ «Лебідь» Лебединського району Сумської області за 2008-2012 рр.

(за рік)

	Код рядка	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	2012р.
Актив						
I. Необоротні активи						
Нематеріальні активи:						
залишкова вартість	010	-	-	-	-	-
первісна вартість	011	1	1	1	1	-
накопичена амортизація	012	1	1	1	1	-
Незавершене будівництво	020	301,5	226	226	226	225
Основні засоби:						
залишкова вартість	030	12744,5	13005,5	15658,5	16057	13466,5
первісна вартість	031	25977	28058	43015	56167,5	54046
знос	032	13232,5	15052,5	27356,5	40110,5	40579,5
Довгострокові біологічні активи						
справедлива (залишкова вартість)	035	415	616,5	731	1363,5	1833,5
первісна вартість	036	461,5	659,5	752,5	1363,5	1833,5
накопичена амортизація	037	46,5	43	21,5	-	-
Довгострокові фінансові інвестиції:						
які обліковуються за методом участі в капіталі	040	-	-	-	-	-

інших підприємств						
інші фінансові інвестиції	045	239	235	231	231	227,5
Довгострокова дебіторська заборгованість	050	1861,5	1813	906	61,5	84
Відстрочені податкові активи	060	-	-	-	-	-
Гудвіл	065	-	-	-	-	-
Інші необоротні активи	070	-	-	-	-	-
Усього за розділом I	080	15561,5	15896	17752,5	17939	15836,5
II. Оборотні активи						
Виробничі запаси	100	1493	880,5	1019	1025	1080
Поточні біологічні активи	110	677	4007,5	10596	11767	11542
Незавершене виробництво	120	1380,5	1020	852	2549	2692,5
Готова продукція	130	1045	1086	1348	2303	3135
Товари	140		-	1,5	5,5	4
Векселі одержані	150		-	-	-	-
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:						
чиста реалізаційна вартість	160	3639,5	4499,5	1333	582,5	1961,5
первісна вартість	161	3728,5	4607	1373,5	582,5	1961,5
резерв сумнівних боргів	162	89	107,5	40,5	-	-
Дебіторська заборгованість за розрахунками:						
з бюджетом	170	1,5	1,5	-	4,5	4,5
за виданими авансами	180	449,5	923,5	610	769,5	1084,5
з нарахованих доходів	190	-	-	-	-	-

із внутрішніх розрахунків	200	-	-	-	-	-
Інша поточна дебіторська заборгованість	210	6	3	4448,5	13158,5	19152
Поточні фінансові інвестиції	220	-	-	-	-	-
Грошові кошти та їх еквіваленти						
в національній валюті	230	1274,5	1261,5	44	18	23
в т. ч. в касі	231	-	1	1	1	0,5
Інші оборотні активи	250	265	763	1149	1397	1548,5
Усього за розділом II	260	10231,5	14446	21401	33579,5	42227,5
III. Витрати майбутніх періодів	270	158,5	30,5	71,5	135	80
IV. Необоротні активи та групи вибуття	275	-	2	4	2	-
Баланс	280	25951,5	30374,5	39229	51655,5	58144,0
Пасив						
I. Власний капітал						
Статутний капітал	300	15390	15390	15390	15390	15390
Пайовий капітал	310	-	-	-	-	-
Додатковий вкладений капітал	320	-	-	-	-	-
Інший додатковий капітал	330	1084,5	1482,5	4358	6574,5	3468,5
Резервний капітал	340	828	910	980	1161,5	1326,5
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	2236,5	4879	9963,5	13724,5	16431
Неоплачений капітал	360	-	-	-	-	-
Вилучений капітал	370	-	-414	-414	-	-
Усього за розділом I	380	19539	22247,5	30277,5	36850,5	36616,0
II. Забезпечення таких витрат і платежів						

Забезпечення вишлат персоналу	400	-	-	-	-	-
Інші забезпечення	410	-	-	73,5	73,5	504
<i>Сума страхових резервів</i>	415	-	-	-	-	-
Цільове фінансування	420	92,5	28	37,5	9,5	598,5
Усього за розділом II	430	92,5	28	111	83	1102,5
III. Довгострокові зобов'язання						
Довгострокові кредити банків	440	1836	828	57	2144,5	4289,5
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	450	-	-	-	-	-
Відстрочені податкові зобов'язання	460	-	-	-	-	-
Інші довгострокові зобов'язання	470	-	-	-	-	-
Усього за розділом III	480	1836	828	57	2144,5	4289,5
IV. Поточні зобов'язання						
Короткострокові кредити банків	500	2148	2000	-	-	-
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510	-	-	-	-	-
Векселі видані	520	-	-	-	-	-
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	307,5	1539,5	2303,5	2376,5	3230
Поточна заборгованість за розрахунками:						
з одержаних авансів	540	1640,5	2250	4639,5	7366	8387,5
з бюджетом	550	135	45	51	45	43
з позабюджетних платежів	560	-	-	-	-	-
зі страхування	570	36	64	76	78,5	95

з оплати праці	580	102,5	145,5	156,5	164	271,5
з учасниками	590	97	332,5	299,5	38	38
із внутрішніх розрахунків	600	-	-	-	-	-
<i>зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, утримуваними для продажу</i>	605	-	-	-	-	-
Інші поточні зобов'язання	610	17,5	894,5	1257,5	2509,5	4071
Усього за розділом IV	620	4484	7271	8783,5	12577,5	16136
V. Доходи майбутніх періодів	630	-	-	-	-	-
Баланс	640	25951,5	30374,5	39229	51655,5	58144

Джерело: узагальнено за даними річної форми № 1 «Баланс» підприємства

Продовження додатку Ж

Таблиця Ж.5

Баланс ТОВ АФ «Владана» Сумського району Сумської області за 2008-2012 рр.

(за рік)

	Код рядка	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	2012р.
Актив						
I. Необоротні активи						
Нематеріальні активи:						
залишкова вартість	010	0,5	-	-	16	24,5
первісна вартість	011	3	3	3	25	47
накопичена амортизація	012	2,5	3	3	9	22,5
Незавершене будівництво	020	265,5	476	279	317	732,5
Основні засоби:						
залишкова вартість	030	4218	4693,5	5314,5	6508,5	6944
первісна вартість	031	5627,5	6594	7876,5	10362,5	12541
знос	032	1409,5	1900,5	2562	3854	5597
Довгострокові біологічні активи						
справедлива (залишкова вартість)	035	1481,5	1924,5	2041,5	2364,5	2856
первісна вартість	036	1481,5	1924,5	2041,5	2364,5	2856
накопичена амортизація	037	-	-	-	-	
Довгострокові фінансові інвестиції:						
які обліковуються за методом участі в	040	-	-	-	-	-

капіталі інших підприємств						
інші фінансові інвестиції	045	139	140	140	140	140,0
Довгострокова дебіторська заборгованість	050	-	-	-	-	-
Відстрочені податкові активи	060	-	-	-	-	-
Гудвіл	065	-	-	-	-	-
Інші необоротні активи	070	-	-	-	-	-
Усього за розділом I	080	6104,5	7234	7775	9346	10697
II. Оборотні активи						
Виробничі запаси	100	216,5	698,5	383,5	427,5	317,5
Поточні біологічні активи	110	1476	633	1167,5	1626,5	2082
Незавершене виробництво	120	489,5	1262,5	317	782	1103,5
Готова продукція	130	2453,5	1359	2279	1792	1784,5
Товари	140	-	-	-	-	-
Векселі одержані	150	-	-	-	-	-
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:						
чиста реалізаційна вартість	160	263	498,5	1264	2528,5	2584
первісна вартість	161	263	498,5	1264	2528,5	2584
резерв сумнівних боргів	162	-	-	-	-	-
Дебіторська заборгованість за розрахунками:						
з бюджетом	170	188,5	149,5	186	93	-
за виданими авансами	180	28,5	28,5	-	-	-
з нарахованих доходів	190	-	-	-	-	-

із внутрішніх розрахунків	200	-	-	-	-	-
Інша поточна дебіторська заборгованість	210	10,5	56,5	288	300	126
Поточні фінансові інвестиції	220	-	-	-	-	-
Грошові кошти та їх еквіваленти						
в національній валюті	230	41,5	93	61,5	9	332,5
в т. ч. в касі	231	2,5	6	8	7	5,5
Інші оборотні активи	250	22,5	98,5	116	99	134,5
Усього за розділом II	260	5190	4993,5	6062,5	7657,5	8464,5
III. Витрати майбутніх періодів	270	-	-	-	-	-
IV. Необоротні активи та групи вибуття	275	-	-	-	-	-
Баланс	280	11294,5	12227,5	13837,5	17003,5	19161,5
Пасив						
I. Власний капітал						
Статутний капітал	300	1405	1405	1405	1405	1405
Пайовий капітал	310	-	-	-	-	-
Додатковий вкладений капітал	320	1440	1440	1441,5	1443	1443
Інший додатковий капітал	330	253	253	253	253	253
Резервний капітал	340	119	119	498	890	918
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	2397,5	3306,5	5010	6308,5	6837,5
Неоплачений капітал	360	-	-	-	-	-
Вилучений капітал	370	-	-	-	-	-
Усього за розділом I	380	5614,5	6523,5	8607,5	10299,5	10856,5
II. Забезпечення таких витрат і платежів						

Забезпечення вишлат персоналу	400	-	-	-	-	-
Інші забезпечення	410	-	-	-	-	-
<i>Сума страхових резервів</i>	415	-	-	-	-	-
Цільове фінансування	420	-	-	-	-	-
Усього за розділом II	430	-	-	-	-	-
III. Довгострокові зобов'язання						
Довгострокові кредити банків	440	1304	1516	681,5	537	1227,5
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	450	-	-	-	-	-
Відстрочені податкові зобов'язання	460	-	-	-	-	-
Інші довгострокові зобов'язання	470	-	-	-	-	-
Усього за розділом III	480	1304	1516	681,5	537	1227,5
IV. Поточні зобов'язання						
Короткострокові кредити банків	500	647,5	552,5	900	2055,5	2940
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510	-	-	-	-	-
Векселі видані	520	-	-	-	-	-
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	884,5	1068,5	950,5	1072	1233,0
Поточна заборгованість за розрахунками:						
з одержаних авансів	540	1320,5	1094	1159	1150	525
з бюджетом	550	29	33	108,5	178,5	299
з позабюджетних платежів	560	-	-	-	-	-
зі страхування	570	13	17	17,5	19,5	22

з оплати праці	580	39,5	49	45,5	39	51
з учасниками	590	163	163	163	163	365
із внутрішніх розрахунків	600	-	-	-	-	-
<i>зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, утримуваними для продажу</i>	605	-	-	-	-	-
Інші поточні зобов'язання	610	1279	1211	1204,5	1489,5	1642,5
Усього за розділом IV	620	4376	4188	4548,5	6167	7077,5
V. Доходи майбутніх періодів	630	-	-	-	-	-
Баланс	640	11294,5	12227,5	13837,5	17003,5	19161,5

Джерело: узагальнено за даними річної форми № 1 «Баланс» підприємства

Продовження додатку Ж

Таблиця Ж.6

Звіт про фінансові результати ПСП «Жовтневе» Охтирського району Сумської області за 2008-2012 рр.

(тис. грн.)

Показник	Код рядка	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
I. Фінансові результати						
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	035	1455	1981	1708	2472	3577
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	040	1022	1453	1357	2077	2960
Валовий прибуток (збиток)	050 (055)	433	528	351	395	617
Інші операційні доходи	060	312	420	646	275	516
Адміністративні витрати	070	94	102	106	149	175
Витрати на збут	080					
Інші операційні витрати	090	89	159	124	166	189
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток (збиток)	100 (105)	562	687	767	355	769
Доход від участі в капіталі	110	-	-	-	-	-
Інші фінансові доходи	120	-	-	-	-	-
Інші доходи	130	4	118	22	-	6
Фінансові витрати	140	60	126	89	68	58
Втрати від участі в капіталі	150	-	-	-	-	-

Інші витрати	160	-	131	11	1	7
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування : прибуток (збиток)	170 (175)	506	548	689	286	710
Податок на прибуток	180	-	-	-	-	43
Фінансовий результат від звичайної діяльності: прибуток (збиток)	190 (195)	506	548	689	286	667
Надзвичайні доходи	200	-	-	-	-	-
Надзвичайні витрати	205	-	-	-	-	-
Чистий прибуток (збиток)	220 (225)	506	548	689	286	667
II. Елементи операційних витрат						
Матеріальні затрати	230	924	845	1182	1496	1975
Витрати на оплату праці	240	379	384	442	594	720
Відрахування на соціальні заходи	250	87	115	161	222	267
Амортизація	260	147	179	200	258	210
Інші операційні витрати	270	486	501	614	685	1110
Разом	280	2023	2024	2599	3255	4282

Примітка. Середньорічна чисельність працівників у 2008 р. склала 33 чол., у 2009 р. – 33 чол., у 2010 р. – 35 чол., у 2011 р. – 40 чол., у 2012 р. – 41 чол.

Джерело: узагальнено за даними річної форми № 2 «Звіт про фінансові результати» підприємства

Продовження додатку Ж

Таблиця Ж.7

Звіт про фінансові результати ПСП «Комишанське» Охтирського району Сумської області за 2008-2012 рр.

(тис. грн.)

Показник	Код рядка	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
І. Фінансові результати						
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	035	15970	16401	28172	28861	33698
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	040	12474	13869	22053	18785	28151
Валовий прибуток (збиток)	050 (055)	3496	2532	6119	10076	5547
Інші операційні доходи	060	2497	2150	994	5	4806
Адміністративні витрати	070	914	1125	1336	1778	2167
Витрати на збут	080	134	64	430	772	788
Інші операційні витрати	090	279	395	1037	1036	1623
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток (збиток)	100 (105)	4666	3098	4310	6495	5775
Доход від участі в капіталі	110	-	-	-	-	-
Інші фінансові доходи	120	11	1	5	11	7
Інші доходи	130	37	2	-	3	26
Фінансові витрати	140	38	24	-	-	-
Втрати від участі в капіталі	150	-	-	-	-	-

Інші витрати	160	29	18	4	-	-
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування : прибуток (збиток)	170 (175)	4647	3059	4311	6509	5808
Податок на прибуток	180	-	-	-	-	-
Фінансовий результат від звичайної діяльності: прибуток (збиток)	190 (195)	4647	3059	4311	6509	5808
Надзвичайні доходи	200	-	-	-	-	-
Надзвичайні витрати	205	-	-	288	127	356
Чистий прибуток (збиток)	220 (225)	4647	3059	4023	6382	5452
II. Елементи операційних витрат						
Матеріальні затрати	230	6943	7897	12555	16792	22827
Витрати на оплату праці	240	5361	6207	7349	9138	9462
Відрахування на соціальні заходи	250	1229	1847	2675	3398	3519
Амортизація	260	50	70	124	117	1448
Інші операційні витрати	270	1383	1387	3867	3191	5157
Разом	280	14966	17408	26570	32636	42413

Примітка. Середньорічна чисельність працівників у 2008 р. склала 402 чол., у 2009 р. – 422 чол., у 2010 р. – 456 чол., у 2011 р. – 405чол., у 2012 р. – 370 чол.

Джерело: узагальнено за даними річної форми № 2 «Звіт про фінансові результати» підприємства

Продовження додатку Ж

Таблиця Ж.8

Звіт про фінансові результати ТОВ АФ «Псьол» Краснопільського району Сумської області за 2008-2012 рр.

(тис. грн.)

Показник	Код рядка	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
I. Фінансові результати						
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	035	15276	26788	23414	44724	45366
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	040	9571	16815	14605	33362	38396
Валовий прибуток (збиток)	050 (055)	5705	9973	8809	11362	6970
Інші операційні доходи	060	5505	2139	4405	4062	6675
Адміністративні витрати	070	1566	1993	2283	2515	3431
Витрати на збут	080	1166	970	553	2886	454
Інші операційні витрати	090	3111	1708	3649	4962	1159
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток (збиток)	100 (105)	5367	7441	6729	5061	8601
Доход від участі в капіталі	110	-	-	-	-	-
Інші фінансові доходи	120	1484	640	-	49	-
Інші доходи	130	224	34	3	-	167
Фінансові витрати	140	2807	3733	2373	2199	3679
Втрати від участі в капіталі	150	-	-	-	-	-
Інші витрати	160	185	27	3	66	221
Фінансовий результат від звичайної	170 (175)	4083	4355	4356	2845	4868

діяльності до оподаткування : прибуток (збиток)						
Податок на прибуток	180	-	-	-	-	-
Фінансовий результат від звичайної діяльності: прибуток (збиток)	190 (195)	4083	4355	4356	2845	4868
Надзвичайні доходи	200	-	-	-	-	-
Надзвичайні витрати	205	81	42	2791	338	-
Чистий прибуток (збиток)	220 (225)	4002	4313	1565	2507	4868
II. Елементи операційних витрат						
Матеріальні затрати	230	14072	13791	20201	32584	33892
Витрати на оплату праці	240	1696	680	1036	1543	2094
Відрахування на соціальні заходи	250	389	202	377	574	779
Амортизація	260	1862	2193	1966	2907	3566
Інші операційні витрати	270	1289	1515	1829	2771	4631
Разом	280	19308	18381	25409	40379	44962

Примітка. 1. Надзвичайні доходи ТОВ АФ «Псьол» у 2006 р. становили 825,0 тис. грн.

2. Середньорічна чисельність працівників у 2008 р. склала 101 чол., у 2009 р. – 64 чол., у 2010 р. – 84 чол., у 2011 р. – 84 чол., у 2012 р. – 99 чол.

Джерело: узагальнено за даними річної форми № 2 «Звіт про фінансові результати» підприємства

Продовження додатку Ж

Таблиця Ж.9

Звіт про фінансові результати ПАТ «Лебідь» Лебединського району Сумської області за 2008-2012 рр.

(тис. грн.)

Показник	Код рядка	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
І. Фінансові результати						
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	035	15624	14387	19852	31499	32083
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	040	11691	15602	16303	23603	27444
Валовий прибуток (збиток)	050 (055)	3933	-1215	3549	7896	4639
Інші операційні доходи	060	9042	6068	36764	67453	50069
Адміністративні витрати	070	1152	1052	2140	2739	2893
Витрати на збут	080	21	25	219	1207	102
Інші операційні витрати	090	8682	2642	30663	71009	50274
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток (збиток)	100 (105)	3120	1134	7291	394	1439
Доход від участі в капіталі	110	-	-	-	-	-
Інші фінансові доходи	120	-	196	-	-	-
Інші доходи	130	180	10	127	41	57
Фінансові витрати	140	989	651	13	358	483
Втрати від участі в капіталі	150	-	-	-	-	-

Інші витрати	160	101	8	280	53	124
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування : прибуток (збиток)	170 (175)	2210	681	7125	24	889
Податок на прибуток	180	-	-	-	-	-
Фінансовий результат від звичайної діяльності: прибуток (збиток)	190 (195)	2210	681	7125	24	889
Надзвичайні доходи	200	-	-	-	-	-
Надзвичайні витрати	205	87	-	542	-	417
Чистий прибуток (збиток)	220 (225)	2123	681	6583	24	472
II. Елементи операційних витрат						
Матеріальні затрати	230	7614	10188	11417	16707	13635
Витрати на оплату праці	240	2159	2696	3151	3762	3911
Відрахування на соціальні заходи	250	494	804	1129	1374	1480
Амортизація	260	1049	1134	2836	2904	2221
Інші операційні витрати	270	1463	5069	5346	8893	13859
Разом	280	12779	19891	23879	33640	35106

Примітка. Середньорічна чисельність працівників у 2008 р. склала 126 чол., у 2009 р. – 147 чол., у 2010 р. – 143 чол., у 2011 р. – 150 чол., у 2012 р. – 126 чол.

Джерело: узагальнено за даними річної форми № 2 «Звіт про фінансові результати» підприємства

Продовження додатку Ж

Таблиця Ж.10

Звіт про фінансові результати ТОВ АФ «Владана» Сумського району Сумської області за 2008-2012 рр.

(тис. грн.)

Показник	Код рядка	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
I. Фінансові результати						
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	035	6463	7017	9525	11744	12165
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	040	5026	5544	6069	9567	10884
Валовий прибуток (збиток)	050 (055)	1437	1473	3456	2177	1281
Інші операційні доходи	060	1435	1372	1477	1059	1350
Адміністративні витрати	070	746	639	1293	1769	1161
Витрати на збут	080	37	4	-	114	6
Інші операційні витрати	090	1329	401	506	407	188
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток (збиток)	100 (105)	760	1801	3134	946	1276
Доход від участі в капіталі	110	-	-	-	-	-
Інші фінансові доходи	120	-	-	-	-	10
Інші доходи	130	698	6	-	243	
Фінансові витрати	140	299	281	232	457	695
Втрати від участі в капіталі	150	-	-	-	-	-

Інші витрати	160	648	219	44	209	-
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування : прибуток (збиток)	170 (175)	511	1307	2858	523	591
Податок на прибуток	180	-	-	-	-	-
Фінансовий результат від звичайної діяльності: прибуток (збиток)	190 (195)	511	1307	2858	523	591
Надзвичайні доходи	200	-	-	-	-	-
Надзвичайні витрати	205	-	-	-	-	-
Чистий прибуток (збиток)	220 (225)	511	1307	2858	523	591
II. Елементи операційних витрат						
Матеріальні затрати	230	4876	2925	3523	6046	8935
Витрати на оплату праці	240	874	811	1009	1353	1444
Відрахування на соціальні заходи	250	200	241	376	503	537
Амортизація	260	620	670	672	1945	1589
Інші операційні витрати	270	305	669	574	1085	1786
Разом	280	6873	5316	6154	10932	14291

Примітка. Середньорічна чисельність працівників у 2008 р. склала 60 чол., у 2009 р. – 40 чол., у 2010 р. – 42 чол., у 2011 р. – 49 чол., у 2012 р. – 52 чол.

Джерело: узагальнено за даними річної форми № 2 «Звіт про фінансові результати» підприємства

Динаміка резервного капіталу та нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) досліджуваних сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2008-2012 рр., тис. грн.

Підприємство	2008р.				2009р.				2010р.				2011р.				2012р.			
	Резервний капітал		Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)		Резервний капітал		Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)		Резервний капітал		Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)		Резервний капітал		Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)		Резервний капітал		Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	
	напоч.року	накін.року	напоч.року	накін.року	напоч.року	накін.року	напоч.року	накін.року	напоч.року	накін.року	напоч.року	накін.року	напоч.року	накін.року	напоч.року	накін.року	напоч.року	накін.року	напоч.року	накін.року
ТОВАФ «Павло»	235	235	7220	11222	235	1012	11222	-	1012	1012	-	1565	1012	1012	1565	4072	1012	1121	4072	6757
ПАТ «Львів»	799	857	1150	3323	857	963	3323	6435	963	997	6435	13492	997	1336	13492	13957	1336	1327	1553	17312
ПСП «Комішанське»	530	762	7560	11975	762	915	11975	14881	915	1116	14881	18703	1116	1465	18703	24766	1465	1708	24766	29945

ПСП «Жовтень»	-	-	304	810	-	-	810	1338	-	-	1338	2047	-	-	2047	2333	-	-	2333	3000
ТОВАФ «Владана»	119	119	2142	2633	119	119	2633	3960	119	877	3960	6060	877	903	6060	6557	903	933	6557	7118
Пообласі, млн грн.	563	755	2560	1531	761	986	1414	1316	914	1481	1125	321	1514	1711	551	3935	1711	1894	3231	9507

Джерело: узагальнено автором за даними річної форми № 1 «Баланс» підприємств

Таблиця Ж.12

Площа сільськогосподарських угідь та ріллі досліджуваних сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2010-2012 рр.

Підприємство	2008 р.		2009 р.		2010 р.		2011 р.		2012 р.	
	Площа с-г угідь, га	Площа ріллі, га	Площа с-г угідь, га	Площа ріллі, га	Площа с-г угідь, га	Площа ріллі, га	Площа с-г угідь, га	Площа ріллі, га	Площа с-г угідь, га	Площа ріллі, га
ТОВ АФ «Псьол»	6789,0	6671,0	6738,0	6531,0	6676,0	6469,0	6595,0	6157,0	6617,0	5773,0
ПСП «Жовтневе»	926,0	873,0	926,0	873,0	926,0	873,0	937,0	823,0	937,0	823,0
ПСП «Комишанське»	5441,0	5180,0	5441,0	5180,0	5325,0	5093,0	5325,0	5093,0	5325,0	5157,0
ПАТ «Лебідь»	5107,0	4497,0	6379,0	5209,0	6379,0	5209,0	6434,0	5264,0	6433,0	5263,0
ТОВ АФ «Владана»	1428,0	1400,0	1084,4	1056,6	943,0	943,0	914,0	914,0	1057,0	1057,0

Джерело: узагальнено за даними річних форм 50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств»

Динаміка чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2008-2012 рр.

Назва господарства	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції														
	2008 р.			2009 р.			2010 р.			2011 р.			2012 р.		
	усього	у т. ч.		усього	у т. ч.		усього	у т. ч.		усього	у т. ч.		усього	у т. ч.	
рослинни цтво		тваринни цтво	рослинни цтво		тваринни цтво	рослинни цтво		тваринни цтво	рослинни цтво		тваринни цтво	рослинни цтво		тваринни цтво	
ТОВ АФ «Псьол»	15276	12866	1973	26788	25053	1670	23414	21074	2084	44724	38431	4057	45366	42379	2987
ПАТ «Лебідь»	15444	12698	1283	14146	12865	812	19269	17918	1207	30750	28418	1899	32083	30259	1128
ПСП «Жовтневе»	1418	1077	341	1924	1605	319	1708	1057	579	2472	1430	831	3577	2493	846
ПСП «Комишанське»	15210	7218	7212	15823	10102	4908	28172	17580	9365	28861	15021	11959	33698	22202	10072
ТОВ АФ «Владана»	6463	1645	3863	7017	2293	4259	9525	1947	6990	11744	3401	7951	12165	3861	7919

Таблиця И.2

Динаміка повної собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2008-2012 рр.

Назва господарства	Повна собівартість реалізованої продукції														
	2008 р.			2009 р.			2010 р.			2011 р.			2012 р.		
	усього	у т. ч.		усього	у т. ч.		усього	у т. ч.		усього	у т. ч.		усього	у т. ч.	
		рослинництво	тваринництво		рослинництво	тваринництво		рослинництво	тваринництво		рослинництво	тваринництво			
ТОВ АФ «Псьол»	15110	12197	2446	23511	21302	2123	19814	16793	2694	40962	33090	5224	45961	42566	3395
ПАТ «Лебідь»	13701	10255	1773	17260	16016	1206	18668	16269	2260	27445	25032	2313	31691	28298	2113
ПСП «Жовтневе»	1137	647	490	1635	1224	411	1497	801	696	2120	1299	821	3014	1915	1098
ПСП «Комишанське»	12743	3739	8030	14471	6846	6637	22133	11317	10006	21179	8096	11864	29693	15681	12414
ТОВ АФ «Владана»	6107	1495	3490	6468	1701	4236	7594	1475	5428	11907	2757	8841	12746	3429	8877

Примітка.

1. До чистого доходу та повної собівартості у графі «усього» включено вартість послуг у галузях рослинництва та тваринництва
2. Розмір чистого доходу та повної собівартості по галузях тваринництва та рослинництва подано без вартості послуг

Вихідні дані для кореляційно-регресійного аналізу за 2012 р.

Кількість підприємств	Площа с/г-ля	Числ. тварин (виручок) тис. грн.	Вироб. тварин тис. грн.	Числ. тварин блок (блек) тис. грн.	Основна с/г-ля тис. грн.	Вартість с/г-ля тис. грн.	Вартість майна тис. грн.	Вартість капіталу тис. грн.	Поповнення об'єкту тис. грн.	Площа на одну структуру господарства, %		Середнє вартість на 10 бас. тис. грн.		Зміна операційних витрат тис. грн.	Постійні операційні витрати тис. грн.	Частина бас. на одну структуру, %	Операційні витрати тис. грн.
										оселянку	зривок	коров	молодняку ВРХ				
1	889	8302	1980	5109	10869	3922	51121	29186	12442	130	560	1	11	43209	6434	22	165
2	204	2528	259	19741	2011	14866	18090	12322	3720	150	640	1	22	9028	2522	07	160
3	3115	8770	4735	52985	2518	86982	73068	-38254	38837	240	760	0	25	38743	23988	24	123
4	1596	4128	542	562	111	2425	2377	-978	2983	30	120	39	0	2507	2306	01	333
5	1555	4836	6671	236	510	2299	3753	1057	1618	05	90	38	22	3284	1998	01	228
6	3107	19643	10315	410	7578	6638	15123	12923	1279	20	220	40	15	15715	5289	05	148
7	1662	2444	7479	247	351	1245	1716	1132	621	09	610	42	4	1680	710	01	273

8	2620	28049	3998	5028	2180	12088	13453	1136	7667	00	983	20	4	17435	3833	08	289
9	5960	3694	23542	240	813	3639	4173	-4368	2970	07	290	43	19	2596	1388	01	343
10	2421	3194	13800	1014	14	7063	6707	-2479	10249	120	320	42	5	786	1969	01	316
11	2394	11040	10921	1235	4236	8224	14174	10006	2963	22	180	38	2	7069	2896	03	325
12	1191	2344	4728	32	219	1900	2531	1992	28	16	160	45	18	1873	744	01	294
13	3993	32167	11660	11675	8841	10836	2077	12355	7691	280	820	2	14	20037	4191	09	212
14	4499	13036	16016	4443	191	11597	11000	1327	6245	00	983	25	2	6900	7636	04	265
15	1005	1688	3638	632	1145	1208	2363	2301	22	13	190	31	3	1044	119	005	294
16	1633	18721	3184	8624	4023	5967	9907	8284	515	60	940	0	5	11530	1937	05	307
17	251	1349	532	547	40	687	683	538	149	23	977	11	10	434	350	004	245
18	266	114	242	13	150	112	267	140	137	30	270	21	0	92	10	0003	305
19	585	1720	670	639	746	1889	2566	2342	130	00	970	23	2	792	279	005	328
20	1154	13143	3491	2828	5108	4508	9724	8174	883	32	968	12	2	10528	1265	04	275
21	1392	9364	4803	3221	3119	3788	7291	5251	1233	16	984	5	4	4494	2138	03	264
22	3315	34176	5370	14471	2456	29023	40674	24342	1405	120	880	0	0	14490	10461	09	262

23	1010	688	246	193	563	294	922	822	182	27	650	11	18	4307	1003	02	249
24	455	149	684	592	52	850	847	228	682	00	390	23	40	974	195	004	173
25	1817	7041	3808	3437	3037	5143	8073	4316	3974	07	680	27	11	4452	155	02	215
26	1143	6960	3046	3656	365	2159	2311	1863	453	14	986	0	0	3893	327	02	126
27	3747	14022	5403	4921	232	9891	9883	1942	8350	05	995	15	6	8928	931	04	236
28	2848	33116	4346	18468	1009	21175	23068	-13133	10804	00	670	0	0	19883	13632	09	299
29	7961	6052	17705	24709	21010	44208	87336	19553	40994	04	996	9	13	32578	7702	16	245
30	8513	111967	32145	26841	26457	71951	100099	92892	3719	00	920	0	0	37962	23614	003	193
31	5350	24259	6784	5808	8313	21560	29548	1361	31237	20	980	2	4	13399	3813	07	276
32	2011	11896	4002	8171	2561	11405	14109	13132	432	120	880	0	16	5529	2686	03	255
33	2707	11070	4499	4110	2362	10623	12904	2605	9502	04	996	21	0	6943	2234	03	159
34	8101	55438	5266	67	2560	69527	92473	-58609	118864	60	90	28	12	32727	64495	36	232
35	2533	11055	1667	886	3157	5993	8994	4625	3400	00	180	18	3	8681	3018	03	233
36	2388	27863	6781	6656	7217	14640	25607	11762	11450	190	910	0	50	19888	6072	08	200
37	2332	5882	1912	81	7170	3354	12099	11108	837	24	110	32	55	3843	1444	02	215

38	875	13946	19825	41652	53206	63620	138877	68419	32812	00	920	0	20	61234	97419	08	251
39	1626	7308	2639	2271	3337	6629	11072	9188	344	41	650	16	43	5213	990	02	231
40	3184	7252	3152	227	2236	3294	5486	3533	566	18	220	25	3	7258	2690	02	260
41	6682	56949	7524	21330	13448	31619	46455	43461	2296	110	890	0	15	31795	6884	15	186
42	3290	18020	3494	1271	6558	13057	24138	11614	11962	40	110	29	56	14768	4409	05	394
43	3072	24168	3146	886	6043	14442	22171	6847	12988	150	140	11	0	2007	3795	07	251
44	2064	15296	3889	3512	7602	7731	18039	15340	2345	29	570	22	22	10673	2786	04	208
45	1490	8753	2640	2447	2678	6665	10204	8984	505	54	846	18	44	5605	1906	02	266
46	3900	10963	4161	2217	11128	17371	30405	29117	535	00	220	22	45	6342	1620	03	301
47	3342	24611	5554	5674	16587	21054	41112	39451	649	71	709	14	35	16962	4813	07	198
48	1407	8857	3440	3366	982	4280	5499	3806	1505	90	750	0	20	5025	1642	02	289
49	6617	45366	11924	4868	29674	13638	44932	26503	16462	50	250	14	6	33451	13668	12	257
50	2787	8339	2885	894	3094	3555	6893	2912	4166	20	180	6	7	4488	2850	02	307
51	2732	14864	4254	6004	2662	9276	12569	4309	1707	130	870	3	8	10653	5138	04	276
52	1997	13340	3678	3488	4841	7564	13221	8474	5066	00	784	1	7	7041	4131	04	255

53	588	1549	979	334	437	1019	1742	832	17	17	185	9	10	688	575	004	299
54	5049	22215	9265	9273	5042	16537	26877	17632	3910	27	573	6	8	12758	6335	06	301
55	1239	3608	2063	2674	255	4885	4598	2331	2169	19	753	0	0	3080	1413	01	191
56	1401	9276	1855	1619	822	4883	7133	4681	1126	40	673	40	40	5297	4107	03	295
57	756	4471	2440	2286	225	3279	3431	1708	2543	11	989	0	15	3697	610	01	129
58	515	1326	897	845	1006	1497	2262	2403	251	24	541	19	6	490	271	004	245
59	4429	52648	7215	7084	15443	4723	22741	12019	8944	100	600	2	0	21292	20676	14	309
60	660	13260	2562	5877	568	6609	7810	4341	2499	61	939	0	45	6497	4656	04	195
61	1886	11336	5743	4151	3417	14860	13987	10115	4056	57	846	1	0	4047	4943	03	221
62	2255	5381	4503	4591	1700	6633	10595	7392	311	55	945	42	64	3978	2077	01	250
63	526	5549	2409	7282	62	9715	9641	8807	3444	190	810	0	84	4611	1003	02	109
64	125	516	154	26	7	433	570	38	272	13	115	122	30	327	170	001	333
65	600	1011	734	144	540	621	1300	697	57	09	129	37	27	672	728	003	187
66	55	730	187	315	199	204	489	202	26	140	860	0	33	518	97	002	299
67	1567	5081	5002	4205	1794	17334	18088	17537	198	110	890	5	0	2343	1099	01	221

68	643	3283	662	472	13467	4228	58144	36616	4071	73	89	40	4	17922	63274	09	25
69	1660	16999	5487	7607	7866	6856	16553	13305	2282	110	890	0	44	8399	3128	04	198
70	1886	5264	2277	172	1338	6611	8170	5780	1688	38	82	65	13	3992	1176	01	276
71	4754	34104	14890	10230	16746	38447	62102	58499	1141	85	734	19	50	23073	5428	09	25
72	4462	24158	4105	178	7191	1500	26094	20162	5500	26	139	28	23	20070	4874	07	319
73	2994	7389	1677	4	9863	6736	18629	13914	4902	07	163	45	38	5885	2136	02	274
74	1729	48851	4343	43057	5413	48247	50917	4006	5855	245	755	0	2	28719	13126	12	292
75	1271	7214	3368	502	2882	2505	5888	4213	884	18	180	29	5	5301	1669	02	202
76	2397	14479	2087	97	2211	6832	9721	-10069	2858	22	78	41	10	9428	10156	04	312
77	963	4102	621	986	322	4822	4837	3227	1710	34	560	0	0	1980	1078	01	292
78	5194	38609	2415	8124	15771	19666	40697	24093	6598	30	690	14	26	19418	15198	10	284
79	3404	23311	4166	3911	2363	26449	28672	24873	887	93	429	11	45	14047	6881	06	205
80	3086	32730	13069	22943	272	27087	19175	-1863	10062	155	845	0	0	22687	6614	09	254
81	2297	24375	3101	2174	10828	25883	39071	33497	1282	116	585	23	54	17349	3725	07	252

82	90612	180072	29132	43138	18731	257379	263607	48620	221708	39	961		0	141884	84539	49	206
83	5380	36884	16441	15877	12571	21426	34408	32418	1246	38	961	3	5	16089	7301	10	191
84	3286	19422	7098	3880	4985	10069	14775	13423	122	31	425	0	7	13197	2992	05	252
85	475	7677	2485	7573	6	4943	4607	-1951	1970	160	840		0	1920	1390	02	199
86	5142	42958	8330	3272	469	9567	9415	-6176	5251	08	199	33	0	33243	10799	12	244
87	5226	34621	22602	37240	14368	23590	45391	35106	10582	25	975	0	0	22851	15521	09	226
88	7393	16972	8783	6379	703	17249	17508	4551	14267	100	659	12	10	11546	3870	05	129
89	1526	8456	2387	1175	5417	5561	13280	6167	7642	25	275	13	23	7284	1885	02	235
90	6515	36644	8228	95	9796	14985	36497	25934	10179	07	115	6	5	27021	9554	10	198
91	1489	13491	6440	8793	266	12699	12107	46	4437	165	835	0	3	6942	3370	04	316
92	2809	18365	9020	8855	785	15018	14828	-11908	9249	21	979	8	0	9540	8661	05	101
93	427	3781	566	528	455	2467	2790	528	1379	25	379	0	0	2337	823	01	192
94	4406	53185	13156	8401	18910	39838	61968	53312	8344	76	625	4	9	28963	22225	14	218
95	1588	4715	4677	2929	3749	8244	11730	9049	2480	43	457	0	0	2874	903	01	267

96	3283	12776	9954	7665	5483	14124	19134	14725	4544	39	961	0	7	9140	2918	03	190
97	2948	12196	4596	1649	4848	6769	13857	12969	680	58	442	50	64	8899	1841	03	286
98	2678	9881	3538	725	5267	12304	17155	11978	5462	32	158	0	0	5606	4153	03	245
99	2516	5262	3553	875	1310	4220	6156	2989	1723	12	186	14	13	4609	1371	01	229
100	741	4988	737	776	1423	7313	8358	2862	2414	66	534	0	0	4343	786	01	261
101	5325	33688	11784	5452	9108	27661	40562	36294	1254	63	637	18	31	26086	6643	09	177
102	1620	10632	5456	5388	3577	7364	13169	12751	162	44	956	0	5	4663	1574	03	237
103	957	3577	1427	667	734	1833	3513	2668	347	19	281	12	13	2102	1280	01	294
104	2364	11563	4284	412	2585	6463	187813	180160	3753	14	489	10	3	8216	3643	03	274
105	316	1020	427	30	134	791	880	465	106	24	153	27	20	521	413	08	191
106	1919	5961	3063	948	3543	4151	7727	6735	309	32	288	0	0	3524	1542	02	297
107	548	2167	574	201	627	905	1921	1271	344	10	164	31	10	1600	266	01	200
108	7689	90569	8189	5021	5799	17693	28196	23536	3431	19	184	25	0	64245	14088	35	331
109	5663	28674	5793	1573	4312	29940	32568	1211	30677	50	150	55	1	22493	9543	08	270

110	1370	7647	1517	7	4589	4642	9346	8824	370	31	110	45	52	3863	4341	02	263
111	2963	16089	5043	1900	2069	5170	11346	6252	3999	07	354	13	16	8489	4324	04	159
112	4556	31555	10085	9612	899	29709	90402	7677	1909	56	489	0	20	19298	12375	09	222
113	2966	16336	3619	124	13217	10126	26396	5831	4586	23	120	22	12	7491	7742	04	220
114	9263	77693	14534	7980	15789	17259	38113	32001	2403	16	489	16	19	56835	7996	21	270
115	3448	44606	4834	4488	11692	3371	65518	10614	3003	00	550	12	0	18791	6699	12	260
116	2926	24637	3833	125	3891	68471	28090	8712	19441	168	132	25	26	34669	20409	07	296
117	18877	137430	12346	10199	14436	88900	98246	73810	112018	00	378	12	0	55574	48410	07	263
118	410	586	529	22	26	380	503	466	31	09	90	48	78	493	42	002	191
119	561	639	757	19	160	661	1047	447	502	03	120	28	25	474	146	002	204
120	1338	3348	1367	356	165	4128	4591	951	183	32	669	26	21	2801	333	01	299
121	670	1360	691	2	235	987	1257	442	89	13	180	16	58	1384	92	004	264
122	755	640	960	51	111	383	678	475	214	05	410	29	48	487	155	002	180
123	337	393	351	8	894	1208	3145	1415	649	17	120	26	39	326	51	001	227

124	1334	1766	1323	36	617	1540	2273	1890	178	10	178	21	21	1455	430	005	254
125	618	310	629	1	120	804	748	9	820	00	80	53	63	146	158	001	278
126	22222	1047	3607	176	311	2012	2558	2369	154	08	162	26	45	631	237	003	202
127	723	2181	638	557	678	1373	2489	1810	157	17	283	20	17	1337	277	01	263
128	511	517	527	1	404	614	1299	699	156	12	100	48	49	595	123	001	194
129	454	938	450	1	69	806	1041	362	566	07	124	32	37	624	327	003	281
130	450	371	458	17	1929	142	2414	1167	54	02	150	33	30	254	88	001	319
131	1032	1704	1870	10	1216	2362	3758	2107	181	21	130	26	33	1576	251	005	305
132	1387	1081	1551	120	7	2528	2361	219	2371	01	110	12	22	675	382	003	301
133	2123	24564	3320	1646	9190	26630	40613	32156	7602	92	408	24	6	15768	5254	07	205
134	6642	19328	8662	1208	23331	25469	52968	1463	56930	00	250	5	8	13274	13031	05	275
135	3162	25450	4686	2300	5558	14806	21948	16132	5120	32	771	5	8	12110	8117	07	297
136	2730	10460	2856	311	1459	9242	12103	7381	3853	23	170	22	22	6897	2588	03	183
137	399	11094	1252	850	2491	8348	14597	7755	7407	29	621	15	0	4967	6069	03	311

138	1826	14098	3385	3201	1597	12081	13304	7297	4214	80	920	15	85	7828	2838	04	229
139	2418	32298	7457	7494	2074	19269	20794	19816	594	77	620	0	0	21330	2281	09	248
140	2851	11994	4311	1762	4857	6107	10942	-8672	11656	20	240	0	0	5542	4492	03	257
141	3167	25062	4291	3999	8182	18714	40669	33773	4920	44	556	20	36	14790	5782	07	243
142	3466	25380	6603	6563	7206	12065	19143	16930	1203	31	494	0	0	9680	4919	07	299
143	1992	8280	2080	1593	2125	9124	10943	7435	3716	27	330	0	0	2864	3605	02	330
144	4087	29838	5403	5082	12526	37181	58167	11872	50501	120	880	14	21	21193	7386	08	249
145	1318	9810	2009	536	2862	668	3709	3513	135	04	100	0	0	6537	1634	03	333
146	1897	10503	2053	1671	3103	6654	9843	8724	398	50	950	0	0	5708	3073	03	219
147	2367	15180	4069	1455	3941	19192	25446	22297	2967	00	820	23	2	11243	2360	04	207
148	1057	12165	1643	591	6944	8465	19162	10857	7078	13	140	33	43	7773	5161	03	238
149	760	3696	1066	15	3857	6865	11801	6278	98	142	350	54	40	1869	2158	01	225
150	1641	12390	6925	71	8500	8319	19831	15356	1202	53	190	36	26	6812	5418	03	199
151	2461	15172	3994	1600	1910	11011	13306	7128	5312	24	379	43	0	10743	3445	04	244

152	2918	12917	4444	1801	1608	8091	11537	9409	1952	24	270	15	12	8410	2012	03	226
153	5825	31783	8301	7638	1264	19682	19942	-22086	11985	13	382	4	0	17589	13479	09	129
154	98	1355	198	510	315	1095	1393	819	618	320	680	0	5	477	397	00	207
155	3342	22800	4669	1238	5559	8996	14576	4538	4148	13	110	15	24	11215	8063	06	198
156	4647	46889	9364	4363	17624	37087	63399	60880	1883	92	300	34	56	26081	7099	13	266
157	1540	4706	1948	1061	2741	2157	5219	4986	142	00	120	6	11	2793	278	01	298
158	335	360	1300	8	138	539	771	684	45	21	130	42	19	287	163	001	165
159	172	1688	577	581	4	2230	2080	244	2081	12	920	0	0	5	848	005	196
160	5151	45786	8345	644	5563	28969	33572	6451	5609	45	290	23	4	33025	9821	12	223
161	229	397	268	15	6	1178	1103	-609	1914	32	120	35	25	402	223	001	225
162	540	848	1809	1	148	1450	1781	32	1940	30	90	30	30	735	355	002	199
163	940	730	1164	90	2198	2156	4385	3672	661	00	110	51	10	404	216	002	226
164	3436	8720	4230	3835	392	7951	7501	652	7382	120	410	14	0	6980	2012	02	274
165	1296	1802	2138	29	1009	1897	3834	2108	1862	00	330	39	17	1409	282	005	285

166	1312	4701	2129	674	609	3765	4455	4056	347	27	220	50	-	3196	928	01	216
167	1124	1796	3085	80	142	2084	2869	533	1021	26	130	42	14	1982	201	005	319
168	960	1644	1738	688	668	2301	3120	2812	276	34	450	19	6	530	152	004	202
169	252	819	442	171	406	622	1099	1082	16	00	975	26	23	476	159	002	255
170	1007	2905	1636	582	2008	2182	4758	3818	523	18	320	13	13	1600	675	01	309
171	646	1021	1013	312	253	876	1089	735	189	12	280	40	5	487	238	003	359
172	1012	3601	1337	1250	2079	3050	5318	4684	423	90	310	17	1	1648	465	01	302
173	279	1487	739	117	157	515	833	-54	984	26	170	15	21	984	515	004	322
174	2200	8887	4356	-123	10880	9249	2513	319	574	940	60	5	7	8541	3088	002	350
175	200	1231	130	-929	1553	4556	596	-380	10914	5000	490	0	0	1035	10035	0003	308
176	2006	5394	6153	-425	78	2502	2413	-4318	4574	253	110	15	8	3996	1650	015	304
177	8001	40614	15610	-5175	11082	54085	62576	-40042	9651	105	80	11	9	16955	64041	110	205
178	1221	2997	3547	-286	112	1081	1081	-3087	2688	00	110	9	8	1449	1593	008	284
179	3558	5678	11245	-654	14986	16338	10295	87813	14548	221	50	11	5	5433	716	015	307

180	9204	53269	8569	-27544	25332	65569	90737	-73520	17840	131	131	4	8	19530	97967	144	109
181	9648	44745	15842	-10681	19456	79894	97640	-90222	26214	115	70	12	11	36118	56509	121	209
182	1992	12300	5682	-578	3222	4623	8327	842	3940	178	178	12	8	9669	2674	033	319
183	1758	5163	5011	-234	2115	5983	7979	7543	306	261	50	12	7	3789	2289	014	309
184	5057	18143	10170	-3203	7171	31177	36836	-2544	52909	156	156	7	8	14513	6954	049	282
185	1590	3843	3024	-1727	2742	3366	9701	7074	144	00	110	10	6	2106	2327	010	267
186	3885	11152	7213	-243	1882	11380	12865	-4251	17980	126	126	8	8	7904	4011	030	238
187	4904	47122	4972	-11468	36449	54820	84523	5130	10615	147	147	7	8	39871	57767	128	203
188	1470	2838	4606	-199	2135	3861	6416	5888	232	00	280	6	7	2071	800	008	267
189	911	718	1485	-631	410	4497	3619	-1305	6499	00	00	5	12	636	773	002	235
190	5504	20570	4689	-20548	8054	26950	33077	-72254	11309	59	59	6	7	8848	64069	056	261
191	371	1403	686	-163	314	4287	3319	1556	2676	00	100	9	10	1201	476	004	287
192	1515	63	4568	-182	124	19	18	83	107	183	100	4	8	111	49	000	238
193	8437	60617	7770	-21723	25344	83013	104855	-101142	14900	110	60	7	7	37446	99673	164	235

194	1320	34159	2865	-587	31516	29923	61973	59818	964	00	220	8	8	30645	5913	092	264
195	1290	561	1516	-1508	40	12210	12703	-9788	25183	00	00	5	5	775	1309	002	301
196	3022	25220	4998	-5638	8089	25995	39421	-3521	41427	200	200	7	7	19604	17458	068	255
197	502	4464	475	-1342	6554	2556	9977	6308	1458	00	150	6	6	4245	2963	012	227
198	556	15684	479	-404	6260	10431	17859	7837	9852	76	100	3	3	16216	4855	042	289
199	266	694	311	-353	1536	1259	3268	2612	666	08	100	13	3	692	574	002	320
200	1252	3096	1664	-1835	798	10662	149524	-9714	113384	00	200	11	8	2657	2180	008	301
201	653	1380	1848	-125	583	644	1494	401	472	297	297	9	7	931	1546	004	344
202	1247	32283	4240	-136	12052	41476	54607	28448	28053	00	100	11	8	24430	11365	057	308
203	226	993	298	-180	347	678	1250	678	151	00	220	4	8	816	143	003	309
204	38	240	38	-130	150	144	134	35	109	00	50	6	7	169	61	001	317
Разом	54309	369492	1010978	702540	106490	3058471	4657049	1641512	169708	-	-	-	-	2263191	1547212	-	-

Джерело: побудовано за даними річних форм № 1 «Баланс», № 2 «Звіт про фінансові результати», № 24 «Стан тваринництва», № 50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств» за 2012 р.

Додаток Л
Таблиця Л. 1

Вихідні дані для розрахунку коефіцієнта кореляції питомої ваги зернових збиткових підприємств

№	y_i	x_i	$x_i y_i$	x_i^2	$x_i \cdot X$	$(x_i - X)^2$	$y_i - Y$	$(y_i - Y)^2$	$(x_i - X)(y_i - Y)$	$Y_i = b_0 + b_1 x_i$	$e_i = y_i - Y_i$	$e_i^2 = (y_i - Y_i)^2$	$Y_i - Y$	$(Y_i - Y)^2$
1	-56	6	-335	36	-7	52	221	48789	-1599	114	-169	28707	390	152343
2	-4645	49	-227605	2401	36	1279	-4368	19081254	-156219	-2205	-2440	5951268	-1929	3719835
3	-21	11	-231	121	-2	5	256	65440	-572	-156	135	18266	121	14559
4	-65	8	-517	64	-5	27	212	44991	-1111	6	-70	4948	282	79779
5	-23	11	-258	121	-2	5	253	64199	-567	-156	133	17613	121	14559
6	-17	5	-83	25	-8	68	260	67739	-2144	167	-184	33847	444	197351
7	-299	13	-3918	171	0	0	-22	505	3	-269	-30	918	8	61
8	-110	7	-768	49	-6	39	167	27928	-1042	60	-169	28651	336	113153
9	-29	18	-517	318	5	21	248	61389	1137	-524	495	245197	-247	61209
10	-13	5	-67	25	-8	68	263	69420	-2170	167	-181	32676	444	197351
11	-64	16	-991	243	2	6	213	45455	500	-403	340	115459	-127	16025
12	-109	11	-1195	121	-2	5	168	28283	-376	-156	48	2258	121	14559
13	-7	13	-85	158	-1	0	270	72907	-185	-240	233	54320	37	1365
14	-234	15	-3443	217	1	2	43	1843	64	-357	123	15121	-80	6407
15	-14	28	-379	784	15	218	263	69302	3886	-1073	1059	1122341	-796	633859
16	-69	0	0	0	-13	175	208	43067	-2747	437	-506	256408	714	509644
17	-373	6	-2198	35	-7	54	-97	9320	710	120	-493	243014	396	157154
18	-44	10	-439	100	-3	10	233	54222	-754	-102	58	3395	175	30482
19	-12	10	-120	100	-3	10	265	70107	-857	-102	90	8134	175	30482
20	-257	6	-1545	36	-7	52	19	373	-140	114	-371	137637	390	152343
21	-44	22	-978	484	9	77	232	53976	2036	-749	705	496883	-473	223324

22	-117	0	0	0	-13	175	160	25565	-2117	437	-554	306918	714	509644
23	-187	20	-3729	399	7	46	90	8141	609	-641	454	206318	-364	132494
24	-267	15	-4010	225	2	3	9	89	17	-372	105	10924	-95	9036
25	-774	10	-7741	100	-3	10	-497	247317	1610	-102	-672	451451	175	30482
26	-133	10	-1326	100	-3	10	144	20789	-467	-102	-30	925	175	30482
27	-147	20	-2931	400	7	46	130	16959	881	-642	495	244962	-365	133014
28	-19	30	-569	883	16	271	258	66383	4244	-1165	1146	1313246	-888	789115
29	-11	10	-109	100	-3	10	266	70695	-861	-102	91	8334	175	30482
30	-80	22	-1752	484	9	77	197	38866	1728	-749	670	448520	-473	223324
31	-342	5	-1711	25	-8	68	-65	4266	538	167	-510	259648	444	197351
Σ	-8581	410	-269549	8324		2892	SST=	20479576	-155966		SSE=	12068307	SSR=	8411270
	Y	X	XY	X ²		var(x)		var(y)	cov(x,y)					
Σ/n	-277	13	-8695	269		93		660631	-5031					

Джерело: розраховано за даними додатку К

Продовження додатку Л

Таблиця Л. 2

Вихідні дані для розрахунку коефіцієнта кореляції середньорічного поголів'я молодняка ВРХ по групі збиткових підприємств

№	y_i	x_i	$x_i y_i$	x_i^2	$x_i - \bar{X}$	$(x_i - \bar{X})^2$	$y_i - \bar{Y}$	$(y_i - \bar{Y})^2$	$(x_i - \bar{X})(y_i - \bar{Y})$	$Y_i = b_0 + b_1 x_i$	$e_i = y_i - Y_i$	$e_i^2 = (y_i - Y_i)^2$	$Y_i - \bar{Y}$	$(Y_i - \bar{Y})^2$
1	-56	7	-391	49	0	0	221	48789	-36	-314	258	66674	-37	1394
2	-4645		0	0	-7	51	-4368	19081254	31282	-1934	-2711	7347828	-1658	2747378
3	-21	8	-168	64	1	1	256	65440	215	-83	62	3806	194	37684
4	-65	9	-582	81	2	3	212	44991	390	149	-213	45569	426	181118
5	-23	8	-187	64	1	1	253	64199	213	-83	59	3511	194	37684
6	-17	5	-83	25	-2	5	260	67739	-563	-777	761	578376	-500	250243
7	-299	8	-2394	64	1	1	-22	505	-19	-83	-217	46913	194	37684
8	-110	11	-1206	121	4	15	167	27928	642	612	-721	520381	888	789417
9	-29	8	-232	64	1	1	248	61389	208	-83	54	2878	194	37684
10	-13	7	-93	49	0	0	263	69420	-42	-314	301	90485	-37	1394
11	-64	8	-509	64	1	1	213	45455	179	-83	19	364	194	37684
12	-109	6	-652	36	-1	1	168	28283	-195	-546	437	190935	-269	72247
13	-7	8	-54	64	1	1	270	72907	226	-83	76	5759	194	37684
14	-234	8	-1871	64	1	1	43	1843	36	-83	-151	22861	194	37684
15	-14	7	-95	49	0	0	263	69302	-42	-314	301	90351	-37	1394
16	-69	12	-831	144	5	23	208	43067	1004	843	-912	832512	1120	1254281
17	-373	7	-2613	49	0	0	-97	9320	16	-314	-59	3505	-37	1394
18	-44	10	-439	100	3	8	233	54222	661	380	-424	179929	657	431696
19	-12	8	-96	64	1	1	265	70107	222	-83	71	4992	194	37684
20	-257	7	-1802	49	0	0	19	373	-3	-314	57	3209	-37	1394

21	-44	8	-356	64	1	1	232	53976	195	-83	38	1460	194	37684
22	-117	5	-584	25	-2	5	160	25565	-346	-777	660	435777	-500	250243
23	-187	7	-1306	49	0	0	90	8141	-15	-314	128	16271	-37	1394
24	-267	6	-1604	36	-1	1	9	89	-11	-546	278	77422	-269	72247
25	-774	3	-2322	9	-4	17	-497	247317	2069	-1240	466	217011	-963	927667
26	-133	3	-398	9	-4	17	144	20789	-600	-1240	1107	1226197	-963	927667
27	-147	8	-1173	64	1	1	130	16959	109	-83	-64	4083	194	37684
28	-19	7	-134	49	0	0	258	66383	-42	-314	295	87013	-37	1394
29	-11	8	-87	64	1	1	266	70695	223	-83	72	5150	194	37684
30	-80	8	-637	64	1	1	197	38866	165	-83	3	9	194	37684
31	-342	7	-2395	49	0	0	-65	4266	11	-314	-28	783	-37	1394
Σ	-8581	222	-25296	1746		156	SST=	20479576	36152		SSE=	12112014	SSR=	8367563
	Y	X	XY	X ²		var(x)		var(y)	cov(x,y)					
Σ/n	-277	7	-816	56		5		660631	1166	-277	7	-816	56	

Джерело: розраховано за даними додатку К

Вихідні дані для розрахунку коефіцієнта кореляції середньорічного поголів'я корів по групі збиткових підприємств

№	y_i	x_i	$x_i y_i$	x_i^2	$x_i - \bar{X}$	$(x_i - \bar{X})^2$	$y_i - \bar{Y}$	$(y_i - \bar{Y})^2$	$(x_i - \bar{X})(y_i - \bar{Y})$	$Y_i = b_0 + b_1 x_i$	$e_i = y_i - Y_i$	$e_i^2 = (y_i - Y_i)^2$	$Y_i - \bar{Y}$	$(Y_i - \bar{Y})^2$
1	-56	5	-280	25	-3	8	221	48789	-627	-621	565	319443	-344	118550
2	-4645		0	0	-8	61	-4368	19081254	34241	-1228	-3417	11678906	-951	903960
3	-21	15	-315	225	7	51	256	65440	1832	592	-613	375511	869	754471
4	-65	11	-711	121	3	10	212	44991	671	107	-171	29353	383	147024
5	-23	9	-211	81	1	1	253	64199	294	-136	113	12661	141	19840
6	-17	11	-182	121	3	10	260	67739	823	107	-123	15171	383	147024
7	-299	4	-1197	16	-4	15	-22	505	86	-742	443	196366	-466	216786
8	-110	12	-1316	144	4	17	167	27928	695	228	-338	113982	505	254751
9	-29	12	-348	144	4	17	248	61389	1031	228	-257	66028	505	254751
10	-13	12	-160	144	4	17	263	69420	1096	228	-241	58203	505	254751
11	-64	7	-445	49	-1	1	213	45455	-179	-379	315	99181	-102	10349
12	-109	10	-1086	100	2	5	168	28283	363	-15	-94	8831	262	68720
13	-7	8	-54	64	0	0	270	72907	44	-257	250	62725	20	383
14	-234	7	-1637	49	-1	1	43	1843	-36	-379	145	20925	-102	10349
15	-14	6	-81	36	-2	3	263	69302	-484	-500	486	236461	-223	49738
16	-69	5	-346	25	-3	8	208	43067	-589	-621	552	304524	-344	118550
17	-373	6	-2240	36	-2	3	-97	9320	178	-500	126	15998	-223	49738
18	-44	9	-395	81	1	1	233	54222	270	-136	92	8464	141	19840
19	-12	4	-48	16	-4	15	265	70107	-1016	-742	730	533455	-466	216786
20	-257	7	-1802	49	-1	1	19	373	-16	-379	121	14652	-102	10349

21	-44	8	-356	64	0	0	232	53976	37	-257	213	45269	20	383
22	-117	5	-584	25	-3	8	160	25565	-454	-621	504	254220	-344	118550
23	-187	7	-1306	49	-1	1	90	8141	-76	-379	192	36846	-102	10349
24	-267	6	-1604	36	-2	3	9	89	-17	-500	232	54047	-223	49738
25	-774	3	-2322	9	-5	23	-497	247317	2406	-864	90	8025	-587	344444
26	-133	13	-1724	169	5	27	144	20789	744	349	-482	232166	626	391901
27	-147	11	-1612	121	3	10	130	16959	412	107	-253	64116	383	147024
28	-19	9	-172	81	1	1	258	66383	299	-136	117	13641	141	19840
29	-11	11	-120	121	3	10	266	70695	841	107	-118	13819	383	147024
30	-80	4	-319	16	-4	15	197	38866	-757	-742	663	439234	-466	216786
31	-342	6	-2053	36	-2	3	-65	4266	120	-500	158	24871	-223	49738
Σ	-8581	243	-25027	2253		348	SST=	20479576	42233		SSE=	15357091	SSR=	5122485
	Y	X	XY	X²		var(x)		var(y)	cov(x,y)					
Σ/n	-277	8	-807	73		11		660631	1362					

Джерело: розраховано за даними додатку К

Вихідні дані для розрахунку коефіцієнта кореляції операційного левериджу по групі збиткових підприємств

№	y_i	x_i	$x_i y_i$	x_i^2	$x_i - \bar{X}$	$(x_i - \bar{X})^2$	$y_i - \bar{Y}$	$(y_i - \bar{Y})^2$	$(x_i - \bar{X})(y_i - \bar{Y})$	$Y_i = b_0 + b_1 x_i$	$e_i = y_i - Y_i$	$e_i^2 = (y_i - Y_i)^2$	$Y_i - \bar{Y}$	$(Y_i - \bar{Y})^2$
1	-56	0,1	-5,6	0,01	-0,55	0,30	220,9	48788,6	-121,6	-597,9	541,9	293709,4	-321,1	103084,8
2	-4645	0,7	-3251,5	0,49	0,05	0,00	-4368,2	19081253,6	-217,0	-247,8	-4397,2	19335276,2	29,0	839,8
3	-21	0,4	-8,7	0,17	-0,24	0,06	255,8	65440,4	-60,8	-415,4	394,4	155545,0	-138,6	19204,0
4	-65	0,8	-51,7	0,64	0,15	0,02	341,5	116601,8	51,1	-189,5	124,8	15572,4	87,3	7625,1
5	-23	0,1	-2,3	0,01	0,75	0,56	253,4	64198,8	190,1	-597,9	574,4	329984,8	-321,1	103084,8
6	-17	0,1	-2,2	0,02	0,78	0,61	260,3	67739,0	203,6	-579,3	562,8	316733,7	-302,5	91520,7
7	-299	0,9	-269,3	0,81	0,25	0,06	-22,5	504,9	-5,6	-131,1	-168,1	28268,9	145,7	21217,7
8	-110	1,4	-153,5	1,96	0,75	0,56	167,1	27928,0	125,3	160,6	-270,3	73036,7	437,4	191292,4
9	-29	0,3	-8,0	0,08	0,93	0,86	247,8	61389,3	1148,2	-494,9	465,8	217011,3	-218,1	47557,1
10	-13	1,9	-25,3	3,61	1,25	1,56	263,5	69419,7	329,3	452,3	-465,6	216783,9	729,1	531553,0
11	-64	0,5	-30,5	0,23	1,13	1,28	213,2	45454,7	2408,0	-376,7	313,1	98015,8	-99,9	9974,7
12	-109	0,9	-97,8	0,81	0,25	0,06	168,2	28282,6	42,0	-131,1	22,5	506,8	145,7	21217,7
13	-7	0,5	-3,4	0,26	1,16	1,34	270,0	72906,7	937,9	-360,1	353,3	124841,9	-83,3	6941,8
14	-234	0,8	-187,1	0,64	0,15	0,02	42,9	1842,7	6,4	-189,5	-44,4	1970,9	87,3	7625,1
15	-14	0,4	-5,2	0,15	-0,26	0,07	263,3	69302,2	-69,5	-430,9	417,4	174187,6	-154,1	23748,3
16	-69	0,8	-55,4	0,64	0,15	0,02	207,5	43067,1	31,1	-189,5	120,2	14449,1	87,3	7625,1
17	-373	0,9	-336,0	0,81	0,25	0,06	-96,5	9319,6	-24,1	-131,1	-242,2	58661,2	145,7	21217,7
18	-44	0,4	-17,4	0,16	1,05	1,10	232,9	54221,6	243,8	-424,8	380,9	145073,0	-148,0	21912,7
19	-12	0,4	-5,3	0,19	1,09	1,19	264,8	70107,1	864,8	-400,5	388,4	150891,0	-123,7	15294,2
20	-257	2,1	-540,7	4,41	1,45	2,10	19,3	373,2	-36,4	569,0	-826,4	683006,5	845,8	715309,3
21	-44	0,2	-8,6	0,04	0,84	0,71	321,3	103203,8	270,9	-543,6	499,2	249167,0	-266,8	71202,9

22	-117	0,7	-81,8	0,49	0,05	0,00	159,9	25565,2	7,9	-247,8	130,9	17137,7	29,0	839,8
23	-187	0,9	-166,1	0,79	0,24	0,06	463,4	214698,6	556,5	-136,6	-49,9	2491,9	140,1	19640,3
24	-267	0,7	-186,6	0,49	0,05	0,00	9,5	89,5	0,5	-249,0	-18,4	337,2	27,8	774,2
25	-774	0,3	-231,8	0,09	-0,35	0,12	-497,3	247317,4	174,5	-481,5	-292,6	85595,9	-204,7	41919,5
26	-133	0,8	-110,1	0,69	0,18	0,03	144,2	20788,9	25,9	-172,0	39,4	1550,1	104,8	10985,6
27	-147	0,8	-120,3	0,67	0,17	0,03	130,2	16958,6	22,2	-177,5	30,9	957,7	99,3	9856,2
28	-19	0,3	-5,7	0,09	0,95	0,90	257,6	66382,6	1224,2	-481,2	462,0	213475,0	-204,4	41773,4
29	-11	0,5	-5,1	0,22	-0,19	0,03	265,9	70694,5	-49,2	-384,8	373,9	139799,5	-108,0	11666,9
30	-80	0,2	-14,0	0,03	0,83	0,68	197,1	38866,0	162,8	-554,0	474,3	224974,9	-277,2	76823,6
31	-342	0,4	-123,0	0,13	-0,29	0,08	-65,3	4266,0	19,0	-446,5	104,4	10900,2	-169,7	28804,5
Σ	-8581	20	-6109,9	19,8		14,5	SST=	20806972,4	8461,7		SSE=	23379913,2	SSR=	2282132,7
	Y	X	XY	X ²		var(x)		var(y)	cov(x,y)					
Σ/n	-276,8	0,7	-197,1	0,6		0,5		671192,7	273,0					

Джерело: розраховано за даними додатку К

Продовження додатку Л

Таблиця Л.5

Вихідні дані для розрахунку коефіцієнта виробничих витрат по групі збиткових підприємств

№	y_i	x_i	$x_i y_i$	x_i^2	$x_i - \bar{X}$	$(x_i - \bar{X})^2$	$y_i - \bar{Y}$	$(y_i - \bar{Y})^2$	$(x_i - \bar{X})(y_i - \bar{Y})$	$Y_i = b_0 + b_1 x_i$	$e_i = y_i - Y_i$	$e_i^2 = (y_i - Y_i)^2$	$Y_i - \bar{Y}$	$(Y_i - \bar{Y})^2$
1	-56	198	-11070	39204	11	130	221	48789	2517	-232	176	31056	45	1994
2	-4645	65	-301925	4225	-122	14787	-4368	19081254	531188	-753	-3892	15145643	-476	227023
3	-21	304	-6371	92234	117	13712	256	65440	29955	182	-203	41208	459	210508
4	-65	195	-12619	38064	8	72	212	44991	1802	-243	179	31976	33	1108
5	-23	290	-6800	84332	104	10774	253	64199	26299	130	-153	23508	407	165404
6	-17	284	-4694	80713	97	9506	260	67739	25375	105	-122	14822	382	145935
7	-299	93	-27861	8668	-94	8743	-22	505	2101	-643	344	118265	-366	134225
8	-110	164	-18008	26962	-22	502	167	27928	-3744	-365	255	64973	-88	7705
9	-29	285	-8280	81396	99	9741	248	61389	24454	110	-139	19306	387	149550
10	-13	285	-3796	81282	98	9702	263	69420	25952	109	-122	14996	386	148944
11	-64	202	-12839	40764	15	234	213	45455	3261	-217	153	23490	60	3592
12	-109	190	-20659	36176	4	13	168	28283	605	-263	154	23741	14	199
13	-7	201	-1364	40481	15	213	270	72907	3941	-220	213	45292	57	3271
14	-234	101	-23714	10282	-85	7260	43	1843	-3657	-611	377	141957	-334	111453
15	-14	313	-4241	98157	127	16052	263	69302	33353	220	-233	54370	496	246440
16	-69	163	-11290	26569	-24	557	208	43067	-4898	-369	300	90005	-92	8553
17	-373	85	-31808	7259	-101	10283	-97	9320	9789	-674	301	90470	-397	157864
18	-44	185	-8128	34225	-2	3	233	54222	-373	-283	239	57187	-6	39
19	-12	302	-3622	90902	115	13201	265	70107	30422	173	-185	34378	450	202673
20	-257	92	-23713	8482	-95	8931	19	373	-1826	-647	390	151790	-370	137111
21	-44	217	-9648	47089	30	924	232	53976	7062	-158	113	12820	119	14185

22	-117	118	-13736	13806	-69	4775	160	25565	-11049	-548	431	185462	-271	73312
23	-187	165	-30858	27357	-21	450	90	8141	-1913	-360	173	30034	-83	6902
24	-267	95	-25289	8949	-92	8465	9	89	-870	-637	370	136863	-360	129953
25	-774	86	-66727	7430	-100	10081	-497	247317	49932	-670	-104	10797	-393	154766
26	-133	117	-15502	13666	-70	4859	144	20789	-10050	-550	417	174136	-273	74591
27	-147	132	-19361	17450	-55	2971	130	16959	-7098	-490	344	118185	-214	45606
28	-19	283	-5417	80089	96	9292	258	66383	24836	101	-120	14414	378	142661
29	-11	340	-3708	115600	153	23531	266	70695	40786	324	-335	112332	601	361253
30	-80	132	-10513	17424	-55	2982	197	38866	-10765	-491	411	168997	-214	45774
31	-342	101	-34621	10241	-85	7294	-65	4266	5578	-611	269	72530	-335	111977
Σ	-8581	5785	-778184	1289479		210035	SST=	20479576	822967		SSE=	17255005	SSR=	3224571
	Y	X	XY	X²		var(x)		var(y)	cov(x,y)					
Σ/n	-277	187	-25103	41596		6775		660631	26547					

Джерело: розраховано за даними додатку К

Продовження додатку Л

Таблиця Л.6

Вихідні дані для розрахунку коефіцієнта кореляції коефіцієнта оборотності оборотних активів збиткових підприємств

№	y_i	x_i	$x_i y_i$	x_i^2	$x_i \cdot X$	$(x_i - X)^2$	$y_i - Y$	$(y_i - Y)^2$	$(x_i - X)(y_i - Y)$	$Y_i = b_0 + b_1 x_i$	$e_i = y_i - Y_i$	$e_i^2 = (y_i - Y_i)^2$	$Y_i - Y$	$(Y_i - Y)^2$
1	-56	2,2	-123,0	4,8	0,4	0,2	221	48789	93	-381	325	105592	-104	10830
2	-4645	3,4	-15793,0	11,6	1,6	2,6	-4368	19081254	-7085	-677	-3968	15746602	-400	160008
3	-21	2,2	-45,2	4,6	0,4	0,1	256	65440	97	-370	349	121869	-93	8702
4	-65	0,8	-48,6	0,6	-1,0	1,1	212	44991	-218	-23	-41	1697	253	64161
5	-23	2,9	-68,1	8,5	1,1	1,3	253	64199	286	-555	532	282871	-278	77552
6	-17	0,3	-5,7	0,1	-1,4	2,0	260	135478	-372	76	-93	8559	353	124455
7	-299	0,8	-243,1	0,7	-1,0	0,9	-22	505	22	-39	-261	67918	238	56710
8	-110	1,6	-175,5	2,6	-0,2	0,0	167	27928	-30	-233	123	15181	44	1928
9	-29	2,7	-77,2	7,1	0,9	0,8	248	61389	219	-494	465	216638	-218	47382
10	-13	0,9	-11,5	0,7	-0,9	0,8	263	69420	-241	-51	38	1427	226	50939
11	-64	0,6	-37,0	0,3	-1,2	1,4	213	45455	-255	18	-82	6688	295	87015
12	-109	1,1	-124,0	1,3	-0,6	0,4	168	28283	-107	-120	11	126	157	24632
13	-7	0,1	-0,7	0,0	-1,7	2,8	270	72907	-453	137	-144	20684	414	171258
14	-234	0,9	-201,0	0,7	-0,9	0,8	43	1843	-39	-50	-184	33702	227	51306
15	-14	2,7	-36,6	7,3	0,9	0,9	263	69302	243	-504	491	240718	-227	51700
16	-69	2,2	-152,4	4,8	0,4	0,2	208	43067	88	-381	312	97091	-104	10830
17	-373	0,8	-289,1	0,6	-1,0	1,0	-650	422655	652	-29	-344	118369	248	61262
18	-44	2,8	-123,0	7,8	1,0	1,0	233	54222	238	-529	485	235123	-252	63524
19	-12	3,2	-38,8	10,4	1,5	2,1	265	70107	385	-635	623	388421	-358	128491
20	-257	0,7	-188,0	0,5	2,5	6,3	-534	285438	-6700	-18	-239	57166	258	66776

21	-44	1,1	-50,8	1,3	-0,6	0,4	321	103204	-204	-120	75	5680	157	24637
22	-117	2,2	-257,2	4,8	0,4	0,2	160	25565	67	-381	264	69674	-104	10830
23	-187	1,0	-181,0	0,9	-0,8	0,7	90	8141	-73	-78	-109	11881	199	39692
24	-267	1,2	-320,8	1,4	-0,6	0,3	9	89	-5	-134	-133	17713	143	20321
25	-774	1,5	-1163,9	2,3	-0,3	0,1	-497	370976	136	-209	-565	319224	68	4582
26	-133	2,6	-344,8	6,8	0,8	0,7	144	20789	119	-480	347	120339	-203	41093
27	-147	6,4	-938,0	41,0	4,6	21,4	130	16959	602	-1417	1270	1613137	-1140	1299299
28	-19	2,1	-41,0	4,6	0,4	0,1	258	66383	94	-367	348	120836	-90	8094
29	-11	0,8	-8,5	0,6	-1,0	1,0	266	70695	-266	-30	19	374	247	60782
30	-80	1,5	-116,7	2,1	-0,3	0,10	197	38866	-62	-200	120	14393	77	5956
31	-342	1,9	-650,00	3,61	0,12	0,01	-65	4266	-8	-307	-35	1241	-30	905
Σ	-8581	55,1	-21854,2	144,6		51,8	SST=	21418601	-12779		SSE=	20060935	SSR=	2835653
	Y	X	XY	X²		var(x)		var(y)	cov(x,y)					
Σ/n	-277	2	-705	5		2		690923	-412					

Джерело: розраховано за даними додатку К

Продовження додатку Л

Таблиця Л.7

Вихідні дані для розрахунку коефіцієнта питомої ваги соняшнику по групі збиткових підприємств

№	y_i	x_i	$x_i y_i$	x_i^2	$x_i - \bar{X}$	$(x_i - \bar{X})^2$	$y_i - \bar{Y}$	$(y_i - \bar{Y})^2$	$(x_i - \bar{X})(y_i - \bar{Y})$	$Y_i = b_0 + b_1 x_i$	$e_i = y_i - Y_i$	$e_i^2 = (y_i - Y_i)^2$	$Y_i - \bar{Y}$	$(Y_i - \bar{Y})^2$
1	-56	94,0	-5255	8836	81	6543	221	48789	17866	-1399	1344	1805082	-1123	1260347
2	-4645	50,0	-232250	2500	37	1361	-4368	19081254	-161128	-789	-3856	14870648	-512	262105
3	-21	25,3	-531	641	12	149	256	65440	3123	-446	425	180833	-169	28707
4	-65	10,5	-681	111	-3	7	212	44991	-547	-241	176	31096	36	1279
5	-23	0,0	0	0	-13	172	253	64199	-3323	-95	71	5094	182	33126
6	-17	22,1	-366	490	9	81	260	67739	2347	-402	385	148541	-125	15661
7	-299	13,1	-3918	171	0	0	-22	505	0	-276	-23	518	0	0
8	-110	11,5	-1258	132	-2	3	167	27928	-274	-254	144	20838	23	518
9	-29	17,8	-517	318	5	22	248	61389	1167	-342	313	98070	-65	4276
10	-13	26,1	-348	682	13	169	263	69420	3426	-457	444	197094	-180	32572
11	-64	15,6	-991	243	2	6	213	45455	527	-311	248	61257	-34	1176
12	-109	0,0	0	0	-13	172	168	28283	-2205	-95	-14	191	182	33126
13	-7	12,6	-85	158	-1	0	270	72907	-151	-269	262	68762	8	61
14	-234	14,7	-3443	217	2	3	43	1843	69	-299	65	4257	-22	498
15	-14	0,0	0	0	-13	172	263	69302	-3452	-95	81	6601	182	33126
16	-69	0,0	0	0	-13	172	208	43067	-2721	-95	26	651	182	33126
17	-373	5,9	-2198	35	-7	52	-97	9320	698	-176	-197	38746	100	10061
18	-44	0,0	0	0	-13	172	233	54222	-3054	-95	51	2586	182	33126
19	-12	18,3	-219	334	5	27	265	70107	1364	-348	336	113074	-71	5110
20	-257	11,0	-2835	121	-2	4	19	373	-41	-248	-10	97	29	851
21	-44	0,0	0	0	-13	172	232	53976	-3047	-95	50	2532	182	33126

22	-117	0,0	0	0	-13	172	160	25565	-2097	-95	-22	489	182	33126
23	-187	20,0	-3729	399	7	47	90	8141	620	-372	186	34456	-95	9101
24	-267	0,0	0	0	-13	172	9	89	-124	-95	-173	29772	182	33126
25	-774	7,6	-5848	57	-6	31	-497	247317	2765	-200	-574	330017	77	5954
26	-133	0,8	-100	1	-12	153	144	20789	-1782	-105	-27	750	172	29439
27	-147	0,0	0	0	-13	172	130	16959	-1708	-95	-52	2681	182	33126
28	-19	29,7	-569	883	17	275	258	66383	4276	-507	488	238129	-230	53055
29	-11	0,0	0	0	-13	172	266	70695	-3487	-95	84	7036	182	33126
30	-80	0,0	0	0	-13	172	197	38866	-2585	-95	15	229	182	33126
31	-342	0,0	0	0	-13	172	-65	4266	856	-95	-247	61167	182	33126
Σ	-8581	407	-265141	16327		10996	SST=	20479576	-152621		SSE=	18361295	SSR=	2118281
	Y	X	XY	X²		var(x)		var(y)	cov(x,y)					
Σ/n	-56	94,0	-5255	8836	81	6543	221	48789	17866	-1399	1344	1805082	-1123	1260347

Джерело: розраховано за даними додатку К

Продовження додатку Л

Таблиця Л.8

Вихідні дані для розрахунку коефіцієнта кореляції фондозабезпеченості по групі збиткових підприємств

№	y_i	x_i	$x_i y_i$	x_i^2	$x_i - \bar{X}$	$(x_i - \bar{X})^2$	$y_i - \bar{Y}$	$(y_i - \bar{Y})^2$	$(x_i - \bar{X})(y_i - \bar{Y})$	$Y_i = b_0 + b_1 x_i$	$e_i = y_i - Y_i$	$e_i^2 = (y_i - Y_i)^2$	$Y_i - \bar{Y}$	$(Y_i - \bar{Y})^2$
1	-56	4,9	-276	24,5	1,1	1,2	221	48789	238	-311	255	65221	-35	1190
2	-4645	7,8	-36057	60,3	3,9	15,2	-4368	19081254	-17014	-401	-4244	18007520	-125	15546
3	-21	0,0	-1	0,0	-3,8	14,7	256	65440	-980	-154	133	17753	123	15024
4	-65	1,4	-90	1,9	-2,5	6,2	212	44991	-527	-197	133	17593	79	6316
5	-23	0,1	-2	0,0	-3,8	14,3	253	64199	-957	-156	132	17555	121	14612
6	-17	3,8	-63	14,3	-0,1	0,0	260	67739	-21	-274	258	66390	3	7
7	-299	2,8	-824	7,6	-1,1	1,2	-22	505	25	-241	-58	3384	36	1275
8	-110	2,0	-221	4,1	-1,9	3,4	167	27928	-309	-218	108	11634	59	3511
9	-29	1,6	-47	2,6	-2,2	5,1	248	61389	-557	-205	176	30889	72	5186
10	-13	2,9	-39	8,4	-1,0	0,9	263	69420	-255	-246	233	54056	31	959
11	-64	1,4	-91	2,0	-2,4	6,0	213	45455	-521	-199	135	18216	78	6121
12	-109	1,7	-187	3,0	-2,1	4,6	168	28283	-360	-208	100	9915	69	4706
13	-7	0,5	-3	0,3	-3,4	11,3	270	72907	-906	-169	163	26426	107	11546
14	-234	7,4	-1738	55,2	3,6	12,7	43	1843	153	-391	157	24668	-114	13026
15	-14	1,5	-20	2,1	-2,4	5,8	263	69302	-636	-199	186	34572	77	5978
16	-69	0,4	-31	0,2	-3,4	11,7	208	43067	-709	-167	98	9627	109	11970
17	-373	1,5	-547	2,1	-2,4	5,8	-97	9320	232	-200	-173	30085	77	5915
18	-44	0,8	-37	0,7	-3,0	9,1	233	54222	-704	-180	136	18524	97	9361
19	-12	0,1	-1	0,0	-3,8	14,3	265	70107	-1002	-156	144	20618	121	14686
20	-257	3,0	-773	9,0	-0,9	0,7	19	373	-17	-249	-8	69	28	764
21	-44	23,9	-1061	569,9	20,0	400,2	232	53976	4648	-917	873	761642	-640	410104

22	-117	0,9	-105	0,8	-3,0	8,8	160	25565	-474	-182	65	4211	95	9025
23	-187	2,7	-499	7,2	-1,2	1,4	90	8141	-107	-239	52	2715	38	1453
24	-267	13,1	-3490	170,5	9,2	84,4	9	89	87	-571	304	92169	-294	86514
25	-774	11,3	-8716	126,8	7,4	54,6	-497	247317	-3676	-513	-261	67954	-237	55994
26	-133	5,8	-765	33,3	1,9	3,6	144	20789	274	-338	205	42047	-61	3705
27	-147	0,6	-93	0,4	-3,2	10,4	130	16959	-421	-173	27	719	103	10693
28	-19	0,9	-17	0,8	-3,0	8,8	258	66383	-766	-182	162	26382	95	9068
29	-11	9,7	-105	93,4	5,8	33,6	266	70695	1541	-462	451	203813	-186	34437
30	-80	1,5	-122	2,4	-2,3	5,4	197	38866	-460	-202	122	14986	75	5584
31	-342	3,9	-1350	15,6	0,1	0,0	-65	4266	-5	-279	-63	3939	-3	7
Σ	-8580,5	119,90	-57374	1219		756	SST=	20479576	-24187		SSE=	19705293	SSR=	774284
	$\bar{Y}$	$\bar{X}$	$\overline{XY}$	$\bar{X}^2$		$\text{var}(x)$		$\text{var}(y)$	$\text{cov}(x,y)$					
Σ/n	-277	4	-1851	39		24		660631	-780					

Джерело: розраховано за даними додатку К

Вихідні дані для розрахунку коефіцієнта кореляції рівня фінансової незалежності по групі збиткових підприємств

№	y_i	x_i	$x_i y_i$	x_i^2	$x_i - \bar{X}$	$(x_i - \bar{X})^2$	$y_i - \bar{Y}$	$(y_i - \bar{Y})^2$	$(x_i - \bar{X})(y_i - \bar{Y})$	$Y_i = b_0 + b_1 x_i$	$e_i = y_i - Y_i$	$e_i^2 = (y_i - Y_i)^2$	$Y_i - \bar{Y}$	$(Y_i - \bar{Y})^2$
1	-55,9	0,1	-7,1	0,02	0,1	0,0	221	48789	22	-285	229	52474	-8	67
2	-4645	-0,6	2958,7	0,41	-0,7	0,4	-4368	19081254	2900	-222	-4423	19559507	54	2960
3	-21	-1,8	37,5	3,20	-1,8	3,3	256	65440	-465	-128	107	11447	149	22148
4	-65	-0,6	41,4	0,41	-0,7	0,4	212	44991	-141	-222	157	24796	55	2986
5	-23	-2,9	66,9	8,16	-2,9	8,3	253	64199	-731	-40	17	291	236	55846
6	-17	0,9	-14,1	0,73	0,8	0,7	260	67739	215	-345	328	107616	-68	4594
7	-299	-0,8	242,5	0,66	-0,8	0,7	-22	505	19	-208	-91	8294	69	4706
8	-110	-0,9	101,3	0,85	-1,0	0,9	167	27928	-159	-199	89	7955	78	6072
9	-29	0,1	-2,9	0,01	0,1	0,0	248	61389	18	-283	254	64436	-6	37
10	-13	0,9	-12,6	0,89	0,9	0,8	263	69420	242	-352	339	114733	-75	5662
11	-64	-0,1	4,4	0,00	-0,1	0,0	213	45455	-20	-269	205	42160	8	62
12	-109	0,7	-79,2	0,53	0,7	0,5	168	28283	118	-334	226	50943	-58	3310
13	-7	-0,3	2,2	0,11	-0,4	0,1	270	72907	-97	-248	241	57948	29	858
14	-234	0,1	-14,2	0,00	0,0	0,0	43	1843	1	-280	46	2087	-3	8
15	-14	0,9	-12,4	0,84	0,9	0,8	263	69302	234	-350	336	113055	-73	5327
16	-69	-0,4	25,0	0,13	-0,4	0,2	208	43067	-80	-245	176	30889	32	1009
17	-373	-2,1	769,0	4,24	-2,1	4,4	-97	9320	201	-106	-268	71573	171	29239
18	-44	0,5	-20,6	0,22	0,4	0,2	233	54222	103	-313	269	72393	-36	1311
19	-12	4,6	-54,9	20,88	4,5	20,6	265	70107	1203	-649	637	405734	-372	138529
20	-257	-1,0	248,4	0,93	-1,0	1,0	19	373	-19	-196	-62	3836	81	6601

21	-44	1,0	-42,9	0,93	0,9	0,9	232	53976	218	-354	309	95606	-77	5910
22	-117	-0,8	90,1	0,59	-0,8	0,6	160	25565	-128	-211	95	8938	65	4270
23	-187	-0,1	16,7	0,01	-0,1	0,0	90	8141	-10	-267	81	6511	10	91
24	-267	0,6	-169,0	0,40	0,6	0,4	9	89	6	-326	59	3487	-50	2459
25	-774	0,4	-339,7	0,19	0,4	0,2	-497	247317	-205	-311	-464	214893	-34	1139
26	-133	0,8	-106,0	0,64	0,8	0,6	144	20789	111	-340	207	43036	-63	4003
27	-147	-0,1	9,5	0,00	-0,1	0,0	130	16959	-12	-269	123	15052	8	57
28	-19	0,3	-5,1	0,07	0,2	0,1	258	66383	62	-297	277	76959	-20	391
29	-11	0,5	-5,7	0,27	0,5	0,2	266	70695	131	-317	306	93854	-40	1638
30	-80	0,5	-43,2	0,29	0,5	0,3	197	38866	102	-319	239	57314	-42	1786
31	-342	0,3	-90,1	0,07	0,2	0,1	-65	4266	-15	-296	-46	2111	-19	375
Σ	-8581	0,8	3593,7	46,7		46,7	SST=	20479576	-3825		SSE=	21419930	SSR=	313451
	Y	X	XY	X ²		var(x)		var(y)	cov(x,y)					
Σ/n	-277	0	116	2		2		660631	-123					

Джерело: розраховано за даними додатку К

Вихідні дані для розрахунку коефіцієнта кореляції рівня платоспроможності по групі збиткових підприємств

№	y_i	x_i	$x_i y_i$	x_i^2	$x_i \bar{X}$	$(x_i - \bar{X})^2$	$y_i - \bar{Y}$	$(y_i - \bar{Y})^2$	$(x_i - \bar{X})(y_i - \bar{Y})$	$Y_i = b_0 + b_1 x_i$	$e_i = y_i - Y_i$	$e_i^2 = (y_i - Y_i)^2$	$Y_i - \bar{Y}$	$(Y_i - \bar{Y})^2$
1	-56	6,1	-341	37,2	3,7	13,6	221	48789	814	-444	389	150938	-168	28098
2	-4645	0,4	-1939	0,2	-2,0	4,0	-4368	19081254	8723	-186	-4459	19882983	91	8249
3	-21	0,5	-11	0,3	-1,9	3,5	256	65440	-478	-192	171	29199	85	7214
4	-65	5,6	-362	31,4	3,2	10,2	212	44991	677	-422	357	127575	-145	21044
5	-23	0,4	-9	0,2	-2,0	4,1	253	64199	-513	-185	161	26030	92	8471
6	-17	1,1	-19	1,3	-1,3	1,7	260	67739	-336	-218	202	40616	59	3450
7	-299	3,7	-1100	13,5	1,3	1,6	-576	33184	-1090	-334	35	1217	-57	3289
8	-110	3,0	-334	9,3	0,6	0,4	167	2793	106	-306	196	38386	-29	830
9	-29	1,2	-34	1,4	-1,2	1,5	248	61389	-307	-220	191	36605	56	3186
10	-13	9,6	-128	92,2	7,2	51,6	263	69420	1893	-604	590	348438	-327	106805
11	-64	0,6	-37	0,3	-1,8	3,3	213	45455	-389	-194	130	16950	83	6890
12	-109	3,4	-369	11,6	1,0	1,0	168	28283	166	-322	213	45369	-45	2009
13	-7	0,1	-1	0,0	-2,3	5,4	270	7291	-625	-172	165	27143	105	11080
14	-234	5,2	-1208	26,7	2,7	7,6	-511	26077	-1404	-402	168	28223	-125	15642
15	-14	2,7	-37	7,3	0,3	0,1	263	69302	75	-290	276	76310	-13	169
16	-69	0,7	-48	0,5	-1,7	3,0	208	43067	-357	-198	129	16689	78	6137
17	-373	2,4	-890	5,7	0,0	0,0	-97	1165	3	-275	-98	9597	1	2
18	-44	1,6	-70	2,6	-0,8	0,7	233	54222	-189	-240	196	38381	37	1365
19	-12	0,2	-2	0,0	-2,2	5,0	265	70107	-591	-175	163	26662	101	10301
20	-257	5,6	-1434	31,0	3,2	10,0	19	37	61	-420	163	26537	-144	20616
21	-44	2,3	-102	5,3	-0,1	0,0	321	103204	-37	-272	227	51586	5	27

22	-117	0,5	-57	0,2	-1,9	3,7	160	25565	-309	-189	72	5203	88	7701
23	-187	0,6	-117	0,4	-1,8	3,2	90	8141	-161	-196	9	80	81	6605
24	-267	1,8	-469	3,1	-0,7	0,4	9	9	-6	-247	-21	426	30	905
25	-774	1,1	-820	1,1	-1,4	1,8	-497	247317	674	-215	-559	312439	62	3801
26	-133	1,9	-251	3,6	-0,5	0,3	144	5197	-76	-253	120	14472	24	570
27	-147	3,3	-484	10,9	0,9	0,8	130	16959	115	-317	171	29072	-40	1622
28	-19	1,4	-26	1,9	-1,0	1,1	258	66383	-270	-229	210	44062	48	2279
29	-11	2,2	-24	4,8	-0,2	0,0	266	70695	-57	-267	256	65604	10	95
30	-80	4,5	-357	20,1	2,1	4,3	197	38866	407	-371	291	84729	-94	8824
31	-342	1,3	-453	1,76	-1,09	1,19	-65	4266	71	-227	-115	13195	50	2455
Σ	-8581	74,8	-11533	325,6		144,9	SST=	20470803	-6590		SSE=	21614715	SSR=	299734
	Y	X	XY	X ²		var(x)		var(y)	cov(x,y)					
Σ/n	-277	24	-372	10,5		4,7		660348	-213					

Джерело: розраховано за даними додатку К

Продовження додатку Л

Таблиця Л.10

Вихідні дані для розрахунку коефіцієнта кореляції частки обласного ринку по групі збиткових підприємств

№	y_i	x_i	$x_i y_i$	x_i^2	$x_i - \bar{X}$	$(x_i - \bar{X})^2$	$y_i - \bar{Y}$	$(y_i - \bar{Y})^2$	$(x_i - \bar{X})(y_i - \bar{Y})$	$Y_i = b_0 + b_1 x_i$	$e_i = y_i - Y_i$	$e_i^2 = (y_i - Y_i)^2$	$Y_i - \bar{Y}$	$(Y_i - \bar{Y})^2$
1	-56	0,02	-1	0,0006	-0,4	0,1	221	48789	-83	-206	150	22436	71	5055
2	-4645	0,00	-15	0,0000	-0,4	0,2	-4368	19081254	1727	-202	-4443	19741405	75	5613
3	-21	0,15	-3	0,0213	-0,3	0,1	256	65440	-65	-229	208	43233	48	2293
4	-65	1,10	-71	1,2084	0,7	0,5	212	44991	149	-410	345	118917	-133	17618
5	-23	0,08	-2	0,0066	-0,3	0,1	253	64199	-80	-217	193	37324	60	3622
6	-17	0,15	-3	0,0236	-0,2	0,1	260	67739	-64	-230	214	45726	46	2156
7	-299	1,44	-431	2,0788	1,0	1,1	-22	505	-23	-474	175	30681	-198	39058
8	-110	1,21	-133	1,4668	0,8	0,7	167	27928	136	-431	321	103064	-154	23691
9	-29	0,33	-10	0,1108	-0,1	0,0	248	61389	-16	-264	235	55364	12	156
10	-13	0,14	-2	0,0195	-0,3	0,1	263	69420	-68	-228	214	45968	49	2408
11	-64	0,49	-31	0,2411	0,1	0,0	213	45455	20	-294	231	53218	-17	306
12	-109	0,10	-11	0,0108	-0,3	0,1	168	28283	-50	-221	112	12618	56	3119
13	-7	0,30	-2	0,0911	-0,1	0,0	270	72907	-26	-258	252	63328	18	337
14	-234	1,28	-298	1,6267	0,9	0,8	43	1843	38	-443	209	43694	-166	27591
15	-14	0,08	-1	0,0059	-0,3	0,1	263	69302	-85	-216	202	40907	61	3721
16	-69	0,02	-1	0,0004	-0,4	0,1	208	43067	-79	-205	136	18402	72	5165
17	-373	0,56	-211	0,3191	0,2	0,0	650	422655	108	-308	-65	4233	-31	991
18	-44	0,04	-2	0,0014	-0,4	0,1	233	54222	-84	-208	165	27061	68	4672
19	-12	0,00	0	0,0000	-0,4	0,2	265	70107	-105	-202	190	35929	75	5659
20	-257	1,64	-422	2,6919	1,2	1,5	19	373	24	-512	255	64838	-235	55374
21	-44	0,92	-41	0,8548	0,5	0,3	321	103204	169	-376	332	110196	-100	9926

22	-117	0,02	-2	0,0002	-0,4	0,1	160	25565	-61	-204	87	7607	73	5282
23	-187	0,68	-127	0,4660	0,3	0,1	90	8141	26	-331	144	20739	-54	2893
24	-267	0,12	-32	0,0146	-0,3	0,1	9	89	-3	-224	-43	1866	53	2773
25	-774	0,42	-329	0,1802	0,0	0,0	-497	247317	-13	-282	-492	242485	-5	24
26	-133	0,02	-2	0,0004	-0,4	0,1	144	20789	-55	-205	72	5212	72	5183
27	-147	0,08	-12	0,0070	-0,3	0,1	130	16959	-41	-217	71	4977	60	3561
28	-19	0,04	-1	0,0014	-0,4	0,1	258	66383	-93	-208	189	35787	68	4689
29	-11	0,87	-10	0,7635	0,5	0,2	266	70695	126	-367	356	126658	-90	8101
30	-80	0,03	-2	0,0007	-0,4	0,1	197	38866	-73	-206	127	16049	70	4964
31	-342	0,01	-2	0,0000	-0,39	0,15	-65	4266	26	-202	-140	19498	74	5523
Σ	-8581	12,4	-2212	12,2		7,3	SST= 20942139	-1380		SSE= 21199419	SSR= 261524			
	Y	X	XY	X²		var(x)		var(y)	cov(x,y)					
Σ/n	-276,8	0,4	-71,4	0,4		0,2		675552,9	-44,5					

Джерело: розраховано за даними додатку К

Вихідні дані для розрахунку коефіцієнта кореляції операційного циклу по групі збиткових підприємств

№	y_i	x_i	$x_i y_i$	x_i^2	$x_i - \bar{X}$	$(x_i - \bar{X})^2$	$y_i - \bar{Y}$	$(y_i - \bar{Y})^2$	$(x_i - \bar{X})(y_i - \bar{Y})$	$Y_i = b_0 + b_1 x_i$	$e_i = y_i - Y_i$	$e_i^2 = (y_i - Y_i)^2$	$Y_i - \bar{Y}$	$(Y_i - \bar{Y})^2$
1	-56	350,0	-19568	122500	72	5165	221	48789	15875	-193	137	18843	84	6991
2	-4645	308,0	-1430660	94864	30	892	-4368	19081254	-130483	-242	-4403	19386057	35	1208
3	-21	304,0	-6377	92416	26	669	256	65440	6618	-247	226	50948	30	906
4	-65	205,0	-13259	42025	-73	5348	212	44991	-15511	-362	297	88320	-85	7238
5	-23	284,0	-6650	80656	6	34	253	64199	1488	-270	247	60784	7	47
6	-17	307,0	-5073	94249	29	834	260	67739	7514	-243	227	51384	34	1128
7	-299	109,0	-32619	11881	-169	28605	-22	505	3800	-474	174	30376	-197	38714
8	-110	209,0	-22922	43681	-69	4779	167	27928	-11553	-357	248	61275	-80	6468
9	-29	319,0	-9258	101761	41	1670	248	61389	10127	-229	200	40089	48	2261
10	-13	309,0	-4114	95481	31	953	263	69420	8134	-241	228	51785	36	1290
11	-64	282,0	-17932	79524	4	15	213	45455	825	-272	209	43555	5	20
12	-109	267,0	-29001	71289	-11	124	168	28283	-1872	-290	181	32805	-13	168
13	-7	293,0	-1986	85849	15	221	270	72907	4015	-259	253	63863	17	299
14	-234	203,0	-47474	41209	-75	5644	43	1843	-3225	-364	130	16985	-87	7639
15	-14	267,0	-3614	71289	-11	124	263	69302	-2930	-290	276	76287	-13	168
16	-69	295,0	-20433	87025	17	285	208	43067	3501	-257	188	35306	20	385
17	-373	261,0	-97439	68121	-17	293	-97	9320	1654	-297	-77	5869	-20	397
18	-44	287,0	-12609	82369	9	79	233	54222	2066	-266	223	49522	10	107
19	-12	238,0	-2859	56644	-40	1610	265	70107	-10625	-323	311	97008	-47	2179
20	-257	295,0	-75955	87025	17	285	19	373	326	-257	0	0	20	385
21	-44	264,0	-11738	69696	-14	200	321	103204	-4539	-293	249	61884	-16	270

22	-117	301,0	-35187	90601	23	523	160	25565	3657	-250	133	17765	27	708
23	-187	255,0	-47574	65025	-23	535	90	8141	-2087	-304	117	13720	-27	724
24	-267	227,0	-60684	51529	-51	2614	9	89	-484	-336	69	4753	-59	3538
25	-774	289,0	-223715	83521	11	118	-497	247317	-5406	-264	-510	260056	13	160
26	-133	320,0	-42434	102400	42	1753	144	20789	6037	-228	95	9115	49	2373
27	-147	301,0	-44116	90601	23	523	130	16959	2978	-250	104	10737	27	708
28	-19	344,0	-6585	118336	66	4339	258	66383	16972	-200	181	32767	77	5872
29	-11	303,0	-3305	91809	25	619	266	70695	6613	-248	237	56146	29	837
30	-80	309,0	-24611	95481	31	953	197	38866	6086	-241	161	25995	36	1290
31	-342	317,0	-108447	100489	39	1511	-65	4266	-2539	-232	-111	12218	45	2045
Σ	-8581	8622,0	-2468200	2469346		71317	SST=	20528804	82968		SSE=	20766216	SSR=	96521
	Y	X	XY	X²		var(x)		var(y)	cov(x,y)					
Σ/n	-277	278	-79619	79656		2301		662219	2676					

Джерело: розраховано за даними додатку К

Вихідні дані багатofакторної кореляційно-регресійної моделі залежності чистого збитку від концентрації поголов'я корів, молодняка ВРХ та питомої ваги зернових у структурі посівів

i	y _i	x _{1i}	x _{2i}	x _{3i}	x _{1i} ²	x _{2i} ²	x _{3i} ²	x _{1i} x _{2i}	x _{1i} x _{3i}	x _{2i} x _{3i}	x _{1i} y _i	x _{2i} y _i	x _{3i} y _i
1	-55,9	5,0	7,0	6,0	25,0	49,0	36,0	35,0	30,0	42,0	-279,5	-391,4	-335,5
2	-4645	0,0	0,0	49,0	0,0	0,0	2401,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-227605,0
3	-21,0	15,0	8,0	11,0	225,0	64,0	121,0	120,0	165,0	88,0	-314,7	-167,8	-230,8
4	-64,7	11,0	9,0	8,0	121,0	81,0	64,0	99,0	88,0	72,0	-711,5	-582,1	-517,4
5	-23,4	9,0	8,0	11,0	81,0	64,0	121,0	72,0	99,0	88,0	-210,7	-187,3	-257,6
6	-16,5	11,0	5,0	5,0	121,0	25,0	25,0	55,0	55,0	25,0	-181,8	-82,6	-82,6
7	-299,3	4,0	8,0	13,1	16,0	64,0	171,4	32,0	52,4	104,7	-1197,0	-2394,1	-3918,0
8	-109,7	12,0	11,0	7,0	144,0	121,0	49,0	132,0	84,0	77,0	-1316,1	-1206,4	-767,7
9	-29,0	12,0	8,0	17,8	144,0	64,0	317,7	96,0	213,9	142,6	-348,3	-232,2	-517,3
10	-13,3	12,0	7,0	5,0	144,0	49,0	25,0	84,0	60,0	35,0	-159,8	-93,2	-66,6
11	-63,6	7,0	8,0	15,6	49,0	64,0	242,9	56,0	109,1	124,7	-445,1	-508,7	-991,0
12	-108,6	10,0	6,0	11,0	100,0	36,0	121,0	60,0	110,0	66,0	-1086,2	-651,7	-1194,8
13	-6,8	8,0	8,0	12,6	64,0	64,0	157,6	64,0	100,4	100,4	-54,2	-54,2	-85,1
14	-233,9	7,0	8,0	14,7	49,0	64,0	216,7	56,0	103,1	117,8	-1637,0	-1870,9	-3442,8
15	-13,5	6,0	7,0	28,0	36,0	49,0	784,0	42,0	168,0	196,0	-81,2	-94,8	-379,0
16	-69,3	5,0	12,0	0,0	25,0	144,0	0,0	60,0	0,0	0,0	-346,3	-831,2	0,0
17	-373,3	6,0	7,0	5,9	36,0	49,0	34,7	42,0	35,3	41,2	-2240,0	-2613,3	-2197,6
18	-43,9	9,0	10,0	10,0	81,0	100,0	100,0	90,0	90,0	100,0	-395,4	-439,4	-439,4
19	-12,0	4,0	8,0	10,0	16,0	64,0	100,0	32,0	40,0	80,0	-48,1	-96,1	-120,1
20	-257,5	7,0	7,0	6,0	49,0	49,0	36,0	49,0	42,0	42,0	-1802,3	-1802,3	-1544,8

21	-44,5	8,0	8,0	22,0	64,0	64,0	484,0	64,0	176,0	176,0	-355,7	-355,7	-978,2
22	-116,9	5,0	5,0	0,0	25,0	25,0	0,0	25,0	0,0	0,0	-584,5	-584,5	0,0
23	-186,6	7,0	7,0	20,0	49,0	49,0	399,5	49,0	139,9	139,9	-1306,0	-1306,0	-3728,8
24	-267,3	6,0	6,0	15,0	36,0	36,0	225,0	36,0	90,0	90,0	-1604,0	-1604,0	-4010,0
25	-774,1	3,0	3,0	10,0	9,0	9,0	100,0	9,0	30,0	30,0	-2322,3	-2322,3	-7741,0
26	-132,6	13,0	3,0	10,0	169,0	9,0	100,0	39,0	130,0	30,0	-1723,9	-397,8	-1326,1
27	-146,6	11,0	8,0	20,0	121,0	64,0	400,0	88,0	220,0	160,0	-1612,2	-1172,5	-2931,3
28	-19,1	9,0	7,0	29,7	81,0	49,0	882,6	63,0	267,4	208,0	-172,3	-134,0	-568,7
29	-10,9	11,0	8,0	10,0	121,0	64,0	100,0	88,0	110,0	80,0	-120,0	-87,2	-109,1
30	-79,6	4,0	8,0	22,0	16,0	64,0	484,0	32,0	88,0	176,0	-318,6	-637,2	-1752,2
31	-342,1	6,0	7,0	5,0	36,0	49,0	25,0	42,0	30,0	35,0	-2052,6	-2394,7	-1710,5
∑	-8581	243	222	410	2253	1746	8324	1811	2926	2667	-25027	-25296	-269549

Джерело: розраховано за даними додатку Л

Додаток Н
Таблиця Н.1

Вихідні дані для визначення коефіцієнта детермінації і перевірки відсутності автокореляції залишків

i	y_i	x_{1i}	x_{2i}	x_{3i}	$y_i - \bar{Y}$	$(y_i - \bar{Y})^2$	$\hat{Y}_i = b_0 + b_1 x_{1i}$	$Y_i - \hat{Y}_i$	$(Y_i - \hat{Y}_i)^2$	$e_i = y_i - \hat{Y}_i$	e_i^2	$e_i - e_{i-1}$	$(e_i - e_{i-1})^2$
1	-56	5,0	7,0	6,0	221	48789	-234	43	908	178	31778		0
2	-4645	0,0	0,0	49,0	-4368	19081254	-3022	-2745	3767355	-1623	2634995	-1802	3245508
3	-21	15,0	8,0	11,0	256	65440	376	653	213131	-397	157668	1226	1503547
4	-65	11,0	9,0	8,0	212	44991	367	644	207072	-431	186131	-34	1180
5	-23	9,0	8,0	11,0	253	64199	-6	270	36582	-17	293	414	171658
6	-17	11,0	5,0	5,0	260	67739	-104	172	14864	88	7718	105	11017
7	-299	4,0	8,0	13,1	-22	505	-396	-119	7138	97	9411	9	84
8	-110	12,0	11,0	7,0	167	27928	751	1028	528432	-861	741187	-958	917638
9	-29	12,0	8,0	17,8	248	61389	-48	229	26240	19	349	880	773704
10	-13	12,0	7,0	5,0	263	69420	246	523	136678	-259	67267	-278	77306
11	-64	7,0	8,0	15,6	213	45455	-290	-13	88	226	51272	486	235993
12	-109	10,0	6,0	11,0	168	28283	-229	48	1130	121	14553	-106	11193
13	-7	8,0	8,0	12,6	270	72907	-123	154	11835	116	13494	-4	20
14	-234	7,0	8,0	14,7	43	1843	-261	16	131	27	715	-89	7996
15	-14	6,0	7,0	28,0	263	69302	-920	-643	207007	907	822091	880	774314
16	-69	5,0	12,0	0,0	208	43067	687	964	464471	-756	571975	-1663	2765512
17	-373	6,0	7,0	5,9	-97	9320	-167	110	6074	-207	42747	550	301990
18	-44	9,0	10,0	10,0	233	54222	314	591	174790	-358	128449	-152	22996
19	-12	4,0	8,0	10,0	265	70107	-291	-14	99	279	77772	637	406117
20	-257	7,0	7,0	6,0	19	373	-107	170	14465	-151	22731	-430	184594
21	-44	8,0	8,0	22,0	232	53976	-445	-168	14136	400	160376	551	303863

22	-117	5,0	5,0	0,0	160	25565	-316	-40	783	199	39787	-201	40402
23	-187	7,0	7,0	20,0	90	8141	-583	-307	47003	397	157473	197	38951
24	-267	6,0	6,0	15,0	9	89	-621	-344	59073	353	124738	-44	1905
25	-774	3,0	3,0	10,0	-497	247317	-1071	-795	315648	297	88346	-56	3131
26	-133	13,0	3,0	10,0	144	20789	-434	-157	12357	301	90836	4	17
27	-147	11,0	8,0	20,0	130	16959	-186	91	4161	39	1521	-262	68847
28	-19	9,0	7,0	29,7	258	66383	-787	-510	130298	768	590029	729	531630
29	-11	11,0	8,0	10,0	266	70695	155	432	93327	-166	27606	-934	872888
30	-80	4,0	8,0	22,0	197	38866	-700	-423	89496	620	384673	786	618380
31	-342	6,0	7,0	5,0	-65	4266	-136	140	9861	-206	42332	-826	682224
Σ	-8581	243	222	410	SST=	20479576	-8581	SSR=		13188847	SSE=	16574605	
	Y	X ₁	X ₂	X ₃									
Σ/n	-277	7,8	7,2	13,2									

Джерело: розраховано за даними додатку Л

Результати розрахунків пакету «Регрессия» аналізу даних засобами Excel

ВЫВОД ИТОГОВ

<i>Регрессионная статистика</i>	
Множественный R	0,802509
R-квадрат	0,6440
Нормированный R-квадрат	0,6045
Стандартная ошибка	519,63
Наблюдения	31

<i>Дисперсионный анализ</i>					
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость F</i>
Регрессия	3	13189263	4396421	16,28	0,000003
Остаток	27	7290313	270012		
Итого	30	20479576			

	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная ошибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значение</i>	<i>Нижние 95%</i>	<i>Верхние 95%</i>	<i>Нижние 95,0%</i>	<i>Верхние 95,0%</i>
Y-пересечение	-1351,74	454,84	-2,97	0,006	-2284,99	-418,50	-2284,99	-418,50

Переменная X1	63,73	29,78	2,14	0,042	2,64	124,83	2,64	124,83
Переменная X2	143,34	46,52	3,08	0,005	47,89	238,79	47,89	238,79
Переменная X3	-34,08	10,76	-3,17	0,004	-56,16	-12,00	-56,16	-12,00

Джерело: розраховано за даними додатку Н (табл. Н.1) з використанням засобів Microsoft Excel

Вихідні дані для розрахунку мультиколінеарності

i	y_i	x_{i1}	x_{i2}	x_{i3}	$x_{i1} - X_1$	$(x_{i1} - X_1)^2$	$x_{i2} - X_2$	$(x_{i2} - X_2)^2$	$x_{i3} - X_3$	$(x_{i3} - X_3)^2$	$(x_{i1} - X_1)(x_{i2} - X_2)$	$(x_{i1} - X_1)(x_{i3} - X_3)$	$(x_{i2} - X_2)(x_{i3} - X_3)$
1	-56	5,0	7,0	6,0	-7,8	61,4	-0,2	0,0	-7,2	52,4	0,5	20,5	1,2
2	-4645	0,0	0,0	49,0	7,2	51,3	-7,2	51,3	35,8	1279,0	56,1	-280,3	-256,1
3	-21	15,0	8,0	11,0	3,2	10,0	0,8	0,7	-2,2	5,0	6,0	-16,0	-1,9
4	-65	11,0	9,0	8,0	1,2	1,3	1,8	3,4	-5,2	27,4	5,8	-16,6	-9,6
5	-23	9,0	8,0	11,0	3,2	10,0	0,8	0,7	-2,2	5,0	1,0	-2,6	-1,9
6	-17	11,0	5,0	5,0	-3,8	14,7	-2,2	4,7	-8,2	67,9	-6,8	-26,0	17,8
7	-299	4,0	8,0	13,1	4,2	17,3	0,8	0,7	-0,1	0,0	-3,2	0,6	-0,1
8	-110	12,0	11,0	7,0	4,2	17,3	3,8	14,7	-6,2	38,9	16,0	-26,0	-23,9
9	-29	12,0	8,0	17,8	4,2	17,3	0,8	0,7	4,6	21,0	3,5	19,1	3,8
10	-13	12,0	7,0	5,0	-0,8	0,7	-0,2	0,0	-8,2	67,9	-0,7	-34,3	1,3
11	-64	7,0	8,0	15,6	2,2	4,7	0,8	0,7	2,3	5,5	-0,7	-2,0	2,0
12	-109	10,0	6,0	11,0	0,2	0,0	-1,2	1,3	-2,2	5,0	-2,5	-4,8	2,6
13	-7	8,0	8,0	12,6	-0,8	0,7	0,8	0,7	-0,7	0,5	0,1	-0,1	-0,6
14	-234	7,0	8,0	14,7	-1,8	3,4	0,8	0,7	1,5	2,2	-0,7	-1,2	1,2
15	-14	6,0	7,0	28,0	-2,8	8,1	-0,2	0,0	14,8	217,9	0,3	-27,1	-2,4
16	-69	5,0	12,0	0,0	-1,8	3,4	4,8	23,4	-13,2	175,2	-13,7	37,6	-64,1
17	-373	6,0	7,0	5,9	1,2	1,3	-0,2	0,0	-7,4	54,0	0,3	13,5	1,2
18	-44	9,0	10,0	10,0	-3,8	14,7	2,8	8,1	-3,2	10,5	3,3	-3,8	-9,2
19	-12	4,0	8,0	10,0	-0,8	0,7	0,8	0,7	-3,2	10,5	-3,2	12,4	-2,7
20	-257	7,0	7,0	6,0	0,2	0,0	-0,2	0,0	-7,2	52,4	0,1	6,1	1,2
21	-44	8,0	8,0	22,0	-2,8	8,1	0,8	0,7	8,8	76,8	0,1	1,4	7,3

22	-117	5,0	5,0	0,0	-0,8	0,7	-2,2	4,7	-13,2	175,2	6,1	37,6	28,6
23	-187	7,0	7,0	20,0	-1,8	3,4	-0,2	0,0	6,7	45,6	0,1	-5,7	-1,1
24	-267	6,0	6,0	15,0	-4,8	23,4	-1,2	1,3	1,8	3,1	2,1	-3,2	-2,0
25	-774	3,0	3,0	10,0	5,2	26,6	-4,2	17,3	-3,2	10,5	20,1	15,7	13,5
26	-133	13,0	3,0	10,0	3,2	10,0	-4,2	17,3	-3,2	10,5	-21,5	-16,7	13,5
27	-147	11,0	8,0	20,0	1,2	1,3	0,8	0,7	6,8	45,7	2,7	21,4	5,7
28	-19	9,0	7,0	29,7	3,2	10,0	-0,2	0,0	16,5	271,3	-0,2	19,1	-2,7
29	-11	11,0	8,0	10,0	-3,8	14,7	0,8	0,7	-3,2	10,5	2,7	-10,2	-2,7
30	-80	4,0	8,0	22,0	-1,8	3,4	0,8	0,7	8,8	76,8	-3,2	-33,6	7,3
31	-342	6,0	7,0	5,0	-7,8	61,4	-0,2	0,0	-8,2	67,9	0,3	15,1	1,3
Σ	-8581	243	222	410	0	51,3	0	156,2	0	2892,0	70,8	-290,2	-271,4

Джерело: розраховано за даними додатку Л

Додаток П
Таблиця П.1

Сплата податків та зборів досліджуваними сільськогосподарськими підприємствами Сумської області за 2008-2012 рр., тис. грн.
(спеціальний податковий режим)

Види податків та зборів	ТОВАФ«П'ять»					ПСП«Жовтень»					ТОВАФ«Владана»				
	2008р	2009р	2010р	2011р	2012р	2008р	2009р	2010р.	2011р.	2012р	2008р	2009р	2010р	2011р	2012р
Фіксований сільськогосподарський податок	434	440	468	418	348	58	58	58	06	50	92	69	62	62	63
Плата за землю (землі резерву і запасу, невитребовані паї)	4900	5800	6863	9363	14453	229	230	231	221	288	428	398	387	340	1805
Податок з доходів фізичних осіб	760	880	873	1435	3620	398	402	433	616	753	131,1	121,7	154,5	208,0	225,8
Податок з доходів фізичних осіб за земельні паї та майнові паї	1130	1240	1549	2587	4298	429	447	430	525	893	368	353	306	41,8	84,8
Збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства	-	-	-	-	-	12	15	08	25	39	-	-	-	-	-
Збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності	-	-	-	-	-	-	-	-	20	23	-	-	-	-	-
Плата за користування надрами (зберігання навозу)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	31	35
Плата за користування надрами (артезіанські)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	03	-	-	-	-	-

скважини)															
Збір за забруднення навколишнього природного середовища / Екологічний податок	56	48	239	31	19	10	10	09	01	01	29	26	37	02	02
Податок з власників транспортних засобів / Збір за першу реєстрацію транспортного засобу	18	15	13	-	-	02	02	01	-	-	16	17	18	01	02
Плата за ліцензію на торгівлю алкогольними та слабоалкогольними виробами	-	-	-	-	-	10	10	15	10	15	-	-	-	-	-
Податок на додану вартість	102	205	4474	156	1109	57	82	48	65	113	107	112	33	291	238
Податок на прибуток	-	-	-	-	-	-	-	-	-	430	-	-	-	-	-
Відрахування на соціальні заходи/ Єдиний соціальний внесок	302	3524	3770	5740	7790	870	1150	1610	2220	2670	2000	2410	3760	5030	5370
Всього	10420	12152	18249	19730	31637	2075	2406	2843	3709	5278	4351	4602	6148	8205	10621
у т. ч. сплачено податків, що входять до загальної величини витрат	9558	11067	12902	18139	26908	1620	1922	2362	3028	4412	2933	3273	4570	5884	8125

Джерело: розраховано за даними розшифровок до бухгалтерських рахунків підприємств

Продовження додатку П

Таблиця П. 2

Сплата податків та зборів досліджуваними сільськогосподарськими підприємствами Сумської області за 2008-2012 рр., тис. грн. (на прикладі загальної системи оподаткування)

Види податків та зборів	ТОВ АФ «Псьол»					ПСП «Жовтневе»					ТОВ АФ «Владана»				
	2008р	2009р	2010р	2011р	2012р	2008р	2009р	2010р	2011р	2012р	2008р	2009р	2010р	2011р	2012р
Плата за землю (землі резерву і запасу, невитребовані паї)	4900	5800	6863	9363	14453	229	230	231	221	288	428	398	387	340	1805
Податок з доходів фізичних осіб	760	880	873	1435	3620	398	402	433	616	753	131,1	121,7	1545	2030	2258
ПДФО за земельні та майнові паї	1130	1240	1549	2587	4298	429	447	430	525	893	368	353	306	418	848
Збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства	-	-	-	-	-	12	15	08	25	39	-	-	-	-	-
Збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності	-	-	-	-	-	-	-	-	20	23	-	-	-	-	-
Плата за користування надрами (зберігання навозу)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3,1	35
Плата за користування надрами (артезіанські скважини)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,3	-	-	-	-	-
Збір за забруднення	56	48	239	31	19	10	10	09	01	01	29	26	37	02	02

навколишнього природного середовища / Екологічний податок															
Податок з власників транспортних засобів / Збір за першу реєстрацію транспортного засобу	18	15	13	-	-	02	02	01	-	-	16	17	18	01	02
Плата за ліцензію на торгівлю алкогольними та тютюновими виробами	-	-	-	-	-	10	10	15	10	15	-	-	-	-	-
Податок на додану вартість	102	205	447,4	156	1109	57	82	48	65	113	107	112	33	291	238
Збір за спеціальне використання води	15	14	18	20	26	-	-	05	07	05	-	-	08	08	09
Податок на прибуток	4805	5083	457,4	269,1	429,1	81,5	84,5	74,1	30,9	53,7	178,5	82,3	321,5	46,1	41,0
Відрахування на соціальні заходи/ Єдиний соціальний внесок	3020	3524	3770	5740	7790	870	1150	1610	2220	2670	2000	2410	3760	5030	5370
Всього	14806	16809	2237,3	2202,3	3560,6	283,2	319,3	353,1	401,9	534,0	604,4	535,6	934,0	861,6	1097,7
у т. ч. сплачено податків, що входять до загальної величини витрат	13944	15724	1702,6	2043,2	3087,7	237,7	270,9	305,0	333,8	447,4	462,6	402,7	776,2	629,5	848,1

Джерело: розраховано за даними розшифровок до бухгалтерських рахунків та даними податкового обліку підприємств

Додаток Р

Додаток 2

до Національного положення
(стандарту) бухгалтерського обліку 1
«Загальні вимоги
до фінансової звітності»

Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)
за 2012 рік
(на прикладі ТОВ АФ «Владана» Сумського району)

Форма № 2 Код за ДКУД

I. ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	12165	11 744
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	10884	9 567
Валовий: прибуток	2090	1281	2 177
збиток	2095	-	-
Інші операційні доходи	2120	1350	1 059
Адміністративні витрати	2130	1161	1769
Витрати на збут	2150	6	114
Витрати по сплаті відсотків за користування банківськими кредитами	2151	695	457
Інші операційні витрати	2180	188	407
Фінансові результати від операційної діяльності: прибуток	2190	581	489

збиток	2195	-	-
Доход від участі в капіталі	2200	-	-
Інші фінансові доходи	2220	10	-
Інші доходи	2240	-	243
Фінансові витрати	2250	-	-
Втрати від участі в капіталі	2255	-	-
Інші витрати	2270	-	209
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток	2290	591	523
збиток	2295	-	-
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300	-	-
Прибуток (збиток) від припинення діяльності після оподаткування	2305	-	-
Чистий фінансовий результат прибуток	2350	591	523
збиток	2355	-	-

II. СУКУПНИЙ ДОХІД

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Дооцінка (уцінка) необоротних активів	2400	-	-
Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів	2405	-	-
Накопичені курсові різниці	2410	-	-
Частка іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств	2415	-	-
Інший сукупний дохід	2445	-	-
Інший сукупний дохід до оподаткування	2450	-	-
Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом	2455	-	-
Інший сукупний дохід після оподаткування	2460	-	-
Сукупний дохід (сума рядків 2350, 2355 та 2460)	2465	591	523

II. ЕЛЕМЕНТИ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ

Найменування показника	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Матеріальні затрати	2500	8935	6 046
Витрати на оплату праці	2505	1444	1 353
Відрахування на соціальні заходи	2510	537	503
Амортизація	2515	1589	1 945
Інші операційні витрати	2520	1786	1 085
Разом	2550	14291	10 932

III. РОЗРАХУНОК ПОКАЗНИКІВ ПРИБУТКОВОСТІ АКЦІЙ

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Середньорічна кількість простих акцій	2600	-	-
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	2605	-	-
Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2610	-	-
Скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2615	-	-
Дивіденди на одну просту акцію	2650	-	-

Примітка: Звіт про фінансові результати за 2012 р. заповнено за новою формою, яка діє з 01.01.2013 р.

Джерело: річна форма № 2 підприємства за 2012 р. та удосконалено авторами

Ся	Социалка эри	Овс	Ячмль	Кукурузана эри	Жло
0607	0606	0605	0604	0603	0602
4975	9787	-	12855	-	-
3600	8077	-	10345	-	-
1375	1710	-	2510	-	-
2782	6747	-	8849	-	-
904	1083	-	1428	-	-
-	843	-	2373	-	-
772	1653	-	2231	-	-
678	1012	-	1262	-	-
428	2156	-	1555	-	-
574	989	-	1049	-	-
1619	2101	-	2957	-	-
411	512	-	600	-	-
213	349	-	390	-	-
995	1240	-	1967	-	-
09	20	-	26	-	-
31	42	-	57	-	-
955	1178	-	1884	-	-
-	-	-	-	-	-

Таблиця С.2

1. Продукція тваринництва

свілей	Привласнізовані: ВРХ	Код	зніх		томучислі													
			зміні витрати (5+6+7+8+9+12+15+16+17)	послїні витрати (11+14)	прямі матеріальні витрати	зніх					інші прямі витрати за загально виробничі витрати-всього	зніх		решта і прямих загально виробничих витрат				
						корма	нафтопродукти	оплата послуг і робіт сторонніх організацій	решта матеріальних витрат (за соби замку тварин)	прямі витрати на оплату праці		амортизація необоротних активів	вїдрахування на соціальні заходи	всього	сонялення	водокоснабжєня	подовїдження	ремонт
0613			22703		15107	11601	1945	380	1181	4002	3594	2010	1488	96	05	32	59	-
-			20888															
-			2015															
-																		
-																		
-																		
-																		
-																		
-																		
-																		

Яльцуряні	Возна	Малеко	пшлі	кз	свель
0619	0618	0617	0616	0615	0614
-	-	63991	-	-	-
-	-	54962	-	-	-
-	-	9029	-	-	-
-	-	47034	-	-	-
-	-	23063	-	-	-
-	-	4415	-	-	-
-	-	9221	-	-	-
-	-	8335	-	-	-
-	-	5730	-	-	-
-	-	11227	-	-	-
-	-	9020	-	-	-
-	-	2131	-	-	-
-	-	76	-	-	-
-	-	09	-	-	-
-	-	22	-	-	-
-	-	45	-	-	-
-	-	-	-	-	-

Джерело: розраховано за даними річної форми 50-сг підприємства

Додаток Т
Таблиця Т.1

Запропонований фрагмент форми 50-ст «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств за 2012 р. (на прикладі ТОВ АФ «Владана» Сумського району)

Довідка 1.1. Витрати, необхідні для розрахунку повної собівартості

(тис. грн.)

	Код	Витрати на			з них:	
		рослин ництво	тварин ництво	послуги в сільському господарстві	постійні витрати	змінні витрати
А	Б	1	2	3	4	5
Витрати для формування повної собівартості продукції – всього: у тому числі:		501,0	1296,8	64,2	1862,0	-
адміністративні витрати		312,4	808,6	40,0	1161,0	-
витрати на збут		1,6	4,2	0,2	6,0	-
витрати на відсотки та винагороди по фінансовій оренді (лізингу)		-	-	-	-	-
відсотки за користування кредитами		187,0	484,0	24,0	695,0	-

Джерело: розраховано за даними річної форми № 2 «Звіт про фінансові результати» підприємства

Додаток У
Таблиця У.1

Виробнича собівартість пшениці озимої за 2012 р. (на прикладі ТОВ АФ «Владана»
Сумського району)

(тис. грн.)

Виробнича собівартість, всього	773,3
Витрати на оплату праці	85,5
Насіння та посадковий матеріал	107,5
Мінеральні добрива	183,0
Нафтопродукти	121,6
Засоби захисту рослин та отрутохімікати	113,5
Решта інших прямих загальновиробничих витрат	162,2
з них: відрахування на соціальні заходи	31,8
сплата фіксованого сільськогосподарського податку	0,9
амортизація необоротних активів	38,0
ремонт	3,3
орендна плата за земельні частки (паї)	88,2

- Примітка. 1. Площа посіву пшениці озимою у 2012 році – 143 гектари
2. Чистий дохід (виручка) від реалізації – 994,7 тис. грн.
3. Обсяг реалізації – 6505,0 ц

Таблиця У.2

Повна собівартість пшениці озимої за 2012 р. (на прикладі ТОВ АФ «Владана»
Сумського району)

(тис. грн.)

Виробнича собівартість (на стадії реалізації), всього	766,5
Адміністративні витрати	109,7
Витрати на збут	0,6
Відсотки за користування кредитами	65,7
Всього	942,5

Джерело: розраховано за даними річної форми 50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств»

Фактичні та прогнозні операційні витрати пшениці озимої
(на прикладі ТОВ АФ «Владана» Сумського району)

Показник	2012р.			Прогноз			Відхилення прогнозу до 2012р.					
	всього	з них		всього	з них		всього		з них			
		змінні витрати	посійні витрати		змінні витрати	посійні витрати			змінні витрати		посійні витрати	
							+/-	%	+/-	%	+/-	%
Виробничі витрати, всього, грн./га у тому числі:	5407,4	4518,9	888,5	5735,1	4840,4	894,7	327,7	106,1	321,5	107,1	62	100,7
насіння та посадковий матеріал	751,7	751,7	-	789,3	789,3	-	37,6	105,0	37,6	105,0	-	-
мінеральні добрива	1279,7	1279,7	-	1382,1	1382,1	-	84,4	108,0	84,4	108,0	-	-
нафтопродукти	850,3	850,3	-	935,4	935,4	-	85,1	110,0	85,1	110,0	-	-
засоби захисту рослин та опруток хімікати	798,7	798,7	-	833,4	833,4	-	39,7	105,0	39,7	105,0	-	-
прямі витрати на оплату праці	597,9	597,9	-	639,2	639,2	-	41,3	106,9	41,3	106,9	-	-
амортизація необоротних активів	265,7	-	265,7	265,7	-	265,7	-	100,0	-	-	-	100,0
відрахування на соціальні заходи	222,4	222,4	-	237,7	237,7	-	15,3	106,9	15,3	106,9	-	-
витрати на ремонт	23,1	23,1	-	23,3	23,3	-	0,2	101,0	0,2	101,0	-	-
сплата ФСП	6,0	-	6,0	6,0	-	6,0	-	100,0	-	-	-	100,0
оренда на плата за земельні паї	616,8	-	616,8	623,0	-	623,0	6,2	101,0	-	-	6,2	101,0
Адміністративні витрати, грн./ц	16,9	-	16,9	16,1	-	16,1	-0,8	95,0	-	-	-0,8	95,0

Витрати на збут, грн./ц	0,0001	-	0,0001	0,0001	-	0,0001	-	1000	-	-	-	1000
Сплата відсотків за кредитами, грн./ц	0,01	-	0,01	0,012	-	0,012	0,002	1200	-	-	0,002	1200
Площа посіву, га	143	-	-	163	-	-	200	1140	-	-	-	-
Урожайність, ц/га	429	-	-	450	-	-	21	1050	-	-	-	-
Ціна, грн./ц	1529	-	-	1529	-	-	-	1000	-	-	-	-
Валовий збір, ц	61350	-	-	73350	-	-	1200,0	1196	-	-	-	-
Виробнича собівартість, грн./ц (на стадії виробництва)	1260	-	-	1274	-	-	14	101,1	-	-	-	-
Реалізовано, ц	65050	-	-	73350	-	-	8300	1128	-	-	-	-
Виробнича собівартість, грн./ц (на стадії реалізації)	1178	-	-	1274	-	-	96	108,1	-	-	-	-
Повна собівартість, грн./ц	1449	-	-	1435	-	-	-14	990	-	-	-	-

Джерело: розрахунок здійснено в річній формі 50-сегідприємства

Додаток Ф
Таблиця Ф.1

Маржинальний аналіз операційної діяльності досліджуваних сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2008-2012 рр.

(тис. грн.)

Показник	ТОВАФ«Псюл»				ПСП«Жовтень»				ТОВАФ«Владана»			
	2008р.	2012р.	2012р.до 2008р.		2008р.	2012р.	2012р.до 2008р.		2008р.	2012р.	2012р.до 2008р.	
			+р	%			+р	%			+р	%
Операційний дохід	20781,0	52041,0	31260,0	2504	17670	40930	23260	2316	78980	135150	56170	171,1
Операційні витрати, у т.ч:	18221,0	47119,0	28898,0	2586	12650	33820	21170	2674	74370	129340	54970	173,9
змінні витрати	9175,0	31850,0	22675,0	3471	7022	20475	13453	2916	43868	83196	39328	189,7
постійні витрати	9046,0	11590,0	2544,0	1281	5628	13345	7717	2371	30502	46144	15642	151,3
Операційний левелеридж	0,99	0,36	-0,62	36,9	0,80	0,65	-0,15	81,3	0,70	0,55	-0,14	79,8
Маржинальний прибуток	11606,0	20191,0	8585,0	1740	10648	20455	9807	1921	3511,2	51954	16842	148,0
Коефіцієнт маржинального прибутку	0,6	0,4	-0,2	69,5	0,6	0,5	-0,1	82,9	0,44	0,38	-0,06	86,5
Поріг рентабельності (безбіжовий обсяг виробництва, тис.грн.)	16197,2	29872,4	13675,2	1844	9339	2670,3	1736,3	285,9	6861,0	12003,6	5142,6	175,0

Питома вага порогу рентабельності операційного доходу, %	77,9	57,4	-20,5	73,6	52,9	65,2	12,4	123,4	86,9	88,8	1,9	102,2
Зона фінансової стійкості	4583,8	22168,6	17584,8	483,6	833,1	1422,7	589,7	170,8	1087,0	1511,4	474,4	145,8
Запас фінансової стійкості, %	22,1	42,6	20,5	198,1	47,1	34,8	-12,3	73,7	13,1	11,2	-1,9	85,2

Джерело: розроблено за даними річної форми №2 «Звіт про фінансові результати» підприємств

Фінансовий план
на 2015 рік
(на прикладі ПСП «Жовтневе» Охтирського району)

Стаття, тис. грн.	Код рядка	Факт (2012р)	План (2015)	у тому числі				План до факту, +/-
				I квартал	II квартал	III квартал	IV квартал	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
I. Формування прибутку підприємства								
Доходи								
Доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	001	4290,0	4632	296,5	347,5	2640,9	1348,3	343,2
Податок на додану вартість	002	713,0	772,2	49,4	57,9	440,2	224,7	59,2
Чистий доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	003	3577,0	3861,0	247,1	289,6	2200,8	1123,6	284,0
Інші операційні доходи, у тому числі	004	516,0	403,0	14,7	17,3	223,1	147,9	-113,0
реалізації інших оборотних активів	0041	316,0	163,0	-	-	82,0	81,0	-153,0
бюджетні дотації	0042	-	10,0	-	-	10,0	-	10,0
акумульовані податки на додану вартість	0043	200,0	230,0	14,7	17,3	131,1	66,9	30,0
Дохід від учасників капіталі	005	-	-	-	-	-	-	-
Інші фінансові доходи	006	-	-	-	-	-	-	-
Інші доходи	007	60	10,0	-	-	10,0	-	40

Дохід від реалізації малоцінних необоротних активів	0071	60	100	-	-	100	-	40
Усього доходів	008	40990	42740	261,8	3068	2433,9	1271,5	1750
Витрати								
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	009	29600	31080	198,9	233,1	1771,6	904,4	148,0
Адміністративні витрати	010	1750	1750	11,2	13,1	99,8	50,9	-
Витрати на збут	011	-	-	-	-	-	-	-
Інші операційні витрати, у тому числі:	012	247,0	227,5	11,5	10,5	112,0	93,5	-19,5
реалізація інших необоротних активів	0121	188,0	187,0	-	-	102,0	85,0	-1,0
штрафи, пені, неустойки	0122	1,0	-	-	-	-	-	-1,0
сплава відсотків по кредитах	0123	58,0	40,5	11,5	10,5	10,0	8,5	-17,5
Фінансові витрати	013	-	-	-	-	-	-	-
Витрати від участі в капіталі	014	-	-	-	-	-	-	-
Інші витрати	015	7,0	8,0	-	-	8,0	-	1,0
реалізація необоротних активів	0151	7,0	8,0	-	-	8,0	-	1,0
Податок на прибуток	016	43,0	-	-	-	-	-	-43,0
Усього витрат, у тому числі:	017	34320	35185	221,6	256,7	1991,3	1048,9	86,5
податки та збори	0171	130,9	133,2	9,8	9,8	102,6	11,0	2,3
єдиний соціальний внесок	0172	267,0	285,4	64,8	70,5	80,8	69,3	18,4
витрати на оплату праці	0173	720,0	769,7	175,0	190,0	217,8	186,9	49,7

Продовження табл. X.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Фінансові результати діяльності								
Валовий прибуток (збиток)	018	6170	7530	482	56,5	4292	219,1	1360
Фінансовий результат від операційної діяльності	019	7690	7940	402	50,1	4426	222,6	250
Фінансовий результат до оподаткування	020	7100	755,5	402	50,1	4426	222,6	455
Чистий фінансовий результат: прибуток	021	6670	755,5	402	50,1	4426	222,6	885
збиток	022	-	-	-	-	-	-	-
II. Використання чистого прибутку (збитку)								
Нерозподілений прибуток на початок року	023	23330	30000	X	X	X	X	6670
Відрахування чистого прибутку до:				X	X	X	X	
Статутного капіталу	024	-	-	X	X	X	X	-
Резервного капіталу	025	-	-	X	X	X	X	-
Інших фондів, у тому числі:	026	-	-	X	X	X	X	-
резерв надзвичайної діяльності	0261	-	-	X	X	X	X	-
Залишок нерозподіленого прибутку на кінець року	027	30000	37555	X	X	X	X	7555

Примітка. Дослідуючі дані та збірні не включають суми ПДФО із зарплатні та ПДВ, нарахованого на вартість придбання та продажу товарів не виробничого призначення

Джерело: розрахунок автором за даними річної форми № 2 «Звіт про фінансові результати» підприємства, в яких провадних розрахунок автором та використаним положень наказу Міністерства економіки України від 21.06.2005 року № 173 «Про затвердження Порядку складання, затвердження та контролю виконання фінансових планів державних підприємств, акціонерних, ходінських компаній та інших суб'єктів господарювання, у статутному фонд яких більше 50 відсотків акцій (часток, пай) належать державі, та їх дочірніх підприємств»

Додаток Ц
Таблиця Ц.1

Розрахунок ефекту фінансового левириджу досліджуваних сільськогосподарських підприємств
Сумської області за 2008-2012 рр.

Показник	ТОВАФ«Поль»				ПСП«Жовтєв»					ТОВАФ«Владана»			
	2008р.	2012р.	2012р.до2008р.		2008р.	2012р.	прог- ноз	2012р.до 2008р.		2008р.	2012р.	2012р.до2008р.	
			+,-	%				+,-	%			+,-	%
Валовий прибуток до сплати податків та процентів, тис.грн.	5707,0	6970,0	1263,0	22,1	433,0	733,0	617,0	184,0	142,5	1437,0	1281,0	-156,0	89,1
Сума відсотків за користування кредитами, тис.грн.	2807	2199	-608,0	78,3	60	40,5	58	-2,0	96,7	299	69,5	396,0	232,4
Валовий прибуток після сплати відсотків до витрат на податки, тис.грн.	2900,0	4771,0	1871,0	64,5	373,0	712,5	559,0	186,0	149,9	1138,0	1281,0	143,0	112,6
Податкові платежі	1042	2600,8	1648,8	258,2	207,5	418,6	397,9	233,7	212,6	435,1	812,5	377,4	186,7
Коефіцієнт оподаткування	0,36	0,56	0,20	157,0	0,56	0,59	0,71	0,2	141,9	0,38	0,63	0,25	165,89
Валовий прибуток після сплати відсотків та податків, тис.грн.	1858,0	2080,2	222,2	112,0	165,5	293,9	161,1	-47,7	71,2	702,9	468,5	-234,4	66,7
Сукупний капітал, тис.грн.	30482,5	44932,0	14449,5	147,4	1456,5	4432,9	3513,0	2016,5	238,4	11294,5	19161,5	7867,0	169,7
Власний капітал, тис.грн.	13797,0	26503,0	12706,0	192,1	594,0	3378,8	2667,5	2073,5	449,1	5614,5	10856,5	5242,0	193,4
Позиковий капітал, тис.грн.	16685,5	18429,0	1743,5	110,4	862,50	1054,1	805,5	-57,0	93,4	5680,0	8305,0	2625,0	146,2
Плече фінансового важеля	1,21	0,70	-0,51	57,5	1,45	0,31	0,30	-1,15	20,8	1,01	0,76	-0,25	75,6
Рентабельність сукупного капіталу %	18,7	15,5	-3,2	-	29,7	17,0	17,6	-12,0	-	12,7	6,7	-6,0	-
Рентабельність сукупного капіталу після	12,0	6,8	-5,2	-	13,2	7,0	5,1	-9,4	-	7,9	2,4	-5,4	-

сплати податків %													
Номінальна ціна позикових ресурсів, %	168	119	-49	-	70	38	72	02	-	53	84	31	-
Уточнена середня ціна позикових ресурсів з урахуванням податкової економії ресурсів, %	108	52	-56	-	31	16	21	-16	-	33	31	-02	-
Ефект фінансового важеля, %	15	1,1	-0,4	-	14,7	1,7	0,9	-14,0	-	4,7	-0,5	-5,1	-

Джерело: розрахунок автора на підставі даних

Визначення фактичної вартості позикового капіталу досліджуваних підприємств
Сумської області за 2008-2012 рр.

Показник	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
ТОВ АФ «Псьол»					
Сплачено відсотків за кредитами, тис. грн.	2807,0	3733,0	2373,0	2199,0	3679,0
Середній відсоток за користування банківськими кредитами згідно кредитних договорів	16,0	22,0	12,6	17,8	12,9
Отримано компенсації з держбюджету, тис. грн.	1483,0	636,8	-	48,1	-
Фактичний відсоток за користування банківськими кредитами	7,5	18,2	12,6	17,4	12,9
ПСП «Жовтневе»					
Сплачено відсотків за кредитами, тис. грн.	60,0	126,0	89,0	68,0	58,0
Середній відсоток за користування банківськими кредитами згідно кредитних договорів	15,2	19,5	16,0	26,0	16,0
Отримано компенсації з держбюджету, тис. грн.	37,8	3,0	-	17,0	-
Фактичний відсоток за користування банківськими кредитами	5,6	19,0	16,0	19,5	16,0
ТОВ АФ «Владана»					
Сплачено відсотків за кредитами, тис. грн.	299,0	281,0	232,0	457,0	695,0
Середній відсоток за користування банківськими	17,8	18,5	16,0	15,0	12,8

кредитами згідно кредитних договорів					
Отримано компенсації з держбюджету, тис. грн.	257,3	69,2	-	62,6	-
Фактичний відсоток за користування банківськими кредитами	2,5	13,9	16,0	12,9	12,8
ПАТ «Лебідь»					
Сплачено відсотків за кредитами, тис. грн.	989,0	651,0	13,0	358,0	483,0
Середній відсоток за користування банківськими кредитами згідно кредитних договорів	16,3	15,5	23,0	20,0	19,0
Отримано компенсації з держбюджету, тис. грн.	135,0	15,0	-	-	-
Фактичний відсоток за користування банківськими кредитами	14,1	15,1	23,0	20	19

Примітка. ПСП «Комісіяське» зі 2008-2012 рр. кредитні ресурси не зуміла

Державні ресурси від інших донорів. Життєвий Департаменту агропромислового розвитку Сумської обласної адміністрації

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Жмайлов Валерій Миколайович
Жмайлова Ольга Григорівна
Бабицька Ольга Олександрівна
Данько Юрій Іванович
Слюсарева Людмила Валеріївна

**Організаційно-економічні основи
управління прибутком
сільськогосподарських підприємств**

Монографія

Відповідальний за випуск Ю. І. Данько

Підписано до друку 30.06.2014. Зам. №12
Формат 60x84/16. Book Antiqua.
Ум.друк.арк. 11,8.
Тираж: 300 пр.

Видавець і виготовлювач
Сумський національний аграрний університет
м. Суми, вул. Г.Кондратьєва 160
тел. 0542 222 448, e-mail:admin@sau.sumy.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК №832 від 28.02.02 р.